

Vanha pappila nyt
agraariyhteiskunnan pappilat jälkiteollisen
ajan Tampereen hiippakunnassa

Pekka Mäenpää

A
DIPLOMITYÖ
MÄENPÄÄ

Vanha pappila nyt

agraariyhteiskunnan pappilat jälkitekollisen
ajan Tampereen hiippakunnassa

Diplomityö
Tampereen teknillisen korkeakoulun
Arkkitehtuurin osastolla
Tarkastaja professori Tore Tallqvist

11.11.1992

Pekka Mäenpää

**VANHA PAPPILA NYT - AGRAARIYHTEISKUNNAN PAPPILAT
JÄLKITEOLLISEN AJAN TAMPEREEN HIIPPAKUNNASSA**

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
2. Pappilarakentamista koskevan lainsäädännön kehitys	2
2.1. Keskiaika	2
2.2. Vuoden 1570 määräykset	3
2.3. Vuoden 1680 määräys kappalaisten virkataloista	4
2.4. Vuoden 1681 talonkatselmusasetus	4
2.5. Vuosien 1720 ja 1727 valtiopäiväpäätökset	5
2.6. Vuoden 1886 palkkausasetus ja 1892 virkataloasetus	6
2.7. Vuoden 1922 lait papiston palkkauksesta ja virkataloista	7
2.8. Vuosien 1944, 1966 ja 1983 lait	8
2.9. Vuoden 1990 palkkauslaki	8
2.10. Muut lait ja asetukset	9
3. Pappila-arkkitehtuurin kehitys vuoteen 1922	10
3.1. Johdanto	10
3.2. Pappiloiden kehitys keskiajalta 1700-luvulle	10
3.3. 1700-luku	11
3.4. 1800-luvun alkupuoli	14
3.5. 1800-luvun loppupuoli	15
3.6. 1900-luvun alku	18
4. Nykyisen Tampereen hiippakunnan alueen pappilat vuonna 1922	20
4.1. Alue	20
4.2. Pappilarakennukset	20
4.3. Suunnittelijat	21
4.4. Pappien virka-asunnot kaupungeissa ja kauppaloissa	21
5. Pappilakulttuurin kehitys vuoden 1922 jälkeen	22
5.1. Pappilan merkityksen muuttuminen	22
5.1.1. Maataloustuotannon loppuminen	22
5.1.2. Pappiloiden yksityistyminen	22
5.2. Uudet pappilat	23
5.3. Vanhojen pappiloiden muutokset	23
5.4. Pappien muutto pois pappiloista	24
5.5. Vanhojen pappiloiden poistuma	25
5.6. 1900-luvun pappilakohtainen tarkastelu	25
5.6.1. Akaa	26
5.6.2. Asikkala	27
5.6.3. Eräjärvi	27
5.6.4. Etelä-Pirkkala	28
5.6.5. Forssa	28
5.6.6. Hattula	30
5.6.7. Hauho	32
5.6.8. Hausjärvi	34
5.6.9. Hollola	36
5.6.10. Humppila	38
5.6.11. Hämeenkyrö	38
5.6.12. Hämeenlinna	41
5.6.13. Ikaalinen	42
5.6.14. Janakkala	44
5.6.15. Jokioinen	44

5.6.16. Juupajoki	46
5.6.17. Jämijärvi	46
5.6.18. Jämsä	47
5.6.19. Kalvola	49
5.6.20. Kangasala	50
5.6.21. Korpilahti	52
5.6.22. Koskenpää	53
5.6.23. Koski Hl	54
5.6.24. Kuhmalahti	55
5.6.25. Kuhmoinen	56
5.6.26. Kuorevesi	58
5.6.27. Kuru	59
5.6.28. Kylmäkoski	60
5.6.29. Kärkölä	61
5.6.30. Lahti	61
5.6.31. Lammi	62
5.6.32. Lempäälä	63
5.6.33. Loppi	66
5.6.34. Luopioinen	68
5.6.35. Längelmäki	68
5.6.36. Messukylä	70
5.6.37. Mänttä	72
5.6.38. Nastola	72
5.6.39. Orivesi	72
5.6.40. Padasjoki	74
5.6.41. Pohjois-Pirkkala	76
5.6.42. Pälkäne	78
5.6.43. Renko	80
5.6.44. Riihimäki	81
5.6.45. Ruovesi	82
5.6.46. Sahalahti	84
5.6.47. Somerniemi	85
5.6.48. Somero	86
5.6.49. Suoniemi	88
5.6.50. Sääksmäki	89
5.6.51. Tammela	90
5.6.52. Tampere	92
5.6.53. Teisko	94
5.6.54. Tottijärvi	95
5.6.55. Tuulos	96
5.6.56. Tyrvöntö	97
5.6.57. Urjala	98
5.6.58. Vanaja	100
5.6.59. Vesilahti	101
5.6.60. Viljakkala	102
5.6.61. Ylöjärvi	103
5.6.62. Ypäjä	104
6. Vanhat pappilat vuonna 1992	105
6.1. Säilyneet pappilat	105
6.2. Puretut ja palaneet pappilat	106
6.3. Vanhojen pappiloiden ominaisuudet ja arvot	107
6.3.1. Pappiloiden sijainti	107
6.3.2. Rakennukset	107
6.3.3. Pappilarakennusten arvo	109
6.3.4. Pappilakulttuurin merkitys	109
6.3.5. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden pappiloiden alustava luettelo	110

6.4. Vanhan pappilan käyttö	112
6.4.1. Käyttötarkoituksen merkitys	112
6.4.2. Pappilan alkuperäinen käyttötarkoitus	112
6.4.3. Pappila virka-asuntona	113
6.4.4. Pappila muuna asuinrakennuksena	115
6.4.5. Pappila toimistorakennuksena	115
6.4.6. Pappila toimintatilana	116
6.4.7. Pappila leiri- ja kurssikeskuksena tai kesäkotina	117
6.4.8. Pappila sosiaalialan toimitilana	118
6.4.9. Pappila liikerakennuksena	119
6.4.10. Pappila museona	120
6.4.11. Muut mahdollisuudet	120
6.5. Vanhan pappilan käyttötarkoituksen valinta	121
7. Säilyttämissuunnitelma	122
7.1. Suunnittelun tavoitteet	122
7.2. Kohteen valinnasta	123
7.3. Lempäälän pappilan sijainti ja kaavatilanne	125
7.4. Lempäälän pappilan historiaa	126
7.4.1. Suunnittelija Berndt Blom	126
7.4.2. Pappilan rakennus- ja kunnostustöitä	126
7.4.3. Rakennuksen jääminen pois pappilakäytöstä	128
7.5. Toimenpiteet	129
8. Materiaalit ja menetelmät pappiloiden korjauksissa	134
8.1. Pappilarakennusten korjausten yleislinja	134
8.2. Tilankäyttö	135
8.3. Rakenteet	137
8.3.1. Ala- ja yläpohja	137
8.3.2. Ulkoseinät	138
8.3.3. Vesikatto	140
8.3.4. Parvekkeet, kuistit, portaat ja luiskat	141
8.3.5. Ikkunat, ovet ja uunit	143
8.3.6. Sisäseinät	144
8.3.7. Sisäkatot	145
8.3.8. Lattiat	145
8.3.9. Ulkomaalaus	146
8.4. Konetekniset työt	147
8.5. Pappiloiden ympäristöt	148
8.5.1. Muut rakennukset	148
8.5.2. Pellot, puistot ja puutarhat	148
8.6. Kustannukset	150

LÄHTEET

Abstract

1. Johdanto

Pappiloiden historia Suomessa ulottuu keskiajalle, jolloin kristinusko alkoi saada järjestäytyneitä muotoja maassamme. Katolinen kirkko järjesti pappien toimeentulon velvoittamalla pitäjäläiset hankkimaan seurakunnan perustamisen yhteydessä näille asunnon ja tilan, jonka tuotto sitten muodosti papin palkan. Pappiloiden rakentaminen oli valvottua ja niin siitä on saatavissa tietoja melko varhaisilta ajoilta ja samalla pappilat kuvastavat eri aikoina asumiselle asetettuja tavoitteita. 1700-luvulta lähtien pappilarakennukset alkoivat olla arkkitehtoniestikin merkitseviä. Pappiloissa kehittyi omaleimainen sivistyselämä, jollaista ei aivan samassa muodossa katsota esiintyneen muualla Euroopassa (Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen artikkelissa Valot sammuvat pappiloissa, Kodin Kuvalehti 16/1991). Tämä pappilakulttuuri on ollut merkitsevä osa suomalaista sivistyskulttuuria, ja sen lisäksi, että pappila on ollut kirkkoherran tai kappalaisen asunto, se on usein ollut myös paikkakunnan kulttuurielämän keskus.

Monista syistä pappilan merkitys osittain julkisena rakennuksena on vuosien varrella vähentynyt, ja viime vuosina ovat myös monet papit halunneet muuttaa pois vanhoista pappiloista. Pappilat virka-asuntoina ovat tulleet monessa tapauksessa sekä viranhaltijan että seurakunnan kannalta epäedullisiksi, ja keväällä 1990 eduskunta hyväksyi pappien kokonaispalkkaratkaisun, jossa virka-asunto ei enää muodosta osaa palkasta eikä pappeja voida velvoittaa asumaan pappiloissa muutoin kuin erityisellä tuomiokapitulien vahvistamalla asumisvelvollisuudella.

Uusi palkkaratkaisu ja pappien muutto pappiloista merkitsee suurta muutosta pappilakulttuurissa - jopa sen katoamista. Myös vanhat pappilarakennukset ovat uhattuna. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita pappiloita tuskin purettaisiin nykyisin, mutta on tärkeää pohtia, miten niitä voitaisiin parhaiten käyttää ja korjata niiden arvon edellyttämällä tavalla.

Tässä työssä, joka pyrkii olemaan konkreettinen esimerkkivastaus pappilakulttuurin ongelmiin, niitä on lähestytty tarkastelemalla nykyisen Tampereen hiippakunnan alueella sijaitsevia rakennuksia, jotka ovat olleet pappilakäytössä vuonna 1922, jolloin pappilan asema maatilän päärakennuksena purettiin. Sitä ennen valmistuneita pappiloita voidaan pitää vanhoina pappiloina, jotka muodostavat melko yhtenäisen rakennusryhmän ja joille ovat yhteisiä 1900-luvun kuluessa tapahtuneen yhteiskunnallisen muutoksen

aiheuttamat ongelmat. Pappilalla on tässä yhteydessä tarkoitettu kirkkoherran tai kappalaisen virkaetuihin kuuluvia kiinteistöjä, ja lähinnä niiden päärakennuksia.

Tiedot pappiloista on kerätty paikallishistorioista, seurakuntien arkistoista ja muutamista opinnäytetöistä sekä mm. seurakuntien työntekijöitä haastattelemalla. Historiallisten ja nykyyhetkeäkin koskevien faktojen määrä ja tarkkuus vaihtelee huomattavasti tietojen kovin erilaisen saatavuuden vuoksi. Varsinaisia pappilatutkimuksia on painettuna julkaistu kaksi: Gunnar Suolahden vuonna 1912 ilmestynyt Suomen pappilat 1700-luvulla ja Eero Sappisen Pohjanmaan maaseutupappiloiden rakennukset 1600-luvulla. Lisäksi Panu Kailan diplomityössä vuodelta 1967 on tutkittu Suomen pappiloiden arkkitehtuuria vuoteen 1900 asti. Vuonna 1981 asetti opetusministeriö työryhmän selvittämään pappilakulttuurin ongelmia. Työryhmään kuuluivat korkeakouluneuvos Hannes Jumppanen opetusministeriöstä, toimistopäällikkö Pekka Kärki ja tutkija Elias Härö Museovirastosta sekä kirkkoneuvos Matti Halttunen kirkkohallituksesta. Työryhmän sihteeriksi kutsuttiin kirkkohallituksen sihteeriksi Ritva Nieminen. (Pappilatyöryhmä, 1.) Tämän Pappilatyöryhmän mietintö on ollut käytettävissä selvitetessä Tampereen hiippakunnan vanhojen pappiloiden nykytilannetta.

Selvitystyön tarkoituksena on ollut muodostaa apuväline suunnittelulle, sillä vasta perehtymällä historiaan, säilyneeseen rakennuskantaan ja korjausten kokonaistilanteeseen voidaan muodostaa jonkinlainen käsitys pappilakulttuurin ja pappilarakennusten arvotekijöistä, ongelmista ja niiden ratkaisumahdollisuuksista.

2. Pappilarakentamista koskevan lainsäädännön kehitys

§1K 6-9 (muunnettu)

2.1. Keskiäika

Järjestetty kirkollinen elämä, josta arkeologeille on ollut merkinä kyläkalmistojen jääminen pois käytöstä, ja vainajien kätkeminen kristillisiin hautausmaihin ilman hauta-antimia, on saavutettu Hämeessä noin 1150 (Pirinen 1991, 29-32). Pappiloiden rakentamisvelvollisuutta koskevaa lainsäädäntöä tunnetaan 1200-luvulta lähtien.

1200- ja 1300-luvuilla tapahtui Ruotsin valtakunnan yhteiskuntaoloissa huomattavia muutoksia, jotka vaikuttivat myös lainsäädännön kehitykseen. Syntyi mm. säätyjakolaitos. Säätyjen, joita olivat aatelisto, papisto, kaupunkien porvaristo sekä talonpojat, oikeudellinen asema vahvistettiin lainsäädännöllä. Lainkäyttö nojautui maakuntalakeihin, joita alettiin merkitä muistiin 1200-luvun alkupuoliskolla. Tietoja ruotsalaisen oikeuden yleisestä asemasta Suomessa on 1300-luvun alusta, jolloin noudatettiin yleensä Sveanmaan maakuntien lakeja. Svean maakuntalait on jaettu kaariin, joista ensimmäisenä on kirkkokaari. Se sisältää mm. määräykset pappilan rakentamisesta. Lainkohta pappilan seitsemän huoneen rakentamisesta ja kunnossapidosta sisältyi kaikkiin Pohjois-Ruotsin maakuntien kirkkokaariin. Upplanninlaissa, joka 1400-luvulla syrjäytti kaikki muut maakuntalait, luetaan pappilarakennuksiksi tupa, paistinhuone, lato, vilja-aitta, ruoka-aitta, vuodetupa ja navetta. (Sappinen 1985, 24.) Pappilalainsäädäntö säilyi Upplanninlain mukaisena koko keskiajan.

2.2. Vuoden 1570 määräykset

Uskonpuhdistus 1500-luvulla oli sekä poliittinen että kirkollinen prosessi. Katolisen kirkon valta ja lainsäädäntö Ruotsissa lakkasivat, ja kirkon lainsäädännön haltijoiksi tulivat kuningasvalta, kirkolliskokous ja valtiopäivät. Uskonpuhdistuksen myötä pappissäädyn arvostuksen on katsottu laskeneen, mutta se ei kuitenkaan vähentänyt pappiloiden rakentamista. (Kaila 1967, 8.)

1570-luvulla Juhana III vahvisti uudet määräykset pappiloiden rakentamisesta. Niiden mukaan maakuntalakien seitsemän laillista huonetta tulkittiin yhtä moneksi huoneryhmäksi, joista kunkin tuli olla oman kattonsa alla. Ensimmäinen käsitti kuusi suojaa: linnantuvan, kappalaistuvan, vierastuvan, leivintuvan, kirkkoherran lukukamarin ja makuukamarin sekä holvatun kivekkellarin ja kaksi käymälää. Toisessa huoneryhmässä tuli olla keittiö, luhti ylä- ja ala-aittoineen, portti, renkien luhti, mallaspirtti, sauna sekä eteinen. Kolmas ryhmä muodostui navetasta, nautatallista, lammasläävystä, sikolätistä sekä kana- ja hanhihuoneista. Neljänteen kuului talli ylisineen ja siltoineen sekä kaksi suurta latoa ja luuaa; viidenteen kaksi riittä luuineen, latoineen ja akanahuoneineen; kuudenteen ladot 12 heinäkuormaa varten, ja seitsemäntenä rakennuksena oli mylly tai venetalas. (Sappinen 1985, 25.)

Gunnar Suolahti on päätellyt esimerkiksi vuodelta 1536 säästyneen Hauhon pappilan rakennusluettelon perusteella, että vahvistamalla nämä määräykset Juhana III on vain laillistanut vallitsevan käytännön (Suolahti 1912, 161). Pappilarakentamista säätelevästä Upplanninlaista ei ollut suomennosta, ja papit - lähes ainoina ruotsinkielien taitoisina pitäjissä - saattoivat tulkita lakia oman näkemyksensä mukaisesti. Aiempi tulkinta seitsemästä laillisesta huoneesta ei olisi muutoinkaan soveltunut pappilatalouksien kasvaviin tarpeisiin, koska selibaatista luovuttiin ja papit alkoivat olla perheellisiä. Pitäjäläiset myöntivät rakennusvaatimuksiin, vaikkakin usein hyvin vastahankaisesti. (Sappinen 1985, 25-27.)

Uudet määräykset synnyttivät talonpoikien keskuudessa niin paljon vastustusta, että Kaarle IX perui ne ja vahvisti vuonna 1607 avoimella kirjeellä pappilan laillisiksi rakennuksiksi aiemmat maanlain mukaiset seitsemän huonetta lisäten niihin tallin. Papiston painostuksen tuloksena kuningatar Kristiina kuitenkin 1600-luvun puolivälissä vahvisti taas Juhana III:n määräykset. (Sappinen 1985, 25.)

2.3. Vuoden 1680 määräys kappalaisten virkataloista

1600-luvun lopulla tulivat uudeksi rasitteeksi talonpojille vielä kappalaisten virkatalot, joiden muodostaminen perustui v. 1680 kuninkaalliseen määräykseen. Määräyksen mukaan kappalaisten virkataloiksi oli luovutettava valtiolle peruutettuja autiotaloja, mieluiten kirkkojen läheisyydestä. Tila sai olla kooltaan enintään yhden manttaalin suuruinen, ja seurakuntalaisten tuli sitoutua vastaamaan myös sen rakentamisesta ja viljelyksistä. Ennen omia virkatalojaan kappalaiset olivat asuneet tavallisesti joko kirkkoherran pappilassa tai yksityisesti hankkimillaan tiloilla. (Sappinen 1985, 29.)

2.4. Vuoden 1681 talonkatselmusasetus

Jonkin verran helpotuksia rakentamisrasitteisiin talonpojat saivat Kaarle XI:n hallinnon aikana vuonna 1681, jolloin säädettiin talonkatselmusasetus. Sen mukaan talonpojat olivat velvollisia rakentamaan kirkkoherralleen enää seuraavat lailliset rakennukset: miespihaan tuvan kamareineen ja talon koosta riippuen myös vierastuvan, ruoka-, vilja- ja jauhoaitat, kalustosuojan, porttivajan ja käymälän; karjapihaan tallin, navetan, rehuladon ja lammasläävän, sikolätin sekä luvia ja latoja talon suuruuden mukaan; ja vielä pihojen ulkopuolelle saunan, mallaspirtin ja kuivatuspirtin. (Sappinen 1985, 27.)

2.5. Vuosien 1720 ja 1727 valtiopäiväpäätökset

Vapaudenajan alussa, vuoden 1720 valtiopäivillä, säädyt kiistelivät etuoikeuksistaan. Pappiloiden rakentamisvelvollisuuksista käytyjen keskustelujen tuloksena syntyi päätös, jolla seurakuntalaiset velvoitettiin rakentamaan kirkkoherralleen edelleen seitsemän huonetta, mutta nyt määriteltynä siten, että saman katon alle rakennettavat asuintupa, kaksi kamaria, keittiö ja eteinen muodostivat kaksi laillista huonetta. Loput viisi olivat panimohuone, johon tulivat leivinuuni ja keittiötakka, kaksilattiainen aitta eli luhti, ruokaaitta, kaksilattiainen lato ja luuva välissä sekä navetta parsineen ja talli tarpeellisine pilttuineen. (Suolahti 1912, 166)

Talonpoikaissäädyn valitukset rakentamisvelvollisuuksista kuitenkin jatkuivat, ja niin niiden selvittelyä jatkettiin vuonna 1727. Talonpojat pyysivät, että huoneitten suuruus määrättäisiin kyynärämitoissa. Pitkällisen kaupankäynnin tuloksena päädyttiin papiston tappioksi 12 kyynärää pitkään ja 9 kyynärää leveään arkitupaan sekä 7 kyynärää pitkiin ja 6 kyynärää leveisiin kamareihin. Myös muille rakennuksille määrättiin lailliset mitat. (Suolahti 1912, 166)

1700-luvun alun valtiopäiväsäädökset olivat huonontaneet papiston asemaa rakentamiskiistoissa. Rakentamisvelvollisuudet oli nyt määriteltä täsmällisesti ja vallitsevaa käytäntöä vähäisemmiksi. Harvoissa seurakunnissa rakentaminen kuitenkin jäi uusien säädösten tasolle. Vuonna 1723 oli säädetty, että niiden pitäjien, jotka olivat tehneet pappiloiden rakentamisesta erikoissopimuksia kirkkoherran kanssa, tuli edelleen noudattaa niitä, elleivät erikseen niistä valittaneet. Erikoissopimuksia olikin useimmissa pitäjissä, eivätkä talonpojat uskaltaneet ja halunneet niitä muuttaa, vaan rakensivat mieluummin vanhan tavan mukaan. Niinpä esimerkiksi Vesilahdessa vuonna 1745, ja Ikaalisissa vuonna 1746 talonpojat yksimielisesti ilmoittivat rakentavansa pappilaa mieluummin vanhan tavan kuin uuden lain mukaan, ja joutuivat muutaman laillisen huoneen sijasta kustantamaan lähes 30 eri suojaa. (Suolahti 1912, 167)

Vaikka vuosien 1720 ja 1727 asetuksista ei huoneiden koon ja lukumäärän suhteen pidettykään kiinni, oli niillä ratkaiseva merkitys pappila-arkkitehtuurin kehittymiselle. Oleellista oli, että karoliininen viisihuonejärjestelmä syrjäytti aiemmin käytössä olleen parituvan pappissäädyn asuinkäytöstä, ja pappiloidenkin rakennuskantaan juurtui erillinen säätyläisasemaa korostava päärakennus. (Härö 1988, 233)

2.6. Vuoden 1886 palkkausasetus ja 1892 virkataloasetus

1200-luvulta lähtien papiston toimeentulo oli perustunut pappilan viljanviljelyn ja karjanhoidon tuottoon sekä kymmenyksiin ja muihin maksuihin, jotka kerättiin pitäjältä pääasiassa luonnontuotteissa. Jo 1700-luvulla esiintyi pyrkimyksiä vähentää maatalouden merkitystä pappien tulonlähteenä. Katsottiin sekä seurakuntatyön että maanviljelyksen kärsivän, jos pappi yritti hoitaa niitä molempia. Muunmuassa pappissäätö 1700-luvun valtiopäivillä kuitenkin kielsi vuokraamasta pois pappiloita, perustellen kieltoa pappien maineen säilyttämisellä (Suolahti 1912, 101-102). Papiston palkkauksen uudistamisen tarve kuitenkin lisääntyi, ja vuonna 1886 annettiin uusi palkkaussääntö, jolla palkkausta pyrittiin yksinkertaistamaan. Palkan kanto osittain luonnontuotteissa ja virkatilan tuotto yhtenä palkan perusteena kuitenkin jäivät palkkauslainsäädäntöön.

Palkkauksen uudistamiseen liittyivät papiston virkataloja koskevat uudet asetukset, jotka astuivat voimaan vuonna 1892. Niissä oli jo erotettu maanviljelystilat muista virkakartanoista, ja kaupunkiseurakunnissa pidettiin mahdollisena virkatalon korvaamista sitä vastaavilla vuokratuloilla. Seurakunnat määrättiin perustamaan erityinen rahasto huolehtimaan virkatalojen rakentamisesta ja kunnossapidosta, ja näin päättyi seurakuntalaisten välitön vaikutus pappiloiden rakentamiseen (Asetus 19.7.1892 /2).

Maaseudulla muissakin virkakartanoissa kuin niissä, joissa harjoitettiin maanviljelystä, tuli olla kaksi hehtaaria viljelysmaata sekä laidunmaata hevoselle ja vähintään kahdelle lehmälle. Laillisina rakennuksina piti yleensä olla päärakennus, renkitupa, ruoka-aitta, kellari, halkovaja ja tarvehuone, ja maalla lisäksi leivintupa, talli, vaunuhuone, navetta sekä keittihuone, jyvääntupa ja sauna. Mikäli pappilassa harjoitettiin maanviljelystä, piti siinä olla myös maituhuone, kaluhuone, lammasnavetta, sikuhuone sekä riihi luuvan ja ladon kanssa. (Asetus 19.7.1892 /1)

Päärakennus oli rakennettava erilleen muista rakennuksista vähintään neljänkymmenen senttimetrin korkuiselle kivi-
jalalle. Siinä piti kirkkoherran virkakartanossa olla vähintään kuusi ja enintään kymmenen, ja muussa virkatalossa vähintään neljä ja enintään seitsemän asuinhuonetta, sekä eteinen, keittiö, ruokasäilymö ja tarpeelliset konttorit ja porstuat. Huoneiden tuli olla vähintään kolme ja puoli metriä korkeita. Ikkunoiden tuli olla kaksinkertaisia, seinät piti tapetoida, ja katot kipsata tai paneloida. Panelit, ovet sekä ovi- ja ikkunapielet tuli maalata öljymaalilla. Myös lattiat piti joko maalata öljymaalilla tai

14
sivellä vernissalla. Arkiston säilyttämistä varten tarkoitettu huone tuli, mikäli mahdollista, suojella tulen vaaralta. (Asetus 19.7.1992 /1)

2.7. Vuoden 1922 lait papiston palkkauksesta ja virkataloista

Vuonna 1922 annettiin uudet lait papiston palkkauksesta ja virkataloista. Oleellisinta uudessa palkkauslaissa oli se, että vanhoista luontoissuorituksista siirryttiin rahapalkkaan eivätkä papit enää itse kantaneet saataviaan. Pappila tai virka-asunto jäi papille luontoiseduksi, mutta loput pappiloiden maista erotettiin virkatiloiksi, jotka jäivät seurakuntien hoitoon. Pappilaksi oli virkatalolaissa määritelty papin asunto, johon kuului puutarha asunnon vieressä sekä sen läheisyydessä viljeltyä maata ja laidunta sen verran, että siinä voitiin elättää vähintään hevonen ja kaksi lehmää. Papin asuntoa, johon näitä maa-alueita ei kuulunut, nimitettiin virka-asunnoksi. (Laki 4.8.1922)

Pappilassa ja virka-asunnossa tuli yleensä olla päärakennus, tupa, ruoka-aitta, kellari, halkovaja ja käymälä sekä kaivo tai vesijohto. Maalla pappilaan oli lisäksi rakennettava sauna pukeutumishuoneineen ja pesutupineen, talli, ajokaluhuone, navetta, rehulato ja, mikäli katsottiin tarpeelliseksi, myös riihi. Edelliseen lakiin verrattuna olivat nyt jääneet pois leivintupa, keittuhuone, jyvääitta, maituhuone, sikuhuone ja lammasnavetta. (Laki 4.8.1922)

Päärakennuksessa tuli olla virkahuoneen lisäksi vähintään kolme ja enintään kuusi asuinhuonetta sisä- ja ulkoeteisineen, palvelijainhuone, keittiö sekä ruoka- ja muut tarpeelliset säiliöt (Laki 4.8.1922). Päärakennuksen asuinhuoneiden enimmäismäärää oli siis vähennetty kymmenestä kuuteen.

Uuden lain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa määrättiin siitä, miten entisten laillisten rakennusten ja pappilan maiden kanssa tuli menetellä. Päärakennuksen rakentamisesta annetut uudet ohjeet poikkesivat vain vähän entisistä määräyksistä. Huomattavin ero oli se, että huoneiden vähimmäiskorkeus oli pienennetty kolmesta ja puolesta metristä kolmeen metriin. Lisäksi määrättiin, että mikäli virkahuoneesta ei voitu erottaa tulenkestäväksi varustettua osaa arkistoa varten, tuli päärakennukseen rakentaa tulenkestävää aineesta arkistihuone. (Asetus 4.8.1922)

2.8. Vuosien 1944, 1966 ja 1983 lait

Pappien palkkauksesta ja virkataloista annettiin uudet lait vuosina 1944 ja 1966 sekä palkkauksesta myös 1983. Vielä vuoden 1944 palkkauslain mukaan saattoi maaseurakunnan pappilassa olla viljelys- ja laidunmaata, mikäli seurakunta niin päätti, mutta muuten pappila oli määritelty virka-asunnoksi, johon liittyi puisto- tai puutarhamaata. Kirkkoherran pappilassa tuli olla vähintään viisi ja kappalaisen pappilassa vähintään neljä asuinhuonetta, keittiö ja muut tarvittavat tilat, joihin vuonna 1944 katsottiin vielä kuuluvan myös kotiapulaisen huoneen. Ylärajaa huoneiden lukumäärälle ei enää annettu. (Laki 29.12.1944.)

Pappilassa asumisen muuttumista velvollisuudeksi kuvaa vuoden 1983 palkkauslain 14§, jonka mukaan viranhaltija oli velvollinen asumaan virka-asunnossaan ja olosuhteiden niin vaatiessa siirtymään seurakunnan kustannuksella toiseen virka-asuntoon. Kirkkohallitus voi seurakunnan suostumuksella vapauttaa viranhaltijan velvollisuudesta asua virka-asunnossa, mikäli siihen oli painavia syitä.

2.9. Vuoden 1990 palkkauslaki

Vuonna 1990 seurakuntien työntekijöiden palkkauksessa siirryttiin luontoisetupalkkauksesta kokonaispalkkaukseen. Tällöin palkka maksetaan rahana, ja mikäli entisessä virka-asunnossa asutaan, siitä maksetaan normaalisti vuokraa.

Viranhaltija, jolle lain tullessa voimaan kuului luontoisetuja, sai pitää ne, mikäli hän kuuden kuukauden kuluessa lain voimaantulosta ilmoitti seurakunnalleen halustaan pysyä luontoisetupalkkauksessa. Myös seurakunnalla oli samassa ajassa mahdollisuus anoa tuomiokapitulilta virka-asunnossa asumisvelvollisuuden liittämistä kirkkoherran tai kappalaisen virkaan. (Laki 27.4.1990, soveltamissäännös.)

Lainmuutoksen myötä pappila käsitteenä poistui laeista, ja pappiloista tuli normaaleja vuokra-asuntoja. Hyvänä puolena muutoksessa on nähty se, että viimeistään nyt hävisi se lainsäädännön epäkohta, johon Opetusministeriön vuonna 1981 asettama pappilatyöryhmä kiinnitti erityistä huomiota: Rakennussuojelulaissa kirkollisten rakennusten, joiksi pappilatkin tulkittiin, suojelu oli jätetty kirkkolain säännösten varaan, mutta niissä oli maininta vain kirkoista ja kellotapuleista. Nyt pappiloita voitiin käsitellä normaaleina kulttuurimuistomerkkeinä. (Elias Härön haastattelu, Kotimaa 50/1991, 11.)

2.10. Muut lait ja asetukset

Varsinaisten papiston palkkausta ja virkataloja koskevien lakien ja asetusten lisäksi pappilarakentamiseen on tietenkin vaikuttanut myös muu lainsäädäntö. Esimerkkeinä voidaan mainita vuoden 1642 valtiopäiväpäätöksellä tapahtunut kestikievarilaitoksen järjestäminen, joka vähensi pappiloiden merkitystä matkustavien majoituksessa ja kestitsemisessä, joihin niillä on katsottu olleen jonkinlainen velvollisuus, vuoden 1865 kunnallisasetus, jolla kunnallishallinto erotettiin maaseudulla seurakunnasta, vuoden 1870 kirkkolaki, jonka astuessa voimaan erotettiin koululaitos kirkosta sekä vuoden 1945 maanhankintalaki, jonka perusteella seurakunnat joutuivat luovuttamaan pappiloiden maita ja rakennuksiakin pika-asutukseen. (Suolahti 1912, 97; Pirinen 1977, 109-110, 117)

3. Pappila-arkkitehtuurin kehitys vuoteen 1922

3.1. Johdanto

Koska pappiloiden rakentaminen on ollut laeilla säädeltyä ja julkisesti valvottua, on siitä runsaasti asiakirjatietoja jo 1600-luvulta lähtien erilaisissa katselmuspöytäkirjoissa ja inventaarioluetteloissa. Vanhimmat pappilat Tampereen hiippakunnan alueella ovat säilyneet, tosin ulkoasultaan muuttuneina, tiettävästi 1700-luvulta; ainakin Rengon ja Tuuloksen pappiloissa sekä Forssan kappalaispappilassa on päätelty olevan tältä ajalta olevia osia. Suomen luultavasti vanhin säilynyt pappilarakennus on oululaiseen ulkomuseoon siirretty Ylitornion Hietaniemen pappila vuoden 1700-tienoilta (Kaila 1967, 14). Asiakirjatietojen perusteella on kuitenkin saatu hyvä kuva vanhemmistakin pappiloista, ja samalla myös muusta asuinrakentamisesta, ilmentäväthän pappilarakentamista koskevat säädökset oman aikansa ihanteita, ja talonpojat pappiloita rakentaessaan noudattivat paikallisia rakentamistapoja.

3.2. Pappiloiden kehitys keskiajalta 1700-luvulle

Keskiaikaisten pappiloiden on päätelty muodostuneen erinimisistä huoneista, jotka ovat olleet pienehköjä yksihuoneisia hirsirakennuksia joko erillisinä tai eteisten ja katosten kokoamina ryhminä (Kaila 1967, 5). Ainakin muutamilla Länsi-Suomen paikkakunnilla rakennukset jo keskiajalla sijaitsivat kahden enemmän tai vähemmän nelikulmaisen pihan, miespihan ja karjapihan ympärillä (Suolahti 1912, 103).

Päärakennus on luultavasti ollut yksinkertainen, korkeintaan eteisellä varustettu savupirtti, jossa on ollut matala, korkeakynnyksinen ovi, ja muutamia muita aukkoja, lähinnä savun ulos johtamista varten. Rakennusten seinät olivat todennäköisesti käsittelemätöntä hirttä ja vesikatto tavallisimmin malkakatto, jossa varsinaisena kateaineena oli tuohi, joka ladottiin limittäin alusrakenteen päälle valkoinen ulkopinta alaspäin, ja jonka päälle asetettiin malkapuut tuulensuojaksi. (Kaila 1967, 12; Tomminen 1987, 86-87)

Muunmuassa kirjallisten töiden tekeminen oli hankalaa pimeissä ja nokisissa savupiirteissä, jotka alkoivatkin väistyä pappiloista savupiipullisten uloslämpiviä tupien tieltä jo 1500-luvulla. Varhaisin maininta ulossavuavasta tulisijasta

Suomessa linnoja lukuunottamatta, tunnetaan Hollolan pappilasta vuodelta 1557 (Kaila 1967, 9). Samoihin aikoihin, uuden ajan alussa, savupirttien savuaukot muuttuivat pieniruutuisiksi ikkunoiksi, joissa käytettiin ensin läpikuultavia pergamentti- ja häränrakkokalvoja ja sitten lasia, joka pappiloissa yleistyi 1600-luvun kuluessa. Pappiloista savupiiput, ikkunat ja monet muut uutuudet levisivät myös pitäjäläisten rakennuksiin. (Kaila 1967, 12)

Vähitellen tupiin alettiin lisätä kamareita. Ainakin Hauhon pappilassa on ollut tupa-kamari-yhdistelmä vuonna 1536, ja 1600-luvulla se on ollut jo hyvin yleinen. Pälkäneeltä on vuodelta 1639 säilynyt tieto kahden makuukamarin liittämisestä vierastupaan. Aluksi kamareita ei todennäköisesti ollut tarkoitettu varsinaisiksi asuinhuoneiksi vaan aittojen tapaan vaatteiden, ruoan ja arvoesineitten säilytyspaikoiksi sekä samalla kesäaikoina makuusuojuiksi. 1600-luvulla niistä vähitellen tuli asuinhuoneita. (Suolahti 1912, 225)

Pappiloiden rakennustyöt suoritettiin vielä 1600-luvulla siten, että jokin kylä, neljännes-, jako- tai kulmakunta, joskus jopa yksittäinen talokin otti tiettyjen pappilaan kuuluvien rakennusten pystyttämisen ja kunnossapidon hoidettavakseen. Tätä on pidetty eräänä syynä erillisiin rakennusrunkoihin. (Härö 1988, 233; Suolahti 1912, 174) Toisaalta jo keskiajalta asti oli määrätty joitakin rakennuksia pitäjälle yhteisesti ylläpidettäväksi. Suolahti on päätellyt, että nämä rakennukset, joita yleensä olivat linnantupa, piispantupa ja kellari, olivat alkuperäisten jakosopimusten jälkeen tulleita lisäyksiä, ja pitäjä oli yhteisesti ottanut suorittaakseen lisärasituksen. (Suolahti 1912, 180)

3. 1700-luku

1700-luvulla alkanut vaurastuminen ja elämäntapojen muutos heijastui pappiloiden rakentamisessa uusina käytännön ja edustavuuden vaatimuksina niiden arkkitehtuurille. Pappilat alkoivat irtaantua talonpoikaisrakentamisen perinteestä, ja niiden ilme muuttui maatilasta virkataloksi. Aatelistilat olivat vaihtaneet keskiaikaiseen paritupajärjestykseen perustuvat päärakennuksensa monihuoneisiin kartanoihin, ja uusi aikakausi alkoi heijastua maaseudulla myös pappila-arkkitehtuurissa. Arkitupa muuttui työhuoneesta edustustilaksi, saliksi, tuvan liesi siirrettiin tavallisesti eteisen takaosasta erotettuun keittiöön, ja renkitupa irtosi päärakennuksen yhteydestä ja muodosti piharakennuksen usein yhdessä leivintuvan kanssa. Tilaryhmittelyssä näin esiintulevaa

säätyerotusta korosti vielä se, että vuoden 1681 talontarkastusasetuksessa piispantupa oli määrätty papin asunnon yhteyteen, jossa se muuttui pian vierashuoneeksi. (Kaila 1967, 18)

Vuoden 1727 valtiopäiväpäätös poisti parituvan pappissäädyn asuinkäytöstä, ja pappiloihin saatiin erillinen säätyläisasemaa korostava, useimmiten karoliinista viisihuonejärjestelmää noudattava päärakennus. Papiston yhteiskunnallisesta asemasta upseereihin verrattuna antaa kuvan se, että sotilasvirkatalojen mallipiirustuksissa, jotka vaikuttivat pappiloidenkin rakentamiseen, karoliininen pohja oli vuoden 1687 piirustuksissa vain everstin virkatalossa, vuonna 1732 majurin ja kapteenin ja vuonna 1752 luutnantinkin puustellissa (Gardberg 1977, 25). Pappiloiden rakennustöiden suorittaminen yhteisesti pitäjäläisten kesken tuli päärakennuksen myötä välttämättömäksi, työsuorituksia alettiin korvata rahassa ja teettää yhä enemmän ammattimiehillä, mikä edisti pappiloiden arkkitehtonisen tason kohoamista (Suolahti s.185-186). Pappilamiljööstä sen nykyaikaisessa mielessä on katsottukin voitavan puhua paljolti vasta 1700-luvun lopulta lähtien (Pappilatyöryhmä, 10).

1700-luvun kehitykselle oli ominaista erilaisten hyödynkökohtien - taloudellisuuden, terveellisuuden, käytännöllisyyden ja paloturvallisuuden - keskeisyys, ja pappiloiden haluttiin olevan esimerkkejä pitäjissä. Ajan talous- ja luonnontieteilijät, kuten Pietari Kalm ja Johan Leche, käsittelivät rakennustaitoa ja puutarhanhoitoa kirjoituksissaan, joiden opit levisivät aikaansa seuraaviin pappiloihin. (Kaila 1967, 31)

Rakennukset sijoitettiin aiempaa väljemmin toisiinsa nähden, ja muiden syiden lisäksi puutarhoja suosittiin myös siksi, että niiden tuoreuden katsottiin estävän tulta leviämistä. Pappilat rakennettiin muutamaa poikkeusta lukuunottamatta edelleen puusta, vaikka taloustieteilijät ottivat kantaa kiven käytön puolesta. Yleisimpänä kattomuotona säilyi loiva satulakatto, joka katettiin tuohi-malkakatteella, vaikka tulenarkojen ja puuta tuhlaavien malkakattojen sijaan ehdotettiinkin mm turpeesta, liuskakivistä, oljista, tiilistä tai mukulakivistä ja savesta tehtyä kattoa. Haluttaessa komeampi vaikutelma, käytettiin barokin korkeata aumakattoa ja vuosisadan loppupuolella mansardikattoa, joka oli Suomenlinnan rakennustöiden ja ruotsalaisen linnoitusmestari Carl Wijnbladin julkaisemien mallikirjojen välityksellä Suomeen saapunut 1700-luvun uutuus. Mansardikaton yleistymisen myötä suosituimmaksi katto-materiaaliksi tuli lautakate. Suurimmissa pappiloissa käytettiin myös paanukattoa. (Suolahti 1912, 199, Kaila 1967, 32-33)

Vuosisadan puolivälissä alettiin muiden arvokkaampien rakennusten lisäksi pappiloidenkin seiniä vuorata levein laudoin tehdyllä pystylaudoituksella (Kaila 1967, 31). Puuta pidettiin niin arvokkaana rakennusaineena, että sitä alettiin suojata tervalla ja punamullalla. Esimerkiksi Vanajan pappilan katto on tervattu ja maalattu sekä seinät käsitelty vitriolilla ja punamullalla v. 1764, ja Hauhon pappilan seuraavan vuosikymmenen alkupuolella (Suolahti 1912, 200). Puuta suojaavan merkityksen lisäksi maalauksella oli myös esteettinen ja vaurautta korostava merkitys. Punamultausten yleistyessä sen arvo laski, ja hienompien rakennusten pääväriksi tuli keltainen. (Kaila 1987 /2, 50-51.)

1700-luvulla pappilarakennusten ikkunat suurenivat. Noin 1730-luvulla alettiin pappilankatselmuksissa valitella ikkunoiden pienuutta, ja uusia pappiloita rakennettaessa vaadittiin pitäjäläisiltä lähes kahden kyynärän korkuisia ja kolmen neljänneskyynärän levyisiä ikkunoita. Alettiin sovittaa kaksi ikkunaa yhteen ikkuna-aukkoon ja aiempien lyijy-puitteiden sijasta käytettiin yksinomaan puisia, joihin lasiruudut kitattiin. Ikkunat sijoitettiin aiempaa alemmaksi. (Suolahti 1912, 217-218.)

Tärkeä rakennustekninen edistysaskel oli kivijalan käyttöönotto. Jo vuonna 1736 tiedetään Kaarlelan pappilaan määrätyn kolmen korttelin korkuisen kivijalan, ja vuosisadan puolivälistä lähtien pitäjänkokouksissa on päätetty pappilan huonemittojen ja ikkunoiden lisäksi myös kivijalan korkeudesta, jonka taloustieteilijöiden mukaan olisi tullut olla kyynärä tai kuusi korttelia, eli noin kuudestakymmenestä yhdeksäänkymmeneen senttimetriin. Aikaisemmin alimmat hirsikerrat olivat lahonneet nopeasti, koska sen lisäksi, ettei käytetty kivijalkaa, seinustat peitettiin vielä molemmin puolin multapenkeillä lämmöneristyksen parantamiseksi. Hirsistä tuohilla eristetyt sisäpuoliset multapenkit pysyivät kuitenkin usein käytössä aina 1800-luvulla tapahtuneeseen täytepohjan tulloon asti. (Kaila 1967, 37-38.)

1700-luvulla otettiin myös käyttöön kaakeliuunit. Kaikkein eniten puuta oli tuhlaantunut lämmitettäessä huoneita suorahormisissa takoissa. 1730-luvulla oli alettu siirtyä avotakoista puuta säästävämpiin uuneihin, mutta todella nopeaksi tämä kehitys muuttui Ruotsin Intendenttikonttorin ylintendentti Cronstedtin suunniteltua yhdessä kenraali Wreden kanssa uuden useampihormisen uunityypin, jonka periaatteella toimivia uuneja käytettiin pappiloissakin keskuslämmityskaudelle asti. (Kaila 1967, 40-41.)

Pappiloiden sisustuksessa siirryttiin säätyläistyypisempään ilmeeseen. Käsittelemätön seinäpinta ei enää kelvannut, vaan seinät saatettiin maalata liimavärillä, joko suoraan hirrelle tai seinään kiinnitetylle paperille, tai niille voitiin ripustaa maalattuja kangasverhoja. Yleinen tapa suorittaa koristemaalauksia oli ns. roiskemarmorointi. (Kaila 1967, 38)

Myös monien uudentyyppisten kalusteiden, kuten irtotuolien yleistymisen lisäksi pappilansisustusten säätyläisleimaa. (Suolahti 1912, 234-243)

3.4. 1800-luvun alkupuoli

Ruotsin arkkitehtuurin suunta muuttui 1700-luvun lopulla klassismia kohti, ja vaikka Suomi vuonna 1809 liitettiin Venäjään ja voimakas venäläisvaikutus alkoi virrata Suomeen, yhteydet Ruotsiin eivät kokonaan katkenneet. Uusklassimin muodot kehittyivät Suomessa sekä idästä että lännestä tulevista aineksista suomalaisiksi empireiksi. (Pennanen 1986, 20-21)

Pappiloiden päärakennukset laajenivat suurimmilleen 1800-luvulla ja samalla ne alkoivat kehityksessä saavuttaa julkisia rakennuksia ja aateliskartanoita, joiden jäljessä ne aikaisemmin olivat kulkeneet. Useimmat rakennussuunnitelmat olivat yhä pappien, rakennustoimikuntien ja kansanrakentajien käsialaa, mutta 1800-luvun alkupuolelta lähtien alkaa olla myös koulutettujen suunnittelijoiden suunnittelemia pappiloita. (Kaila 1967, 53) Intendentinkonttorikin, joka perustettiin vuonna 1810 rakennustoimen ylimmäksi valvojaksi, osallistui muutamissa tapauksissa näihin suunnittelutehtäviin, vaikka ne eivät varsinaisesti kuuluneetkaan sen toimialaan. Tampereen hiippakunnan alueella olevista pappiloista Hauhon, Hämeenkyrön ja Ruoveden pappiloiden piirustukset on tilattu intendentinkonttorista. Lisäksi Pohjois-Pirkkalan, nykyisen Nokian, pappilaa, jota ei ole alunperin kuitenkaan rakennettu pappilaksi, on väitetty vuosina 1824-40 intendentinkonttoria johtaneen C.L. Engelin suunnittelemaksi (Teivas).

Pappiloiden pohjaratkaisuissa käytettiin vielä yleisesti keskeissalijärjestelmää. Lainmukaista viisihuonekaavaa saatettiin vain jatkaa kummastakin päästä huoneparilla. Käytännöllisinä uutuuksina tulivat vaatekomerot ja ruokasäiliöt. (Kaila 1967, 53-54)

Pappiloiden julkisivu alkoi rikastua, ja myös vanhempiin ja vaatimattomampiin pappiloihin saatettiin sovittaa muodinmukainen fasadi. Pystyvuorauksen tilalle tuli vaakalaudoitus, jonka muodostamaa pintaa jäsennöitiin

seinälistoilla, antikisoivilla ikkunakehyksillä ja profiloituilla räystäällä. Väri vaihtui punamullasta keltaiseksi valkoisin yksityiskohdin. (Kaila 1967, 54) Vuorauksella pyrittiin antamaan julkisivuille kivirakennuksen tuntu.

Ikkunat tehtiin 6- tai 8-ruutuisiksi, ja niiden korkeuden suhde leveyteen oli useimmiten 3/2. Talven ajaksi lisättävät saranoimattomat sisäruudut yleistyivät välttämättömyyksiksi. (Kaila 1967, 56)

Sisustuksissa jatkui kustavilaisena aikana alkanut kehitys ja muodinmukaiset pappiloiden huoneet erosivat jo täydellisesti talonpoikaistuvista. Katot paneloitiin tasaisiksi ja johonkin piispankamariin saatettiin valmistaa kipsikatto stukkakoristein. Ensimmäisen paperitehtaan alettua toimintansa Suomessa vuonna 1824 tapetit halpenivat ja yleistyivät. Yksiväristä paikalla maalattua seinäpaperiäkin käytettiin vielä paljon. Seinän yläosaan liisteröitiin ornamenttinauha ja alaosassa oli rintanelia kuvaava sileä sokkelimaalaus. Peiliovet sekä ovien ja ikkunoiden pielilistoitukset täydensivät empireinteriöön. (Kaila 1967, 59)

Pappiloiden alapohjia alettiin eristää sammalilla tai sahanpuruilla ja höylänlastuilla, ja aikaisemmin vain poikkeustapauksissa käytetty ruotsalainen kattotuolikonstruktio tuli yleiseksi. Empiren ajanmukainen kattomuoto oli matalahko aumakatto, joka syrjäytti mansardikaton 1820-luvun kuluessa. Näiden rinnalla säilyi kuitenkin koko ajan yleisenä perinteinen satulakatto, ja samaan aikaan mahtavien empirepappiloiden kanssa rakennettiin yksinkertaisia, pystyvuorattuja, punamullattuja pappiloita, jotka tuskin erottuivat pitäjiensä muista maataloista. (Kaila 1967, 56, 60, 78)

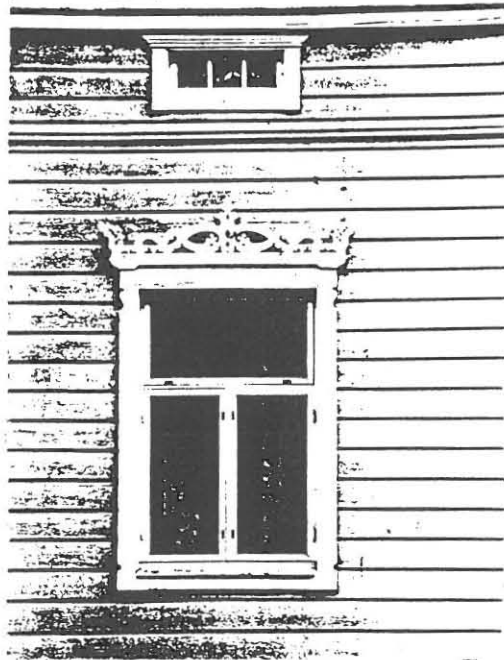
5. 1800-luvun loppupuoli

Kuvattaessa jonkin aikakauden arkkitehtuurin tyypillisiä piirteitä todellisuutta tietenkin yksinkertaistetaan. Kaikki rakentaminen ei ole seurannut uutuuksia ja valtavirtauksia. 1800-luvun lopun arkkitehtuurille ei edes ole voitu osoittaa mitään vallitsevaa tyyliä, vaan ajanjaksolle on ollut ominaista useiden eri tyylien esiintyminen samanaikaisesti rinnakkain.

Aikaa on kutsuttu kertaustyylien ajaksi, jonka oleellisena piirteenä olisi ollut aikaisempien tyylikausien eräänlainen kopioiminen. Kolmena valtasuuntauksena on mainittu uusrenessanssi, uusgotiikka ja puuarkkitehtuurissa nikkari- tai sveitsiläistyyli.

Toisaalta on esitetty käsitys, jonka mukaan kauden pääsuuntauksena olisi ollut klassismi, joka olisi aluksi, 1850- ja 1860-luvuilla, ilmennyt ns. hajoavana klassismina, joka perustui kyllä klassillisiin pylväsjärjestelmiin mutta jossa eri elementtien käyttö oli vapautunut aikaisemmasta tiettyyn kaavaan perustuvasta aiheiden yhdistelystä ja aikaisemmasta tektonisesta ajattelusta, ja myöhemmässä vaiheessa ehkä puhtaampana 1800-luvun lopun klassismina. Klassismin rinnalla esiintyi myös uusrenessanssia, joka tietoisesti haki esikuvansa lähinnä Italian varhaisrenessanssista, ja uusgotiikkaa, joka ensin käytti gotiikan aiheita vapaasti ja luovasti muuttuen kuitenkin vuosisadan lopulla eklektisemmäksi. (Lilius 1983, 180-181)

Täysin uutena tyylinä puuarkkitehtuuriin levisi keskieuroopasta kivirakentamista jäljittelemätön sveitsiläistyyli, jolle oli tyypillistä lehtisahalla toteutettu epäklassinen koristelu. Sveitsiläistyylin rinnalle puurakentamiseen tuli ns. nikkari- tai sorvityyli, jossa sveitsiläistyylin lehtisahalla tehty ornamenttiikka korvautui sorvilla tehdyillä yksityiskohdilla ja käytetyt aiheet alkoivat taas muistuttaa samanaikaisesti kivirakentamisessa käytettyjä. (Lilius 1983, 181)

Kuva 1. Sveitsiläistyylistä koristelua Jämijärven pappilan ikkunankehyksessä.

1800-luvun loppupuolelle oli ominaista voimakas teollistuminen ja kansainvälistyminen. Saha- ja naulateollisuuden laajeneminen muutti ulko- ja sisävuorauksen ylellisyydestä välttämättömyydeksi. Tehdasvalmisteiset höyläpäreet syrjäyttivät laudan ja tuohen kateaineena, ja 1860-luvulta lähtien lähes jokaiseen pappilaan laitettiin pärekatto. 1850-luvulla alkoi myös koneellinen tapetinvalmistus. (Kaila 1967, 81)

1800-luvun loppupuoli oli vilkasta pappilarakentamisen kautta. Pappiloiden julkisivut seurasivat arkkitehtuurivirtausten vaihtelua. Pohjaratkaisuissa tapahtui ensin vain vähän edistystä, kunnes 1890-luvulla pohjamuoto alkoi vapautua jäykästä suorakaiteesta ja symmetriasta - alettiin toteuttaa huvilamaisia rakennuksia, joissa pohjaratkaisu entistä enemmän muotoutui asumismukavuuden ja käyttökelpoisuuden sanelemana. (Kaila 1967, 80)

Julkisivut jäsennöitiin listoituksin, yleensä siten, että lista kiersi ikkuna- ja räystääsikkunarivin alareunaa, jakaen seinän kolmeen kenttään, joista keskimmäinen paneloitiin vaakasuuntaan ja ylä- ja alakentät pystysuuntaisesti. Listat maalattiin tummiksi vaaleaa pohjaväriä vasten. (Kaila 1967, 80)

Umpikuistit yleistyivät ja niitä liitettiin vanhoihinkin rakennuksiin niiden muusta tyylistä piittaamatta. Vuosisadan lopulla ne kasvoivat suuriksi lasiverannoiksi, joita lisättiin myös puutarhan puolelle salin yhteyteen. (Kaila 1967, 80)

Kuva 2. Hämeenkyrön kirkkoherranpappilan kuisti.

Ikkunoiden puitejaottelua alettiin käyttää arkkitehtonisen muodonannon keinona. Kun ikkunat vielä empirerakennusten pikkutarkoissa julkisivupiirustuksissa kuvattiin antiikin esikuvien mukaisesti mustina aukkoina, jotka sitten todellisuudessa jaoteltiin käytännön sanelemin ehdoin, suunniteltiin ja piirrettiin ne esimerkiksi uusgotiikan ja sveitsiläisstyylin rakennuksissa puitejakoa myöten. Aiheina käytettiin vinoneliöitä ja -ristejä ja jopa suippokaaria, kuten esimerkiksi Hämeenkyrön pappilan uusgoottilaisessa kuistissa. (Kaila 1987 /3, 125-126.)

Leimallisin uutuus ikkunoissa oli 1870-luvulta lähtien yleistynyt T-karmi, joka 1890-luvulla oli kaikkein yleisin, joskin vanhaa 6-ruutuista tyyppiäkin käytettiin sen rinnalla. (Kaila 1987 /3, 126.)

3.6. 1900-luvun alku

1890-luvulla oli alkanut pohjamuodon vapautumisen lisäksi myös pyrkimys päästä eroon tyylijäljittelystä. Perinteisten koristeaiheiden teollinen valmistaminen alensi niiden arvostusta, ja syntyi käsityöläisyyttä ihailevaa taideteollisuutta, joka vaikutti pian myös rakentamiseen. Tähän kansainväliseen liikehdintään liittyi Suomessa kansallistunteen nousu ja omiksi koettujen aiheiden etsintä vanhasta kirkko-, linna- ja talonpoikaisarkkitehtuurista.

Jugend-kausi ei ollut erityisen vilkasta pappilarakentamisen kautta. Ensimmäiset jugend-tyyliset pappilat Tampereen hiippakunnan alueelle rakennettiin Jokioisiin ja Lempäälään vuonna 1904, ja niiden lisäksi jugend-pappila tehtiin enää Forssaan vuonna 1911. Pappiloiden ulkoasussa uusi tyyli ilmeni lähinnä vuorauksen paanupintaisissa kentissä ja yläosaltaan pieniruutuiseksi jaotelluissa ikkunoissa, jollaiset vaihdettiin myös Sahalahden usklassilliseen pappilaan vuonna 1912 (Putkonen 1981, 130). Kattokaltevuudet jyrkkeneivät neljäänkymmeneenviiteen asteeseen.

Jugendin jälkeen, Suomen valtiollisen itsenäistymisen aikoihin, palattiin taas klassisiin aiheisiin. Pohjoismaissa tärkeän jalansijan saaneen usklassismin tärkeimpänä historiallisena merkityksenä on pidetty sitä, että se muodoiltaan ja koristeluiltaan yksinkertaisena ja puhtasoppisena raivasi tietä tulevalle funktionalismille. (Wickberg 1959, 85.)

Pappiloiden pohjaratkaisuissa pyrittiin taas symmetriaan. Leimaa-antavia olivat myös rakennusrungosta ulkonevat pohjamuodoltaan kaarevat aiheet. Puurakenteisissa pappiloissa käytettiin peiterimavuorausta ja kivirakennuksissa

yleistyi sileä rappauspinta. Kangasalan pappilan ikkunoissa käytettiin vielä T-karmeja, mutta muuten yleisimmäksi tulivat perinteiset kuusiruutuiset ikkunat, joita joskus korotettiin ristikarmilla kahdeksan- ja, esimerkiksi Messukylän pappilassa, jopa kymmenruutuisiksi. Rakennukset väritettiin hyvin vaaleiksi. Tummaa listoitusta vaaleammalla pohjalla pidettiin jopa virheellisenä, ja monet 1800-luvun lopun rakennukset saivatkin uuden, lähes yksivärisen väriytyksen (Kaila 1987 /2, 55).

1800-luvun loppupuolella pappila oli menettänyt asemansa maaseudun rakennuskulttuurin edistäjänä. Kun se vielä 1700-luvulla oli ollut esikuva talonpoikien rakennuksille, sulautui se nyt yhä useammin muiden mahdollisesti komeampien ja edistyksellisempien rakennusten joukkoon. Yhä useammin myös saatettiin kirkkoherrankin pappilaksi hankkia tavalliseksi asuintaloksi tehty, suhteellisen vaatimatonkin rakennus. Papiston asema itsenäisessä Suomessa oli nyt toinen kuin ennen kansalaissotaa, jossa pappeja oli surmattu ja pappiloita poltettu mm. Messukylässä ja Vesilahdella.

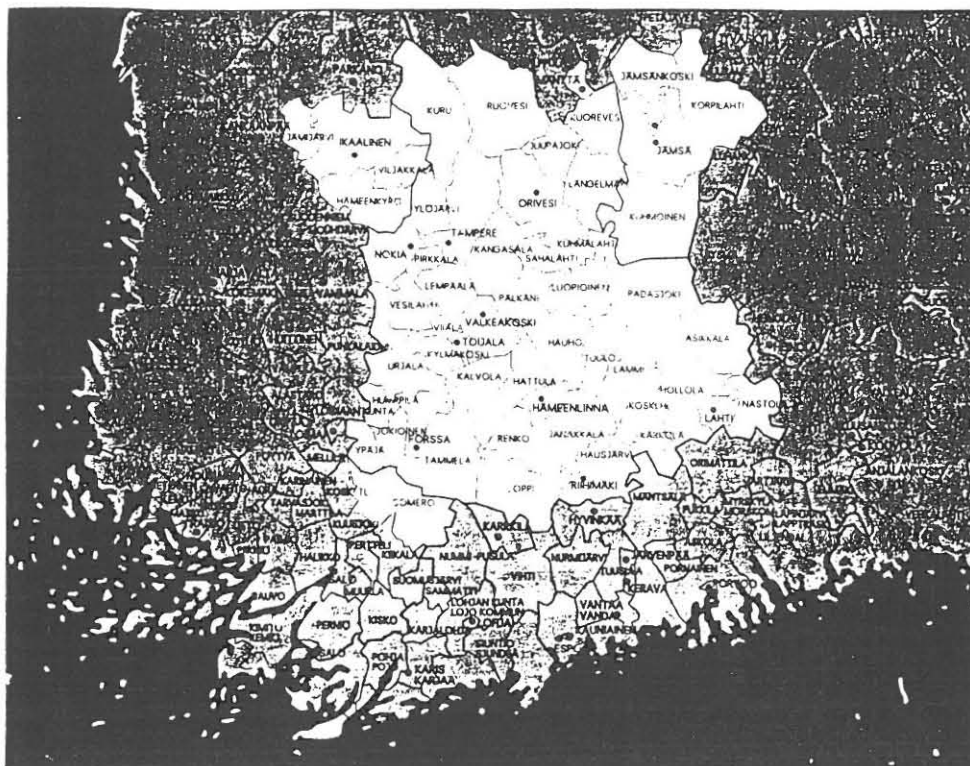

Kuva 3. Messukylän kirkkoherranpappila

4. Nykyisen Tampereen hiippakunnan alueen pappilat vuonna 1922

4.1. Alue

Tampereen nykyinen hiippakunta on noin 22000 km²:n suuruinen, eräin poikkeuksin Hämeen lääniä vastaava alue (Kirkon kalenteri 1992). Se oli vuonna 1922, vielä ennen vuonna 1923 tapahtunutta uutta hiippakuntajakoa, osa Porvoon hiippakuntaa.

Kuva 4. Nykyinen Tampereen hiippakunnan alue (Rajattu tilaston pohjakartalle 1991 Kirkon kalenterin 1992 mukaan)

4.2. Pappilarakennukset

Vuonna 1922 alueella oli 62 seurakuntaa, ja niissä kirkkoherran ja kappalaisen pappiloiksi luettavia rakennuksia 88. Pappiloita, joiden rakentamisajankohta on suunnilleen tiedossa, näistä on 75. Näistä rakennuksista 4 oli rakennettu ennen vuotta 1800, 17 vuosien 1800 ja 1850 välillä, 43 vuosien 1851 ja 1900 välillä, 8 1900-luvulla ennen Suomen itsenäistymistä ja 3 sen jälkeen. Alueen pappilat oli siis rakennettu joko 1700-luvun alun säädösten tai vuoden 1892 asetusten vallitessa.

Suurin osa pappiloista oli hirsirakenteisia ja alunperin pappiloiksi rakennettuja. Kivipappila oli ainoastaan Kangasalla, jonne uusi päärakennus oli rakennettu 1917. Ainakin kuusi pappiloiden päärakennuksista oli alunperin ollut muita asuinrakennuksia ja yksi, Hausjärven kappalaispappila, tehtiin entisestä kansakoulurakennuksesta, joka siirrettiin uudelle paikalle.

4.3. Suunnittelijat

Suunnittelija tunnetaan viidestätoista Tampereen hiippakunnan pappilasta: lääninarkkitehti Alfred Cawén oli suunnitellut Korpilahdelle kaksi pappilaa, arkkitehtitoimisto Björklund-Myntti Messukylän, arkkitehti Berndt Blom Lempäälän, insinööri Jalo Ehlers Forssan, arkkitehtitoimisto Gesellius-Lindgren-Saarinen Jokioisten, A.F. Granstedt Ruoveden ja Hauhon, arkkitehti Evert Lagerspetz Hämeenlinnan, arkkitehti Josef Stenbäck Lammin, rakennusmestari Heikki Tiitola Kangasalan ja Oriveden sekä rakennusmestari Erik Wennerqvist Pälkäneen ja Sahalahden kirkkoherranpappilan, ja vielä opettaja K.V.Saarinen Vanajan kappalaispappilan.

4.4. Pappien virka-asunnot kaupungeissa ja kauppaloissa

Maaseudulla pappilat olivat lainmukaisia, enemmän tai vähemmän vauraita maatiloja, mutta kaupunkimaisemmissa seurakunnissa tilanne oli toinen. Alueella oli kolme kaupunkia, Hämeenlinna, Tampere ja Lahti, ja kaksi kauppalaa, Ikaalinen ja Riihimäki. Niistä etenkin teollistumisen ja rautatien vaikutuksesta kasvavissa Lahdessa, Tampereella ja Riihimäellä oli pappien virka-asuntojen järjestäminen kesken. Pappila oli aiemminkin voitu korvata papille rahalla, mutta vuoden 1922 palkkauslaki tasavertaisti maaseutuseurakuntiin nähden kaupunkiseurakuntia, joissa ei voitu erottaa vähästä tonttimaasta maatilaa papille.

5. Pappilakulttuurin kehitys vuoden 1922 jälkeen

5.1. Pappilan merkityksen muuttuminen

5.1.1. Maataloustuotannon loppuminen

1900-luvulla tapahtui pappilan muuttuminen papin virka-asunnoksi. Papiston palkkausperusteissa tapahtuneet uudistukset johtivat vähitellen siihen, että pappila palkkaetuun kuuluvana maatilana menetti merkitystään. Pappilan pellot vuokrattiin ulkopuolisille ja karjasuojat ja muut talusrakennukset saatettiin käyttöä vaille jääneinä purkaa. (Pappilatyöryhmä, 11) Maataloustuotannon vuoksi syrjässä sijainnut pappila saatettiin myydä, ja rakentaa uusi keskeisemmälle paikalle, kuten tapahtui mm. Kurussa ja Teiskossa.

5.1.2. Pappiloiden yksityistyminen

Kun seurakuntalaisten välitön osallistuminen pappiloiden rakentamiseen lakkasi eikä papille tehty enää päivätöitä tai tuotu palkkasaatavia luonnontuotteina, pitäjäläisillä oli yhä harvemmin asiaa pappilaan. Pappilat alkoivat yksityistyä. Kehitystä korosti vielä kansliatilojen ja muiden pappilan julkisten toimintojen siirtyminen erillisiin seurakuntataloihin, joita esimerkiksi 1950-luvulla rakennettiin nykyisen Tampereen hiippakunnan alueelle yli kaksikymmentä. Pappilat, jotka olivat toimineet monenlaisen seurakunnallisen toiminnan ja kokousten sekä kirkollisten toimitusten pitopaikkana, eivät enää riittäneet kasvavan toiminnan tarpeisiin ja muuttuivat enemmän pelkiksi asuinrakennuksiksi.

Pappiloiden julkisten tehtävien siirtymistä seurakuntataloille kuvastaa sekin, että pappilarakennusten jäädessä tarpeettomiksi, niitä usein on muutettu seurakuntataloiksi, varhaisena esimerkkinä Messukylän kappalaispappila (Arajärvi 1954, 632-633).

Julkisten toimintojen siirtämisen, ja lopulta myös pappienkin pyrkimisen pois pappiloista on osaksi päätelty johtuvan myös pappien halusta viettää virka-ajan ulkopuolella yksityistä elämää. Tästä joskus jyrkästikin yksityisyyden korostamisesta on oltu viime aikoina myös huolestuneita. Yksityisyyden, joka näkyy muun muassa siinä, että pappi saattaa olla tavoitettavissa puhelimella vain muutamana tuntina viikossa ja esiintyy seurakuntien puhelinluettelotiedoissa

henkilöllisyytensä peittäen pelkällä virkanimikkeellä, on katsottu vaikeuttavan papin varsinaisen tehtävän toteutumista. Työn ja yksityiselämän täydellisen irrottamisen toisistaan ei katsota sopivan papin tehtävään (mm. Kirkkohallituksen seurakunta-asiain toimiston johtaja, kirkkoneuvos Pertti Mäkeläinen, Kotimaa 34/1992, 7).

5.2. Uudet pappilat

1920- ja 1930-luvuilla rakennettiin vielä muutamia melko perinteisiä klassisistisia pappiloita mm. Koskenpäähän, Teiskoon, Tyrvääntöön ja Viljakkalaan. Sen jälkeen voidaan pappilarakentamisessa erottaa kaksi päälinjaa: Seurakuntatalojen yhteyteen rakennetut pappilat ja virka-asunnot, ja toisaalta omakotipappilat, jotka eivät olemukseltaan juuri eroa keskitasoa hieman vauraammista omakotitaloista.

Merkitsevinä muiden seurakuntatilojen yhteyteen rakennetuista pappiloista voidaan esimerkiksi mainita Tampereelle yleisten 1930-luvulla järjestettyjen arkkitehtuurikilpailujen tuloksena rakennetut Viinikan ja Härmälän pappilat. Viinikassa katsotaan ensimmäisenä Suomessa yhdistyneen kirkon, työkeskuksen ja pappilan, (Tampereen rakennuskulttuuri 1986, 194)

1950-luku oli vilkasta pappiloiden rakentamisaikaa, minkä on päätelty johtuneen yleisen asumistason nopeasta paranemisesta. Tampereen hiippakunnan alueella yli 20 seurakunnan papit saivat tuolloin uuden virkatalon. (Ojanen 1986, 630)

5.3. Vanhojen pappiloiden muutokset

Myös vanhoja pappiloita muutettiin tarpeiden ja vaatimusten muuttuessa. Vuoden 1922 asetuksen jyrkentyneet sanamuoto tulenkestävän arkiston rakentamisesta sai seurakunnat rakentamaan 1920- ja 1940-lukujen välisenä aikana lähes kaikkiin kirkkoherranpappiloihin holvin tai arkistohuoneen, joka enemmän tai vähemmän onnistuneesti liittyi rakennukseen.

Sotien jälkeisenä aikana oli keskuslämmityksen asentaminen tyypillinen muutos. Usein se merkitsi pannuhuonetta varten tulevan laajennusosan ja uuden massiivisen savupiipun rakentamista. Vanhoja uuneja ja savupiippuja purettiin tarpeettomina. Esimerkiksi Jokoisten pappilassa kansallisromanttiselle arkkitehtuurille leimaa-antavien piippujen

purkamisella lienee ollut huomattava vaikutus rakennuksen ilmeeseen.

Pappiloiden asumismukavuutta parannettiin rakentamalla sisätilojen yhteyteen WC- ja pesutiloja sekä saunoja. Asuntoja nykyaikaistettiin myös jakamalla huonetiloja pienemmiksi väliseinillä ja rakentamalla alaslaskettuja kattoja. Tuuloksen, Riihimäen ja Tammelan pappilat nykyaikaistettiin myös ulkoasultaan, mm. vaihtamalla niihin uudenmalliset ikkunat.

5.4. Pappien muutto pois pappiloista

Sen lisäksi, että julkiset toiminnot siirrettiin pois pappilasta, alkoivat lopulta myös papit haluta niistä pois. Synä tähän on edellämainitun yksityistymisen lisäksi pidetty ennenkaikkeaa taloudellisia ja pappilarakennuksiin liittyviä tekijöitä. (Pappilatyöryhmä, 33)

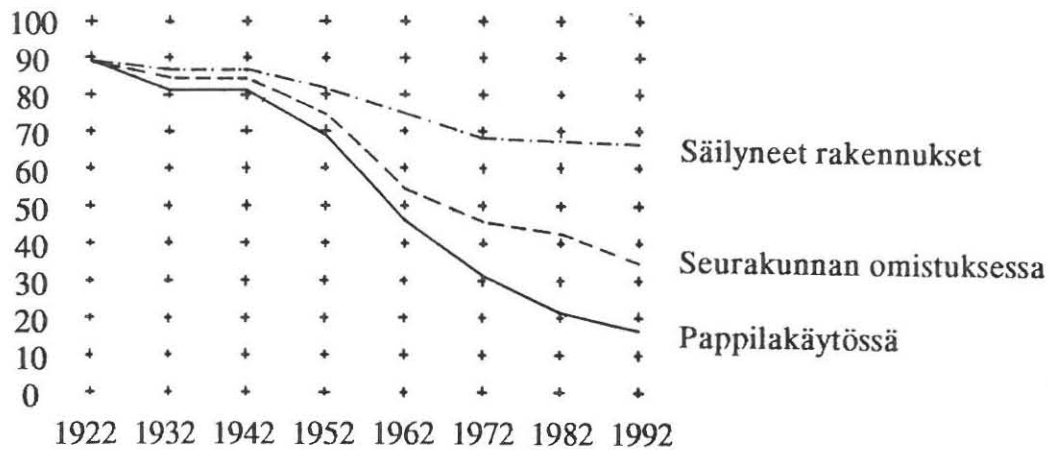
Pappilan merkityksen muuttuminen on johtanut siihen, että ne ovat usein ylisuuria nykyisten pienperheiden tarpeisiin. Pappiloissa asuu vain pieni osa niiden entisestä väkimäärästä, kun perheet ovat pienentyneet ja palvelusväestä on luovuttu. Monet pappien puolisoista käyvät töissä kodin ulkopuolella, eikä asukkailla aina riitä aikaa, tarmoa ja halua suuren asunnon ja sitä ympäröivän puiston hoitamiseen. Asumisihanteet ovat muuttuneet sekä asuntojen varuste- ja laatutaso kehittyneet viime vuosina paljon, ja vanhojen pappiloiden nykyaikaistaminen on ollut vaikeaa. (Pappilatyöryhmä, 32)

Suurimpana ongelmana pappiloiden säilyttämisessä on pidetty taloudellisia syitä, sekä pappien että seurakunnan kannalta. Aikaisemmin papin luontoisetuasunto oli kokonaisuudessaan verovapaa ja vielä 1960- ja 1970-luvuillakin pappilat rakennettiin tilaviksi. Luontoisetuasunnon verotus kiristyi 1970-luvulla huomattavasti, eikä verokohtelu ole ollut eri paikkakunnilla yhtenäistä. Kun vielä vanhojen pappiloiden lämmittämisen ja ylläpidon on katsottu tulevan kalliiksi seurakunnille, sekä papeilla että seurakunnilla on ollut suuri houkutus luopua pappiloista. (Pappilatyöryhmä, 33)

Lisäksi elintason kohoaminen on tehnyt mahdolliseksi saavuttaa vähintään sama asumismukavuus omassa asunnossa, jossa ei ole virka-asunnon raskuuksia, jossa saa itse päättää asumiseensa vaikuttavista ratkaisuista ja josta ei tarvitse muuttaa pois eläkkeelle siirryttäessä tai työkyvyttömyyden kohdatessa. Yhteiskuntakin on tukenut omistusasunnossa asumista.

5 Vanhojen pappiloiden poistuma

Kun seurakuntiin on rakennettu uusia pappiloita, tai pappiloista on kokonaan luovuttu, vanhat pappilat on purettu, myyty tai ne on muutettu uuteen käyttöön. Nopeinta kehitys on ollut 1950- ja 1960-luvuilla. Sen jälkeen vanhojen pappiloiden alkuperäiskäytöstä jääminen on hidastunut ja niiden päärakennusten purkaminen loppunut käytännöllisesti katsoen kokonaan. Sen sijaan seurakunnat ovat viime vuosina taas yhä useammin myyneet vanhoja pappilarakennuksiaan.

Kaavio 1. Vuoden 1922 pappiloiden lukumääräinen poistuma Tampereen hiippakunnan alueella.

6. 1900-luvun kehityksen pappilakohtainen tarkastelu

Edeltävissä luvuissa käsitellyt seikat ovat johtaneet siihen, että pappilakulttuuri on muuttunut huomattavasti, ja on pelätty sen katoavan lopulta kokonaan. Seuraavassa luettelonomaisessa tarkastelussa tätä kehitystä on käsitelty pappilakohtaisesti Tampereen hiippakunnan alueella.

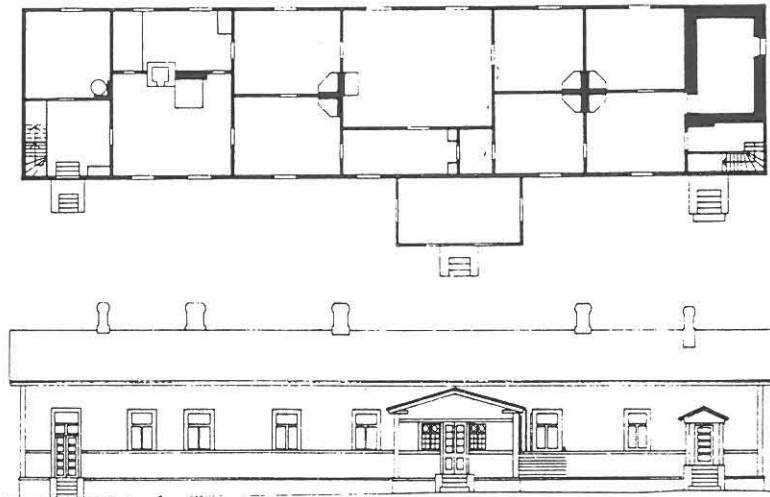
5.6.1. Akaa

Akaan kirkkoherranpappila

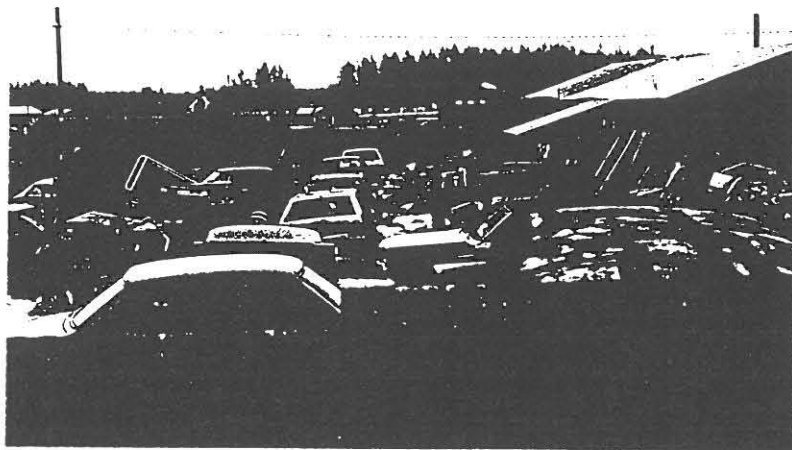
Akaan seurakuntaa perustettaessa vuonna 1483 seurakuntalaiset järjestivät kirkkoherralle lain määräysten ja hiippakunnassa vallinneen tavan mukaisen virkatalon. Pappila sijaitsi siitä lähtien samalla paikalla aina 1950-luvulle asti. Viimeinen pappilan päärakennus tilalle valmistui vv. 1821-22 edellisen tuhouduttua tulipalossa. (Suvanto 1954, 362-364)

Akaan kirkkoherranpappilan kiinteistöt myytiin Toijalan kauppalalle 1950-luvulla uuden kirkkoherran virka-asunnon sisältävän seurakuntatalon valmistuttua 1955 (khra Sauli Turja suullisesti).

Pappilan rakennukset on purettu, ja tontti on tällä hetkellä teollisuus- ja varastoaluetta. Rivi kuusia on muistona pappilan pihaa rajanneesta kuusiaidasta.

Kuva 5. Akaan pappilan pohjapiirros ja julkisivu 1/400 vuodelta 1934 olevan laajennussuunnitelman mukaan.

Kuva 6. Valokuva pappilan paikalta keväällä 1992.

6.2. Asikkala

Asikkalan kirkkoherranpappila

Vuonna 1696 määrättiin Asikkalan kylän Anttila Asikkalan kappalaisen pappilaksi. Kun seurakunnasta tuli emäseurakunta, ryhdyttiin 1860-luvun puolimaissa pohtimaan uuden päärakennuksen rakentamista. Päätös tehtiin, ja työ uskottiin rakennusmestari Abel Bärnlundille. Rakennus valmistui 1868. Lautavuoratussa hirsirakennuksessa oli 8 huonetta ja keittiö, minkä lisäksi ullakolla oli kaksi huonetta. Uusi, kivirakenteinen pappila Asikkalaan rakennettiin vuonna 1952. (Blomstedt 1982, 613-614)

Uuden pappilan rakentamisen yhteydessä purettiin vanha, lukuunottamatta arkistohuonetta, joka on nyt pappilan pihapiiriin perustetun kotiseutumuseon käytössä.

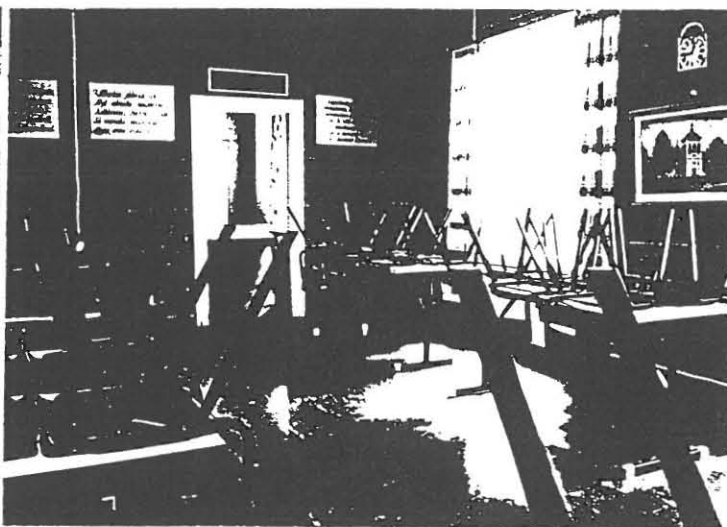
6.3. Eräjärvi

Eräjärven kirkkoherranpappila

Eräjärven Pappilanniemessä sijaitsevan vanhan pappilan päärakennus on valmistunut vuonna 1861. Kun Eräjärvelle valmistui uusi pappila vuonna 1956, siirtyi vanha pappila uuteen käyttöön, ja on nyt Eräjärven liityttyä Oriveteen vuonna 1973, Oriveden seurakunnan leirikeskukseksi. Pihapiirissä on pari aittaa ja 1970-luvun lopulla rakennettu uudisrakennus, jotka rajaavat pihan miellyttävästi. Pappilan sali on opetustilana ja kamarit majoitushuoneina. Keittiö on muutettu laitoskeittiötyyppiseksi, mutta muuten päärakennusta ei ole tarvinnut varustaa nykyaikaisilla mukavuuksilla. (Sinisalo 1990, 76, Juntumaa 1990, 64-65)

Kuva 7. Eräjärven pappila 1992

Kuva 8. Pappilan sali

5.6.4. Etelä-Pirkkala

Etelä-Pirkkalan kirkkoherranpappila

Pirkkalan pappila on todennäköisesti sijainnut nykyisellä paikallaan jo keskiajalla. Sen vanha, empire-tyylinen päärakennus purettiin vuonna 1965 ja uusi valmistui 1967. Vanhasta pihapiiristä on jäljellä työväenasuinrakennus 1800-luvun keskivaiheilta, aitta sekä tiilinen navetta vuodelta 1916. Pappilan ja kirkon välinen yhdystie on historiallinen. (Saarenheimo 1974, 187; Putkonen 1981, 109)

5.6.5. Forssa

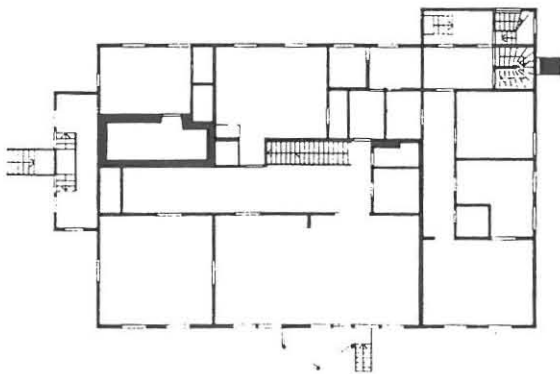
5.6.5.1 Forssan kirkkoherranpappila

Forssan kirkko ja pappila on rakennettu Forssa Oy:n vuonna 1899 lahjoittamalle 0,70 ha:n tontille. Tonttimaan lisäksi kirkkoherran pappilaan kuului neljä hehtaaria viljelys- ja hakamaata noin puolen kilometrin päässä pappilasta. Forssan jugend-vaikutteinen pappilarakennus valmistui vuonna 1911 insinööri Jalo Elersin laatimien piirustusten mukaan. Elers oli aiemmin ollut Forssan kirkon rakennustoimikunnan puheenjohtajana. (Aaltonen 1947, 119-122, 145; Putkonen 1983, 93)

1950-luvulla pappilan ruokasalia ja vierashuonetta suurennettiin oikaisemalla puutarhanpuoleinen massan sisäänveto, jolloin kuisti vastaavasti pieneni. Samassa yhteydessä asennettiin keskuslämmitys. (Muutospiirr., Forssan kirkonarkisto)

Vuonna 1973, kirkkoherran vaihtuessa, pappilasta erotettiin asunnot kirkkoherralle ja vahtimestarille. Huonejakoja muutettiin huoneluvun lisäämiseksi ja sisäkattoja laskettiin. 1980-luvun loppupuolella kirkkoherra muutti pois pappilasta, ja 70-luvulla tehdyt väliseinät ja alakatot purettiin. Kirkkoherran asuntona ollut puoli pappilasta muutettiin seurakunnan kokoontumistilaksi kokous- ja juhlayhteyksiin, sekä lähimmäispalvelun ja partiolaisten toimitiloiksi. (Kihra Risto Heikkilä suullisesti)

Rakennusta ympäröi kaunis puisto, joka liittyy sen kiinteästi kirkkomiljööseen.

Kuva 9. Pohjapiirros 1:400.

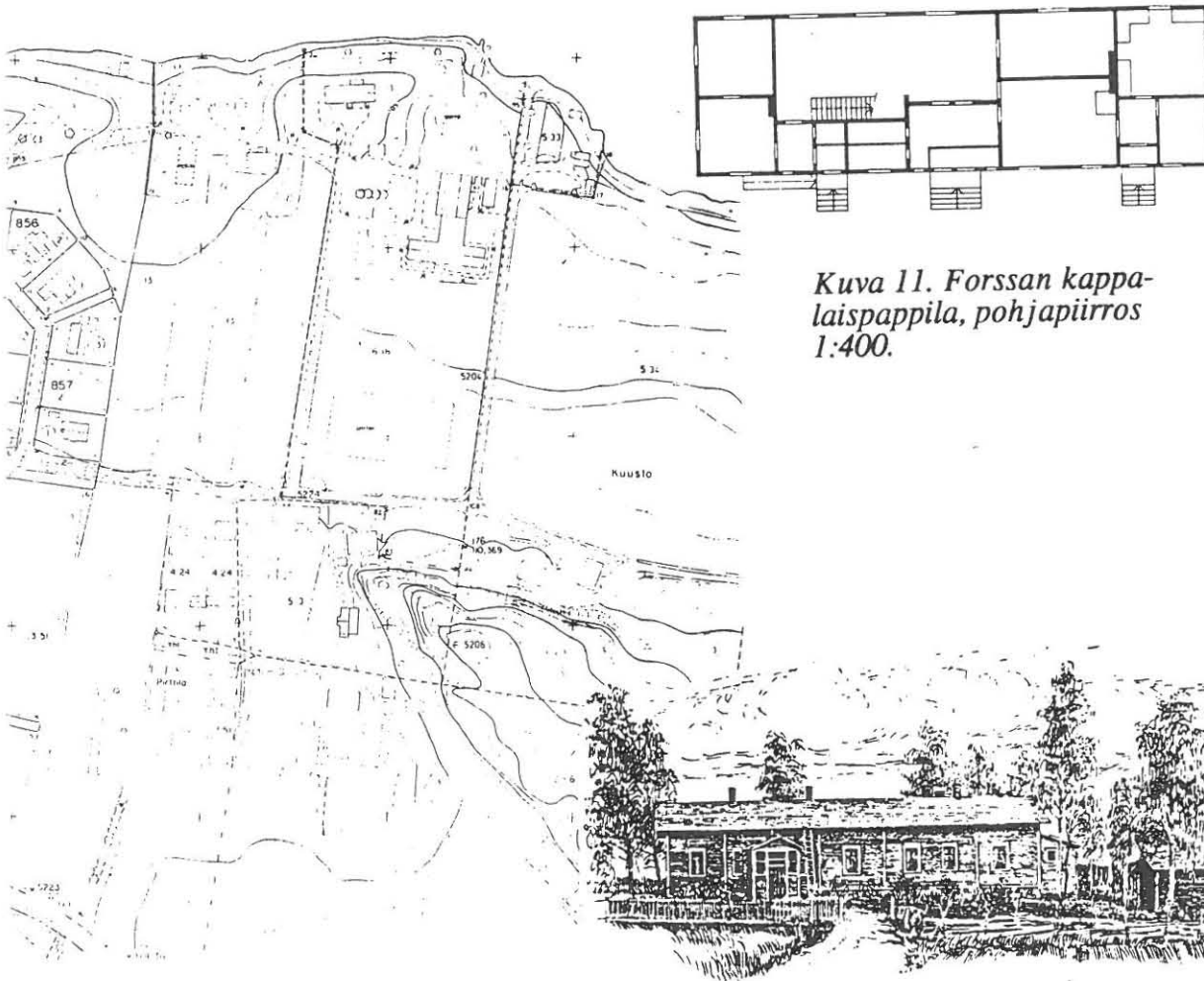

Kuva 10. Forssan pappila 1992.

5.6.5.2 Forssan kappalaispappila

Kaukijärven rannalla Kuuston kylässä sijaitseva Klemelä eli Klemola oli ollut Tammelan kappalaisen virkatalona vuodesta 1687 alkaen. Kun Forssan seurakunta itsenäistyi vuonna 1922, jäi Klemelän päärakennus, osuus talousrakennuksiin, puutarha, kahden hehtaarin peltoala sekä ainakin kahden lehmän ja yhden hevosen laidun Forssan vt. kappalaiselle, kunnes Koijärven seurakunta vuonna 1924 itsenäistyi, ja Forssaan jäi vain kirkkoherran virka. Vt. kirkkoherran ja vt. kappalaisen virkoja oli hoitanut sama henkilö. Klemelä jäi seurakunnan omistukseen, mutta vuonna 1947 sen päärakennus, jonka vanhimmat osat ovat tiettävästi 1720-luvulta, oli jo asunnoksi kelpaamaton. (Aaltonen 1947, 65-73, 187-188)

Vuodesta 1949 rakennus oli seurakunnan kesäkotina, mm. leirien majoitus-tiloina. Virtain vanhainkodin palo vuonna 1979 sai paloviranomaiset kiinnittämään huomiota rakennuksen paloturvallisuuteen, ja sen parantaminen olisi vaatinut niin paljon muutoksia, että päätettiin rakentaa uusi majoitusrakennus vuonna 1981. Vanha päärakennus jäi kokoontumistilaksi päiväkerhoja ja leirien jumalanpalveluksia ym. varten. Siihen tehtiin 1990-luvun alussa peruskorjaus, jossa uusittiin ulkovuoraus, ovet ja ikkunat. (Nuor.ohj. Hannu Ylitälo suullisesti)

Kuva 11. Forssan kappalaispappila, pohjapiirros 1:400.

Kuva 12. Forssan kappalaispappila 1910-luvulla. Piirros vanhan valokuvan mukaan.

5.6.6. Hattula

5.6.6.1 Hattulan kirkkoherranpappila

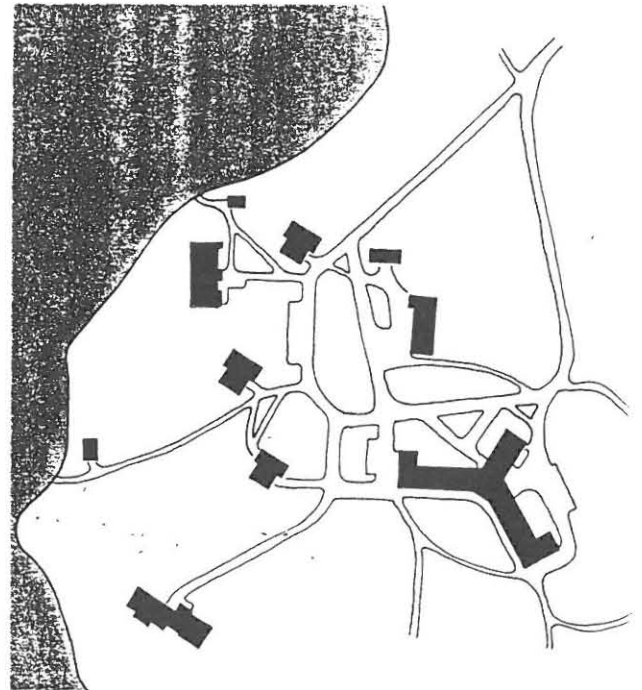
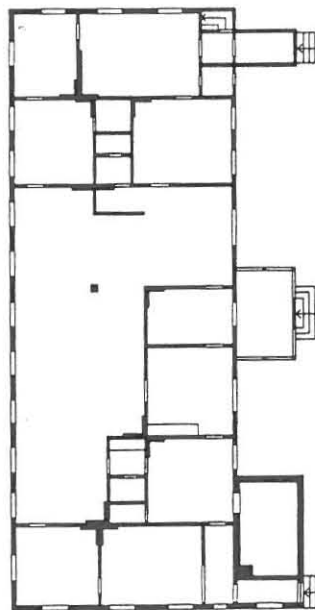
Hattulan Pappilanniemi on ollut kirkkoherran virkatalon paikkana 1300-luvulta 1950-luvulle, jolloin alueelle rakennettiin Pappilanniemen sairaala. Entinen pappilan päärakennus on vuodelta 1865. (Putkonen 1983, 34)

Vuodelta 1865 olevan kirkonkokouspöytäkirjan mukaan pappilan kooksi määrättiin 42x20x8 kyynäriä, ja siinä tuli olla 9 huonetta keittiötä, eteistä sekä ruoka- ja vaatehuonetta lukuunottamatta. Rakennuksessa piti olla kaksinkertaiset ikkunat ja kaakeliuunit. Lisäksi pappilan korjaussuunnitelmaan kuului renkituvan uudelleenrakentaminen sekä tallin ja monien muiden talousrakennusten korjaus. (Mäntylä 1976, 275)

1950-luvulla suunniteltiin vanhan pappilan kunnostamista kahden papin, kirkkoherran ja pitäjänapulaisen yhteiseksi ajanmukaiseksi pappilaksi. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet, vaan pappila ja siihen kuuluva 9,69 ha maa-alue myytiin Hattulan kunnalle, joka oli ilmoittanut olevansa halukas ostamaan pappilan vielä jäljellä olevat maat ja rakennukset lahjoittaakseen ne suunnitellulle B-sairaalalle. Uusi pappila valmistui vuonna 1957. (Mäntylä 1976, 808-809)

Pappilanniemeen rakennettiin sairaala ja entisen pappilan päärakennus muutettiin sairaalan työterapiatiloiksi vuonna 1968. Muutoksessa sali, ruokasali ja kaksi kamaria yhdistettiin juhla- ja askartelusaliksi purkamalla väliseiniä.

Entinen pappilarakennus on säilynyt ulkoasultaan melko hyvin, mutta käyttötarkoitus ja sisätilan käsittely ovat vähentäneet rakennuksen arvokkuutta. Runsaasta rakentamisesta huolimatta pappilan lähiympäristö on säilynyt suhteellisen puistomaisena. Pappilanaikaisista rakennuksista on päärakennuksen lisäksi säilynyt 1930-luvulla rakennettu tiilinavetta ja uudehko, ilmeisesti vuokraajan asuinrakennus.

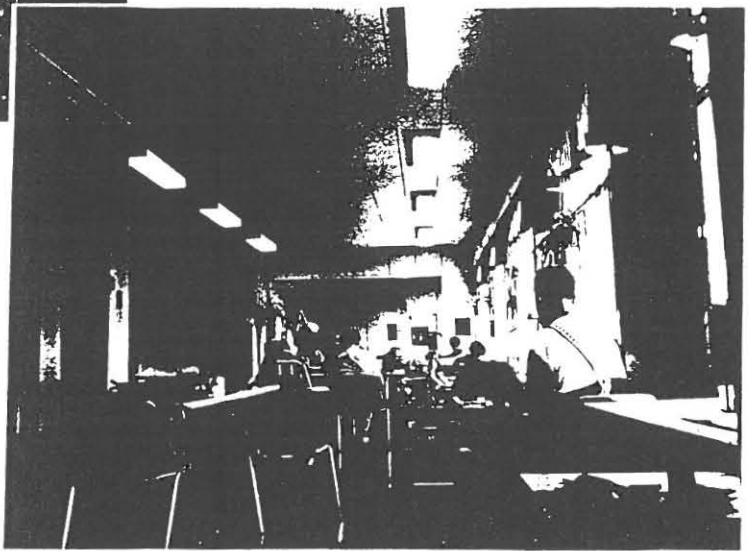

Kuva 13. Hattulan pappilan pohjapiirros 1:400 ja Pappilanniemen alue.

Kuva 14. Hattulan kirkkoherranpappila.

Kuva 15. Pappilan sali 1992.

5.6.6.2 Hattulan kappalaispappila

Kun Hattulan kappalaisen virka lakkautettiin vuonna 1930, myi seurakunta Kaivolan kappalaispappilan Hattulan kunnalle, joka sijoitti sinne lastenkodin. (Mäntylä 1976, 275)

Pappilan rakennukset on sittemmin purettu, ja nykyisin tilalla on uusia asuinrakennuksia.

5.6.7. Hauho

5.6.7.1 Hauhon kirkkoherranpappila

Hauhon kirkkoherranpappila, Kotkola, on sijainnut samalla paikalla keskiajalta lähtien. Vanhin sitä koskeva merkintä kirkonarkistossa on vuodelta 1536. Vuonna 1842 valmistunut empire-tyylinen päärakennus on arkkitehti A.F. Granstedtin 1837 piirtämä. Vuonna 1901 rakennusta on jatkettu toisesta päästä matalammalla osalla ja vuonna 1929 arkistolla.

Vuonna 1963 tehtiin pappilassa peruskorjaus. Peruskorjausta suunniteltaessa Kirkkohallituksen edustaja oli ehdottanut, että pappilasta olisi tehty seurakuntatalo, ja kirkkoherralle uusi ajanmukainen virka-asunto. Korjaustyötä suunnitellut arkkitehti puolsi ehdotusta, eikä viranhaltijakaan vastustanut, mutta kirkkovaltuusto päätti kuitenkin, että pappila pidetään pappilana ja että seurakuntatalon rakentamista "harkitaan aikanaan".

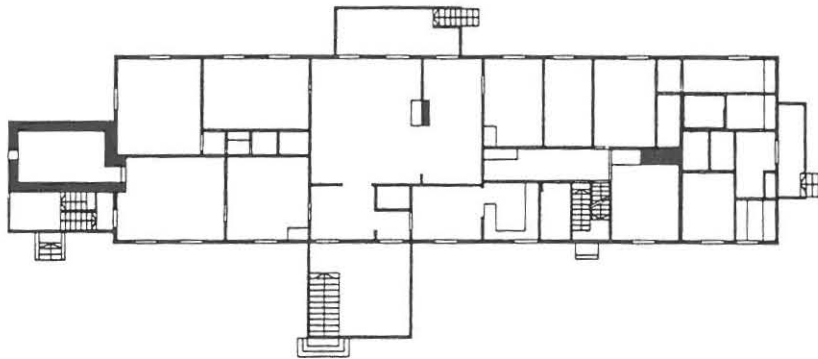
Vuoden 1891 palkkauspäätöksellä oli pappilassa vielä yli 50 hehtaarin pelto-
viljelys. Vuoden 1922 palkkauslain mukaan viljelysala väheni 15 hehtaariin ja viime sotien asutustoimenpiteiden ja 1944 palkkauslain johdosta 2,5 hehtaariin. Vuoden 1967 alusta viljelykset, rantaan laskeutuvaa laajaa puutarhaa lukuunottamatta, jäivät kokonaan pois. Rakennusten lukumäärä on vähentynyt vanhojen luetteloiden yli kahdestakymmenestä neljään. Päärakennuksen lisäksi siinä ovat varastokäytössä 1936 valmistunut talousrakennus, 1949 rakennettu sauna- ja autotallirakennus pienoisnavettoineen sekä 1956 rakennettu kellari.

Virkataloon kuuluvat lisäksi vuokraajan asuintupa vuodelta 1904, vilja-aitta sekä 1700-luvun lopulla rakennettu paririihi viereisellä Kotkon luonnon-suojelualueella.

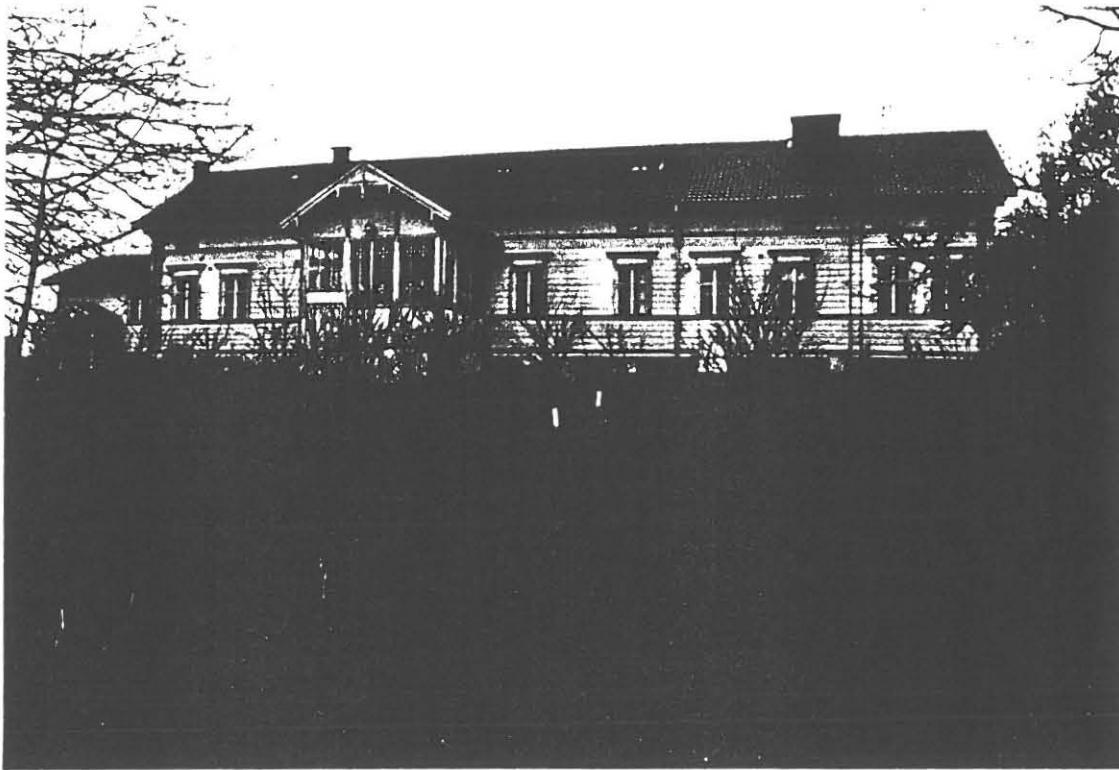
(Kantola 1979, 43-45)

Hauhon kirkkoherranpappila on pappilakäytössä. Kirkkoherran asunnon lisäksi siinä on kirkkoherranvirasto ja taloustoimisto, sekä tyhjillään oleva pienasunto.

Hauhon kirkkoherranpappila on Tampereen hiippakunnan alueen vanhin säilynyt tunnetun arkkitehdin suunnittelema pappila. Sen rakennustaiteellisesti arvokas arkkitehtiempireä edustava päärakennus on ulkoasultaan hyvin säilynyt ja pysynyt alkuperäiskäytössä. Hauholla onkin liitetty kirkkoherran virkaan velvollisuus asua virka-asunnossa.

Kuva 16. Hauhon kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 17. Hauhon kirkkoherranpappila 1992.

5.6.7.2 Hauhon kappalaispappila

Hauhon kappalaispappilasta, Eerolasta, ovat ensimmäiset tiedot kirkonarkistossa vuodelta 1738, jolloin pappilan pirtti on palanut, sekä vuodelta 1775, jolloin tuli on hävittänyt lähes koko pappilan. Silloinen kappalainen on rakentanut uuden tuparakennuksen, joka saattaa olla vieläkin pystyssä oleva pappilan piharakennus.

Pappilan viimeinen päärakennus rakennettiin vuonna 1896. Sen alle rakennettiin kellari vuonna 1932. Vuonna 1938 tuli rakennukseen vesijohto ja viemäri, lämmin vesi kymmenkunta vuotta myöhemmin.

Hauhon pappeja asui Eerolassa vuoteen 1971, jonka alusta virallinen apulainen on asunut seurakunnan hankkimassa kerrostalohuoneistossa. Pappila oli sitten nuorisotyön käytössä ja myös asunnoksi vuokrattuna, kunnes se talousrakennuksineen purettiin poissiirrettäväksi vuonna 1972 aloitetun seurakuntakeskuksen rakentamisen yhteydessä.

Pappilaan kuuluneet aitat, riihi, rantasauna, lato ym. rakennukset on myyty ja purettu vähitellen sotien jälkeen. Historiallinen kappalaispappilan ulkokuone luovutettiin Hauho-Seuran talomuseoon 1967. Pappilan rakennuksista on jäljellä vanha sivurakennus, jolla on henkilöhistoriallista arvoa, koska tunnettu historioitsija ja valtiomies J.R. Danielson-Kalmari on syntynyt siinä vuonna 1853. Rakennus on osavuotisessa käytössä seurakunnan toimintatilana.

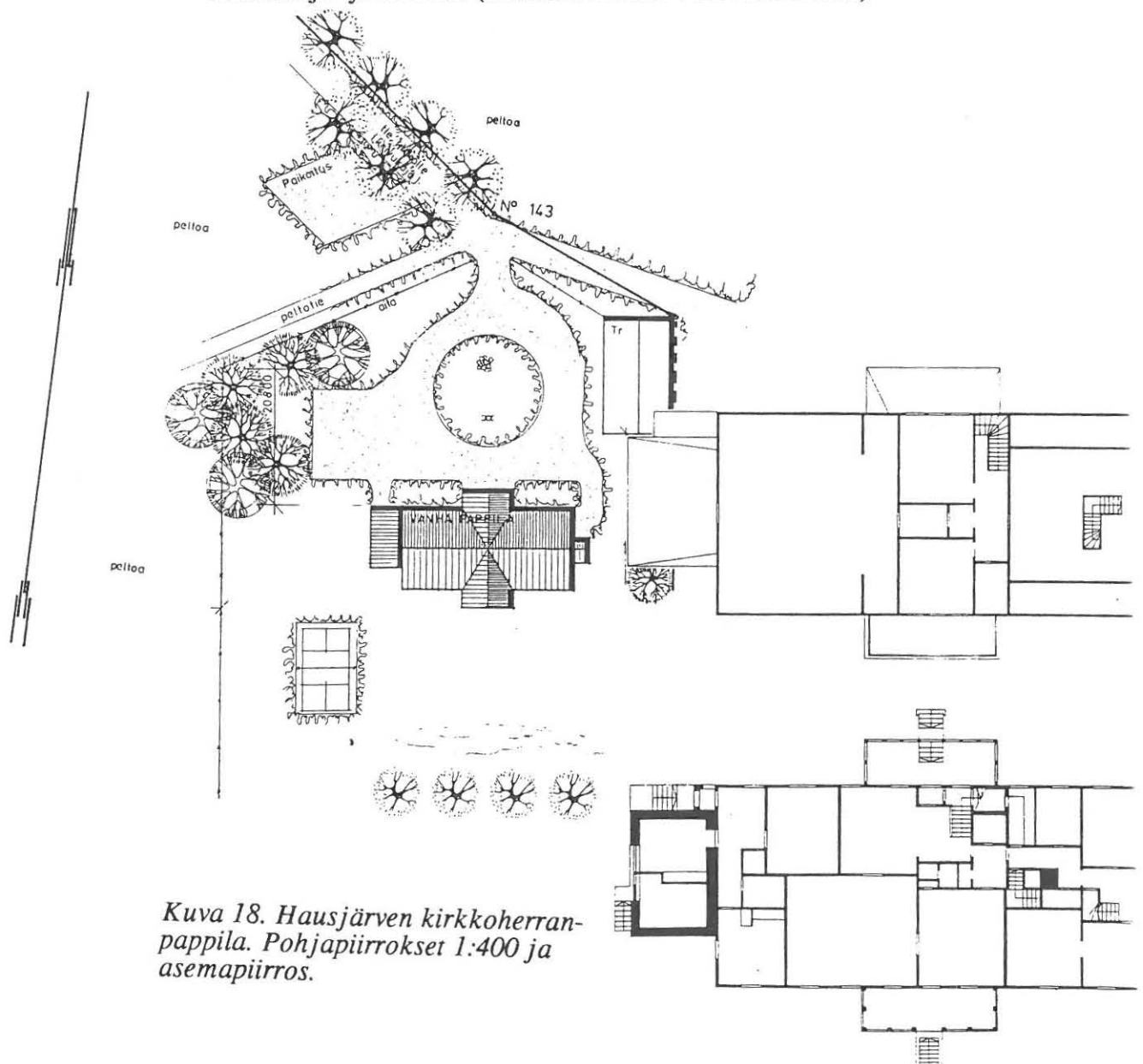
(Kantola 1979, 45-47)

5.6.8. Hausjärvi

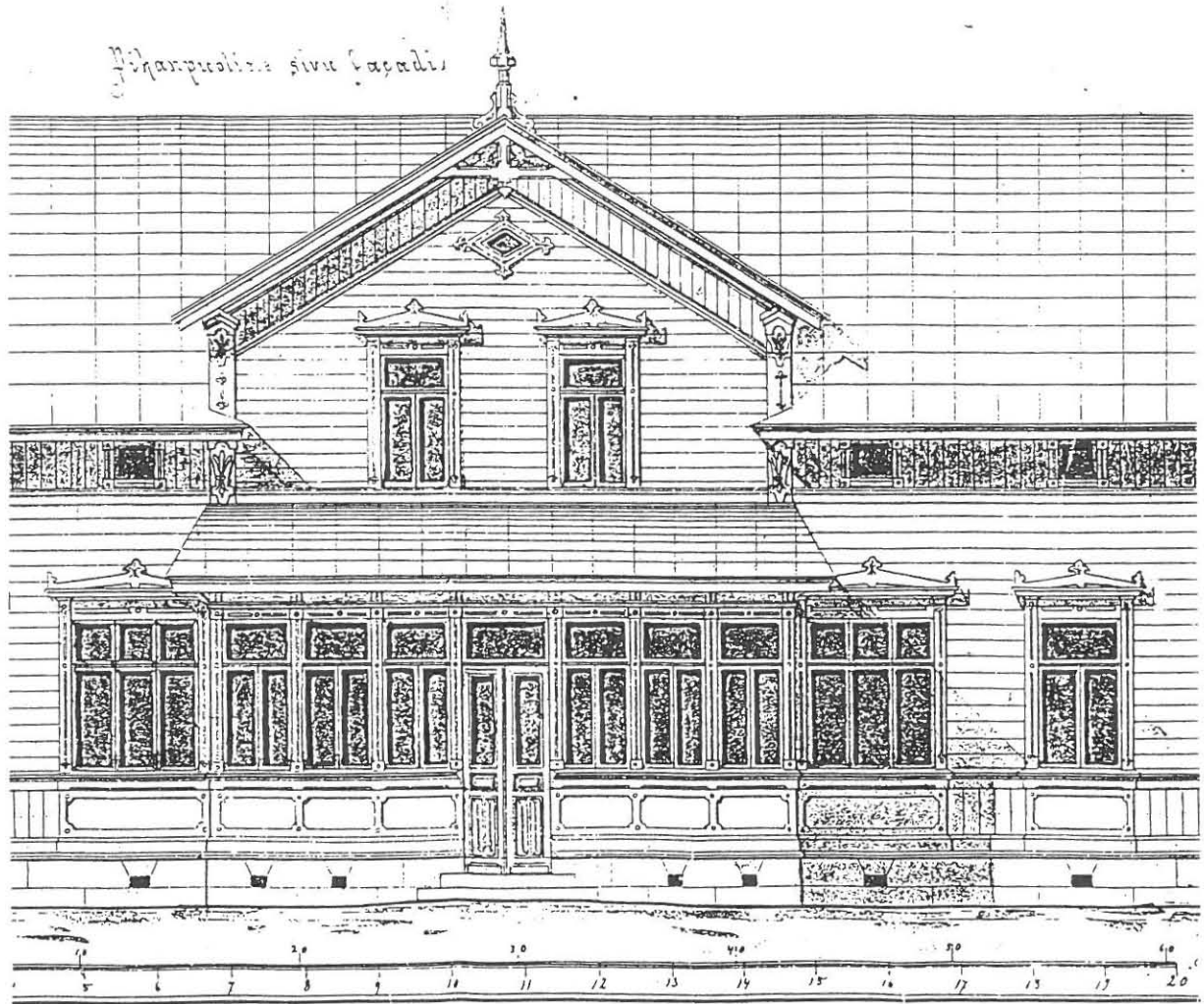
5.6.8.1 Hausjärven kirkkoherran pappila

Hausjärven entisen kirkkoherranpappilan, Kolkkalan uusrenessanssi-tyylinen päärakennus on vuodelta 1892. Arkistosiipi on vuodelta 1939 ja vanha renki-tuparakennus vuodelta 1897. Pihapiiriin kuuluu lisäksi aittarivi sekä tiilinen navettarakennus, molemmat viime vuosisadan lopulta. Nykyisin Hausjärven seurakunnan toimintakeskuksena oleva pappila sijaitsee maisemallisesti edustavalla paikalla: pihaan johtaa kaunis koivukuja. (Putkonen 1983, 79)

Kirkkoherra muutti pappilasta 1970-luvun puolivälissä. Sen jälkeen päärakennus muutettiin seurakunnan toimintakeskukseksi. Muutostyön yhteydessä seinien pinkopahvit vaihdettiin lastulevyihin, ja sähköasennukset ja lämmityslaitteet uusittiin. Keittiö uusittiin laitoskeittiötyyppiseksi. Vuonna 198 rakennus maalattiin ulkoa. Pappilassa on järjestetty kokouksia, häitä, hautajaisia ja kastetilaisuuksia. Se on ollut myös seurakunnan päiväkerhotoiloina. Pihapiirissä oleva tiilinavetta on myyty naapurille sikalaksi. Aitoissa on autotalli ja "yleistilaa". (Tal.hoit. Pekka Vuori suullisesti)

Kuva 18. Hausjärven kirkkoherranpappila. Pohjapiirrokset 1:400 ja asemapiirros.

Kuva 19. Ote Hausjärven kirkkoherranpappilan julkisivusta 1:100.

5.6.8.2 Hausjärven kappalaispappila

Hausjärven kappalaisen pappilan, Kivekkään, päärakennus on vuodelta 1869 oleva vanha kirkonkylän tyttökansakoulu, joka päätettiin siirtää nykyiselle paikalleen 1892. Uusrenessanssi-tyylinen ulkovuoraus on tältä ajalta. Rakennusta ympäröi pieni puisto. (Putkonen 1983, 79)

Seurakunta myi kappalaispappilan 50-60-lukujen taitteessa yksityiselle, ja se on edelleen yksityisomistuksessa asuinkäytössä (Tal.hoit. Pekka Vuori suullisesti).

5.6.9. Hollola

5.5.9.1 Hollolan kirkkoherranpappila

Hollolan kirkkoherranpappilasta on keskiajalta hyvin vähän tietoja, mutta on pidetty todennäköisenä, että se on jo silloin sijainnut nykyisellä paikallaan. (Kuusi 1980, 126)

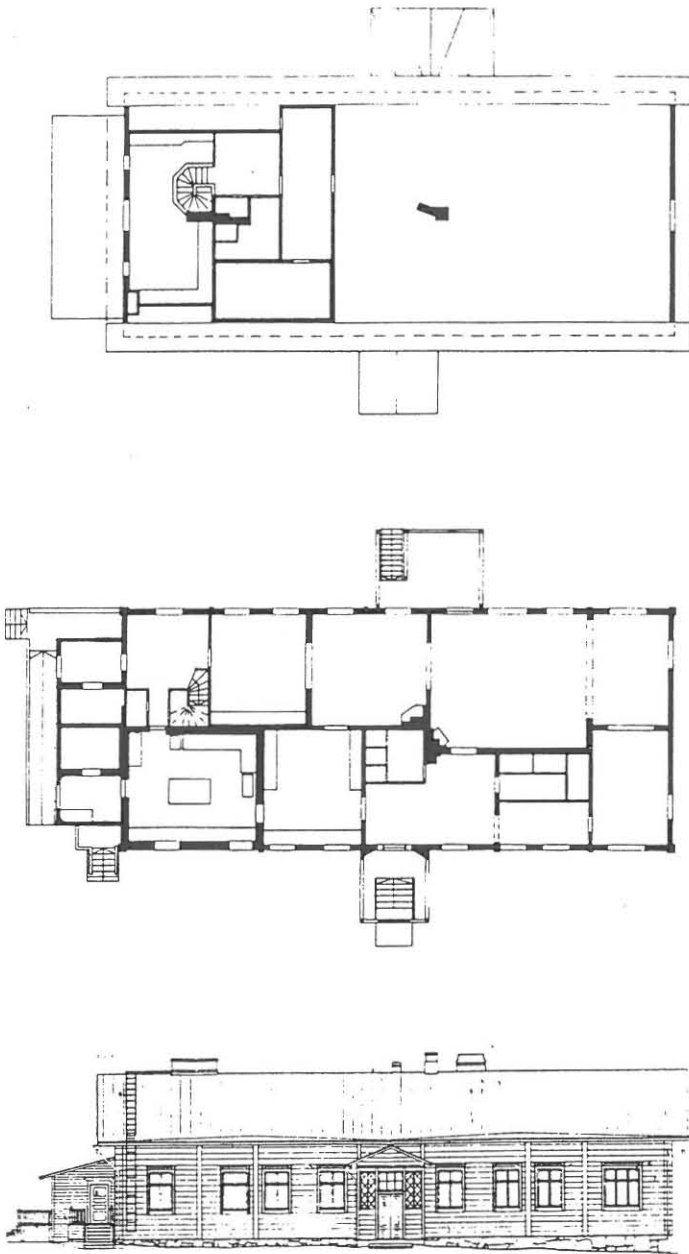
1500-luvun loppupuolella Hollolan pappila oli kuninkaankartanona, jonka palkkaa nauttivien joukossa yleensä paikkakunnan papitkin mainitaan. Samaan aikaan, ja vielä pitkälle 1600-luvulle, pappilassa toimi myös salpietaritehdas. (Kuusi 1980, 317-318)

Hollolan vanhan kirkkoherranpappilan päärakennus on vuodelta 1813 (Kaila 1967, Liite I). Vuonna 1964 valmistui Hollolaan uusi kirkkoherranpappila, jolloin vanha pappila muutettiin seurakuntataloksi. Vuosina 1972-73 rakennuksessa tehtiin lastulevyremontti. Keväällä 1992 valmistui korjaustyö, jossa pyrittiin palauttamaan huonejärjestys lähelle alkuperäistä, ja mukailemaan kiinteiden sisustusosien väreillä ja materiaaleilla 1800-luvun lopun henkeä. Rakennuksen ainoa entisöitävissä ollut huonetila - pääsisäänkäynnin tuulikaappi -entisöitiin. Rakennusrungon sisään rakennettu holvi ja keskuslämmityspiippu purettiin, ja alapohjarakenteissa ja ulkoseinissä tehtiin perusteellisia lahokorjauksia, joiden arveltiin maksavan 600 000 mk. Koko korjaustyön kustannusarvio oli n. 3 milj. mk.

Muinaisen linnavuoren läheisyyteen rakennetut keskiaikainen kivikirkko ja hiippakunnan vanhimpiin alkuperäisen asunsa edes osin säilyttäneisiin kuuluva pappila muodostavat erittäin arvokkaan ja kunnan kasvukeskuksesta sivuun jääneenä hyvin säilyneen kokonaisuuden. Vanha kirkko on suosittu vihkikirkko, ja pappilassa on suunniteltu voitavan järjestää erilaisia perhejuhlia, esimerkiksi juuri häitä. Muista siihen sijoitettavista toiminnoista voidaan mainita erilaiset kerhot, kokoukset, myyjäiset, juhlat ja koulutus- ja musiikkitilaisuudet. (Arkkitehti Satu Päivärinnten ja Hollolan seurakunnan lehdistötiedotteet)

Kuva 20. Hollolan kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 21. Hollolan kirkkoherranpappilan piirustuksia 1:400.

5.6.9.2 Hollolan kappalaispappila

Hollolan kappalaispappila, Herra Söyrinki, perustettiin vuonna 1649 autioksi jääneestä tilasta. (Kuusi 1980, 319.)

Pappilan viimeinen päärakennus paloi noin vuonna 1950. Nykyisin tilalla on Hollolan seurakunnan Parinpellon leiri- ja kurssikeskus. Pappilanaikaisista rakennuksista on jäljellä vanha sauna ja vaja sekä navetasta osa, joka on muutettu liikuntasaliksi. (Hollolan seurakunnan tal.pääll. Heikki Seppänen suullisesti.)

5.6.10. Humppila

Humppilan kirkkoherranpappila

Kirkkoherranpappilan puinen päärakennus on rakennettu vuosina 1879-1880. Pappilan aitta on rakennettu vuonna 1857 vanhasta, 1700-luvulta peräisin olleesta kirkon kellotapulista. Rakennuksia ympäröi puisto ja puutarha. (Putkonen 1983, 97)

1920-luvulla päärakennukseen tehtiin lisäsiipi, johon vuonna 1978 toteutetussa korjauksessa sijoitettiin pesutilat. 1980-luvun puolessavälissä kirkkoherra siirtyi kokonaispalkkaukseen, mutta asuu pappilassa vuokralla.

Kuva 22. Humppilan kirkkoherranpappila 1992.

5.6.11. Hämeenkyrö

5.6.11.1 Hämeenkyrön kirkkoherranpappila

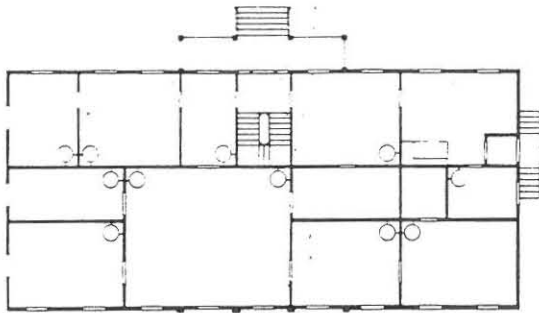
Hämeenkyrön kirkkoherranpappila on todennäköisesti jo 1400-luvulla sijainnut suunnilleen nykyisellä paikallaan. Kyrön pappila on aikanaan ollut varsin suuri, 1 ½ manttaalia ja pinta-alaltaan noin 1700 hehtaaria. 1940-luvulla Hämeenkyrön seurakunnan maaomaisuudesta, joka suurelta osin oli peräisin pappilasta, otettiin pika-asutus- ja maanhankintalakien perusteella 870 hehtaaria, ja lisäksi seurakunnan maaomaisuus on vähentynyt mm. torpparilain ja vapaaehtoisten myyntien seurauksena. (Jokinen 1982, 10, 15, 66)

Pappilan nykyinen päärakennus on rakennettu vuosina 1846-1849. Kauniilla paikalla sijaitseva puurakennus noudattaa uusklassismin tyylipiirteitä aumakattoineen ja frontooneineen. Rakennuksen koristeellisissa kuistissa toistuu uusgoottilainen suippokaari-aihe. Puutarhan puoleinen altaani on myöhempää perua. Ikkunoiden kehykset on 1800-luvun lopulla maalattu seinää tummemmiksi, ja nykyisin rakennus on lähes tasaisen vaaleanharmaa. Punamullattu piharakennus lienee päärakennuksen ikäinen ja noudattaa ajan talonpoikaista rakennustapaa avokuisteineen, joka 1970-luvulla rekonstruoidiin vanhan valokuvan perusteella siinä välillä olleen umpikuistin paikalle. Rakennusten ympäristössä on istutettuja lehtipuita. (Putkonen 1981, 14)

Hämeenkyrön pappilan henkilöhistoriallista arvoa lisäävänä tekijänä voidaan mainita se, että Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen vietti siinä nuoruutensa, ja julkaisi vuonna 1851 ensimmäisen suomenkielisen pitäjänkertomuksen Hämeenkyrön pitäjästä. (Putkonen 1981, 14)

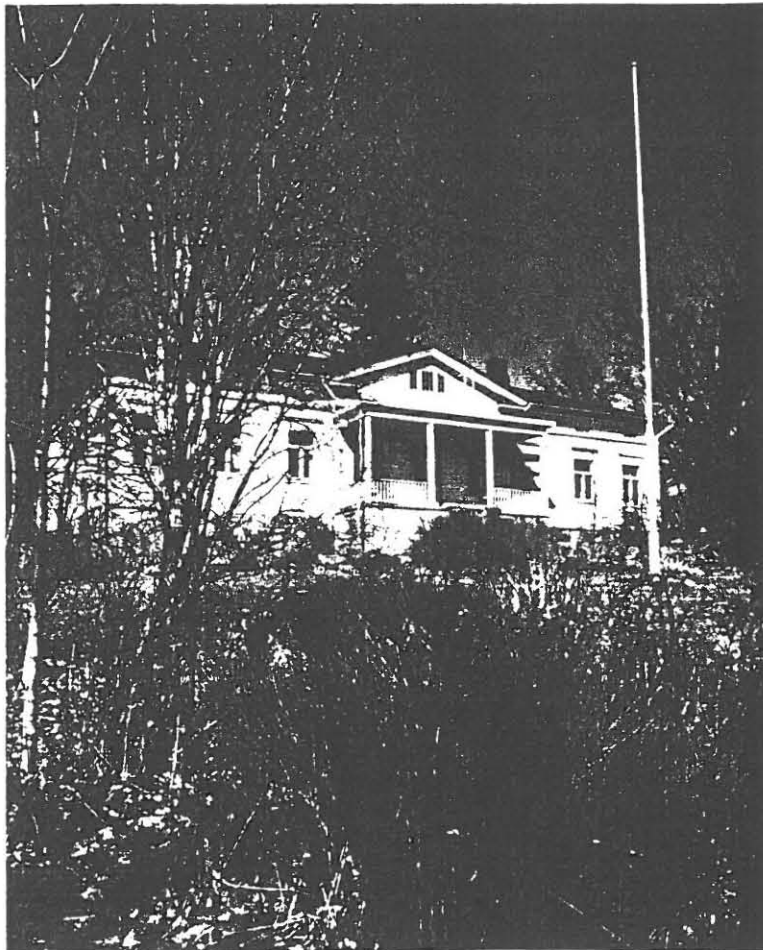
Kirkkoherranvirasto oli pappilassa kunnes Hämeenkyrön seurakunnan uusi virastotalo valmistui vuonna 1965 (Jokinen 1982, 78). Muuten rakennus on säilynyt alkuperäisessä käytössään, ja asukkaat ovat tietoisesti vaalineet pappilakulttuuria. Pappila on ollut kyläläisille avoinna erilaisissa juhlissa ja piireissä, ja monia hääpareja on vihitty sen salissa. Vanhassa väentuvassa on seurakunnan lasten kerho- ja partiotilat. (Hämäläinen, Kodin Kuvalehti 16/1991)

Sekä ulkoa että sisältä hyvin säilyneen arvokkaan pappilan käyttöä tullaan lähiaikoina harkitsemaan. Voiko kirkkoherra eläkkeelle jäätyään asua pappilassa? Tuleeko seuraava viranhaltija siihen vuokralaiseksi? Tarvitseeko seurakunta pappilan tiloja seurakuntataloksi?

Kuva 23. Hämeenkyrön kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 24. Pappila puutarhan puolelta 1991.

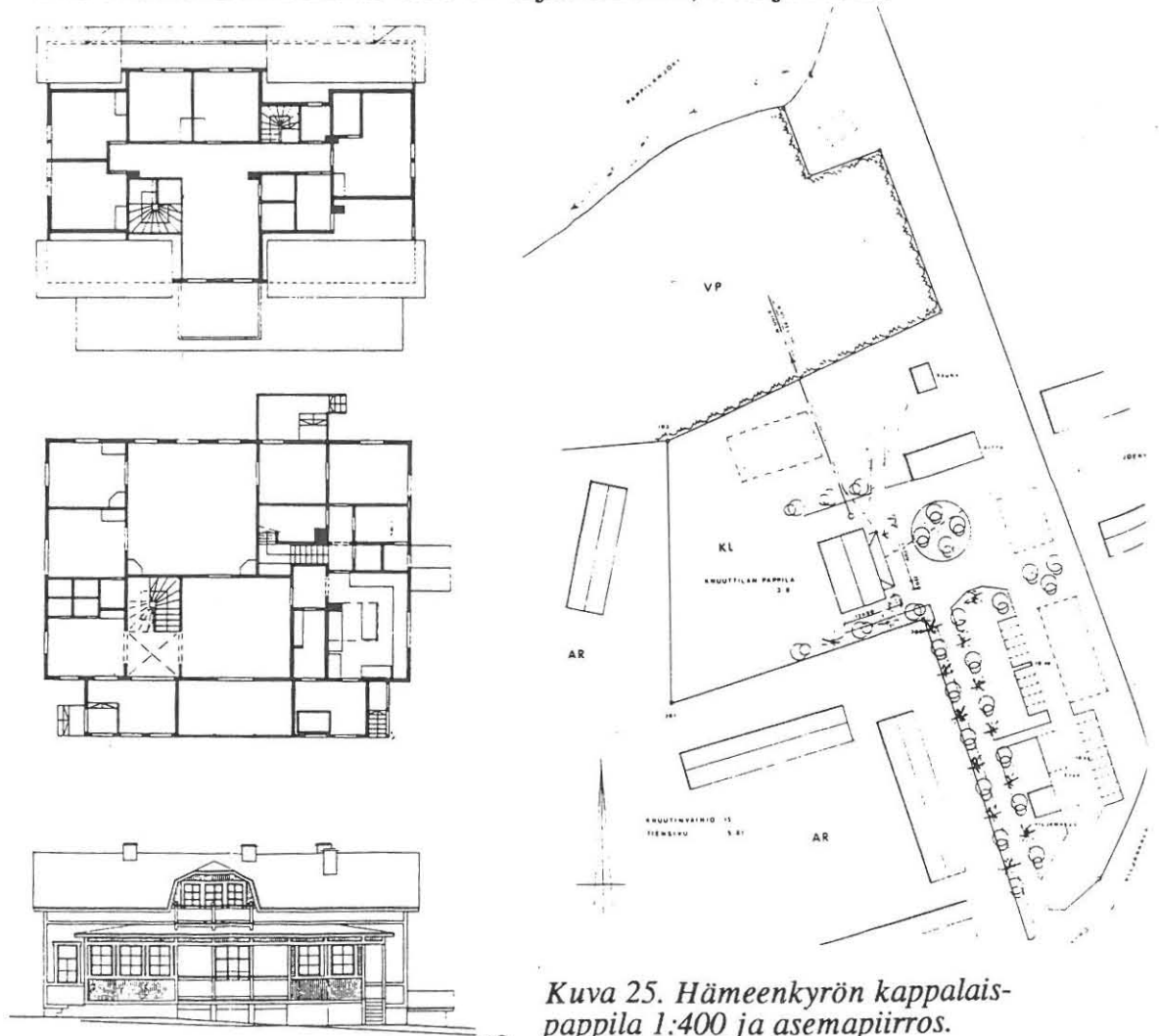
5.6.11.2 Hämeenkyrön kappalaispappila

Knuutila Uskelassa on vanha kappalaisen virkatalo, tila periytyy jo 1600-luvulta. Viimeinen päärakennus pappilaan rakennettiin 1898 arkkitehti Usko Nyströmin piirustusten mukaan. (Putkonen 1981, 15)

Knuutilan tilan maille on mm. rakennettu 1970-luvulla Kotorinteen vanhustentalot seurakunnan osallistuessa toimintaan tontin luovuttamisella. 1980-luvulla päärakennus myytiin pitopalvelupaikaksi. (Hämeenkyrön kirkko ja seurakunta, esite) Käyttötarkoituksen muutoksen yhteydessä rakennusta uudistettiin perusteellisesti, ja mm. sisäänkäyntijulkisivun uudet kuistijärjestelyt muuttivat sen ilmettä melkoisesti.

Pappilan muuttaminen liikerakennukseksi vaati kaavamuutoksen. Kunnanvaltuusto hyväksyi rakennuskaavan, jossa tontti esitettiin liikerakennusten korttelialueeksi, ja pappila merkittiin rakennustaiteellisesti ja historiallisesti arvokkaaksi rakennukseksi, jota ei saa purkaa ilman pakottavaa syytä. Kunnanhallituksen käsittelypäätöksen jälkeen saatiin museoviraston lausunto, jossa esitettiin kiellettäväksi rakennuksen purkaminen ehdottomasti ja samalla määrättäväksi, että rakennuksessa ei saa suorittaa sellaisia korjaus- ja muutostöitä, jotka turmelevat julkisivujen tai vesikattojen taiteellista tai historiallista arvoa. Rakennuslautakunnan mielestä museoviraston esittämät seikat oli jo muutostöiden suunnitteluvaiheessa pyritty ottamaan huomioon ja se päätti olla kehoittamatta rakennuttajaa pidättäytymään muutostöiden aloittamisesta. (Ote Hämeenkyrön kunnan rakennuslautakunnan pöytäkirjasta kokouksesta 13.8.1986 224§)

Päärakennuksen lisäksi tontilla on viljamakasiini, aitta ja sauna.

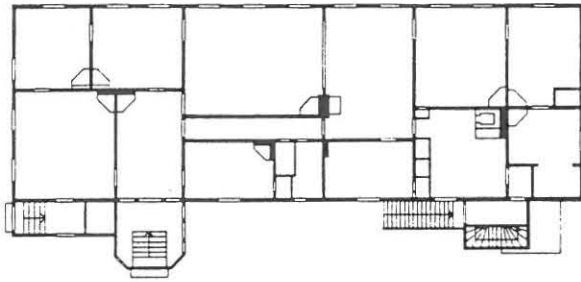
Kuva 25. Hämeenkyrön kappalaispappila 1:400 ja asemapiirros.

Kuva 26. Hämeenkyrön entinen kappalaispappila 1992.

Kuva 27. Pappilanaikainen kuva Hämeenkyrön kappalaispappilasta.

Kuva 28. Hämeenlinnan kirkkoherranpappila 1:400.

6.12. Hämeenlinna

Hämeenlinnan kirkkoherranpappila

Hämeenlinnan kaupunki siirrettiin nykyisen keskustan kohdalle Kustaa III:n toimesta vuonna 1779. Kaupungin siirtämisen jälkeen rakennettu pappila sai vielä tyypillisen maalaispappilan ilmeen. Sen sijainti oli torilta hieman syrjässä, käsityöläisten hallitsemien tonttien naapurina. Pappila ei sijaintinsa vuoksi tuhoutunut vuonna 1831 Hämeenlinnaa vaurioittaneessa tulipalossa. Palon jälkeen tehtiin kaupunkiin kuitenkin ruutukaava. Pappilan tontti säilyi suurin piirtein samassa kohdassa, mutta sen rajoja siirrettiin uuden kaavan edellyttämällä tavalla. Pappila sijaitsi pitkähkön ajan vanhan asemakaavan mukaisessa paikassa, kunnes uusi pappila, monien vaiheiden jälkeen, valmistui vuoden 1875 tienoilla. Sen oli suunnitellut arkkitehti Evert Lagerspetz. Uusi pappila oli edeltäjänsä verrattuna kaupunkimaisempi kokonaisuus, mutta siihen kuului kuitenkin edelleen mm. virkatalolain edellyttämä navetta ja hevostalli. Tontille sijoitettiin 1878 ja 1898 lisärakennuksia ja vihdoin 1899 pitkään suunnitteilla ollut erillinen kansliarakennus, jonka seinäpinnat rapattiin. Vuonna 1960-61 valmistui kirkkoherran pappilan paikalle Hämeenlinnan keskusseurakuntatalo, jossa on seurakunta- ja virastotiloja sekä virka-asuntoja. (Heikkilä 1989, 95-99, 182-184)

5.6.13.1 Ikaalisten kirkkoherranpappila

Ikaalisten entisen kirkkoherranpappilan puinen päärakennus on vuodelta 1845. Ulkoasultaan suhteellisen koristeellinen rakennus edustaa tyyllisesti empiren myöhäisvaikutusta. Rakennuksen itäpäähän on vuonna 1929 lisätty arkistoholvi. Ikaalisiin rakennettiin uusi kirkkoherranpappila 1950-luvun lopulla ja vanha pappila päätettiin kunnostaa seurakuntasaliksi sekä kanttorin ja seurakuntasisaren asunnoiksi. Alustavassa rakennuskaavasuunnitelmassa tie kulki kuitenkin niin läheltä rakennusta, että arveltiin, ettei korjaukselle saataisi rakennuslupaa. Koska lämpökeskus oli uudessa pappilassa eikä vanhaan pappilaan näin ollen tarvinnut rakentaa pannuhuonetta, tulkittiin kuitenkin, ettei rakennuslupaa tarvittaisi, ja korjaus- ja muutostyöt tehtiin vuoden 1960 aikana. (Suurkari - Järvinen 1960, Ikaalisten kirkonarkisto) Kirkkoherranpappila on seurakunnan omistuksessa ja toimii nykyisin sen omina kerho-, partio-, ja kokoontumistiloina.

Vuoden 1902 pappilankatselmuskirjan mukaan tontilla oli vielä seuraavat rakennukset: päärakennus, kellari sen alla, pirttirakennus, jossa pirtti, eteinen, kamari ja leivintupa, aittarakennus (2 aittaa luhteineen), vaunuhuone, halkovaja, talli ja lato, kivinavetta, olkilato, halkovaja, käymälä, riihirakennus, vilja-aitta, sauna. Myöhemmin rakennettiin vielä kuivausriihi ja arkistoholvi. Kaikki ulkorakennukset on nyt purettu, viimeinen niistä, kivinavetta, vuonna 1975. Pihapuistossa, jossa vielä 1940-luvulla oli ympyrästä alkava säännöllinen käytäväverkosto, kasvaa jalopuita. Komea, mittasuhteiltaan pohjalaiseen rakentajaan viittaava ja ulkoasultaan hyvin säilynyt päärakennus on rakennustaiteellisesti arvokas, ja sillä on tärkeä merkitys kaupunkikuvulle. (Vanha Ikaalinen, 51-53)

Kuva 29. Ikaalisten kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 30. Pappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 31. Ikaalisten kappalaispappila 1992.

Kuva 32. Pohjapiirustus 1:400.

5.6.13.2 Ikaalisten kappalaispappila

Keturin talo on toiminut kappalaisen virkatalona 1600-luvulta. Nykyinen päärakennus on rakennettu vuosien 1855 ja 1866 välisenä aikana. Lähinnä hajoavaa klassismia edustava rakennus on pohjaltaan lähes neliömäinen ja sitä kattaa loiva nelilapekatto. Rakennuksen itäpäähän on rakennettu vuonna 1970 matala siipiosa.

Vuonna 1868 Keturiin kuului päärakennuksen lisäksi asuinpirtti, aittarakennus, talli, käymälä, kellari, kaluvaja, ruoka-aitta ja kaksi vajaa sekä navettakartanolla navetta, lampola, sikala ja rehu- ja olkiladot. Pihapiirin ulkopuolella olivat vielä sauna, mallashuone, riihi, luuva ja akanahuone. Asuinpirttiä lukuunottamatta kaikki ulkorakennukset on purettu.

Vuonna 1912 Ikaalisten kauppala pakkolunasti Keturin virkatalon maita kaava-alueen laajentamiseksi.

Keturin Turkinpuiston laidalla, maiseman kannalta tärkeällä paikalla, sijaitsevat rakennukset ovat seurakunnan omistuksessa. Päärakennus on vuokrattu Ikaalisten kaupungille musiikkikoulun käyttöön, ja ääneneristysongelmia lukuunottamatta siihen on oltu tyytyväisiä. Pihapiirissä olevaan asuinpirttiin on 1980-luvun lopulla tehty lastulevyillä ja uusilla sähköjohdotuksilla seurakunnan käyttöön nuorisomusiikin harjoitustila. Päärakennuksen peltikatto on lähiaikoina uusittu, mutta ainakin pohjoisjulkisivun, kivijalan mataluudesta johtuneet lahovauriot kaipaavat vielä korjausta.

(Putkonen 1981, 22; Vanha Ikaalinen, 53-54)

5.6.14. Janakkala

5.6.14.1 Janakkalan kirkkoherranpappila

Janakkalan kirkkoherranpappilan hirsinen päärakennus on vuodelta 1842. Keskeissalyyppinen rakennus on tyyliältään uusklassistinen. Rakennusta on jatkettu vuonna 1908 eteisellä ja arkisto-osalla. Keittiöpäähän rakennettiin palvelijainhuone ja ruokasäiliö kellareineen.

Pihapiiriä rajaa 1800-luvulla rakennettu luhtiaitta, ja pappilan länsipuolella on entinen arrendaattorin (vuokraaja) punamullattu asuinrakennus. (Putkonen 1983, 48; Kerkkonen 1976, 496)

Vuodesta 1972 kirkkoherra ei enää ole asunut pappilassa. Seurakunnan toimistotilat olivat siirtyneet jo vuonna 1965 Turenkiin, ja 1980-luvun puolivälissä pappila ja aitta myytiin yksityiselle. Seurakunnan omistukseen jäänyttä torppaa on käytetty leirikeskuksen aputilana ja kirkonkylän nuorison kokoontumistilana. (Tal.pääll. Reijo Siltanen suullisesti)

5.6.14.2 Janakkalan kappalaispappila

Vuonna 1900 päätti senaatti muodostaa Turengin Jutilan tilan kappalaisen virkataloksi. Tilaan kuului peltoa 27 ha ja metsää 46 ha. Jutilan talon päärakennuksen mitat olivat 22,25 m x 10,8 m. Huoneiden korkeus oli 4,31 m. Päärakennuksessa oli 7 huonetta, keittiö ja kaksi eteistä. Muita rakennuksia olivat aitta, kellari, renkitupa, 2 tallia, 2 navettaa, sauna, kota, halkovaja, riihi, 2 latoa sekä tilan entisen omistajan asuinrakennus.

Jutilan pappila purettiin ja tilalle rakennettiin kappalaisen pappila ja seurakuntatalo. Talo vihittiin marraskuussa 1965. (Kerkkola 1976, 498)

5.6.15. Jokioinen

Jokioisten kirkkoherranpappila

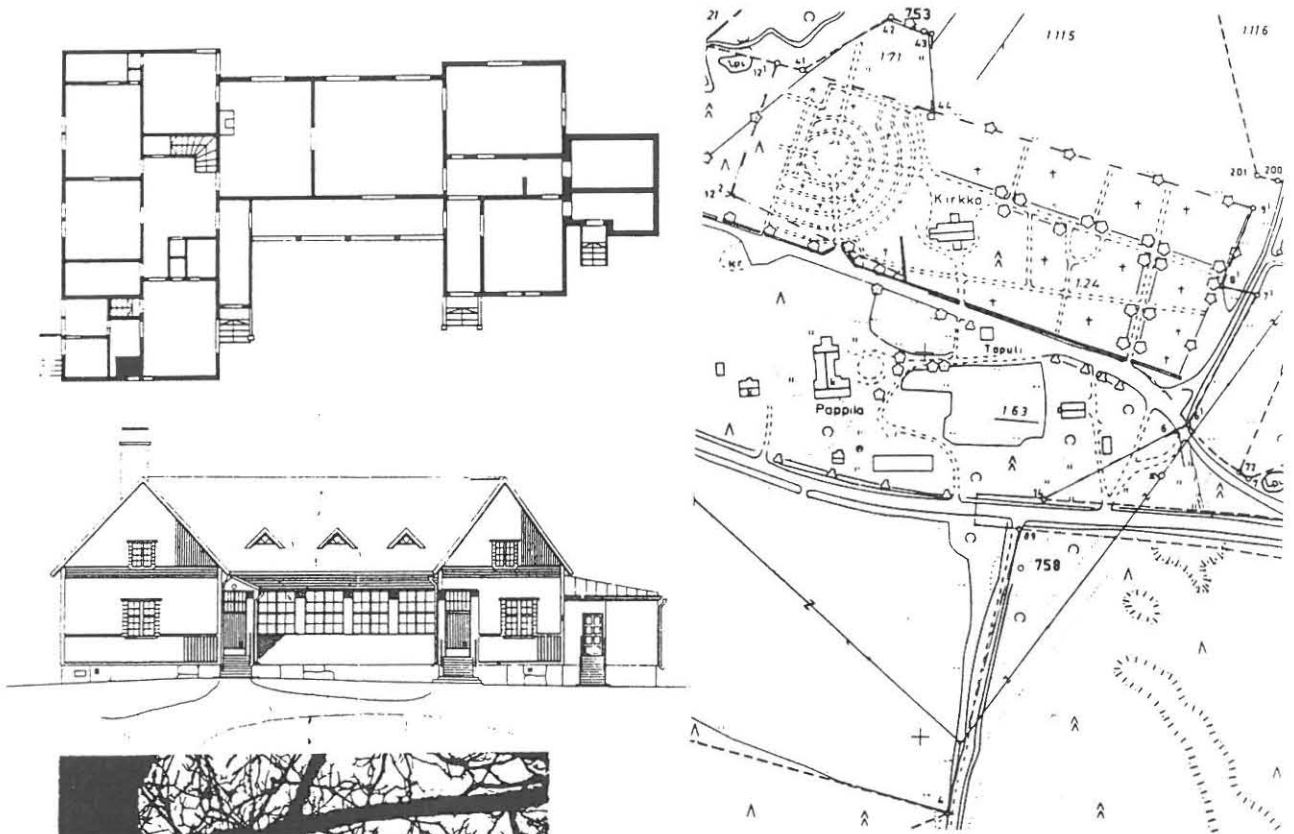
Jokioisten kirkkoherranpappilan paanukoristeinen, hirsirakenteinen, kansallisromanttinen päärakennus on rakennettu vuosina 1903-1904 arkkitehtitoimisto Gesellius-Lindgren-Saarisen laatimien piirustusten mukaan. Aiemmin Eliel Saarinen oli suunnitellut uuden, vuonna 1901 valmistuneen päärakennuksen lapsuudenkotiinsa Spankkovan suomalaisen seurakunnan pappilaan. On arveltu toimiston tehneen Jokioisten pappilaa varten vain luonnokset ja erikoispiirustuksia. Toteutuksessa rakennuttajana ollut rakennuskomitea on muuttanut alkuperäisiä, tosin osin tuntemattomia, suunnitelmia kääntämällä pohjaratkaisun peilikuvaksi, laudoittamalla vuoraamattomiksi tarkoitettut seinie alaosat sekä paanutettaviksi tarkoitettut seinien yläosat ja poikkipäädät, vaihtamalla aiotun, todennäköisesti tiili-, katteen punaiseksi maalattuun rautapeltiin sekä jättämällä kattoratsastajan pois.

Myöhemmin on mm. avoveranta muutettu sisätilaksi (v.1906), rakennettu tiilirakenteinen arkistosiipi (vuoden 1922 jälkeen) ja purettu kaakeliuunit ja kansallisromanttiselle rakennukselle leimaa-antavat savupiiput keskuslämmityksen asentamisen yhteydessä (v.1959).

Pappila on seurakunnan omistuksessa kirkkoherran asuntona. Kirkkoherranvirasto muutti rakennuksesta 1960-luvulla.

Kirkon kanssa samassa puistomaisessa ympäristössä sijaitseva pappila on varhaisin ja tyyllisesti selvin Tampereen hiippakunnan kansallisromanttisista pappiloista. Muiden töidensä perusteella maailmankuuluksi tullut suunnittelija vielä lisää sen arvoa.

(Putkonen 1983, 101-102; Hausen ym., 264, 277)

Kuva 33. Jokioisten pappila 1:400 ja asemapiirros.

Kuva 34. Jokioisten pappila 1992.

5.6.16. Juupajoki

Juupajoen kirkkoherranpappila

Juupajoen kirkkoherranpappilan nykyinen päärakennus on rakennettu vuonna 1927, edellisen tuhouduttua tulipalossa.

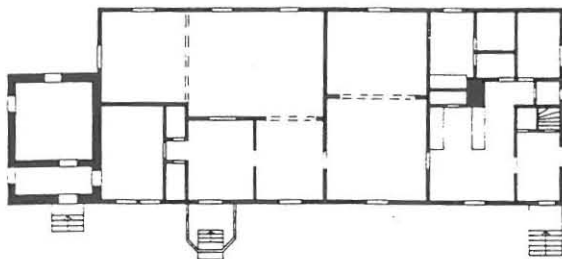
5.6.17. Jämijärvi

Jämijärven kirkkoherranpappila

Rakennusmestari Selinin vuonna 1856 suunnittelema Jämijärven kirkkoherranpappila sijaitsee samaan aikaan rakennetun, arkkitehti Chiewitzin, suunnitteleman kirkon läheisyydessä. Sekä kirkko että pappila vuorattiin vuonna 1863. Ne edustavat sveitsiläistyyliä ja muodostavat pappilan aitan (joka tosin on siirretty uuteen paikkaan) ja museona toimivan pitäjän lainamakasiinin kanssa yhtenäisen kokonaisuuden. Pappilan moniruutuinen kuisti on kulumista viistettyä tyyppiä. (Ahtola ym. 1990, 26, 76)

Kirkkoherra muutti pappilasta 1970-luvun puolivälissä, ja se muutettiin seurakuntakodiksi. Tässä yhteydessä sisätiloihin tehtiin muutoksia. Päärakennuksen ulkoasu on säilynyt suhteellisen alkuperäisenä. Suurin muutos on ollut tulenkestävän holvin rakentaminen rakennuksen päätyyn 1940-luvulla. (Talousjohtaja Hilikka Tommila suullisesti)

Jämijärven pappila on parhaita esimerkkejä Tampereen hiippakunnan alueen sveitsiläistyyllisistä pappiloista. Se on nykyisin seurakunnan kokoontumis- ja toimistotiloina, mutta sitä on pidetty ahtaana, ja uuden seurakuntakeskuksen rakentamista on suunniteltu (Aamulehti 2.11.1991).

Kuva 35. Jämijärven pappilan piirros 1:400.

Kuva 36. Jämijärven pappila 1927

5.6.18.1 Jämsän kirkkoherranpappila

Jämsän pappilan historiaa tunnetaan vasta 1600-luvun lopulta, jolta on säilynyt luetteloita pappilan rakennuksista ja inventaarioista. Silloin sen rakennukset sijaitsivat suunnilleen nykyisellä paikalla.

Jämsän kirkkoherranpappilan uusin päärakennus valmistui asuttavaan kuntoon syksyllä 1818, ja vanha vuonna 1782 rakennettu päärakennus myytiin huuto-kaupalla seuraavana keväänä.

Vuonna 1913 valmistui pappilan yhteyteen tulenkestävä arkisto. Aluksi suunniteltiin kunnan kanssa yhteistä arkistoa, mutta hanke osoittautui seurakunnalle tärkeämmäksi, ja seurakunta päätti toteuttaa sen yksin. Kunta sai näinollen vuokrata siitä itselleen arkistotilaa. (Kulha 1974, 467-468)

1950-luvulla Jämsän papit eivät enää halunneet asua agraariajan kriteerien mukaisissa pappiloissa, ja ryhdyttiin suunnittelemaan uuden kirkkoherranpappilan rakentamista. Kirkkohallintokunta otaksui sen kuitenkin maksavan ainakin kaksi kertaa enemmän kuin vanhan korjaus. Kun pappilaa lisäksi perinteiden, iän ja monumentaalisuuden vuoksi pidettiin arvokkaana, se säästyi purkamiselta, joskaan ei ulkoasun oleelliselta muuttamiselta. Toisesta päästä pappilaa päätettiin lyhentää 7,5 metrillä. Tämä vuonna 1958 toteutettu korjaus tuli paljon odotettua kalliimmaksi. (Kuusisto 1989, 395)

Vuonna 1983 Pärnämaen päärakennuksessa tehtiin peruskorjaus. Pappilassa on kirkkoherran asunto ja virasto.

Kuva 37. Jämsän kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

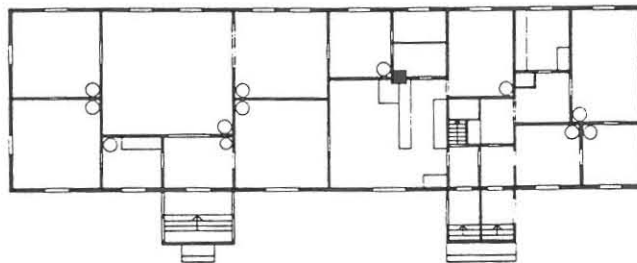
5.6.18.2 Jämsän kappalaispappila

Vuonna 1662 tuli useita vuosia autiona ollut Ala-Kelhän talo Jämsän kappalaisen pappilaksi. Nykyinen päärakennus lienee vuosien 1876 ja 1890 väliseltä ajalta, jolloin edellinen, vuonna 1858 rakennettu päärakennus mahdollisesti hajotettiin perustuksiaan myöten ja rakennettiin uudestaan saman kokoiseksi, vain lisäten hieman korkeutta. (Pennanen 1986, 78, 85)

Vuonna 1899 rakennusta jatkettiin. Vuoden 1897 katselmusoikeus oli kehoittanut seurakuntaa rakentamaan päärakennuksen pohjoispäähän tulisijalla varustetun ruokasäiliön (3,5 x 3,5 m), keittiön (6,5 x 6 m), palvelijahuoneen (3,5 x 3 m) ja kakluunilla varustetun maitohuoneen. Lisäksi rakennettiin palkolisten asuintiloiksi leivinuunilla varustettu tupa ja kakluunilla varustetut kamarit saman katon alle pappilan päärakennuksen kanssa, mikä on ollut ilmeisen harvinainen ratkaisu. Vuonna 1900 rakennus vuorattiin siten, että jalkalistan ja vesilistan väli vuorattiin pystyyn ja siitä ylöspäin vaakasuoraan. Ylimmäinen osa, metri räystäästä alaspäin, vuorattiin pystyyn. Rakennus päätettiin maalata vaaleaksi lyijyvalkoisella korostamalla nurkat, ikkunavuorilaudat ja muut listat tummemmalla värillä. Rakennuksen vanhin osa sulautui kokonaisuuteen täydellisesti. Ainoastaan tutkittaessa pohjakaavaa huomataan vanhan osan karoliininen järjestys, joka on periytynyt yhä uudestaan tälle paikalle rakennettuihin pappiloihin aina 1700-luvun lopulta lähtien. (Pennanen 1986, 85-89)

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt miltei muuttumattomana laajennuksen jälkeen. Umpikuistien ovet on siirretty kuistien sivuseiniltä niiden päätyihin, ja vuonna 1930 pärekaton päälle aikanaan pantu asfalttikate vaihdettiin galvanoituun peltiin. Sisätiloissa on tehty muutoksia mm. rakentamalla ullakolle kamari. 1940-luvulla pappila sai vesi- ja viemärijohtot, wc ja kylpyhuone rakennettiin sisätiloihin ja lämminvesilaitteet asennettiin. (Pennanen 1986, 89-90)

Viimeinen kappalainen Kelhän pappilassa asui 1960-luvulla. Sen jälkeen rakennuksesta tehtiin seurakuntakeskus, jolloin sisätiloissa suoritettiin muutostöitä: mm. kattoja madallettiin, lattiaa korotettiin, seiniä päällystettiin levyillä, ovi-
aukkoja suurennettiin ja liukuovia asennettiin ovien paikalle. (Pennanen 1986, 90)

Kuva 38. Jämsän kappalaispappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 39. Kalvolan pappila 1:400.

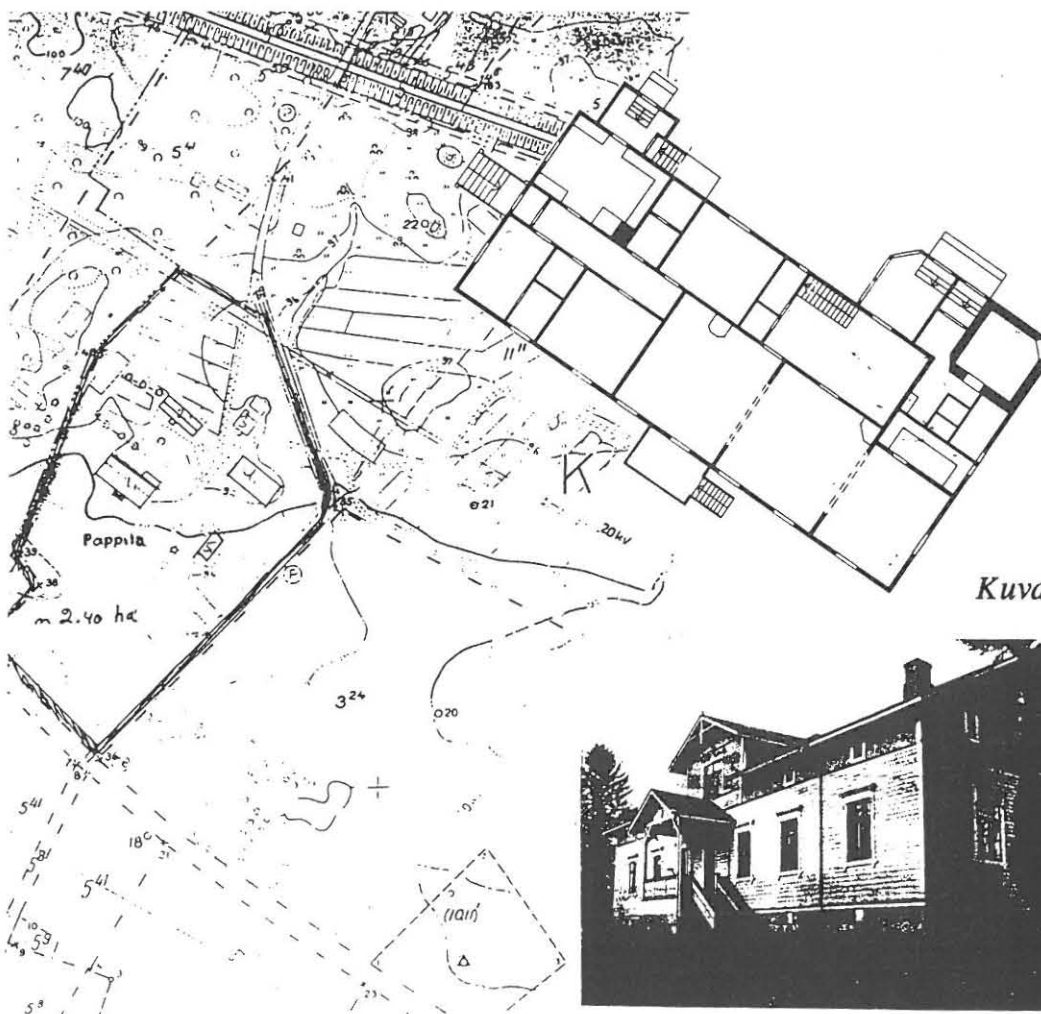
Kuva 40. Valokuva Kalvolan pappilasta 1990.

Kalvolan kirkkoherranpappila

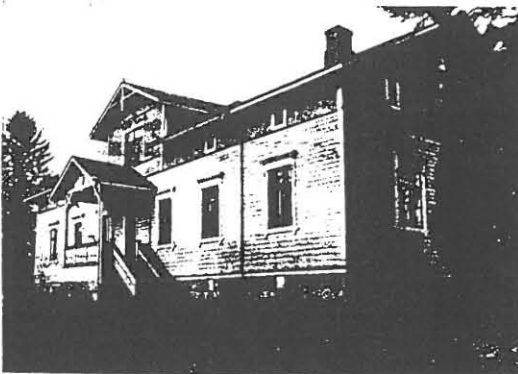
Kalvolan kirkkoherranpappila on rakennettu vuonna 1902. Vuonna 1972 Kalvolaan valmistui uusi pappila ja vanha muutettiin seurakuntataloksi. Uuden seurakuntatalon valmistumisen jälkeen 1980-luvun lopulla seurakunta päätti myydä vanhan pappilan, ja ostajaksi löytyi uskonnollinen järjestö, jonka kuitenkin talousvaikeuksien vuoksi piti luopua kaupasta. Samaan aikaan Kalvolan kunta kiinnostui pappilasta, osti sen, ja päätti myydä edelleen ravintolayrittäjälle. Kesällä 1991 pappilaan piti avata ravintola-majatalo Gasthof Iittala, joka olisi aloittanut viidellä huoneella, 70-paikkaisella ravintolasalilla, kahdella kabinetilla ja baarilla. Pappilan kauppahinta oli 750 000 markkaa, ja muutostöiden arveltiin maksavan ainakin 1,5 miljoonaa markkaa. Töihin ryhdyttiin kiireellä, mutta ilmeisesti suhdannenäkymien heikkeneminen sai yrittäjän kuitenkin luopumaan hankkeesta, ja pappila myytiin lopulta yksityiselle asuinrakennukseksi. Uusi omistaja on suunnitellut rakennuksen kunnostamista.

Keikkalan raittikokonaisuuteen liittyvän pappilan, lähinnä uusrenessanssityylisen päärakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluvat vanha hirsipintainen vuokraajan asuinrakennus, tiilinavetta, hirsinen makasiini ja sauna.

(Aamulehti 30.10.1990, Kirkkoherra Antti Herkkola suullisesti)

Kuva 39.

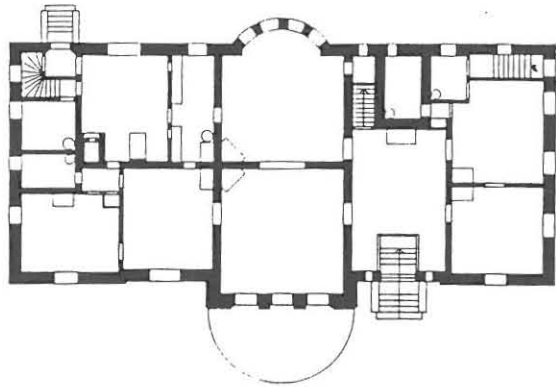
Kuva 40.

5.6.20. Kangasala

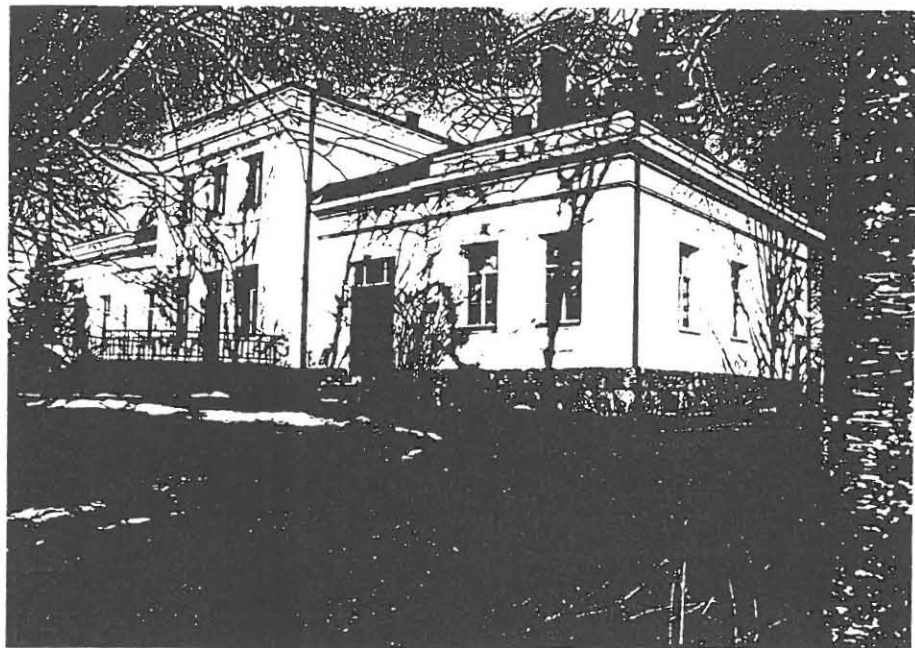
5.6.20.1 Kangasalan kirkkoherranpappila

Kangasalan kirkkoherranpappilan vuosina 1916-1917 rakennettu kivinen päärakennus on Heikki Tiitolan rakennustoimiston suunnittelema (Putkonen 1981, 35). Edellinen, puurakenteinen päärakennus oli vuoden 1899 tarkastuksessa todettu niin vanhaksi ja rappeutuneeksi, että se oli määrätty purettavaksi. (Anttila 1987, 159)

Pappilaa korjattiin 1950-luvun alkuvuosina, mutta myytiin vuonna 1961. Se on edelleen yksityisomistuksessa asuntona. Kirkkoherralle rakennettiin Kirkonmäelle uusi virkatalo, joka muutamaa vuotta myöhemmin oli kuitenkin otettava kokonaan kirkkoherranviraston käyttöön, ja tarvittiin taas uusi pappila. (Anttila 1987, 651)

Kuva 41. Kangasalan kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 42. Kangasalan kirkkoherranpappila 1992.

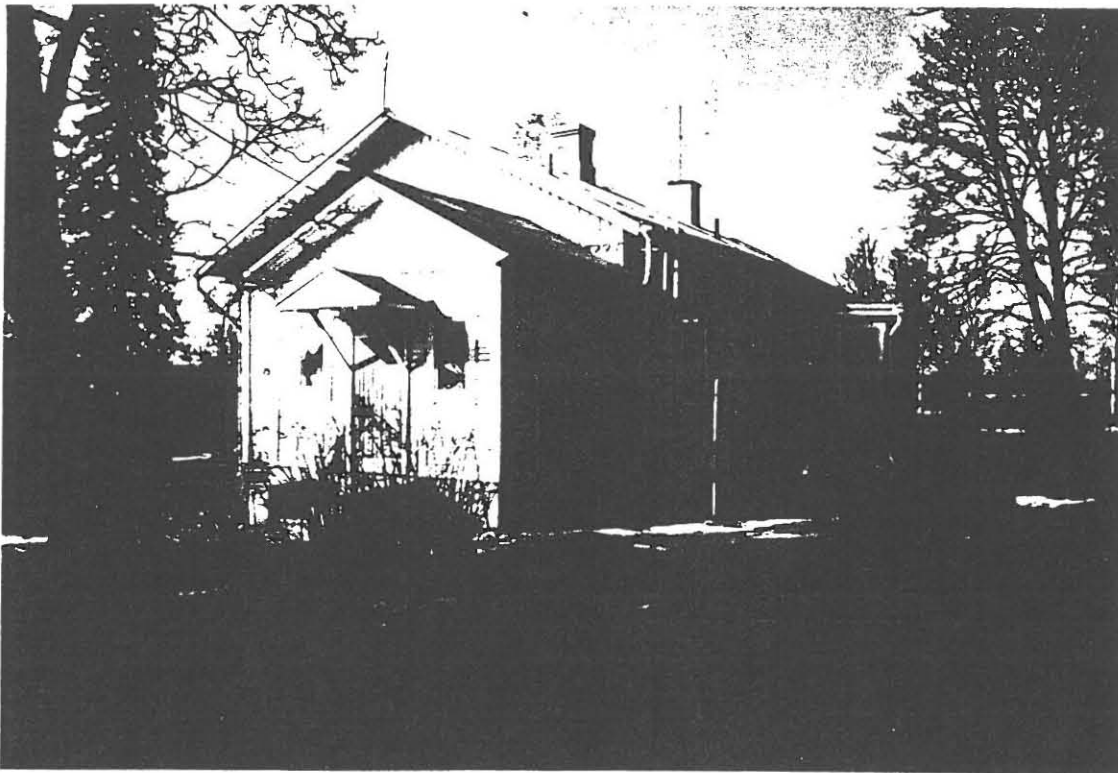
5.6.20.2 Kangasalan kappalaispappila

Kangasalan kappalaispappilan Pynnölän puinen päärakennus on 1870-luvulta (Putkonen 1981, 35). Pappilaa on korjattu ainakin 1880-luvulla (Anttila 1987, 159). Vuonna 1956 päärakennukseen tehtiin keskuslämmitys, ja itäpään kuisti, jossa on muusta rakennuksesta erottuva vuoraus, lienee tältä ajalta. 1970-luvun alkupuolella keittiötä nykyaikaistettiin ja rakennettiin suihkuhuone. Vuonna 1976 Pynnölän päärakennuksessa tehtiin muutoksia, kun kappalainen muutti siitä pois. Kaksi uunia purettiin uusien kaappien tieltä, rakennettiin erillinen wc ja vaatehuone tehtiin entisen kotikappelin alttarin paikalle.

Nykyisin rakennus on Kangasalan seurakunnan omistuksessa kanttorilana. Kanttori on aikeissa muuttaa pois, ja Pynnölän tulevaisuus on ratkaisematta.

Kuva 43. Kangasalan kappalaispappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 44. Kangasalan kappalaispappila 1992.

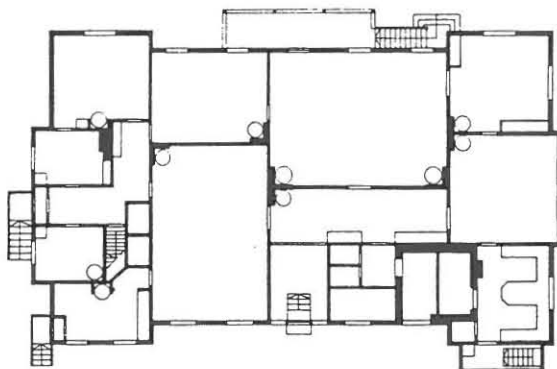
5.6.21. Korpilahti

5.6.21.1 Korpilahden kirkkoherranpappila

Vuonna 1864 pitäjänkokouksessa päätettiin ruveta keräämään varoja seuraavasta vuodesta alkaen Korpilahden kirkkoherranpuustellin hankintaa varten. Kun pappilan hankkiminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1868, päätettiin ostaa Ala-Niittysen tila, joka oli tarjotuista vaihtoehtoista halvin ja sijaitsi lähellä kirkkoa, kauniilla ja helppopääsyisellä paikalla, joka ei ollut hallanarka. (Lahti 1991, 48-49)

Ala-Niittysen päärakennus ilmeisesti korjattiin kirkkoherran virkataloksi, mutta vuonna 1893 päätettiin rakentaa pappilaan uusi päärakennus. Samana vuonna hyväksyttiin pohjapiirustus, jonka oli laatinut lääninarkkitehti Cavén. Hän oli myös muutamaa vuotta aiemmin suunnitellut Korpilahden uuden tapulin. Vuonna 1895 allekirjoitetun urakasopimuksen mukaan rakennuksen tuli olla valmiina seuraavan vuoden elokuun loppuun mennessä. 1900-luvun alussa pappilaan rakennettiin vielä kivinavetta, renki- ja leivintuparakennus ja sauna. (Lahti 1991, 51-55)

1950-luvulla seurakunta rakensi uuden pappilan lähelle vanhaa, joka myytiin kunnalle. Vanha pappila oli kunnanvirastona vuodesta 1956 vuoteen 1980, jolloin valmistui Korpilahden uusi kunnanvirasto. Sen jälkeen rakennus oli vaihtelevassa käytössä, kunnes se aivan 1980-luvun lopussa kunnostettiin Korpilahden kunnan kulttuuritaloksi. Korjauksessa mm. purettiin rakennuksesta siihen myöhemmissä vaiheissa lisättyjä väliseiniä. Vanhassa pappilassa järjestetyt toiminnot vaihtelevat lapsikerhoista konsertteihin. Rakennuksen toinen pääty on kansalaisopiston käytössä. Uusi käyttötarkoitus näyttää sopineen hyvin rakennukseen. Juhlasali, joka on Tampereen hiippakunnan pappilansaleista suurimpia, on kooltaan riittänyt julkiseksi kokoontumistilaksi. (Koulutoimenjohtaja Markku Lahti suullisesti)

Kuva 45. Korpilahden kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 46. Pappila 1992.

Kuva 47. Korpilahden kappalaispappila 1992.

5.6.21.2 Korpilahden kappalaispappila

Korpilahden ensimmäisen kappalaisen tiedetään asettuneen asumaan vuonna 1698 Raidanlahden Mutaseen, joka oli annettu hänelle pappilaksi. (Koskimies - Kuusanmäki 1962, 416-420)

Pappilan nykyinen päärakennus rakennettiin 1890-luvun lopulla sen suunnittelijan, lääninarkkitehti Alfred Cawénin, veljen ollessa Korpilahden kappalaisena. Tämä halusi pappilan mielestään paremmalle paikalle, ja edellinen, vuonna 1873 valmistunut kappalaispappila myytiin pois ja siirrettiin myöhemmin Jyväskylään.

Mutasen pappila valmistui vuonna 1900. Päärakennuksen lisäksi siihen rakennettiin kymmenen hevosen talli, kivinavetta sekä leivintupa, jonka yhteyteen tuli maito- ja palvelijainhuoneet. Vanhalta paikalta uuteen siirrettiin ruoka-aitta, sauna ja halkoliiteri. (Lahti 1991, 55-59)

Mutasen melko syrjäisessä paikassa sijaitseva pappila on nykyisin kesäsiirtolana Helsingin kaupungilla, joka on ostanut sen Korpilahden kunnalta. Mutasen mailla on myös Korpilahden seurakunnan leirikeskus. Kesäsiirtolakäyttö on suhteellisen kuluttava, eikä erityisen arvokas käyttötarkoitus, mutta toisaalta se lienee säästänyt huvilamaisen rakennuksen suuremmilta muutoksilta.

5.6.22. Koskenpää

Koskenpään pappilaa varten tarvittava maa-alue, noin 25 ha, erotettiin maamme itsenäisyyden ajan alussa Rahikkalan tilasta. Pappilan rakennustöihin ryhdyttiin 1920-luvun alussa, mutta kaksikerroksinen pappilarakennus valmistui lopullisesti vasta 1928. (Räsänen 1986, 446-447)

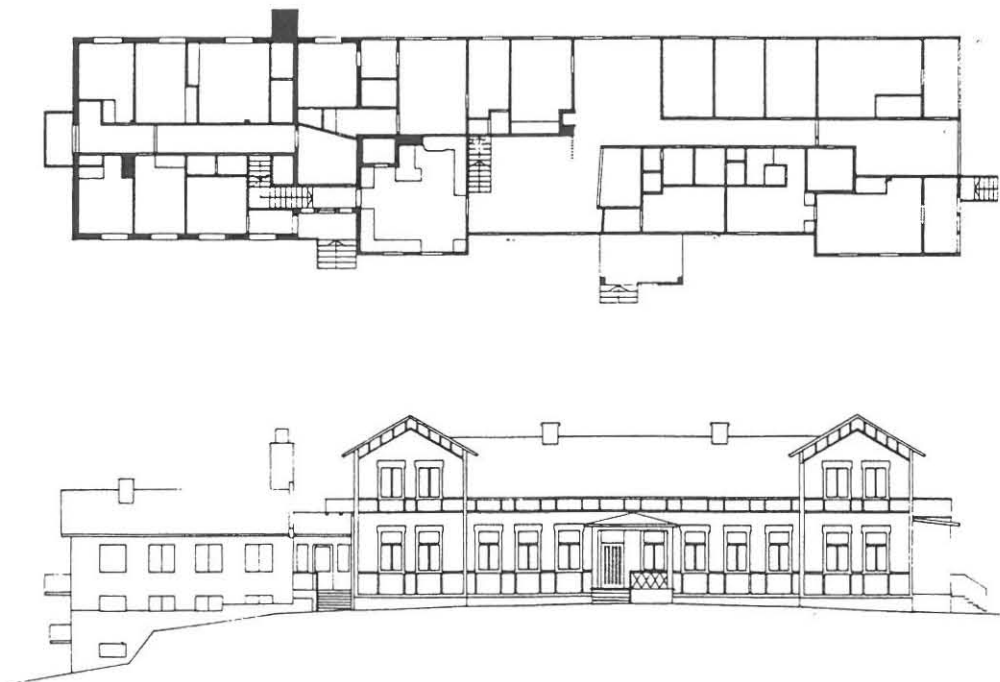
Kosken kirkkoherranpappila

Koski mainitaan erillisenä pitäjänä jo vuonna 1410 sen oltua sitä ennen ja jälleen vuodesta 1540 aina vuoteen 1870 Lammin kappelina (Aromäki 1983, 52). Oma kappalainen Koskella on ollut aina 1600-luvun alkupuolelta lähtien. Kosken seurakunta itsenäistyi vuonna 1870 mutta sai ensimmäisen kirkkoherransa vasta vuonna 1894 Lammin kirkkoherran vaihtuessa.

Uuden pappilan rakentamiskysymys otettiin esille vuonna 1882, jolloin Kosken kappalaisen virkatalon rakennukset olivat "perin mädät ja kelpaamattomat". Jo saman vuoden syksyllä tarvittiin miehet uuden Hyväneulan pappilan "syyniä" varten. Rakennukset olivat kuitenkin pitkään keskeneräisiä, koska tuomiokapituli kehotti kesäkuussa 1891 "pianmiten" pappilan rakennukset "kuntoonsaattamaan". (Aromäki 1983, 75-84)

Virka-asuntojärjestelmän ongelmia kuvaa esimerkiksi se, että vuonna 1926 tuli pappilaan "puhelinkone" sillä ehdolla, että seurakunta maksoi johdon ja kirkkoherra itse hankki puhelinkoneen ja maksoi vuosimaksun. Edellinen kirkkoherra oli ottanut puhelimen hankinnan esille jo vuonna 1915, mutta puhelin tuli vasta 11 vuotta myöhemmin. (Aromäki 1983, 84)

Kosken kirkkoherralle on sittemmin hankittu uusi pappila kirkon läheisyydestä ja hieman syrjässä sijainnut Hyväneulan pappila on myyty pois. Mustalaislähetys r.y. osti sen 1950-luvun lopulla, ja se on ollut ympärivuotisessa käytössä 16-paikkaisena lastenkotina. Kun pappila muutettiin lastenkodiksi, siihen tehtiin huomattavia muutoksia ja laajennus. Myöhemminkin rakennusta on vähitellen korjailtu mm. uusimalla ikkunoita ja sisäovia 1980-luvun lopulla. Kesällä 1992 päärakennuksessa aiotaan suorittaa raha-automaattiyhdistyksen tuella osittain palauttava korjaus käyttötarkoituksen pysyessä kuitenkin samana. Pappilan piharakennuksista on säilynyt harrastetiloina oleva entinen kanala ja aitta, jossa on vuosiluku 1843.

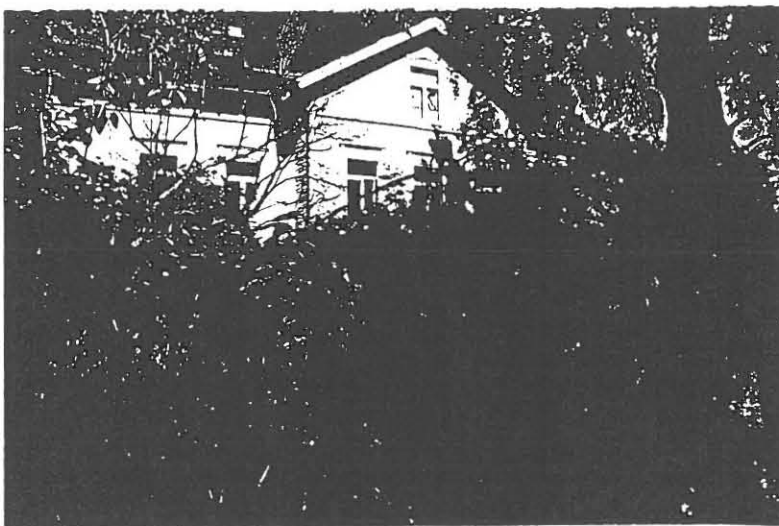
Kuva 48. Kosken kirkkoherranpappila 1:400.

Kuhmalahden kirkkoherranpappila

Kuhmalahden vanhan kirkkoherranpappilan, Paunulan, uusrenessanssityylinen päärakennus on vuodelta 1891. Vuonna 1970 keraamikot Raija ja Teemu Luoto muuttivat rakennuksen "taidepappilaksi". (Putkonen 1981, 50) Siinä on keramiikkataiteilijan työtila ja näyttelyhuoneita. 1950-luvulta peräisin olevaan arkistoholviin on sijoitettu keramiikanpolttouuni. Talvisaikaan päärakennusta lämmitetään vain osittain. Pappilan karoliininen pohjaratkaisu läpikuljettavine kamareineen tuntuu soveltuvan hyvin näyttelykäyttöön. Paikallislehtien yleisönosastoilla on tosin joskus kriittisesti arvosteltu joidenkin taideteosten esittelemistä entisessä pappilassa.

Rakennuksessa viimeaikoina suoritettut toimenpiteet ovat olleet lähinnä pinta-remontteja. 1950-luvulla on laitettu lisäkomeroita ja seiniin huokoisia puukuitulevyjä. Sisätilojen melko voimakas värytys on pääosin 1970-luvulta, joiltakin osin on hirsiseinä otettu esille. 1970-luvun alkupuolella rakennus sai nykyisen vaaleanvihreän värytyksen, jossa korostukset ovat valkoiset. Maali oli alennusmyynnissä ollutta öljymaalia. Museovirasto olisi tukenut maalausta rahallisesti, jos olisi käytetty vuosisadan vaihteessa ollutta värytystä, jossa korostukset olivat pohjaväriä tummemmat. (Taiteilija Teemu Luoto suullisesti)

Päärakennuksen lisäksi kokonaisuuteen kuuluu taiteilijan asuntona oleva vuokraajan talo ja vanha aitta. Pappilan pihassa on rakennuskokonaisuuden ilmeeseen sopivaa vanhaa puistikkoa.

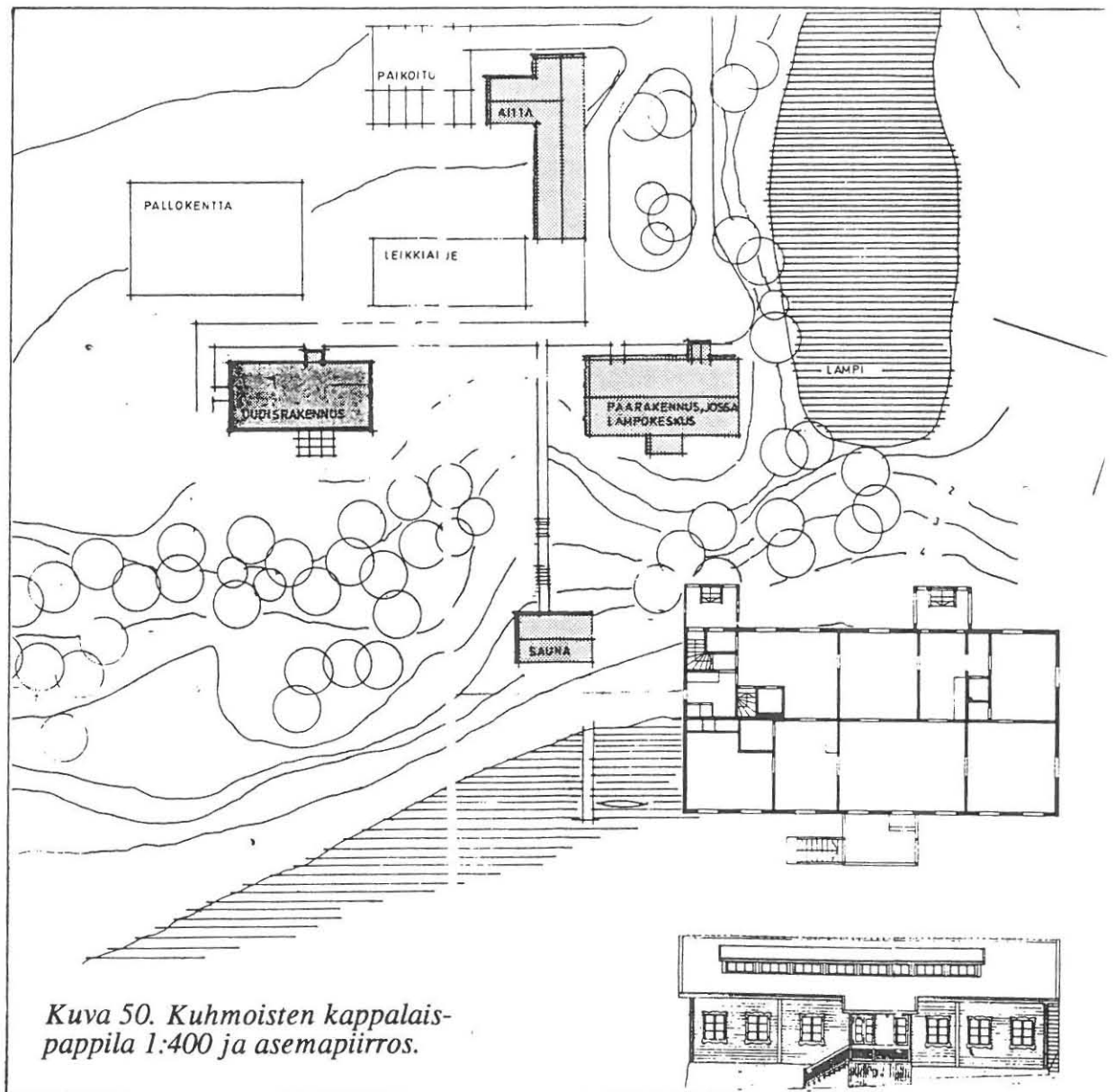
Kuva 49. Kuhmalahden kirkkoherranpappila 1991.

5.6.25. Kuhmoinen

5.6.25.1 Kuhmoisten kirkkoherranpappila

Kuhmoisten ollessa emäseurakuntana vuosina 1639-1741 kirkkoherranpappi sijaitsi Papinsaassa. Kun seurakunta tämän jälkeen yhdistettiin Padasjokki jäi kappalaisen talo, joksi vuonna 1696 oli määrätty Päijälän Korolan autio Kuhmoisten ainoaksi papiston virkataloksi. Tilalle saatiin kuitenkin vasta 1 kunnollinen pappila, joka tuli kirkkoherran pappilaksi Kuhmoisten itsenäis uudestaan vuonna 1860. Vuonna 1888 pappilaan rakennettiin ullakkokama vuonna 1908 uusi pirttirakennus. (Suvanto 1965, 400-405, 617.)

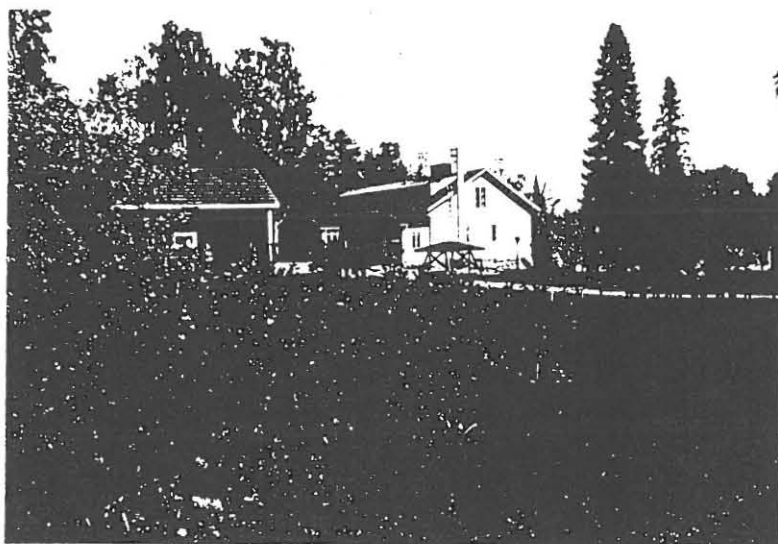
Pappilan maanviljelys lopetettiin sotien jälkeen, ja vuonna 1952 valmistui Karkjärven rantaan lähelle kirkkoa uusi pappila (Suvanto 1965, 748). Vanha pappila myytiin yksityiselle, ja on nykyisin perikunnan omistuksessa (Kuhmoisten kunnasta saatu suullinen tieto).

5.6.25.2 Kuhmoisten kappalaispappila

Kuhmoisten seurakunnan itsenäistymisestä tehtyjen päätösten aikaan v.1860 oli suostuttu rakentamaan kappalaiselle asumus pappilan maalle viiden vuoden kuluessa ensimmäisen kappalaisen virkaanastumisesta. Pappilan rakentamisesta ei kuitenkaan tullut mitään, vaan vuokralla asunut kappalainen Hagelin osti omilla varoillaan Kopolan talon Päijälästä vuonna 1878. Kun hän vuonna 1884 muutti Hiitolan seurakuntaan, seurakunta osti Kopolan tilan häneltä kappalaispuustelliksi. (Suvanto 1965, 617.)

Pappilan päärakennus on rakennettu ilmeisesti heti Kopolan tilan oston jälkeen 1870-luvun lopulla. Vuonna 1893 Kaarlo Varmavuori rakensi omalla kustannuksellaan kaksikerroksisen kuusikulmaisen ja suippokattoisen verannan, jota seurakunta ei sittemmin kunnostanut katsoen sen kuuluvan papin yksityisomaisuuteen. Nykyinen uusi veranta tehtiin 1930-luvun puolivälissä ja samassa yhteydessä rakennus katettiin tiilillä. 1940-luvun lopulla pappilaan asennettiin keskuslämmitys ja vesijohdot, lahopaikkoja uusittiin ja huoneita ja ikkunoita madallettiin. Sen jälkeen pappilaa remontoitiin vielä vuonna 1965. Vuonna 1973 seurakunta myi Kopolan Kuulonhuoltoliitolle, joka teki siitä kurssikeskuksen. Päärakennukseen sijoitettiin luento- ja ruokasalit sekä yläkertaan majoitushuoneita, joita varten tehtiin uudet kattoikkunat. Rakennuskokonaisuuteen kuuluu myös majoituskäytössä oleva vanha aitta, vuonna 1979 valmistunut uusi saunarakennus ja vuonna 1983 päärakennuksen viereen rakennettu uusi rakennus, jossa on luentosali, ryhmä- ja majoitushuoneita. Kurssikeskus on ympärivuotisessa käytössä, ja siellä on järjestetty sopeutumisvalmennuskursseja ja virkistätymisleirejä. (Kertomus Kopolan kurssikeskuksesta, moniste; Psykologi Satu Laitinen suullisesti.)

Kuva 51. Kuhmoisten kappalaispappila 1992.

5.6.26. Kuorevesi

Kuoreveden kirkkoherranpappila

Kuoreveden kappalainen sai valtiolta virkatalokseen autioksi jääneen Ryötalon, sittemmin Särkilahden, 1600-luvun lopulla. Turun ja Porin läänin kuvernööri vahvisti päätöksen vuonna 1691. Seurakunnan itsenäistyessä vuonna 1881 Särkilahdesta tuli kirkkoherran pappila.

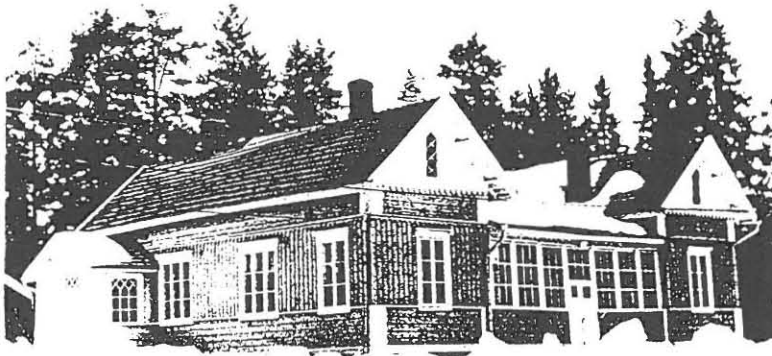
Särkilahden päärakennus on valmistunut vuonna 1872 ja edustaa lähinnä uusgotiikkaa ja ns. H-tyyppiä, jossa rakennuksen molemmissa päissä on korkeat poikkipäädty, risaliitit. Niiden välissä on suuri lasiveranta.

Pappilan pihapiiriin kuuluu punamullattu pirtti, jonka on arveltu olevan päärakennusta vanhempi. Se kunnostettiin 1930-luvulla rippikouluja ja juhlatilaisuuksia varten.

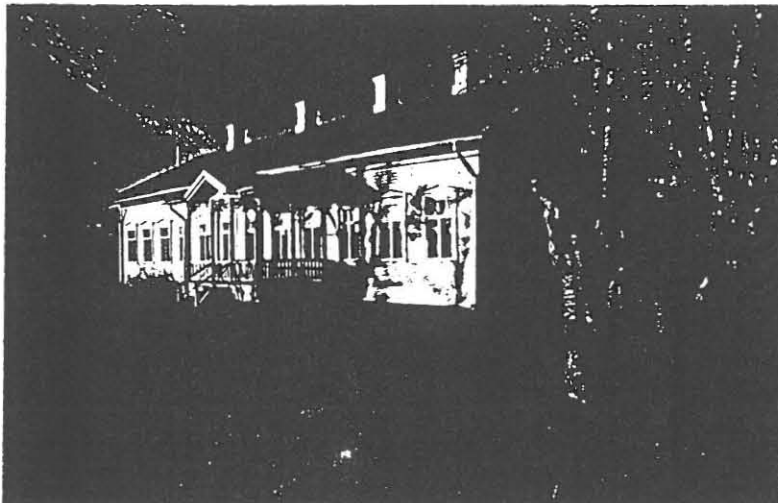
Osa Särkilahden pappilan maista oli vuonna 1946 jo osoitettu siirtoväelle, jona vuonna 1956 seurakunta myi pappilan maineen ja rakennuksineen Mäntän kaupungille, joka järjestää siinä nykyisin pääasiassa lasten ja nuorten kesäleirejä.

Kuoreveden kirkkoherralle rakennettiin uusi pappila, jonka virasto-osa rakennettiin kivistä, ja näin saatiin arkistoitavalle materiaalille palosuoja, Särkilahden pappilassa ei ollut.

(Laaksi - Hyytiä 1991, 295, 301, 304, Putkonen 1981, 53.)

Kuva 52. Kuoreveden kirkkoherranpappila.

Kuva 53. Kurun kirkkoherranpappila 1991.

Kurun kirkkoherranpappila

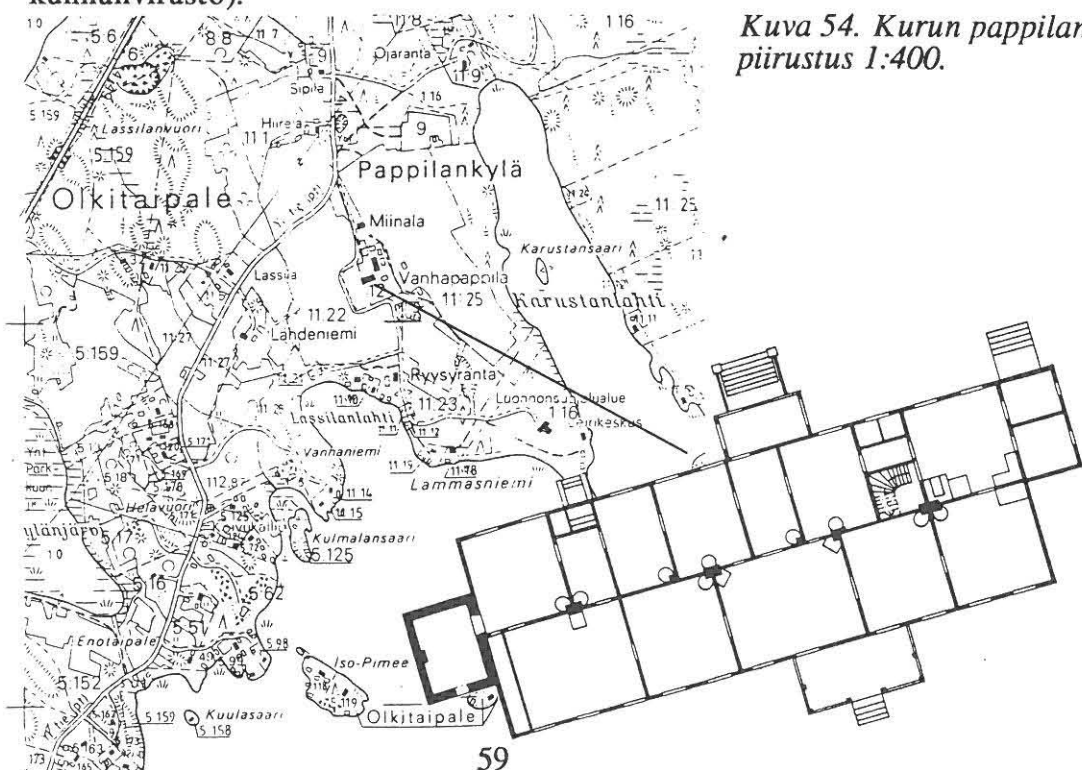
Kurun kappalaisen virkatalona toimi 1700-luvun alkupuolelta asti Myllärin pappila. Päätös omasta kirkkoherrakunnasta pakotti kurulaiset rakentamaan tilalle uuden yhdeksänhuoneisen päärakennuksen vuonna 1887. Työt tehtiin osin taksvärkkinä ja osin palkkatyönä, kuten myös 1890-luvulla rakennettaessa kivinavettaa ja muita talousrakennuksia. (Laitinen 1988, 344.)

1900-luvun alkupuolella pappilalla oli peltoja 45 ha, niittyjä ja laidunmaita noin 10 ha ja metsää noin 370 ha. 1920-luvulta lähtien kirkkoherra ei enää osallistunut pappilan peltojen viljelyyn, vaan ne olivat vuokratilajelijöiden hallussa. Viime sotien jälkeen Kurun pappilasta lunastettiin pientä puutarhaa ja perunamaata lukuun ottamatta kaikki viljelymaat siirtolaisasutukseen. Myös osa pappilan metsämaasta lunastettiin asutustiloille. Kun Myllärin kirkkoherran virkatalo menetti viljelymaat ja sijaitsi kaukana kirkonkylästä, ehdotettiin maanlunastuslautakunnalle tilusten vaihtoa siten, että kirkon vierestä saataisiin kolme asuntotonttia pappilan maiden vastineeksi. Maiden vaihtokauppa tehtiin, ja uusi pappila ja kirkkoherranvirasto valmistui vuonna 1952. (Karvonen-Mäkelä 1981, 82-84.)

Heti uuden pappilan valmistumisen jälkeen Kurun seurakunta alkoi etsiä ostajaa Myllärin virkatalolle, jonka rakennukset myytiinkin vuonna 1957 Suomen Pelastusarmeijalle, joka pitää siellä nykyisin lasten kesäleirejä. (Karvonen-Mäkelä 1981, 84.)

Vuonna 1989 pappilaa remontoitiin raha-automaattiyhdistyksen tuella. Rakennukset maalattiin ulkoa, ikkunoita uusittiin ja päärakennukseen tehtiin saniteettitiloja. (Sihteerä Irma Salmi suullisesti.)

Syrjässä sijainneena varsin hyvin säästyneestä kokonaisuudesta saa hyvän kuvan 1800-luvun lopun pappilamiljööstä. Keltaiseksi maalatun, lähinnä sveitsiläistyyllisen päärakennuksen lisäksi siinä on säilynyt runsaasti punamullattuja piharakennuksia: väentupa, vaja, talli, sauna, sekä kivinavetta, joka nykyisin kuuluu naapuritaloon. Pappila-ajan jälkeen on rakennettu vain uusi pieni saunarakenus vuonna 1967 (Rakennuslupa-asiakirjat, Kurun kunnanvirasto).

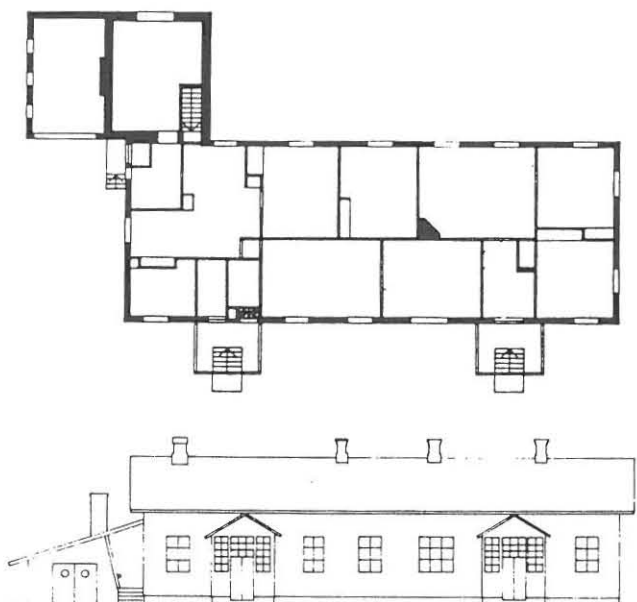

Kuva 54. Kurun pappilan pohjapiirustus 1:400.

5.6.28. Kylmäkoski

Kylmäkosken kirkkoherranpappila

Ali-Uotilan tila ostettiin 1894 kappalaisen virkataloksi ja myöhemmin (1907) tuli kirkkoherranpappila. Päärakennuksen runko lienee 1800-luvun keskivaiheilta ja ulkoasu vuosisadan vaihteesta. Rakennuksen päätyjulkisivu muutettu vuoden 1956 korjauksessa, jossa rakennukseen lisättiin kirkkoherranvirasto palonkestävine holveineen, autotalli ja sauna. Vuonna 1984 pappilaan tehtiin sisäkorjaus, jolloin lankkulattiat otettiin esiin ja ikkunat uusittiin 3-kertaisiksi. Rakennus on yhä kirkkoherran pappilana. Ulkorakennuksista on säilynyt yksi aitta. (Putkonen 1981, 63; Khra Antti Lehtipuu suullisesti.)

Kuva 55. Kylmäkosken pappila 1:400.

Kuva 56. Pappila 1991.

5.6.29. Kärkölä

Kärkölän kirkkoherranpappila

Kärkölän kirkkoherranpappilan, Kansikkalan, viimeinen päärakennus oli 1700-luvulta. (Kaila 1967, liite I; Pappilatyöryhmä, liite 1.)

Pappila myytiin 1950-luvulla, uusien pappiloiden valmistuttua, Kärkölä-seuralle, joka myi sen edelleen Koskisen Oy:lle. Huonokuntoinen päärakennus purettiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa ja hirsii myytiin eri ostajille. Tontilla on pappilanaikaisia piha- ja talousrakennuksia ja rippikoulutupa, jossa asuu Koskisen Oy:n työntekijöitä. (khra Martti Lepola suullisesti.)

5.6.30. Lahti

Lahden seurakunta erotettiin Hollolasta vuonna 1916. Hollolan seurakunnan omaisuuden jakamista sen ja Lahden seurakunnan kesken ei saatu selvitettyä eron tapahtuessa, vaan siitä jouduttiin käymään pitkällisiä neuvotteluja, ja omaisuuden jako tapahtui lopullisesti vasta vuonna 1932. Jako ei koskenut Hollolan kirkkoa, tapulia eikä virkataloja. (Heikkinen 1975, 413-414.)

Hollolan toisen kappalaisen tiedetään asettuneen asumaan Lahteen vuonna 1887 (Heinonen 1985, 16), mutta pappila lienee saatu vasta vuonna 1924, kun seurakunta osti osoitteessa Hämeenkatu 1. sijaitsevan talon ja tontin Lahden seurakuntataloksi (Etelä-Suomen Sanomat 10/1924). Sitä ennen seurakuntatalo oli aiottu rakentaa Kirkkokadun varteen "saman verran kirkosta itään, kuin yhteiskoulu on kirkosta länteen", mutta kaupunginvaltuuston mielestä seurakuntatalo olisi "häirinyt paikan muutoin kaunistu ulkonäköä", ja seurakunnan tuli etsiä sille uusi tontti (Etelä-Suomen Sanomat 136/1923 ja 149/1923). Lahden kirkkokanslia oli vuonna 1922 kaupungintalossa (Etelä-Suomen Sanomat 86/1921).

5.6.31. Lammi

5.6.31.1 Lammin kirkkoherranpappila

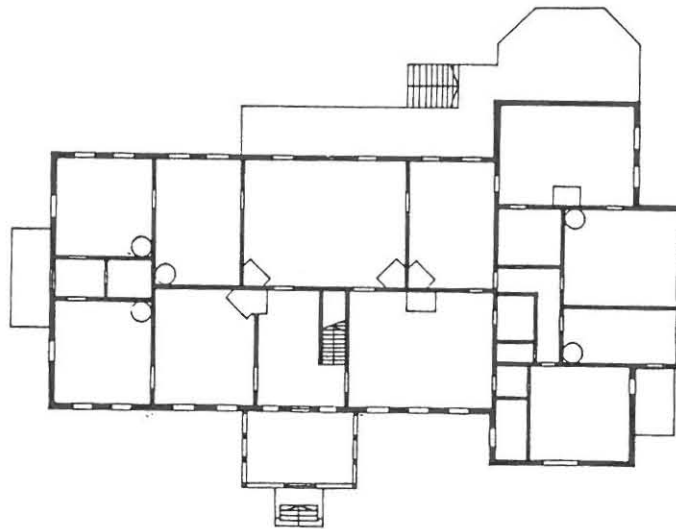
Lammin kirkkoherranpappilasta tunnetaan maininta vuodelta 1435. Viimeine arkkitehti Stenbäckin suunnittelema, päärakennus oli vuodelta 1899. Pappila sijaitsi melko jyrkän mäen päällä, ja sinne johti lehmuskuja. Päärakennuksen lisäksi siihen kuului mm. tuparakennus, jonka ulkomitat olivat 8 m x 20 m. Tuparakennuksessa oli iso tupa, kaksi kamaria ja keittiö, ja sitä käytettiin mm. rippikoulun pitoon. Arkistohuone Lammin kirkkoherranpappilaan tehtiin vuo 1935.

Vuonna 1924 Lammin pappilaan kuului vielä 98,16 ha maata, josta peltoa oli 53,68 ha. Suuri osa maista luovutettiin siirtolaisasutukseen, seurakunnalle jäi kirkkoherranpappilan rakennukset, puutarha ja lähiympäristö.

Kirkkoherra asui pappilassa vielä vuoden 1953 loppuun ja muutti sitten kirkon kylään seurakunnan vuokraamaan kaksioon. Pappilan irtain omaisuus päätettiin myydä huutokaupalla.

Lammin seurakunta myi vuonna 1953 pappilasta noin kahdenkymmenen hehtaarin alueen kaikkine rakennuksineen valtiolle. Alueelle perustettiin Helsingin Yliopiston biologinen asema, jolla opetus aloitettiin jo vuonna 1954. Asema käytti pappilan rakennuksia, kunnes ne purettiin uusien tilojen valmistuttua vuonna 1970. Vain vanha puisto kertoo keskiajalta periytyvästä pappilan paikasta.

(Putkonen 1983, 61; Stenius - Koskue 1990, 85-89, 107, 108, 119.)

Kuva 57. Lammin kirkkoherranpappila 1:400.

5.6.31.2 Lammin kappalaispappila

Lammin kappalainen sai vuoden 1673 käräjäpäätöksen mukaan ottaa haltuunsa kymmenen vuotta kylmillään olleen Lemolan tilan. Nykyinen päärakennus sille on rakennettu tiettävästi vuonna 1882.

Lammin kunta suunnitteli mielisairaalan perustamista Vähän-Pappilan päärakennukseen, ja osti seurakunnalta sen ja noin hehtaarin maata vuonna 1954. Sairaalaa ei kuitenkaan perustettu, vaan pappila joutui vuonna 1967 vaihtokaupassa yksityishenkilölle, joka oli vuokrannut pappilan maita jo vuodesta 1925 ja ostanut niitä Lemola-nimisenä tilana 50-luvulla. Entinen kappalaispappila on nykyisinkin yksityisomistuksessa. Tyyllillisesti lähinnä 1800-luvun lopun klassismia edustavan päärakennuksen lisäksi pihapiiriä rajaavat väentupa ja pitkä aittarivi.

(Putkonen 1983, 59; Virmala - Ruotsalainen 1972, 426; Stenius - Koskue 1990, 87, 117.)

5.6.32. Lempäälä

5.6.32.1 Lempäälän kirkkoherranpappila

Lempäälän vanha kirkkoherranpappila sijaitsee perinteisellä paikalla Kuokkalankosken partaalla. Tällä Majauslahden niemellä on sijainnut kirkkoherranpappila jo 1400-luvulla (Putkonen 1981, 66). Nykyinen vuonna 1903 valmistunut jugend-tyylinen päärakennus on arkkitehti Berndt Blomin suunnittelema.

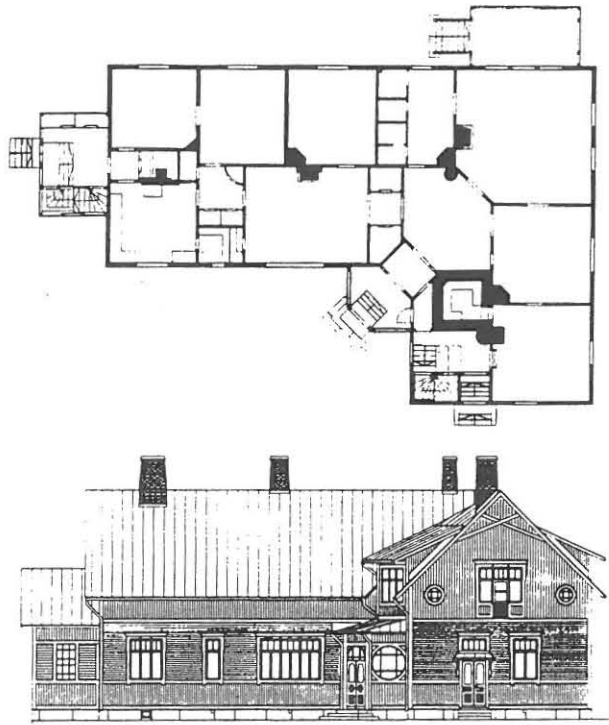
Pohjaratkaisultaan pappila on ns. perhostyyppiä, joka yleistyi 1800-luvun lopun brittiläisen asuntoarkkitehtuurin vaikutuksesta (prof. Tore Tallqvist suullisesti). Tampereen hiippakunnan alueen pappiloista Lempäälän kirkkoherranpappila on ainoa tämän tyylin edustaja.

Vuonna 1965 Lempäälän kirkkoherralle rakennettiin uusi pappila. Seurakuntatalo virastotiloineen oli valmistunut jo muutamia vuosia aiemmin. Vanha pappila jäi seurakunnan leirikäyttöön, jossa se on nykyisinkin (kirkkovaltuuston pöytäk. 1.6.1965, Lempäälän kirkonarkisto). Keittiön päädyssä on myös ajoittain asuttu. Asunnossa on tehty muutoksia mm. purkamalla uuneja, levyttämällä seiniä lastulevyillä ja madaltamalla huoneita alakatoilla. Yhteen pappilan kamariin on pappila-ajan jälkeen rakennettu saniteettitiloja. Useimmista huoneista on haluttu ottaa hirsiseinä näkyviin ja tapetit ja pinko-pahvit on poistettu. Muuten lähinnä kesäkäytössä oleva rakennus on säästynyt esimerkiksi energiataloudellisilta korjauksilta.

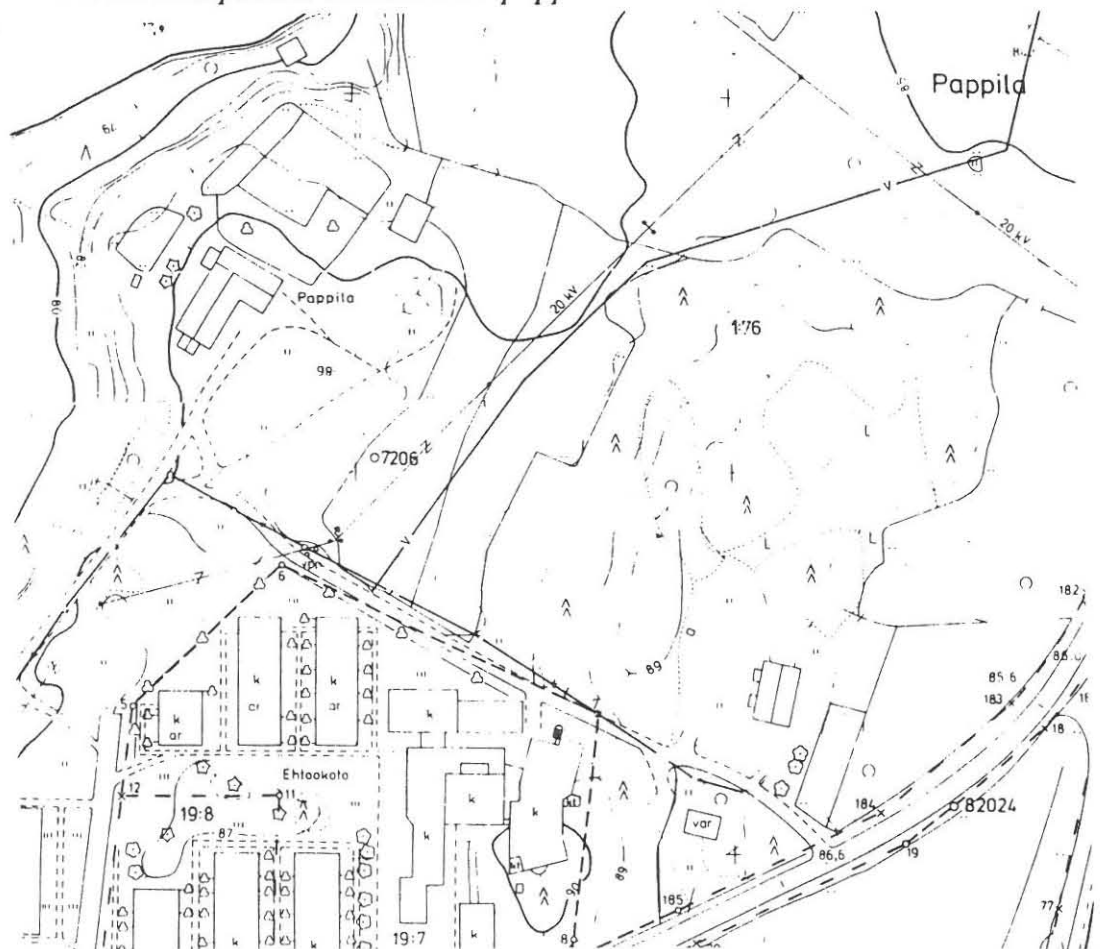
Leirikäyttö on kuluttavaa, eikä nykyisellään ehkä rakennuksen arvon mukaista. Kuvaavaa on, että tikkataulu on sijoitettu pääsisäänkäynnin viereen ja kiinnitetty suoraan vuoraukseen.

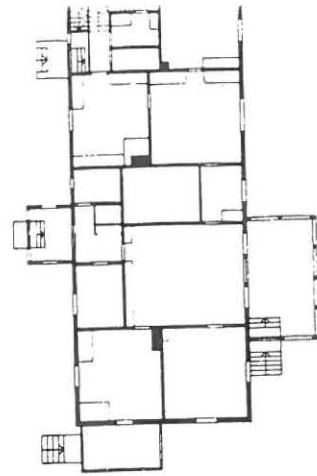
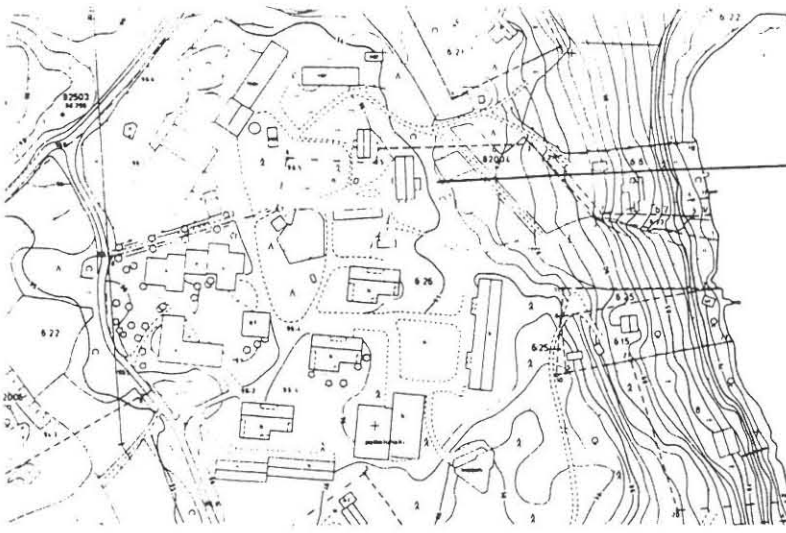
Pappilaan liittyneistä rakennuksista on vielä jäljellä vuonna 1931 valmistunut vuokraajan rakennus, joka on 1940-luvulta lähtien ollut kappalaispappilana sekä päärakennuksen rakentamisen yhteydessä rantaan tehty saunarakennus. (Virkatalolautakunnan pöytäkirjat 4.9.1903 ja 27.8.1931, Lempäälän kirkonarkisto.)

1960-luvun lopulla pappilan laitumena olleelle tontille perustettiin vanhustentaloja. Ensimmäiset rakennukset valmistuivat vuonna 1969. Nykyi kokonaisuuteen kuuluu päärakennus ja yhdeksän rivitaloa, ja tontti alkaa oll täyteen rakennettu. (Lempäälän Ehtookoto - tulevaisuuden asuinyhteisö, esi

Kuva 58. Lempäälän kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 59. Lempäälän kappalaispappila 1:400.

5.6.32.2 Lempäälän kappalaispappila

Kirjakan tila Hauralassa on merkitty maakirjoihin kappalaisen puustellina vuodesta 1696 (Arajärvi 1959, 226, 541). Nykyinen päärakennus on luultavasti 1800-luvun alkupuolelta. Vuodelta 1861 olevan palovakuutusasiakirjan mukaan siinä on silloin ollut vesikatemateriaalina malka ja tuohi (Hämeenlinnan maakunta-arkisto). Vuonna 1905 katto on ollut huonossa kunnossa ja se on päätetty kattaa päreillä (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan kokouksen pöytäkirja 12.5.1905, Lempäälään kirkonarkisto). Vuonna 1912 rakennukseen päätettiin rakentaa salin kohdalle veranta, jonka piirustukset pyydettäisiin rakennusmestari Tiitolalta (virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäkirja 3.3.1912), ja vuonna 1913 rakennuksen pohjoispäättyyn tehtiin kellari, keittiön porstua ja palvelijattaren kamari (virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäkirja 13.2.1913).

Kappalaispappilan sijainti kirkkojärven takana todettiin 1940-luvulla hankalaksi ja Lempäälän kirkkohallintokunta ehdotti Kirjakan luovuttamista asutus-tarkoituksiin (kirkkohallintokunnan pöytäkirja 23.4.1945, liite 1, Lempäälän kirkonarkisto). Vuonna 1946 kappalainen muuttikin kirkkoherranpappilan vuokraajan asuinrakennukseen. Entiseen kappalaispappilan päärakennukseen muodostettiin kolme pientä asuntoa. Ilmeisesti siinä yhteydessä pappilan sali jaettiin kahdeksi huoneeksi, joista suurempaan avautuu yhteys ulos ainoastaan lasikuistin kautta.

Kirjakka ostettiin invalidilasten lastenkodiksi vuonna 1964, ja sen jälkeen rakentaminen sen alueella on ollut vilkasta.

Lastenkotikylän henkilökunnan asuntolana nykyisin oleva päärakennus peruskorjattiin vuonna 1990. Rakennuksen ikkunat uusittiin ja alapohja lisäeristettiin niin, että lattiataso nousi ja peiliovia jouduttiin lyhentämään alapäästään. Ulkoseinät maalattiin ja kaikki sisäpinnat uusittiin. Rakennuksessa nykyisin oleva tiilikatto korjattiin vaihtamalla rikkiäiset tiilet purkutyömailta saatuihin ehjiin. Myös joitakin pieniä muutoksia huonetiloissa tehtiin, mutta salitilaa ei palautettu, vaan erotettiin pienemmästä salista muodostetusta huoneesta vain sisätiloihin yläikkunoilla avautuva kodinhoituhuone. (Muutospiirustus, saatu Hartiatalo rakennusosakeyhtiöstä.)

Päärakennuksen lisäksi pappilanaikaisesta rakennusryhmästä on säilynyt mm. vanha makasiinirakennus, navetta, liiteri, kanala ja lastenkotiin vuonna 1971 liitetty vuokraajan talo, jossa nykyisin on kirjasto ja leivintupa.

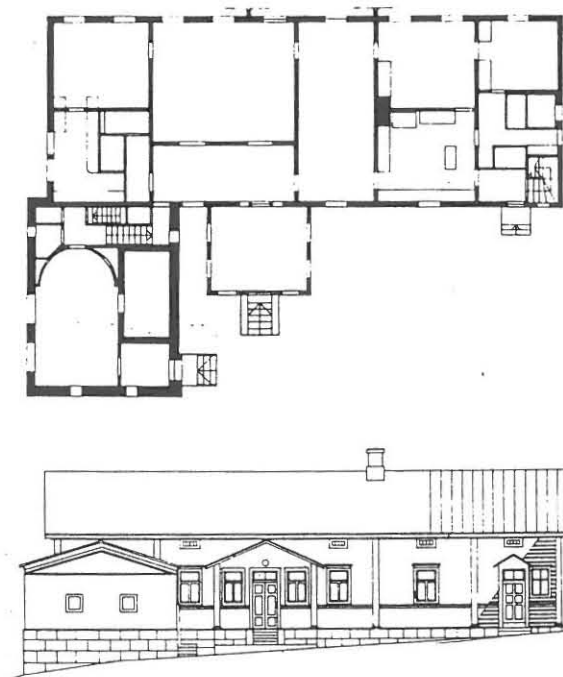
5.6.33. Loppi

5.6.33.1 Lopen kirkkoherranpappila

Lopen kirkkoherranpappilan empire-tyylinen päärakennus on valmistunut vuonna 1835 (Pappilatyöryhmä, liite 1). Vuonna 1929 siihen rakennettiin virastosiipi, lämpökeskus ja lasikuisti. 1950-luvulla seurakunta päätti myydä vanhat pappilansa ja rakentaa papeilleen uuden asuinrakennuksen. Lopelle kuitenkin uusi kappalainen, joka halusi asettua vanhaan kappalaispappilaan virkaatekevänä kirkkoherrana ollessaan pääsi vaikuttamaan asiaan niin, että päätös muutettiin. (Khra Teuvo Vähäkylä suullisesti.)

Vanha kirkkoherranpappila on yhä seurakunnan omistuksessa. Siinä on 110 m² asunto, jossa kirkkoherra asuu vuokralla, ja seurakunnan toimintatiloja. Pappilan kokoontumistiloissa on järjestetty mm. kirkkoneuvoston kokoukset 40-50 hengen perhejuhlia. Rakennusta remontoitiin vuosina 1987-91. Remontissa uusittiin mm. sisäpinnat ja ikkunat. Lämmöneristettä lisättiin yläalapohjaan. Uusia ovia tehtiin esimerkiksi puutarhan puoleiselle kuistille ja asunnon ja seurakunnan tilojen välille. Malli uusiin oviin otettiin 1920-luvun ovista. (Khra Teuvo Vähäkylä suullisesti.)

Pappilarakennukseen liittyy laaja puutarha. Talouspihaa reunustaa kaksi vanhaa kiviavetta. Toinen niistä on seurakunnan varastona ja toinen naapurin omistuksessa ja käytössä. Lisäksi pihapiirissä on vanha kellari ja sauna sekä naapurin aitta. Kanala on purettu 1970-luvulla ja vuokraajan asuinonin vuonna 1980. (Khra Teuvo Vähäkylä suullisesti.)

Kuva 60. Lopen kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 61. Lopon kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 62. Kirkkoherranpappilan sali 1992.

Kuva 63. Lopon kappalaispappila 1:400.

5.6.33.2 Lopon kappalaisenpappila

Joentaassa sijaitsevan kappalaispappilan päärakennus on rakennettu vuonna 1872 vojakkalalaisesta syytinkirakennuksesta. Pihamaalla oleva aitta on samoilta ajoilta. (Putkonen 1983, 87.)

Vuonna 1955 kappalaispappilaan asennettiin keskuslämmitys ja uunit purettiin, rakennus katettiin tiilillä ja saunatilat rakennettiin laajennukseen. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa seurakunta yritti myydä kappalaispappilaa, mutta kirkkohallitus ei hyväksynyt kauppahintaa, ja kauppa purkaantui. Rakennus on asuinkäytössä vuokrattuna seurakunnan työntekijälle. (Tal.pääll. Pertti Pohjanvuori suullisesti.)

5.6.34. Luopioinen

Luopioisten kirkkoherranpappila

Luopioisten kirkkoherranpappilan Nukarin mansardikattoinen päärakennus tiettävästi vuodelta 1838, mahdollisesti osin 1700-luvulta. Vuonna 1898 rakennusta jatkettiin itäpäätä, ja 1938 tehtiin arkistoholvi. Syrjäisesti sijaitseva pappilan pihapiirissä on säilynyt useita punamullattuja ulkorakennuksia, joista väentupa ja kaksi aittaa ovat 1850-luvulta. (Putkonen 1981, 72.)

Luopioisiin rakennettiin seurakuntatalo vuonna 1986, ja vuonna 1989 myytiin pappila ja 6½ ha maata antiikkialalla toimivalle pariskunnalle, joka etsi luonnonläheistä taloa, jossa riittäisi tilaa huonekalujen ja tekstiilien kunnostamiseen (Helena Tihula suullisesti).

Arkistoholvin lisäämisen jälkeen suurilta muutoksilta säilyneen ja tässä käsitellyistä pappiloista kattomuodoltaan ainutlaatuisen rakennuksen hienovaraista kunnostamista on suunniteltu. Ongelmana tulee olemaan aina ulkoseinän lateksimaalin poistaminen aiotun keltamultakeittomaalin tieltä.

Kuva 64. Längelmäen kirkkoherranpappila 1992.

5.6.35. Längelmäki

5.6.35.1 Längelmäen kirkkoherranpappila, Hiukkaa

Längelmäen pappila on ollut Hiukkaassa 1650-luvulta lähtien. Kirkkoherranpappilan nykyinen päärakennus on rakennettu alunperin vuonna 1822. Vuonna 1855 rakennus vuorattiin ja 1899 sitä jatkettiin neljällä huoneella. Pihajulkisivulla on kaunis mutterikuisti. Pappilan lähellä on Längelmäen kotiseutumuseon alue, jonne on siirretty hirsinen asuinrakennus ja riihi. (Putkonen 1981, 78)

Pappilassa on kirkkoherran asunto ja virasto, jota on modernisoitu 1970-luvulla. (Khra Pertti Harju suullisesti.)

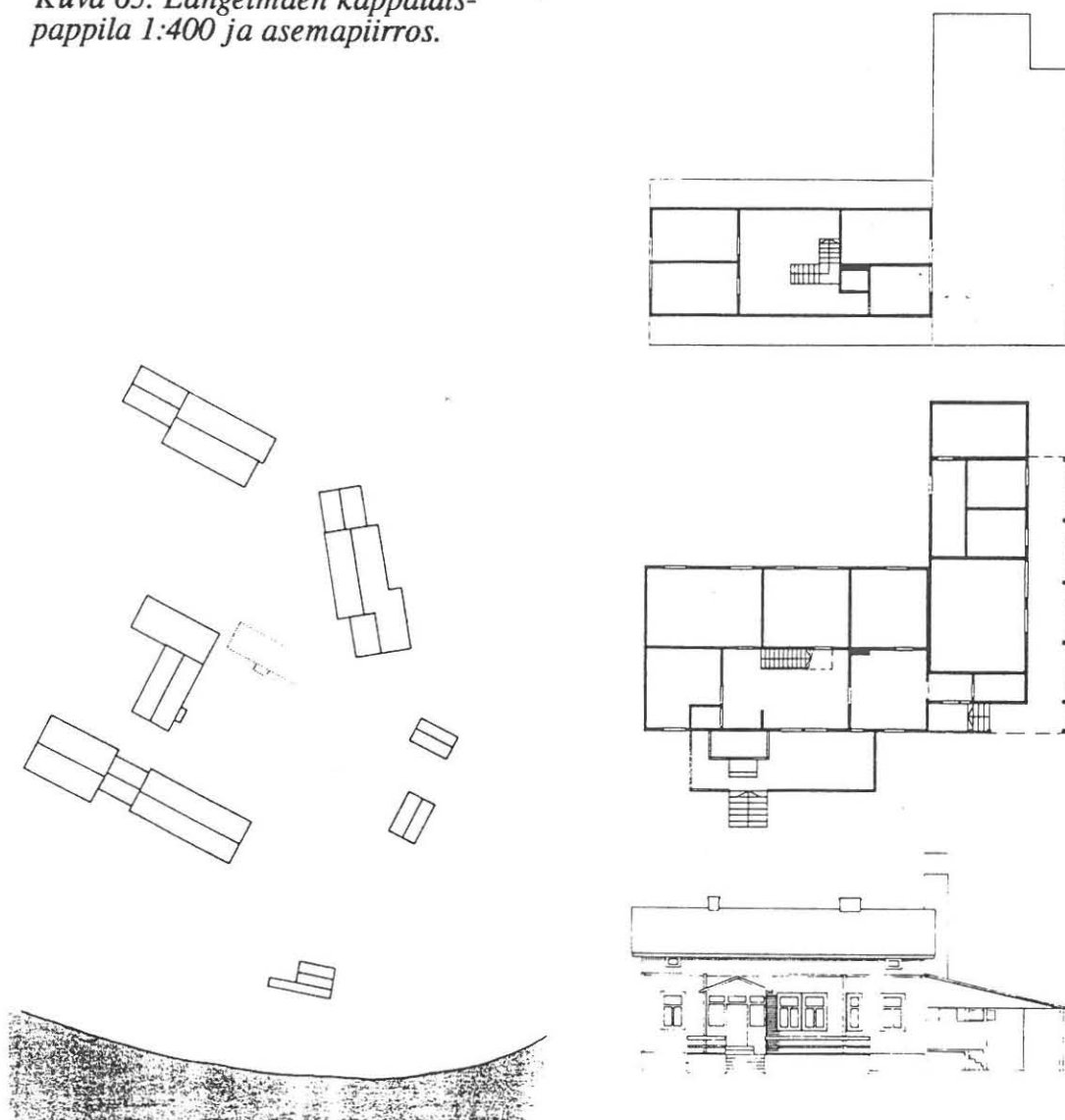
5.6.35.2 Längelmäen kappalaispappila, Päiväkumpu

Päiväkumpu hankittiin Längelmäen kappalaispappilaksi vuonna 1902. Vuosisadan alkupuolella tilalla oli suuri kanala, lisäksi harjoitettiin mehiläisten- ja puutarhanhoitoa.

Längelmäen seurakunta myi Päiväkummun kappalaispappilan vuonna 1956 Suomen Lähetysseuralle kurssikeskukseksi. Sen jälkeen tontille on rakennettu runsaasti uusia rakennuksia. Majoituskäytössä oleva päärakennus, autotalliksi muutettu navetta, kirkoksi tehty riihi sekä aitta ja kellari ovat säilyneet pappilajoilta. Väentupa purettiin tammikuussa 1987. Vaikka päärakennus erottuikin rakennusryhmän korkeimpana, on se käyttötarkoituksensa vuoksi jäänyt sivurakennuksen asemaan. Päärakennuksen yhteyteen on rakennettu massiivinen lämpökeskussiipi varasto- ja saniteettitiloineen, lisäksi mutterikuisti on korvattu pienellä tuulikaapilla ja betonisella ulkoportaalla.

(Kyläkirja, 175-182.)

Kuva 65. Längelmäen kappalaispappila 1:400 ja asemapiirros.

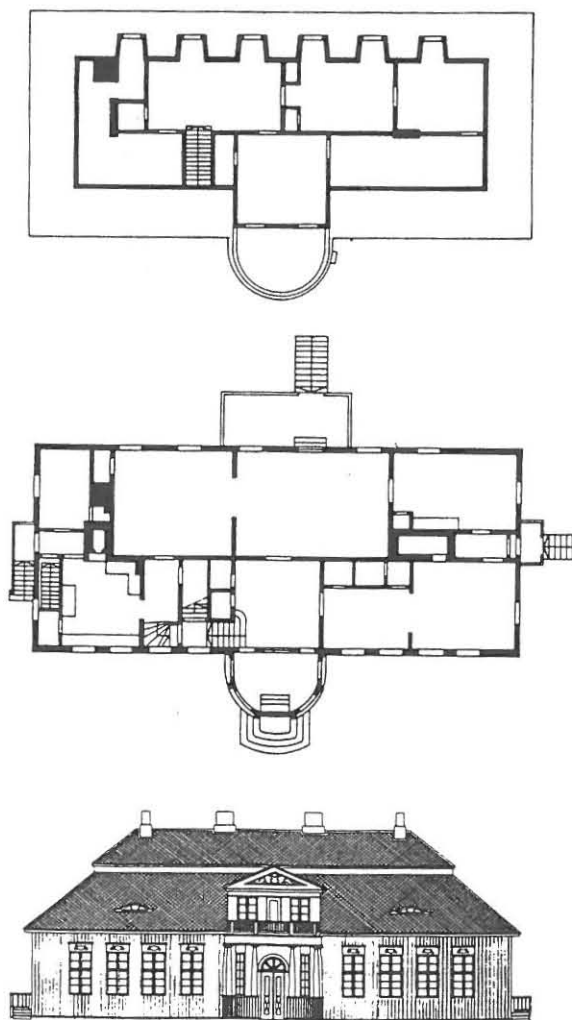
5.6.36. Messukylä

5.6.36.1 Messukylän kirkkoherranpappila

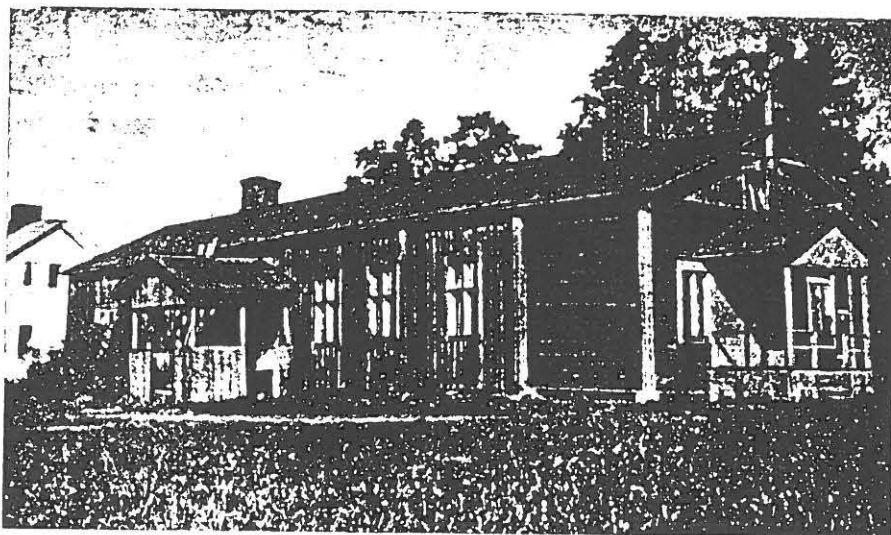
Messukylä erosi Pirkkalan seurakunnasta itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi 1600-luvulla. Vanha kappalaispappila Järvensivu ei täyttänyt lain vaatimuk- ja pappilaksi määrättiin autiotila, Takahuhdin Hara, johon yhdistettiin Rahjoitakin kymmeniä vuosia aikaisemmin eronnut autioitunut osatila ja Olavi Veston autiotila. (Arajärvi 1954, 490.)

Viimeinen päärakennus pappilaan rakennettiin vuonna 1919 vuodelta 1854 peräisin olleen ja kansalaissodassa 1918 poltetun edellisen päärakennuksen tilalle. Uuden klassisistisen päärakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Björklund (myöh. Visanti)-Myntti Vaasasta. Vuonna 1959 suunniteltiin pappilarakennuksen muuttamista vanhainkodiksi. Vuonna 1982 rakennus peruskorjattiin ja muutettiin seurakunnan toimitiloiksi. (Tampereen rakennuskulttuuri 1986, 229.)

Messukylän ulkoasultaan hyvin säilynyt pappila on hyvä esimerkki varhaisimmista 1920-luvun klassismin pappiloista ja sillä on merkitystä koko Pappilan kaupunginosalle nimen antaneen tilan päärakennuksena. Sitä ympäröivän puiston kaavoittamista asuinrakentamiseen suunnitellaan, ja on arveltu pappilan julkisen luonteen vähenevän, jos se jää osaksi asuinrakennuskorttelia. (Seurakunnat vähentää noin 50 työpaikkaa, Aamulehti 20.5.1992; 2.kapp. Matti Repo suullisesti syksyllä 1991.)

Kuva 66. Messukylän kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 67. Messukylän kappalaispappila

5.6.36.2. Messukylän kappalaispappila

Aakkulasta tehtiin Messukylän kappalaispappila viimeistään 1690-luvun lopulla. Sen ensimmäinen päärakennus lienee rakennettu 1715. Siinä oli vuonna 1823 neli-ikkunainen sali ja kaksi kamaria, joissa kummassakin oli kaksi ikkunaa. Tämä rakennus oli eteisen välityksellä yhteydessä keittiön ja kamarin käsittävään pienempään rakennukseen.

Vuonna 1903 kappalaisen viran lakkauttaminen toteutui ja kappalaiselle varattu palkka Aakkulan kappalaispappiloiheen yhdistettiin kirkkoherran viran palkkaetuihin. Pappila jäi asumattomaksi, ja vuonna 1907 kirkkoherra tiedusteli kirkkokokoukselta, saisiko hän omalla kustannuksellaan muodostaa Aakkulan päärakennuksesta, joka sisälsi salin, kamarin, keittiön ja eteisen, "seurakunnallisen ja hengellisen elämän syventämiseksi" tarkoitetun kokoushuoneen. Seurakunta hyväksyi esityksen, ja helluntaina 1908 Messukylän seurakuntatalo vihittiin tarkoitukseensa. Vuonna 1922 kirkkoherra lahjoitti kunnostamansa seurakuntatalon seurakunnan omaisuudeksi.

Vuonna 1928 tuli kirkkovaltuustossa esille uuteen palkkausjärjestelmään siirtyminen, ja seurakunta päätti myydä Aakkulan maat. Niistä muodostettiin omakotialue, jonka tonteista seurakunta pidätti vastaisia tarpeitaan varten kolme. Vuoteen 1935 mennessä myytiin sata tonttia.

Pappilarakennus purettiin 50-luvulla Messukylän seurakuntatalon rakentamisen yhteydessä.

(Arajärvi 1954, 493, 632-636)

5.6.37. Mänttä

Mäntän seurakunta on perustettu vuonna 1921, mutta pappila valmistui vasta vuonna 1924. Sen päärakennus purettiin 1960-luvulla kerrostalon tieltä. (Khra Erkk Ranta suullisesti.)

5.6.38. Nastola

Nastolan kirkkoherranpappila

Kun Hollolan kappalainen määrättiin 1600-luvulla muuttamaan Nastolaan, otti asuttavakseen autiotalon. Siitä muodostui myöhemmin kappalaisen puustelli. (Mäkelä 1979, 611.)

Nastola itsenäistyi kirkkoherrakunnaksi keisarin vuonna 1860 antamalla päätöksellä vuonna 1875. Samoihin aikoihin valmistui myös uusi kirkkoherranpappila, ja vanha vuonna 1836 valmistunut pappila päätettiin korjata pitäjänapulaiselle. (Mäkelä 1982, 556-557.)

Kirkkoherranpappilan 1800-luvun loppupuolen päärakennus lienee purettu vuonna 1953 valmistuneen uuden kivipappilan rakentamisen yhteydessä

5.6.39. Orivesi

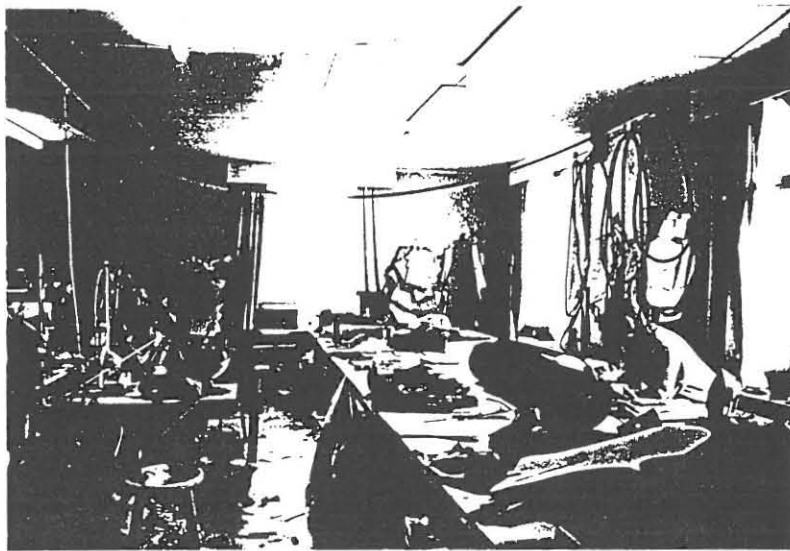
5.6.39.1 Oriveden kirkkoherranpappila

Oriveden kirkkoherranpappilan Heikki Tiitolan suunnittelema päärakennus valmistui vuonna 1918 edellisen, puretun päärakennuksen paikalle. (Sinisaari 1990, 76.)

Vuonna 1987 seurakunta myi kirkkoherranpappilan yksityiselle, joka oli ollut siinä jo muutamia vuosia vuokralla. Päärakennus on jaettu kahdeksi asunnoksi ja pappilan salissa valmistetaan vaatteita ja niiden kaavoja. Pihapiirissä olevan pappilan muiden rakennusten mukana myyty asuinrakennus on vielä seurakunnan käytössä toimintatilana. (Alpo Hyvärinen suullisesti.)

Kuva 68. Oriveden kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 69. Kirkkoherranpappilan sali 1992.

5.6.39.2 Oriveden kappalaispappila

Oriveden kappalaispappilaksi hankittiin Seppälän tila Oriveden kirkonkylästä vuonna 1871. Silloin siihen rakennettiin myös päärakennus. Sen pinta-ala oli noin 145 m², ja siinä oli sali ja neljä kamaria. 1800-luvun loppupuolella Seppälässä oli päärakennuksen lisäksi ainakin 17 muuta rakennusta. Päärakennus peruskorjattiin vuonna 1938. Viimeinen pappi muutti Seppälän pappilasta keväällä 1970, ja rakennus purettiin pitkällisten kiistojen jälkeen 1988. (Sinisalo 1990, 76.)

5.6.40. Padasjoki

5.6.40.1 Padasjoen kirkkoherranpappila

Padasjoen kirkkoherranpappila on 1830-luvulta. Myöhemmin siihen on rakennettu holvin ja huoneen käsittävä laajennus. Ilmeisesti samalla on sisäänkäyntejä muutettu.

Vuonna 1957 pappilaan asennettiin keskuslämmitys; uunit purettiin, ja huonejärjestystä muutettiin. 1980-luvulla rakennuksen energiataloudellisuus parannettiin lisäämällä eristeitä ylä- ja alapohjaan sekä asentamalla kolme vanhoihin ikkunanpuitteisiin

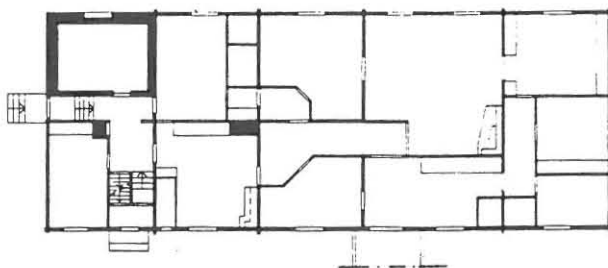
Vuonna 1987 päärakennus muutettiin kokonaan virastokäyttöön.

Pappilan piharakennuksista ovat säilyneet väentupa, jossa on nykyisin nuorisotoimisto ja kaksi asuntoa, varastona ja autokerholaisten työtilana toimiva kivinavetta sekä ulkovarastona olevat vanhat aitat

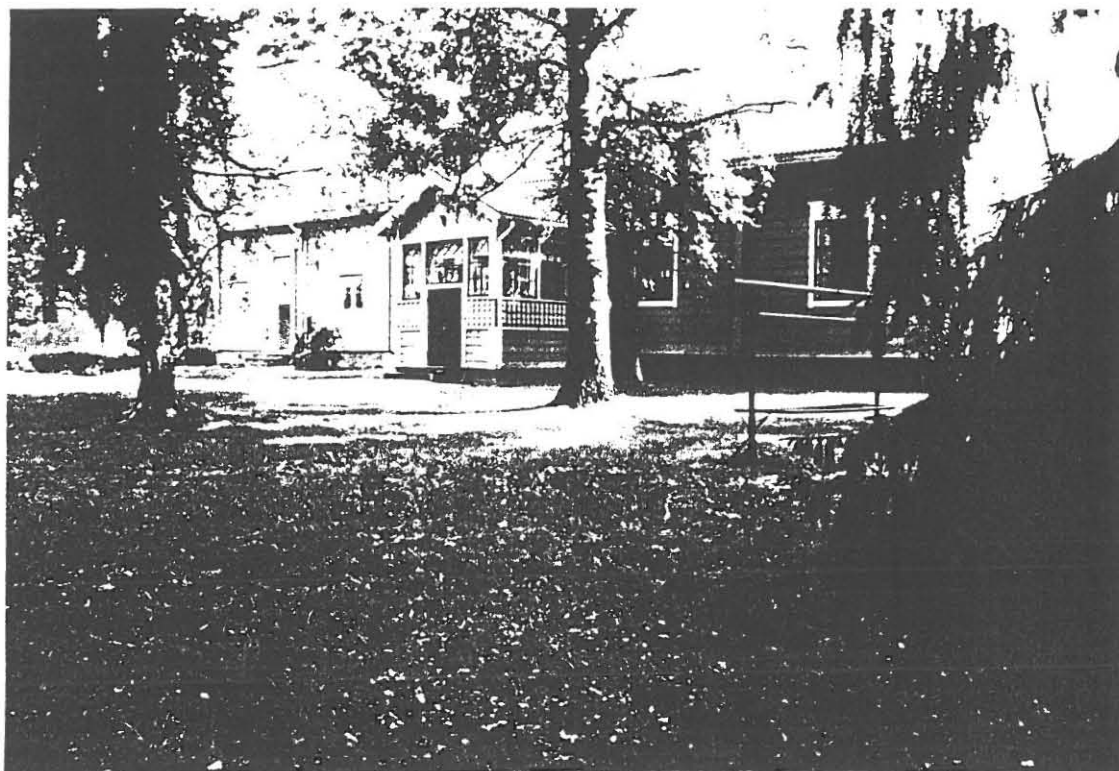
(Khra Pekka Vuornos kirjeessä 14.2.1992.)

Kuva 70. Padasjoen kirkkoherranpappila pappilana 1:400.

Kuva 71. Pappila virastorakennuksena 1:400.

Kuva 72. Padasjoen kirkkoherranpappila 1992.

5.6.40.2 Padasjoen kappalaispappila

Padasjoen kappalaispappila, Kekkala, on seurakunnalta saatujen tietojen mukaan ehkä myyty ja purettu, kun kappalaisvirka muutettiin 1950-luvulla virallisen apulaisen viraksi. (Khra Pekka Vuornos suullisesti.)

5.6.41. Pohjois-Pirkkala

5.6.41.1 Pohjois-Pirkkalan kirkkoherranpappila

Maatiala lienee ollut keskiaikainen rälssitila, joka köyhdyttyään joutui verolle 1500-luvulla. 1600-luvun lopulla siitä muodostettiin Porin rykmentin vänrikinpoustelli. 1800-luvulla Maatialaa pidettiin käräjäpaikkana. Maatialan empiretyylinen päärakennus on vuodelta 1839. Perimätiedon mukaan se olisi C.L. Engelin piirtämä. Rakennuksen koristeellinen kuisti lienee 1800-luvun keskivaiheilta. Vuosina 1915-1918 rakennuksessa toimi lastenkoti, ja 1918-1920 kansanopisto. Vuonna 1920 Maatiala vuokrattiin Pohjois-Pirkkalan seurakunnalle kirkkoherran pappilaksi.

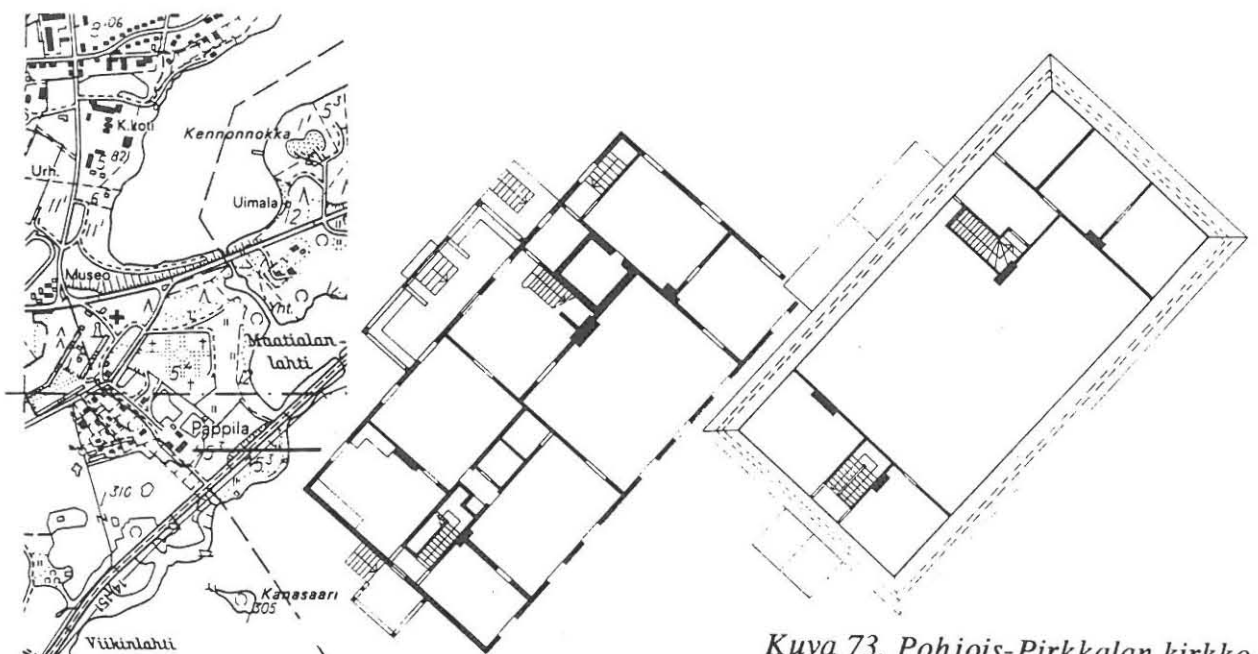
Varhaisimmat säilyneet piirustukset ovat peräisin vuodelta 1924, jolloin rakennettiin holvi ja wc, ja muutamia uuneja ja väliseiniä purettiin. Vuodelta 1950 olevien piirustusten mukaan salin kattoa on korotettu n.70 cm. Vuonna 1954 rakennettiin pappilan itäpäättyyn arkkitehti Nordenswanin suunnittelema laajennus kirkkoherranvirastoksi, jonne tehtiin sisäportaat. Samalla asennettiin keskuslämmitys sekä lämminvesi- ja viemärilaitteet. Toistaiseksi viimeinen suurehko korjaus tehtiin vuonna 1965, jolloin laajennusosaan lisättiin sauna. Vuonna 1975 pappila maalattiin ulkoa lateksimaalilla.

Kirkkoherran pappilana Maatialan pappila oli vuoteen 1985 asti. Tällöin kirkkoherra siirtyi kokonaispalkkaukseen ja muutti omaan asuntoon. Kirkkoherran jälkeen Maatialan pappilaan muutti kappalainen, ja nykyisinkin se on vielä pappilakäytössä. Virastotilat ovat olleet tyhjillään kirkkoherranviraston muutettua uuteen seurakuntakeskukseen vuonna 1979.

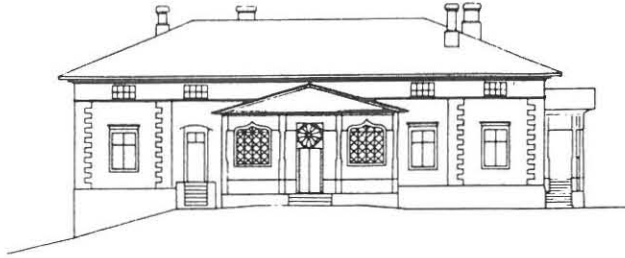
Asuntopihan molemmin puolin on symmetrisesti kaksi punamullattua tuparakennusta ilmeisesti 1800-luvun alkupuolelta. Lisäksi pihassa on vanha luhti. Pappilan ympäristö on puistomaisesti istutettu.

Maatialan pappila on erinomainen esimerkki myöhäisempiren säätyläistalosta. Oleellinen osa rakennuskokonaisuutta ovat pihapiiri ja sen sivurakennukset, jotka uhkaavat käyttämättöminä rappeutua.

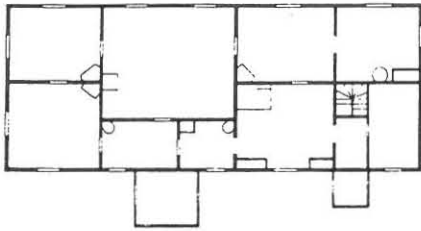
(Teivas, Nokian Maatialan pappilan uudelleenkäyttösuunnitelma.)

Kuva 73. Pohjois-Pirkkalan kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 74. Pohjois-Pirkkalan kirkkoherranpappilan julkisivu 1:400.

Kuva 75. Pohjois-Pirkkalan kappalaispappila 1:400.

5.6.41.2 Pohjois-Pirkkalan kappalaispappila

Keho järjestettiin Pirkkalan kappalaisen virkataloksi vuonna 1695, mutta lienee kestänyt kauan, ennen kuin se saatiin papin asuttavaan kuntoon. Todennäköisesti 1700-luvulla kappalainen muutti Kehoon asumaan, ja on arveltu, että 1960-luvulla purettu päärakennus olisi siltä ajalta. (Jaakkola 1934, 130.)

1950-luvulla asetettiin toimikunta pohtimaan kappalaisen pappilakysymyksen järjestelyä. Toimikunnalla oli kolme vaihtoehtoa; Kehon virkatalon säilyttäminen ja mahdollinen korjaus, uuden pappilan rakentaminen Kehoon, tai uuden virka-asunnon rakentaminen Koskenmäen seurakuntatalon viereen. Toimikunta päätyi yksimielisesti kannattamaan viimeiseksi mainittua vaihtoehtoa. (Kehon pappilatoimikunnan mietintö 1957, Nokian kirkonarkisto.) Vuonna 1963 päätettiin kuitenkin rakentaa Kehoon uusi pappila, joka valmistuikin vuonna 1965.

Uuden valmistuttua vanha päärakennus purettiin. Vuonna 1950 Kehon pappilan päärakennus oli vuorattu, ja hirsirungon ja vuorilaudoituksen väliin oli laitettu tervahuopa (kirkkohallintokunnan pöytäkirja 26.5.1950, Nokian kirkonarkisto). Tämä rakennevirhe on todennäköisesti lahottanut hirsirunkoa nopeasti, ja rakennuksen huono kunto lienee vaikuttanut ratkaisuun rakentaa uusi pappila vanhan tontille.

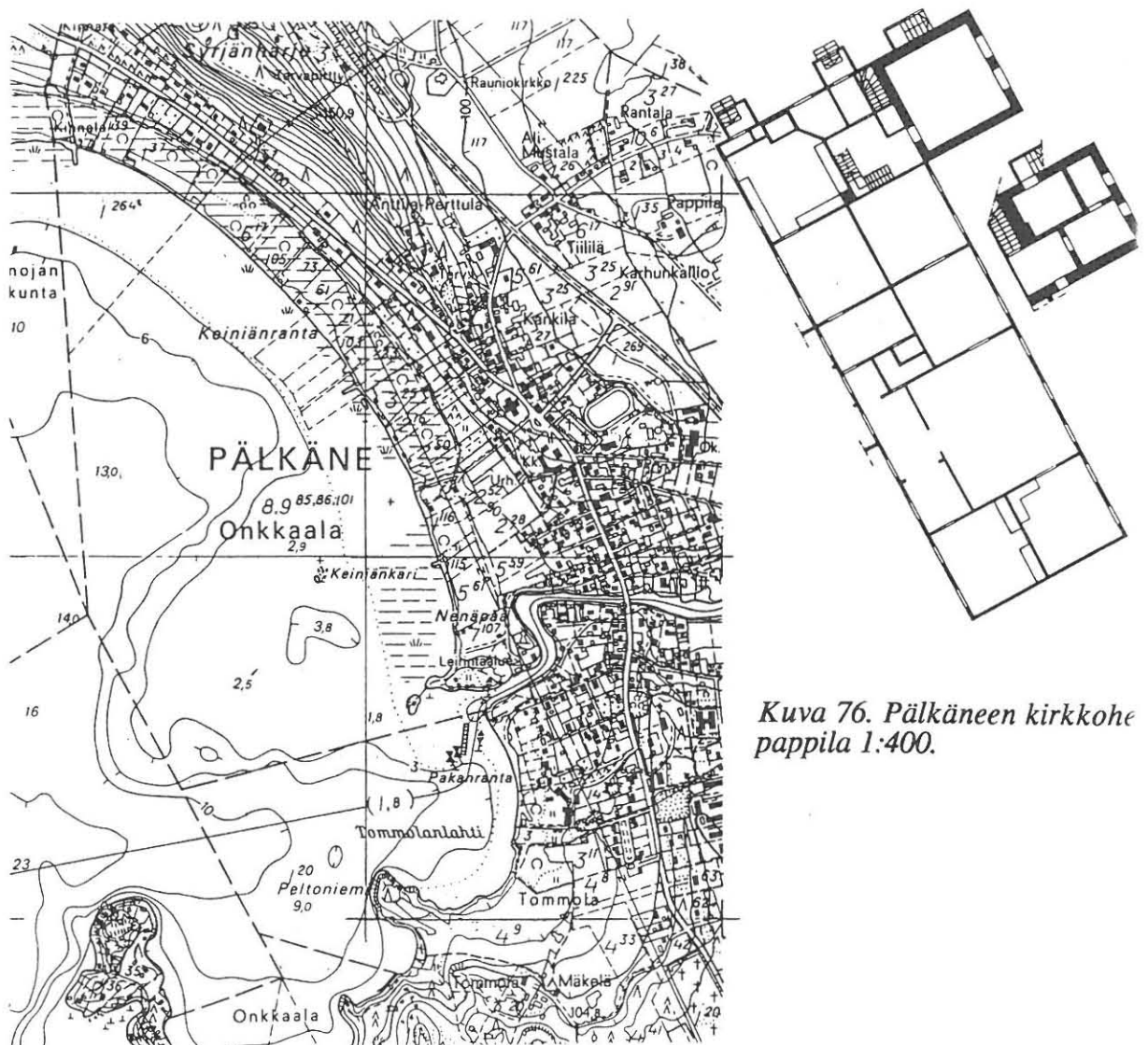
Vuonna 1957 Kehon pappilan pihapiiriin oli päärakennuksen lisäksi kuulunut vielä hirsinen pärekattoinen pirttirakennus, ja osaksi hirsistä ja osaksi laudoista rakennettu pärekattoinen talousrakennus, joka sisälsi aitan, autotallin, entisen vaunuvajan, tallin, puuliiterin ja rehusuojan. Piharakennukset olivat rappeutuneita ja ne purettiin. (Kehon pappilatoimikunnan mietintö 1957, Nokian kirkonarkisto.)

5.6.42. Pälkäne

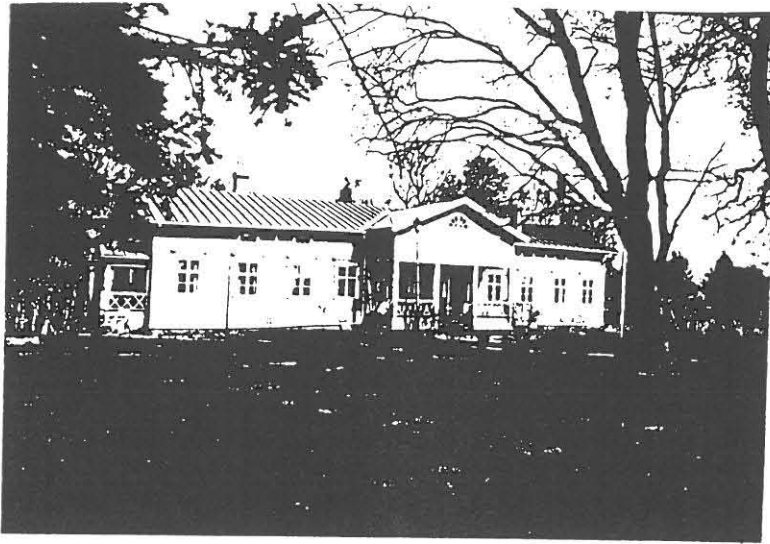
5.6.42.1 Pälkäneen kirkkoherranpappila

Pälkäneen kirkkoherranpappilan puinen päärakennus on rakennettu vuonna 1853 tamperelaisen rakennusmestari Erik Wennerqvistin piirustusten mukaa Rakennustöitä johti akaalainen rakennusmestari K.G.Grönlund. Vuonna 1853 päärakennus päätettiin maalata vaaleanpunaiseksi ja kulmalautoista tuli valkoisia. Nykyisin se on keltainen valkoisin korostuksin. Tyyllillisesti pappila edustaa myöhäistä uusklassismia, ja vuonna 1930 rakennettua arkistoholvia lukuunottamatta sen ulkoasu on säilynyt alkuperäisenä. Sen asema Onkkaalahden kulttuurimaisemassa on huomattava. Pappilan ympäristö on puistomaisesti istutettu, pihapiirin rakennuksia ovat vain autotalli 1970-luvulta ja vuokraajan talo, joka sekin myytiin purettavaksi vuonna 1991. (Vuorensola 1988, 244-246; Putkonen 1981, 115.)

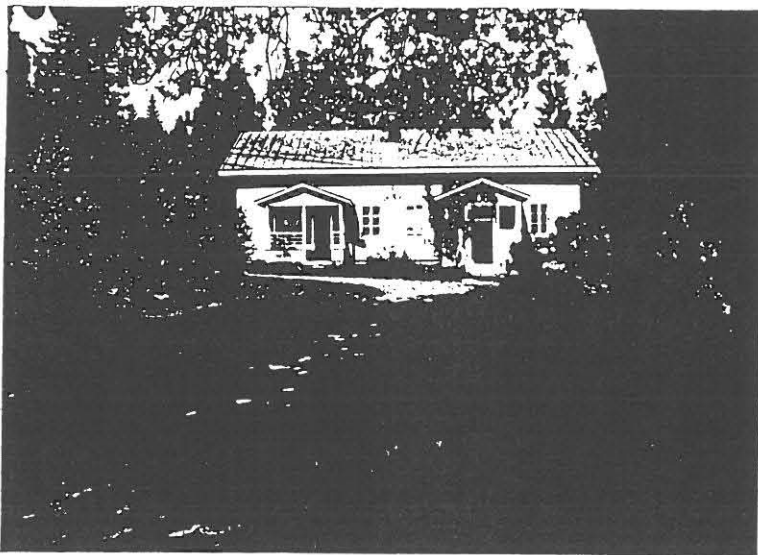
Erittäin arvokas pappilarakennus on säilynyt pappilakäytössä. Siinä on kirkkoherran virka-asunto, kirkkoherranvirasto ja taloustoimisto. Pälkäneellä kirkkoherran virka on sidottu pappilassa asumisvelvollisuuteen. Rakennusta korjattiin vuosina 1984-85. (Taluspäällikkö Anneli Vuokko-Keskinen suullisesti.)

Kuva 76. Pälkäneen kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 77. Pälkäneen kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 78. Pälkäneen kappalaispappila 1992.

5.6.42.2 Pälkäneen kappalaispappila

Pälkäneen kappalaispappilan päärakennus valmistui 1890-luvun alussa, kun edellinen päärakennus oli ränsistynyt asumiskelvottomaksi. Vuonna 1880 pidetyn tulo- ja lähtökatselmuksen mukaan Pälkäneen kappalaispappilaan, Tommolaan oli rakennettava uusi päärakennus, koska edellinen oli ränsistynyt asumiskelvottomaksi. Rakennus oli tehtävä siten, että sen pohjoinen pääty tuli vanhan rakennuksen porstuan oven kohdalle ja uuden rakennuksen asema oli kohtisuoraan vanhan rakennuksen suhteen. Rakennuksen läntiselle puolelle tuli sali, kaksi kamaria ja ruokakammio sekä itäiselle puolelle salin kohdalle kamari ja eteinen sekä lisäksi ruokasali ja keittiö. Uusi päärakennus valmistui 1890-luvun alussa. (Vuorensola 1988, 246-250)

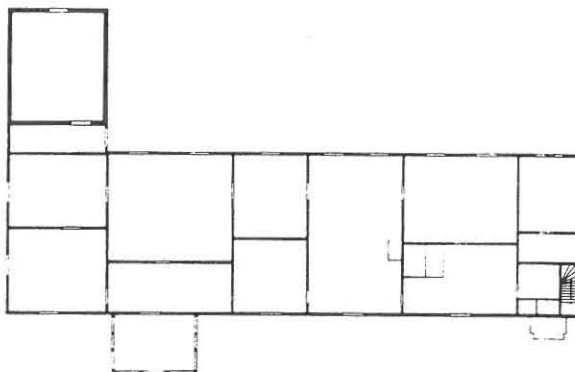
Tommola on myyty yksityiselle ja se on nykyisin jaettuna kahdeksi asunnoksi, joista toinen on ympärivuotisessa käytössä.

5.6.43. Renko

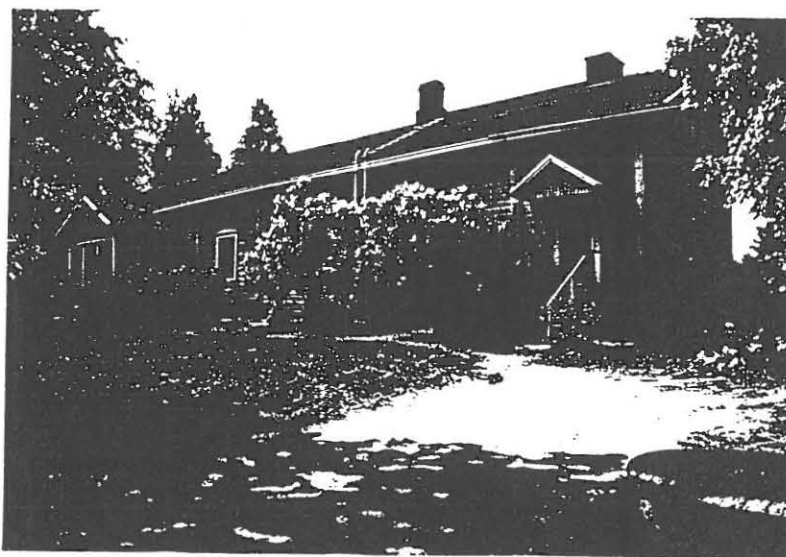
Rengon kirkkoherranpappila

Rengon kirkkoherranpappila liittyy Uusikylän kulttuurimaisemaan. Kylä muodostavat erikoisen rivikylämuodostelman, jossa päärakennukset sijaitsevat pellon laidassa julkisivut raitille päin. Koivukujan päässä sijaitsevan kirkkoherranpappilan päärakennus on rungoltaan 1700-luvulta. Rakennuksen nykyasu on 1900-luvun alkupuolelta. Punamullattu renkitupa on 1800-luvulta (Putkonen 1883, 66.)

Pappila on seurakunnan omistuksessa, ja kirkkoherra asuu siinä vuokrala. Kirkkoherranvirasto toimii pappilan päädyssä. Renkituvasta osa on mm. lasten käytössä ja osa kesäteologin asuntona. Lisäksi pihapiirissä on saunahuonokuntoinen, varastokäytössä oleva navetta. Rengon seurakuntatalon osa seurakunnan virastotiloista sijaitsee, rakennettiin 1970-luvulla. (Tal. Eero Heikkinen suullisesti.)

Kuva 79. Rengon kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 80. Rengon kirkkoherranpappila 1992.

5.6.44. Riihimäki

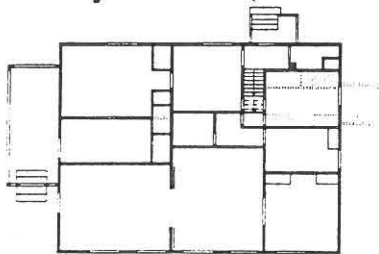
Riihimäen kirkkoherran pappila

Riihimäen ero Hausjärven seurakunnasta toteutui vuoden 1922 alusta. Kirkkoherran väliaikaiseksi asunnoksi vuokrattiin aluksi huvila (nyk. Kokonkatu 2). Vuoden 1922 lopulla seurakunta osti Pohjoisen rautatienkadun ja Kallionkadun kulmauksesta kiinteistön, jota käytettiin 7 vuotta kirkkoherran asuntona ja kirkkoherranvirastona. Tämän jälkeen rakennus oli noin 10 vuotta vuokrattuna, kunnes tähän ns. Vanhaan pappilaan muutti nuorempi pastori, joka asui siinä kesään 1964 asti kappalaisena ja kirkkoherrana ollessaankin. (Hoffren - Penttilä 1979, 1039.)

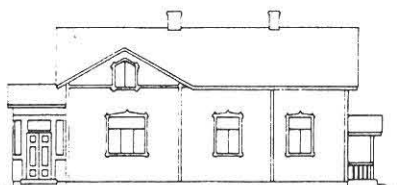
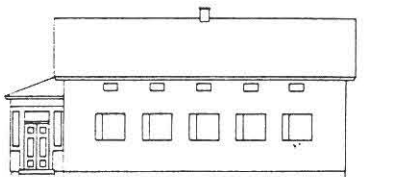
Vuodesta 1929, Riihimäen kirkkoherranpappilana palveli kookas puurakennus, joka oli rakennettu vuosisadan alkupuolella. Vuosina 1919-1929 kyseinen rakennus oli KOP:n toimitalona. Ennen 1980-luvun alkupuolella tapahtunutta purkamaista rakennus oli nuorisotalona. (Putkonen 1983, 75.)

Vanha pappila oli rakennettu 1890 luvulla. Siinä oli 5 huonetta, ja keittiö sekä pihalla kaivo, maakellari ja talousrakennuksia. Vuonna 1951 seurakunta rakensi uuden piharakennuksen saunoineen ja puuliitereineen. Seuraavana vuonna uusittiin päärakennus perusteellisesti. Palotarkastuksessa oli kielletty useimpien uunien käyttö ja kadunpuoleisten huoneitten lattiat olivat pitkän ulkoseinän vierestä runsaat 30 cm alempana kuin sisäseinän puolelta. (Palva 1972, 78-79.) Pappilaan rakennettiin mm vesijohto, kylpyhuone ja wc. Uuneja ja komeroita purettiin. Toinen sisäänkäynti ja ullakon porras muutettiin. Ulkokuoraus ja ikkunat uusittiin niin, että rakennuksen ulkoasu muuttui lähes täysin 1950-luvun tyyliksi. (Muutospiirustus, Riihimäen kirkonarkisto.)

Vuonna seurakunta vaihtoi 1981 rakennukset ja 8120 m² tontin Riihimäen kaupungin kanssa hautausmaahan tarvittuun maa-alueeseen (5.5.1981, Riihimäen mittaus toimiston arkisto). Entisessä pappilassa on nykyisin neljä kaupungin vuokra-asuntoa, joissa asuu lähinnä ns. vaikeasti asutettavia henkilöitä. Huonokuntoiset rakennukset, joilla ei ole erityistä arvoa, aiotaan purkaa ja rakennuspaikka villiintyneine puutarhoineen jää suunnitellun kadunlevennyksen alle. (Tuomo Kaiser suullisesti.)

Kuva 81. Riihimäen kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 82. Saman rakennuksen julkisivu ennen 1950-luvun muutosta.

5.6.45.1 Ruoveden kirkkoherranpappila, Pyynikkilä

Ruovesi erotettiin itsenäiseksi seurakunnaksi Pirkkalasta vuonna 1565. Kotitalossaan Storminiemessä asuneen ensimmäisen kirkkoherran kuoltua puolet Storminiemen talosta ja viereinen Pyynikkilän autiotalo yhdistettiin pappilaksi vuonna 1606. (Kartano ja pappila, 66.) Ruoveden pappila oli Pyynikkilässä aina 1960-luvulle asti.

Viimeinen päärakennus Pyynikkilään oli päätetty rakentaa virkatalon katselmuksessa vuonna 1826. Piirustukset tilattiin Intendenttikonttorista, ja arkkitehti A.F. Granstedtin signeeraama piirustus esiteltiin keväällä 1827 pitäjänkokouksessa. Pohjaratakaisultaan perinteistä keskeissalijärjestelmää edustavassa suunnitelmassa karoliinista viisihuonekaavaa oli jatkettu kummastakin päästä kamariparilla. Koko oli 51 x 22 kyynärää, ja julkisivut runsaasti listoitettua empireä. Mahtava rakennussuunnitelma olikin herättänyt kokouksessa vastustusta, ja sitä karsittiin mm. jättämällä lautavuoraus myöhemmäksi. (Kartano ja pappila, 67-68.)

Kesäkuussa 1831 pidettiin pappilan vastaanottotarkastus, jossa rakennus todettiin piirustusten mukaiseksi. Myös kirkkoherra ilmoitti olevansa tyytyväinen rakennukseen. Ajanoloon ilmaantui monia puutteita, mutta pitäjäläiset olivat haluttomia suorittamaan korjauksia, joita siirrettiin vuodesta toiseen milloin milläkin syyllä. Vihdoin vuonna 1846 pitäjä velvoitettiin perusteellisiin korjauksiin, ja seuraavana vuonna toteutettiin mm. pappilan vuoraus. (Kartano ja pappila, 68-69.)

Ulkoa pappila maalattiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1870, vaikka maalausta oli kokouksissa vaadittu yhä uudestaan. Empiren kelta-valkoviiriskaala ei kuitenkaan ollut tällöin enää ajanmukainen, vaan seinä maalattiin kirpeän keltaiseksi ja listoitukset punaruskeiksi. Samassa yhteydessä puutarhan puoleinen veranta uusittiin ja katettiin ja pihakuisti laudoitettiin umpinaiseksi ja uusgotiikan mukaiseksi. Pappilan ulkomaalaus uusittiin vuonna 1904 ja nyt maalattiin listat valkoisiksi seinäpinnan ollessa keltainen. (Kartano ja pappila, 69.)

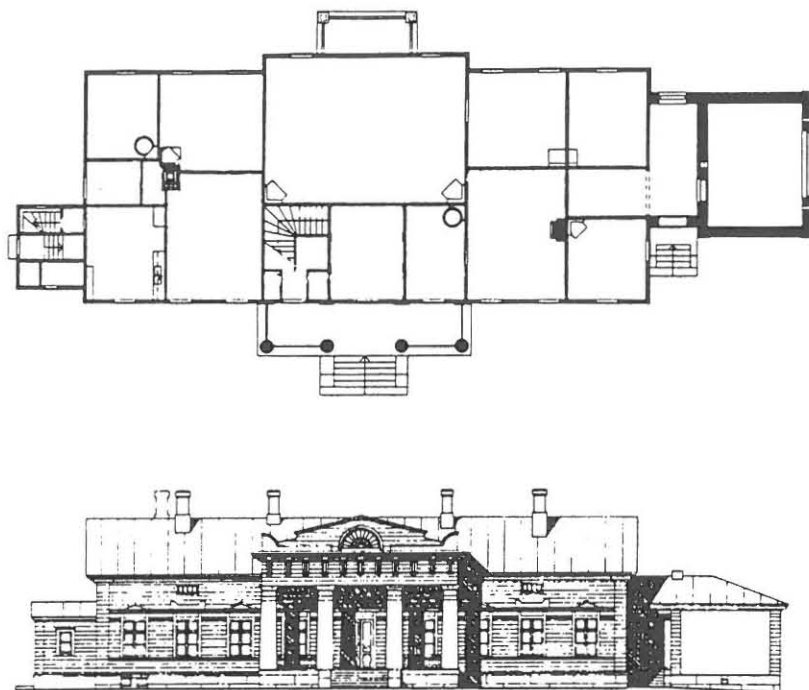
Huomattavia muutostöitä tehtiin vuonna 1937, kun pappilaan rakennettiin lämmityskeskus ja kivirakenteinen arkistosiipi. Julkisivukorjausten lähtökohdaksi valittiin alkuperäispiirustus, ja niin puutarhakuisti korvattiin vanhaa piirustusta mukailevalla betonikuistilla ja pihakuistin pylväikkö avattiin. Sisätiloissa tehtiin joitakin uudistuksia ja purettiin kaikki vanhat uunit piippuineen. (Kartano ja pappila, 70.)

Vuonna 1959 pidetyssä katselmuksessa pappilan todettiin kuitenkin olevan taas täysremontin tarpeessa. Koska uuden pappilan rakentaminen lähemmäksi kirkkoa oli jo suunnitteilla, päätettiin tyytyä vain parin huoneen kunnostamiseen. (Kartano ja pappila, 70.)

Seurakuntakeskuksen valmistuttua tarjottiin Pyynikkilän pappila vuonna 1967 lehti-ilmoituksella myytäväksi. Tilanomistaja Hans Aminoff Ruoveden Pekka Kartanosta osti pappilan testamentaten sen Aminoff-säätiön kautta valtiolle. Vuonna 1970 allekirjoitettiin luovutus sopimus, johon sisältyi ehto päärakennuksen pitämisestä yleisölle avoimena museona. (Kartano ja pappila, 70.)

Pappila korjattiin museoksi huolellisesti ja hyväksyen vuosien varrella tehdyt muutokset osana pappilarakentamisen historiaa. Juuri kun rakennus oli saatu korjatuksi, se kuitenkin paloi kesäkuussa 1976. Väentupa, maitohuone ja aitat säästyivät palolta. (Putkonen 1981, 123.)

Pappilan tontti ja säilyneet rakennukset ovat nykyisin Ruoveden kunnan omistuksessa. Pihapiirissä toimii kesäteatteri ja väentuvassa on joskus järjestetty näyttelyitä. (Ruoveden kunnasta saatu suullinen tieto.)

Kuva 83. Ruoveden kirkkoherranpappila 1:400.

5.6.45.2 Ruoveden kappalaisen pappila, Autio

Ruoveden kappalaisen pappilan päärakennus paloi 1950-luvun alkupuolella. Navetta, vuokraajan asunto ja aitta, jonka lukossa vuosiluku 1732, säästyivät palossa. Tilalle, joka on nykyisin leirikeskuksena, rakennettiin uusi päärakennus. (Taluspääll. Markku Ylistalo suullisesti.)

5.6.45.3 Ruoveden toisen kappalaisen pappila, Majaketo

Ruoveden toisen kappalaisen pappilan päärakennus on purettu ja siirretty, joidenkin puheiden mukaan paikalleen lahonnut. Osa pappilan maa-alueista, metsää, on yhä seurakunnan omistuksessa, mutta viljelys- ja tonttimaat, joilla on säilynyt joitakin pappilan rakennuksiakin, on luovutettu siirtolaisasutukseen. (Taluspäällikkö Markku Ylistalo suullisesti.)

Sahalahden kirkkoherranpappila

Sahalahden kirkkoherranpappila kuului jo keskiajalla Pyttylä-nimisenä tilan Pälkäneen kirkkoherralle. Sahalahden itsenäistyttyä (1581?) siitä muodostet pappila. Pappilan uusklassillinen päärakennus on valmistunut vuonna 1857. Sen suunnitteli tamperelainen rakennusmestari E.J. Wennerqvist.

Vuonna 1875 päätettiin pappilan pärekatto uusua, ja rakentaa samalla männystä räystäskourut. Vuonna 1889 uusittiin yksi ruokakamarin ikkunoist koska vanha oli mädäntynyt kelvottomaksi.

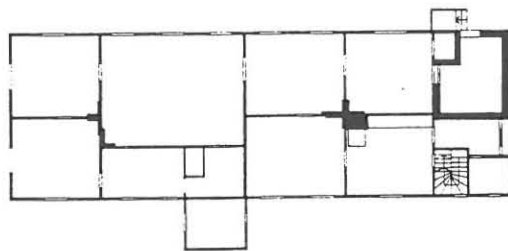
Vuonna 1912 rakennusta jatkettiin pohjoispäästä ja ikkunat saivat nykyisen jugend-ilmeensä.

Vuonna 1923 järjestettiin pappilassa taloudellinen katselmus. Uuden palkka järjestelmän takia määrättiin olemassa olevat rakennukset laillisiksi rakennuksiksi. Katselmuslautakunta totesi tällaisiksi seuraavat rakennukset: päärakennus, jossa oli virkahuone, neljä asuinhuonetta, keittiö ja palvelijahuone; tuparakennus, jossa oli tupa, kamari ja leipomohuone; navetta-rakennus; rehulatorakennus, jossa oli kaksi latoa; sikalarakennus; halkovajarakennus; kaksi aittaa sekä kellari ja kaivo. Lautakunta määräsi, että entisen maitohuoneesta tuli rakentaa sauna. Vanha sauna ja joitakin muita rakennus määrättiin myytäväksi. Tulenkestävän arkistohuoneen sovittamista pappilan päärakennukseen ei pidetty mahdollisena, mutta tärkeimpien asiakirjojen säilyttämistä varten määrättiin hankittavaksi tilava, tulenkestävä kassakaappi.

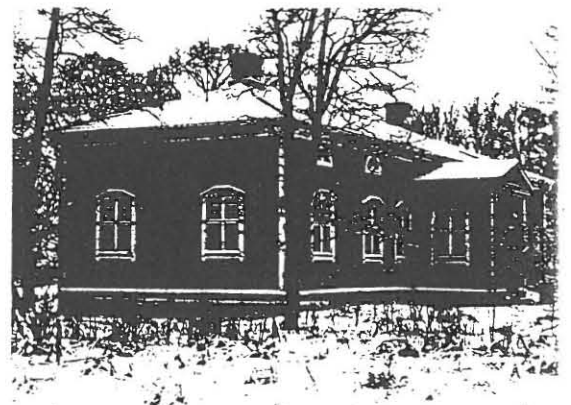
Vuonna 1962 arkistohuone tehtiin rakennuksen keittiöpäätyyn, johon kanslia tilatkin oli siirretty. Muutostyön, johon liittyi myös vesijohto- ja lämmitys-järjestelmän korjauksia, suunnitteli rakennusmestari A. Vallila. Pappilan korjausta suunniteltaessa oli vakavasti pohdittu myös kokonaan uusien tilojen rakentamista keskeisemmälle paikalle. Tyydyttiin kuitenkin vielä vanhan pappilan korjaamiseen.

Myöhemmin uudet seurakuntatilat rakennettiin ja 1980-luvun puolivälissä kirkkoherra muutti pois pappilasta. Vanhasta pappilasta päätettiin lopulta luopua, ja se myytiin yksityisomistukseen vuonna 1988. Uudet asukkaat ovat mm. sijoittaneet saunan ja pesutiloja entiseen holviin.

(Putkonen 1981, 130; Löfgren - Tervahauta, Sahalahden pappila, Sahalahden kirkonarkisto.)

Kuva 84. Sahalahden kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 85. Pappila 1992.

Somerniemen kirkkoherranpappila

Someron seurakunnan Ylistaron kappalaisen virkataloksi määrättiin vuonna 1688 Jakkulan Paavolan talo, joka oli pitkään ollut autiona (Aaltonen 1945, 32).

Nykyinen pappila tilalle valmistui vuonna 1902, edellisen tuhouduttua vuonna 1898 Jakkulan kylän palossa, jossa pappilan rakennuksista muistetaan säilyneen vain jyvääitan. Uusi pappila rakennettiin vuonna 1901 perustetun Somerniemen seurakunnan kirkkoherranpappilaksi. Muistitiedon mukaan Kopilan isäntä, K. V. Rantanen, joka kuului virkatalon rakennuslautakuntaan, laati pappilan piirustukset.

Vuonna 1923 vahvistetun virkatalon käyttösuunnitelman mukaan siinä tällöin oli maita yhteensä 186,330 ha, josta tonttia 0,527 ha, puutarhaa 0,447 ha, peltoa 16,424 ha, niittyä 2,152 ha, viljelyskelpoista maata 8,880 ha ja metsämaata 157,900 ha.

Vuonna 1936 päätti kirkkovaltuusto, että pää- ja tuparakennus katettaisiin tulenkestävällä aineella.

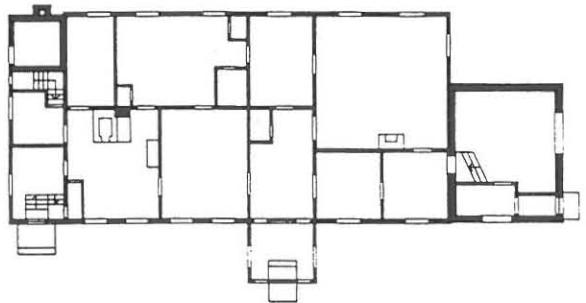
(Aaltonen 1945, 77-79)

Vuosina 1986-87 pappilaan tehtiin noin puoli miljoonaa markkaa maksamaan tullut peruskorjaus. Alapohjan lämmöneristeenä ollut olki, sammal ja hiekka korvattiin mineraalivillalla. Korjausta suunnitellut arkkitehti ei pitänyt seinien lisälämmöneristystä tarpellisena, mutta piti mahdollisena huokoisen kuitulevyn lisäämistä hirren päälle sisäpuolelle. Hirsiseinien todettiin kuitenkin olevan niin "vääriä ja poissa passista", että ne piti oikaista koolauksella ja levyttää kipsilevyllä. Samalla seinään lisättiin 50 mm lämmöneristys. Ikkunoihin tehtiin ja asennettiin uudet eristyslasilla varustetut sisäpuutteet. (Selvitys Somerniemen pappilassa suoritetusta perusparannustyöstä ajalla 6.10.1986 - 16.1.1987, Somerniemen kirkonarkisto.)

Somerniemen kirkkoherranpappila on pappilakäytössä. Kirkkoherran virka-asunnon lisäksi siinä on myös Somerniemen kirkkoherranvirasto.

Kuva 86. Somerniemen kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 87. Pappilan pohjapiirustus 1:400.

5.6.48. Somero

5.6.48.1 Someron kirkkoherranpappila

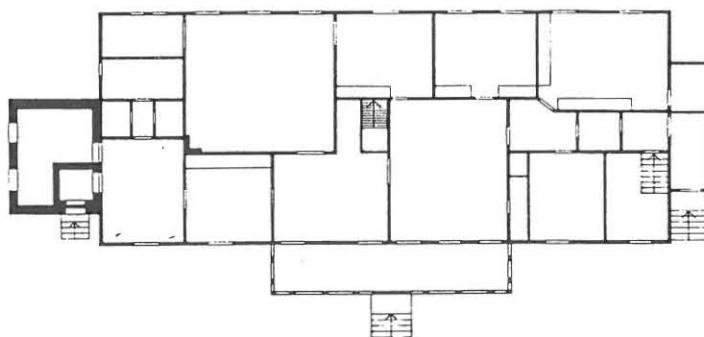
Someron pappila on siirretty nykyiselle paikalleen Kirkkojärven pohjoisrannan järven eteläpuolelta joskus 1400-luvulla tai 1500-luvun alussa (Aaltonen 1950).

Vuonna 1887, kirkkoherran ja seurakuntalaisten monia vuosia kestäneen riitelyn jälkeen, päätti Someron kirkonkokous rakennuttaa pappilaan uuden päärakennuksen. Rakennustoimikunta sai huolekseen hankkia "halvan pohjapiirroksen ja muotokaavan". Uusi pappila valmistui, kesään 1892 siirtäen ulkovuorausta lukuunottamatta vuonna 1890. Uutta rakennustapaa lienee Somerolla edustanut se, että vuorilaudan ja seinän väliin pantiin asfalttihuone. Päärakennuksen rakentamisen yhteydessä pappilaan rakennettiin myös uusi kiviavetta ja riihiä.

Tämän jälkeenkin seurakunta joutui huolehtimaan pappilan rakennusten monista korjauksista, mutta uudistuksia tehtiin myös kirkkoherrojen omalla kustannuksella, ja viranhaltijan vaihtuessa yleensä sitten kiisteltiin kustannusten korvaamisesta. Esimerkiksi vuonna 1902 kirkonkokous ei suostunut korvaamaan edellisen kirkkoherran kustantamia korkkimattoja, ja lupasi vain 150 mk pappilaan asennetusta vesijohdosta, vaikka perilliset olivat vaatineet 500 mk. Poiskaan ei vesijohtoa kannattanut ryhtyä kaivamaan. (Aaltonen 1950, 174-181)

Rakennuksen itäpäätyyn on rakennettu 1920- tai 1930-luvulla rapattu tiilirunkoinen arkistohuoneen sisältävä siipi. Pappilan pihapiirissä on vuosi 1887-88 rakennettu kiviavetta ja vanhahkot sauna-, aitta sekä puuvajarakennukset. (Lehtonen 1990, 368-369.)

Someron kirkkoherranpappila on kirkkoherran virka-asuntona (Talouspäämies Helena Yli-Kotila suullisesti).

Kuva 88. Someron kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

5.6.48.2 Someron kappalaispappila

Someron kappalainen sai oman pappilan, Grankullan 1660-luvulla, kun kruunun omistama 2/3 manttaalin tila luovutettiin kappalaisen virkataloksi. (Aaltonen 1958, 254)

1870-luvulla siihen rakennettiin uusi asuinrakennus, joka sisälsi salin ja kaksi kamaria. Kirkonkokouksen pöytäkirjoissa ei tästä ole mainintaa, koska muistitiedon mukaan kappalainen olisi itse kustantanut ja lankonsa avustamana suorittanut rakennustyöt pitäjäläisten tuotua vapaaehtoisesti rakennuspuut. 1896 pidettiin Grankullassa lain määräämä katselmus, jolloin kaikille muille huoneille paitsi päärakennukselle määrättiin uusi paikka. Asuinrakennuksen länsipäähän määrättiin tehtäväksi uusi huone ja sen lisäksi uusi 5 hevosen talli, 20 lehmän pihatto, ratasliiteri ja kaluhuone, ruoka-aitta ja kellari sekä viiden vuoden päästä uusi renkitupa ja maitokamari. (Aaltonen 1958, 181-182.)

Kappalaispappila on seurakunnan omistuksessa ympärivuotisessa kerho- yms käytössä. (Talouspääll. Helena Yli-Kotila suullisesti.)

5.6.49. Suoniemi

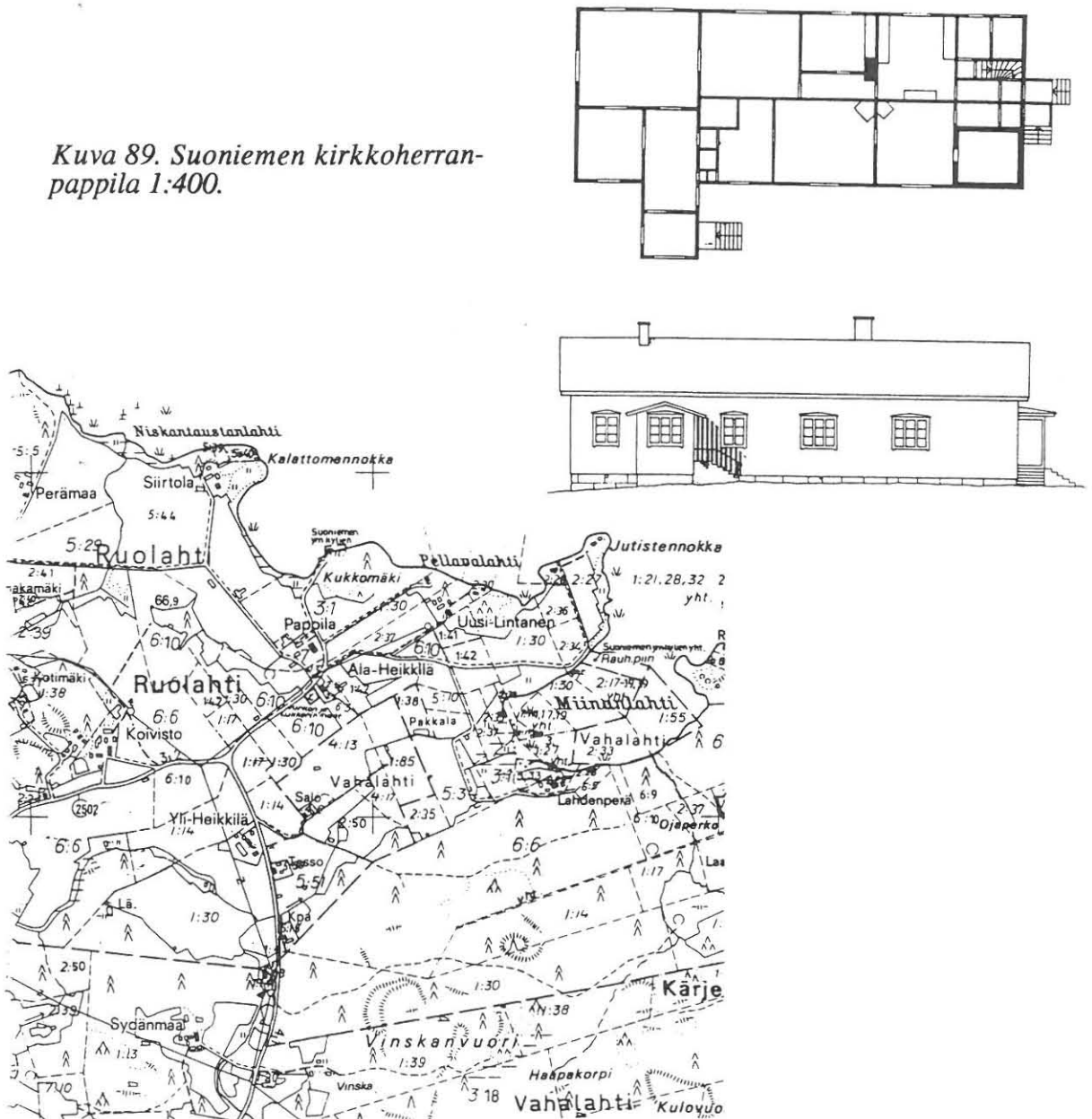
Suoniemen kirkkoherranpappila

Suoniemen pappilan päärakennus on vuodelta 1883 (Kaila 1967, Liite I). Päärakennusta laajennettiin vuonna 1912. Pappila oli silloin pärekattoinen ja punamullattu. (Työselitys vuodelta 1912, Nokian kirkonarkisto.)

Vuodelta 1954 olevan työselityksen mukaan rakennuksen ulkokuistit, verantarakenne, tulisijat ja savupiiput olisi suunniteltu silloin purettaviksi. Samalla on uusittu ulkovaoraus asettamalla entisen rimoituksen suoristetun vuorauksen päälle oksapahvi, vuorauhuopa ja höylätty ja pontattu pystyvuor höylättyine saumalistoineen. Ulkomaalaus oli määrä tehdä lyijyvärillä. (Työselitys 1954, Nokian kirkonarkisto.)

Suoniemi liitettiin Nokiaan vuonna 1973, ja Nokian seurakunta myi välillä jonkinlaisena leiripaikkanakin olleen Suoniemen pappilan 1980-luvulla yksityiselle asuinrakennukseksi (Rak. mest. Pentti Sirén suullisesti).

Kuva 89. Suoniemen kirkkoherranpappila 1:400.

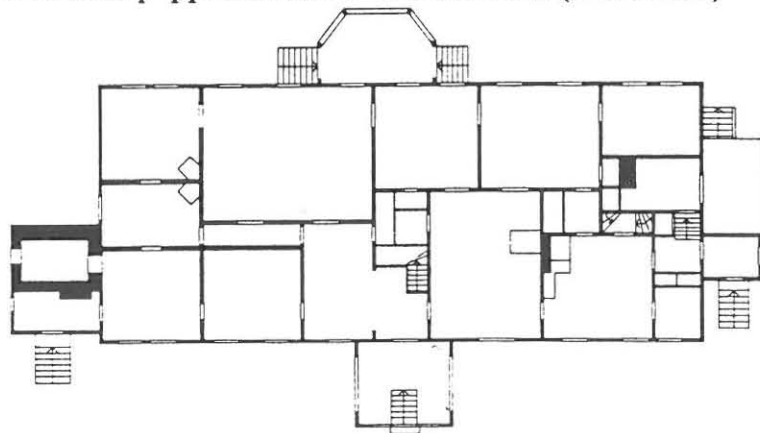
5.6.50.1 Sääksmäen kirkkoherranpappila

Sääksmäen kirkkoherranpappila on sijainnut nykyisellä paikallaan Rapolan harjun, muinaisen linnavuoren, ja keskiaikaisen kirkon läheisyydessä mahdollisesti ainakin 1300-luvun alkupuolelta. Kenties sen paikalla on ollut tietäjäntila, jonka hämäläinen heimo on omistanut ja joka sitten on otettu kirkon haltuun. (Jutikkala 1934, 99-100.)

Pappilaan rakennettiin uusi päärakennus vuosina 1863-67 (Jutikkala 1934, 645). Hirsirakenteisessa n. 400 neliömetrin suuruudessa päärakennuksessa oli toistakymmentä huonetta. Pappila väen- ja ulkorakennuksineen muodosti sinänsä pienen kylän. Vuosisadan vaihteessa pappilassa oli metsää 137 ja peltoa 97 hehtaaria mutta 1950-luvun alussa enää noin 7 hehtaaria peltoa ja 40 hehtaaria metsää. Kivinavetta ja talli olivat palaneet vuonna 1930.

Kirkkoherran vaihtuessa 1950-luvun alussa suunniteltiin uutta pappilaa vielä lähemmäksi kirkkoa. Kuitenkin tässä vaiheessa tyydyttiin päärakennuksen peruskorjaukseen. Sen sijaan viranhaltijan vaihtuessa seuraavan kerran päätettiin pappilan heikoksi arvioidun kunnan vuoksi rakentaa kokonaan uusi pappila. Muinaistieteellinen toimikunta piti välttämättömänä käyttää vanhaa historialliselta arvoltaan tärkeitä pappilan tonttia kirkkoherran uuden asuintalon paikkana, ja arkkitehtitoimisto Kontio & Räkkeen suunnittelema pääasiassa tiilinen rakennus valmistui vanhan pappilan tontille vuonna 1968. (Selin 1982, 393-395.)

Kuva 90. Sääksmäen kirkkoherranpappila 1:400.

5.6.50.2 Sääksmäen kappalaisen pappila

Sääksmäen entinen kappalaisen virkatalo Kälää sijaitsee perinteisen ilmeensä harvinaisen hyvin säilyttäneessä Huittulan kylässä. Kappalaisen pappilaksi Kälää on tullut isonvihan jälkeen ja sen nykyinen päärakennus on peräisin noin vuodelta 1880. (Jutikkala 1934, 645.)

Sota-aikana harkittiin huonokuntoisiksi käyneiden rakennusten myyntiä. Vuonna 1945 virkatalon maat päätettiin myydä vapaaehtoisella kaupalla, ja Käläälle sijoitettiin pastorin virka-asunto. 1950-luvun alkupuolella rakennuksissa tehtiin peruskorjaus. (Selin 1982, 394-395.)

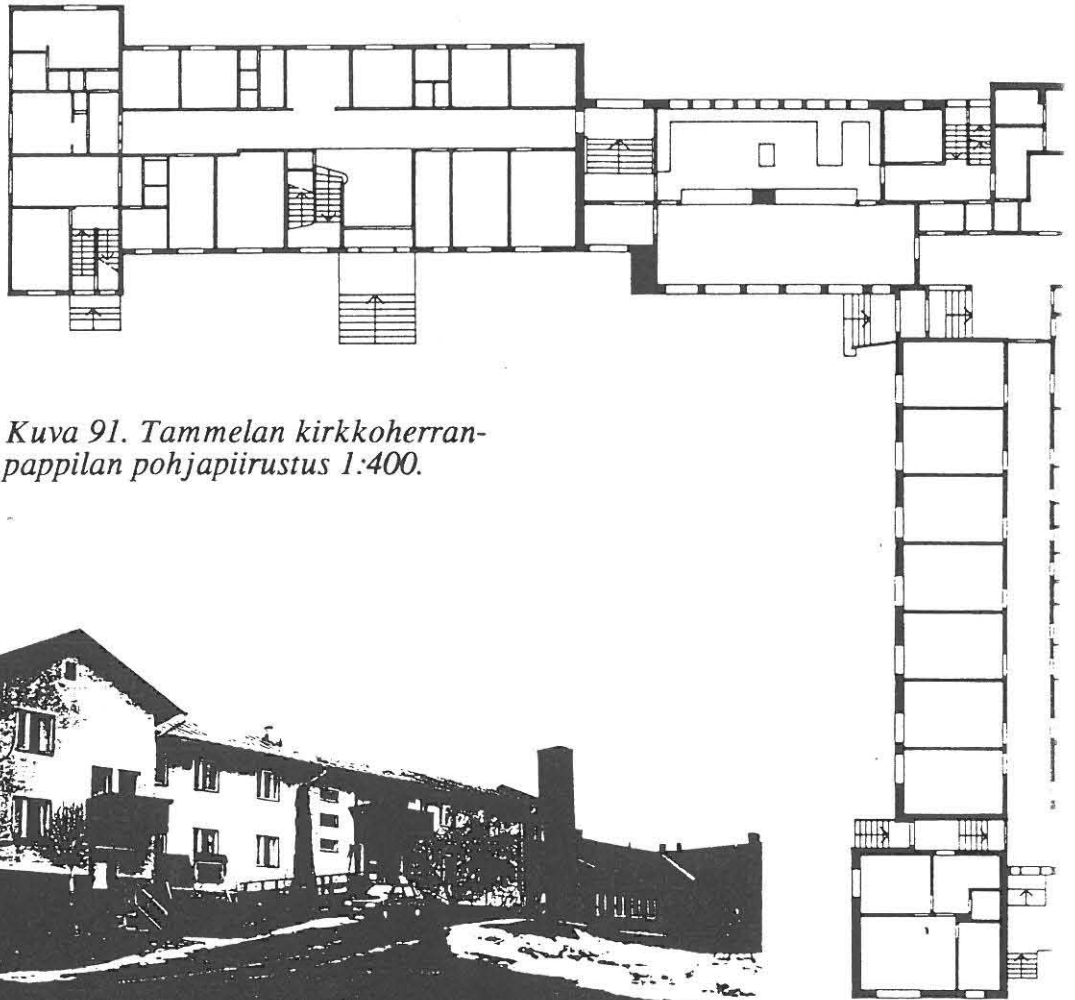
Entinen kappalaispappila on yhä seurakunnan omistuksessa. Välillä siinä on ollut kanttorin ja seurakuntasisaren virka-asunnot, mutta nykyisin sen toiseen huoneistoon on sijoitettu nuorisotoimisto, ja toinen on vuokrattu asunnoksi. (Talousjoht. Ritva Plihtari suullisesti.)

5.6.51. Tammela

5.6.51.1 Tammelan kirkkoherranpappila

Forssan erottua Tammelasta jäi kirkkoherran pappila Tammelan alueen laita. Se oli menettänyt vuonna 1941 pika-asutukseen lähes kaikki maa-alueensa, ja kun sen rakennukset olisivat olleet perusteellisen kunnostuksen tarpeessa, alettiin etsiä kirkon läheltä sopivaa tonttia uudelle kirkkoherran pappilalle. Uusi pappila valmistui vuonna 1951, ja vanha pappila, jonka päärakennus oli vuodelta 1809, myytiin Tammelan kunnalle. (Putkonen 1983, 106; Kaila 1967, liite I; Ojanen 1973, 113.)

Pappilan hirsirakenteinen päärakennus muutettiin ja laajennettiin 1950-luvulla täysin uuteen asuun, ja se on nykyisin vanhainkotina. Muutoksessa entisestä pappilarakennuksesta ei jäänyt jäljelle juuri muuta kuin ulkoseinät ja nekin rapattiin ja niiden aukotus muutettiin perusteellisesti (Muutospiirustus Tammelan kunnan rakennustarkastuksen arkisto). Entisen kirkkoherranpappilan pellot muodostavat yhtenäisen laajan viljelysmaisan.

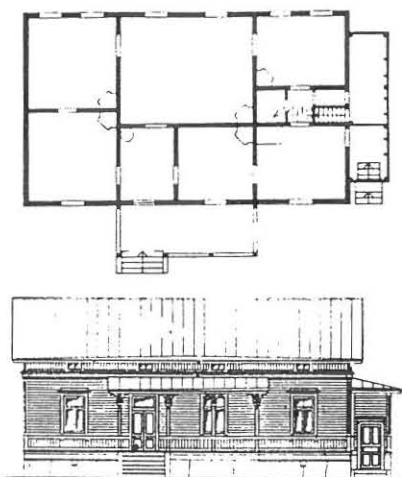
Kuva 91. Tammelan kirkkoherranpappilan pohjapiirustus 1:400.

Kuva 92. Tammelan kirkkoherranpappila 1992.

Kuva 93. Pappilanaikainen valokuva Tammelan kirkkoherranpappilasta.

Kuva 94. Tammelan kappalaispappila 1:400.

Kuva 95. Tammelan kappalaispappila 1992.

5.6.51.2 Tammelan kappalaispappila, Frigård

Kun Tammelan uusi pitäjänapulainen astui virkaansa vuonna 1816, oli apulaisen virkatalo niin rapistunut, ettei hän voinut muuttaa sinne. Silloin päätettiin hankkia kirkon läheltä tontti, jolle rakennettiin uusi apulaisen talo. Vuonna 1885 toimitettiin Frigårdissa katselmus, jonka pöytäkirjan mukaan virkatalossa oli silloin päärakennus, navetta-, talli- ja latorakennus, pakari, vilja-aitta, sauna sekä halko- ja vaunuliiteri. Uusi päärakennus pitäjänapulaisenpappilaan valmistui vuonna 1902, ja entinen asuinrakennus myytiin huutokaupalla. (Ojanen 1973, 71.)

Vuonna 1922 pitäjänapulaisen virkatalosta tuli Tammelan kappalaisen virka-asunto. Muutoksen yhteydessä sinne mm. asennettiin sähkövalo. Kappalainen luopui viljelemästä virkatalon maita vuonna 1951. (Ojanen 1973, 113.)

Pappila on seurakunnan omistuksessa, ja kappalainen asuu siinä vuokralla. Vuosien varrella päärakennuksessa on toteutettu huomattavia muutoksia.

5.6.52. Tampere

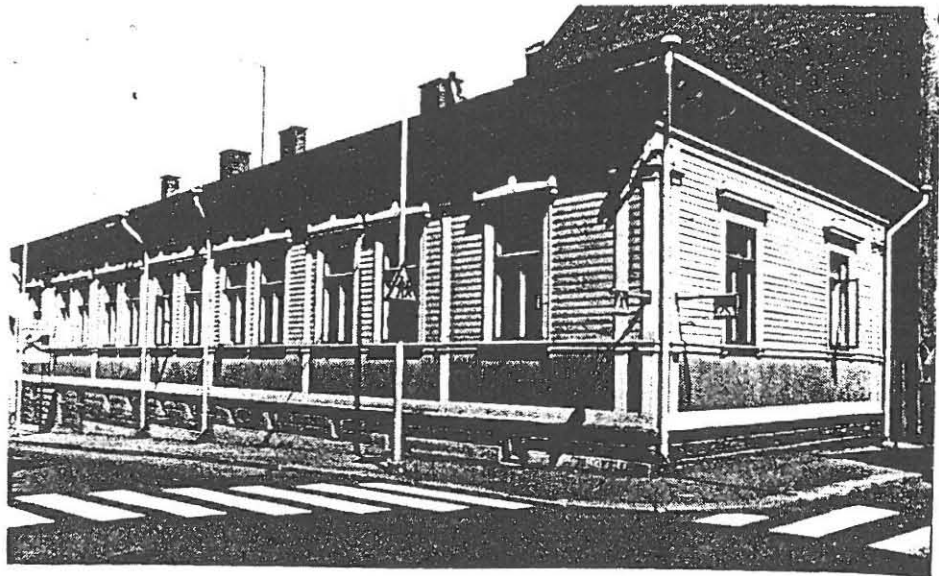
Tampereen pappila

Tampereen kaupunki perustettiin vuonna 1779, mutta seurakunnallisesti alue kuului vielä pitkään Messukylään. Tampereella toimi vuodesta 1786 kaupunginsaarnaaja. Pappilaksi määrättiin Tammerkosken kartanon vanha päärakennus, jonka suuri asuintupa sisustettiin saarnahuoneeksi. (Arajärvi 1954, 502.) Tämä rakennus purettiin ja siirrettiin Kuninkaankadun varrelle, tontille 40, kun Vanha Kirkko valmistui vuonna 1824 (Rasila 1984, 608). Pappilan puuttuminen korvattiin papeille maksamalla vuokratilaa (Rasila 1984, 604).

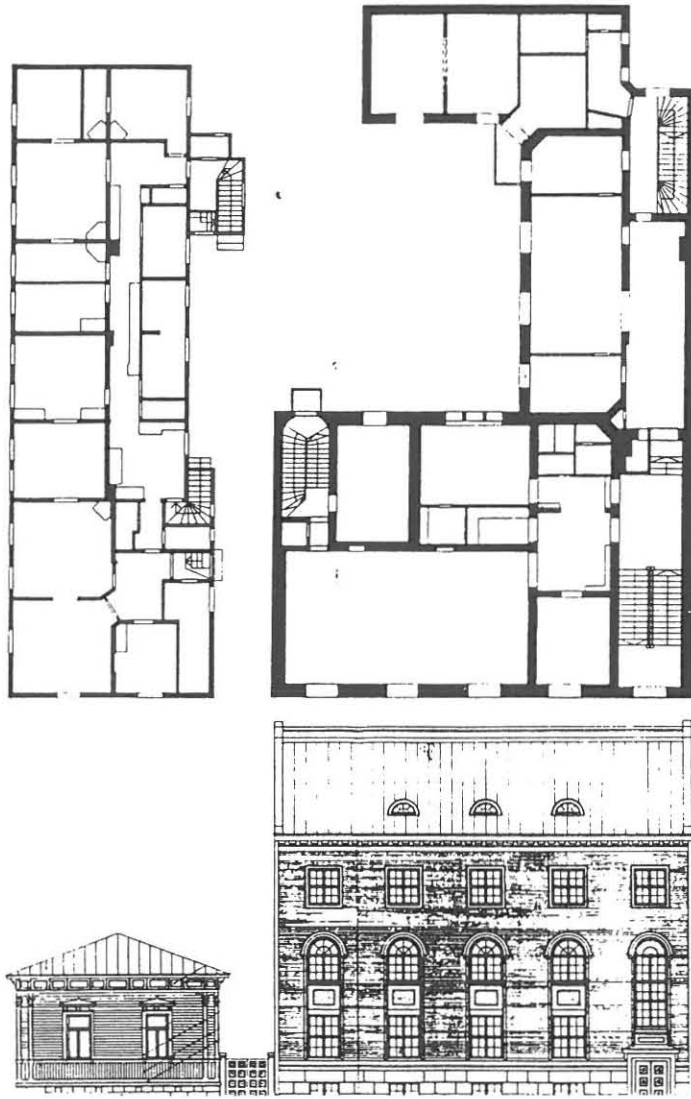
Tampere määrättiin emäseurakunnaksi vuonna 1870, mutta ero Messukylästä toteutui vasta vuonna 1904 Messukylän kirkkoherran vaihtuessa.

Vuonna 1921 seurakunta hankki pappilaa ja kirkkoherranvirastoa varten Pellavatehtaankadun ja Kyttälänkadun kulmasta tontin, jolla oli Lambert Pettersonin vuonna 1891 ja Vihtori Heikkilän vuonna 1912 suunnittelema asuinrakennuksia (Jutikkala 1979, 670). Syyskuun 7. päivän Aamulehdessä vuonna 1922 oli pieni uutinen, jonka mukaan kirkkoherra oli muuttanut "Kyttälänkatu 1:teen", ilmeisesti tontin kulmassa sijaitsevaan Pettersonin suunnittelemaan rakennukseen. Samana syksynä alettiin rakentaa Heikki Tiitolan suunnittelemaa tiilirakennusta, jonka ensimmäisessä kerroksessa oli kirkkoherrankanslia ja kahdessa ylemmässä kerroksessa asuntoja. Tiitola myös yksinkertaisti Pettersonin piirtämän puutalon julkisivuja. (Tampereen rakennuskulttuuri 1986, 145-146.) Vuonna 1922 Tampereen kirkkokanslia oli vielä osoitteessa Itäinenkatu (Nyk. Aleksis Kiven katu) 11 B.

Vielä 1980-luvulla kulman puurakennuksessa oli papin asunto, mutta nykyisin tontin kaikki rakennukset ovat toiminta- ja virastotiloina. Rakennuksissa tehtiin muutos- ja korjaustöitä 1980-luvun puolivälissä, ja nyt niissä on seurakuntien nuorisotyön ja diakonian keskus.

Kuva 96. Tampereen pappila.

Kuva 97. Tampereen pappila 1:400.

5.6.53. Teisko

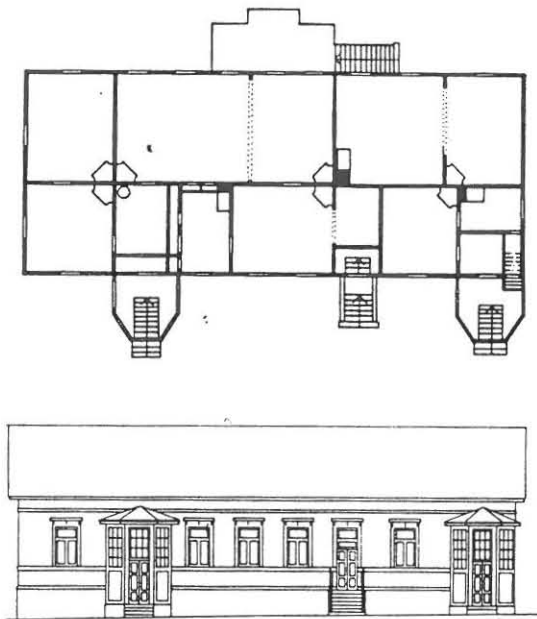
Teiskon kirkkoherranpappila

Asuntilan Alanen ostettiin vuonna 1700 Teiskon pappilaksi, jona se toimi 227 vuotta. Alussa rakennukset olivat riittämättömät, mutta isonvihan takia ne oli jätettävä entiselleen. Niitä ruvettiin uusimaan vasta 1780. Asuntilan pappilassa oli päärakennus, pirttirakennus, vaateaittoja, vilja-, kala- ja jauhoaitta, pari puotia, käymälä sekä karjapihassa monia muita maanviljelystilalla tarvittuja rakennuksia.

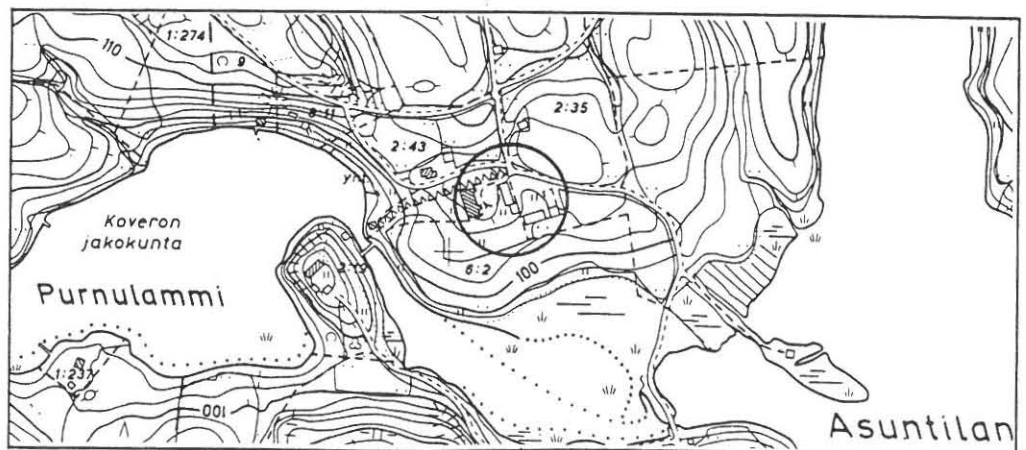
Vuonna 1878 aloitettiin uuden 6 x 15 sylvä olevan pappilarakennuksen rakentaminen. Mestarina toimi Matti Korpula ja 1879 rakennus valmistui. Rakennus toimi kirkkoherran asuntona vuoteen 1927, jolloin uusi pappila rakennettiin kirkon lähelle Teiskolan kartanosta ostettuun Salonsaareen.

Vuonna 1928 kunnan ostamaan entiseen pappilaan sijoitettiin Asuntilan kansakoulu. Muutospiirustukset laati rakennusmestari H E Pirilä kansakoulun tarkastaja Arvi Sipilän kanssa. Vuonna 1972 koulu lakkautettiin, minkä jälkeen rakennus on ollut vuokrattuna Tampereen Sanomalehtimiesyhdistykselle kesäkodiksi.

(Tampereen rakennuskulttuuri 1986, 343-344)

Kuva 98. Teiskon kirkkoherranpappila 1:400.

5.6.54. Tottijärvi

Tottijärven kirkkoherranpappila

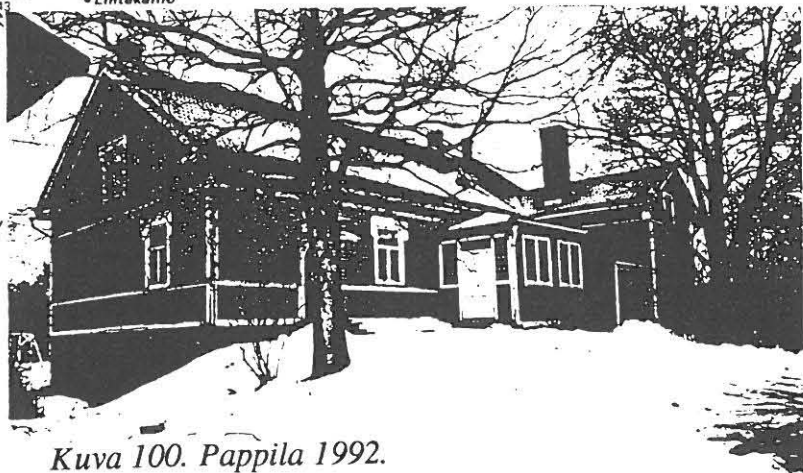
Vitikka oli Tottijärven pappilana ainakin jo 1700-luvulla. Nykyisen päärakennuksen on arveltu olevan peräisin 1800-luvun puolivälistä (huutokauppa-asiakirjat, Nokian kirkonarkisto). Sitä jatkettiin arkistohuoneella vuonna 1926 päivättyjen piirustusten mukaisesti.

Tottijärven vanha kirkkoherranpappila myytiin huutokaupassa yksityiselle vuonna 1954, kun uusi pappila lähempänä kirkkoa oli valmistunut.

Rakennuksessa olevan laatan mukaan Tottijärven pappila on ollut kirjailija Jaakko Haavion syntymäkoti.

Kuva 99. Tottijärven kirkkoherranpappila 1:400.

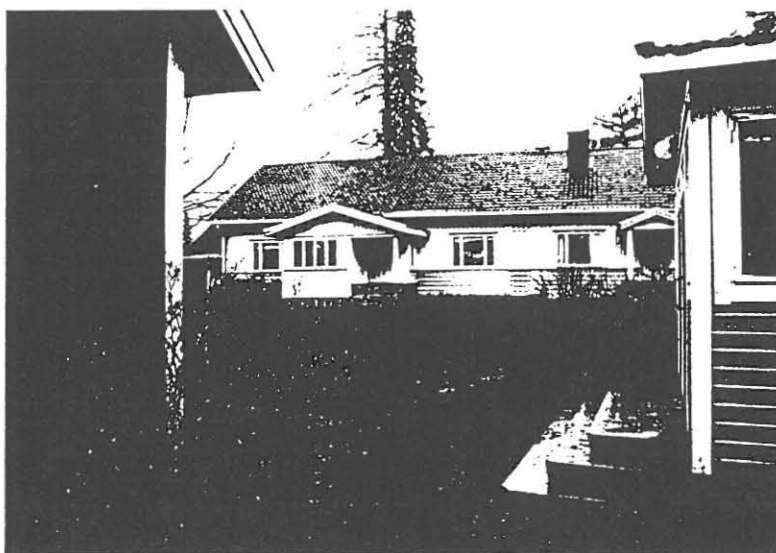
Kuva 100. Pappila 1992.

Tuuloksen kirkkoherranpappila

Joidenkin tietojen mukaan Tuuloksen kirkkoherranpappilan, Isoliikilän pää-
rakennus olisi rakennettu 1700-luvun lopulla edellisen tuhouduttua tulipalossa;
(mm. Pappilatyöryhmä, liite 1). Toisaalla taas väitetään sen olevan vasta 1800-
luvun jälkipuolelta (Putkonen 1983, 70). Nykyinen asu on jokatapauksessa
pääasiassa 1950-luvulta, jolloin rakennusta on muutettu perusteellisesti, mm.
vaihtamalla uudenmalliset ikkunat. Isoliikilässä on nykyisin kirkkoherralle
vuokrattu asunto sekä kirkkoherranvirasto. Rakennuskokonaisuuteen kuuluvat
lisäksi vanha rippikoulutupa ja vuokraajan asunto, joka on askartelu- ja partii-
tiloina, sekä aitta ja ratasliiteri. Pappilaan kuulunut tiilinavetta on purettu, ja
on rakennettu seurakuntakeskus. (Khra Jaakko Kauppila suullisesti.)

*Kuva 101. Tuuloksen kirkko-
pappila 1:400.*

Kuva 102. Pappila 1992.

5.6.56. Tyrvääntö

Tyrvännön kirkkoherranpappila

Tyrvännön kappalaispappila, Mikkola sijaitsi Suotaalassa ainakin jo 1700-luvulla. 1800-luvun puolivälissä tilalle rakennettiin uusi päärakennus. Se oli 27 kyynärää pitkä, 15 kyynärää leveä ja 7 kyynärää korkea. Sen pohjaratkaisu noudatti karoliinista pohjakaavaa. Sali oli 10 kyynärää pitkä ja 9 kyynärää leveä, kamarit 7,5 kyynärää pitkiä ja 6,5 kyynärää leveitä. Huonekorkeus oli 5 kyynärää. Rakennuksessa oli pärekatto, "ulosrakennettu porstua" ja katon alla oleva kuisti. 1800-luvun lopulla rakennuksessa oli vielä 11,5 kyynärää pitkä lisärakennus, johon oli tehty kamari ja kyökki. (Taloudellisen katselmuslautakunnan pöytäkirjat vuosilta 1845, 1872 ja 1885, Hämeenlinna maakunta-arkisto.)

2. heinäkuuta vuonna 1923 toimitettiin Tyrvännön pappilassa taloudellinen katselmus, jossa rakennuksen todettiin olevan pahasti rappiolla. Pappilalautakunta ilmoitti, että uuden rakentaminen "ensi tilassa on jo otettu harkinnan alaiseksi". Uuden päärakennuksen piti valmistua syksyyn 1927 mennessä. (Taloudellisen katselmuslautakunnan pöytäkirja, Hämeenlinnan maakunta-arkisto.)

Elokuussa 1928 toimitetussa taloudellisessa katselmuksessa, jossa tarkastettiin, oliko uusi rakennus sellaisessa kunnossa, että sille voitaisiin antaa kirkkoherran virkatalon oikeudet, todettiin uusi rakennus hyväksi ja ajanmukaiseksi. Samassa yhteydessä ilmoitettiin, että entisestä päärakennuksesta aiottiin tehdä väen asunto, jolloin sen itäpäästä poistettaisiin keittiö ja yksi huone, ja jäljelle jäävistä huoneista yksi sisustettaisiin keittiöksi. (Taloudellisen katselmuslautakunnan pöytäkirja, Hämeenlinnan maakunta-arkisto.)

1970-luvun alussa Tyrvääntöön rakennettiin jälleen uusi pappila, ja entisestä pappilasta tuli seurakuntakoti. Pian sen jälkeen vanha väentupa on purettu.

Nykyisin Tyrvännön entinen, vuonna 1927 valmistunut 20-luvun klassistinen pappila on yksityisasuntona oltuaan välillä jonkin aikaa myös Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen kurssikeskuksena. (Tal.pääll. Martti Taivainen suullisesti.)

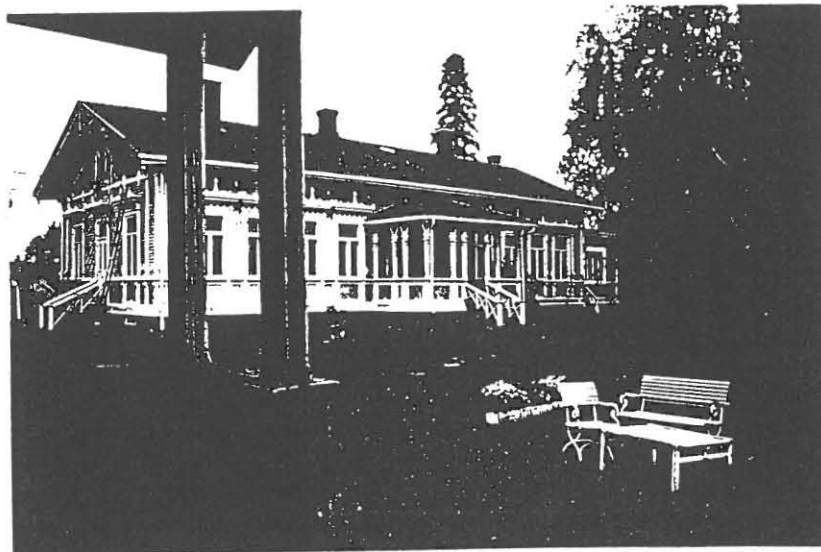
5.6.57. Urjala

5.6.57.1 Urjalan kirkkoherranpappila

Urjalan vanha kirkkoherranpappila Vahoinen sijaitsee Kortejärven pohjoisrannalla ikimuistoisella pappilapaikalla, joka ennen kristinuskon tuloa on ilmeisesti ollut pakanallinen kulttipaikka. Pappilan komea, uusrenessanssi-vuorattu päärakennus on rakennettu vuosina 1894-1896. Tiilinen arkisto-osa on vuodelta 1939. Pihan toisella puolen on vanha väentupa. (Putkonen 1981, 172.)

Jo vuoden 1922 palkkauslain tultua voimaan pohdittiin Urjalassa Vahosten pappilasta luopumista ja kirkkoherran virka-asunnon muuttamista Laukeelaan. Tällöin päädyttiin kuitenkin vain rakentamaan holvi ja tekemään muut tarvittavat korjaukset vanhaan pappilaan. Vuonna 1963 kirkkoherra sai virka-asunnon Laukeelasta ja Vahoisten pappila tonttimaineen tuli Honkolan kartanon omistukseen. (Ojanen 1989, 99-100.)

Pappilan päärakennus on ollut kartanon työväen asuntolana, mutta kesällä 1992 kartanon isännäksi vähitellen siirtyvä Mathias Furuhjelm aikoo remontoida sitä omaksi asunnokseen. Pappilan vanha väentupa on kesäisin ollut taidenäyttelytilana. (Tästä ei tehdä museota, Aamulehti 24.5.1992.)

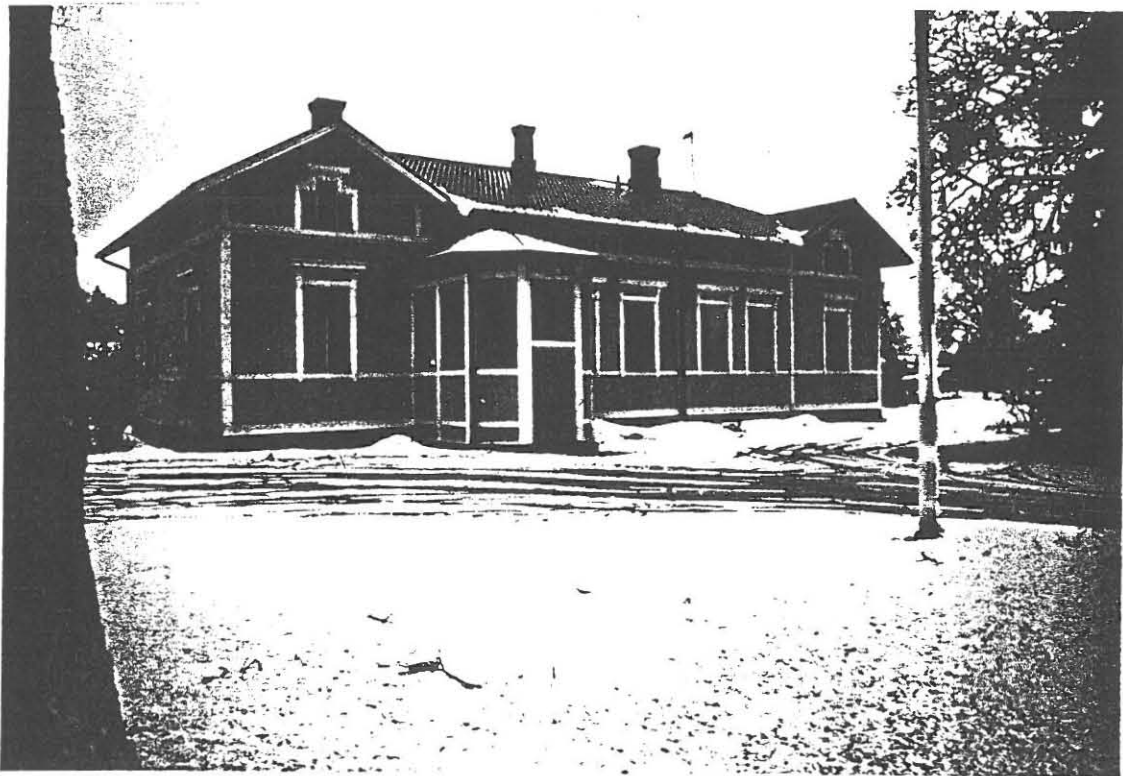
Kuva 103. Urjalan kirkkoherranpappila 1991.

5.6.57.2 Urjalan kappalaispappila

Kappalaisen puustelli perustettiin Huhdin kylään Sipilän Kruunun tilalle jo 1600-luvulla. Pappilan uusrenessanssityylinen päärakennus on vuodelta 1896. (Edellinen myytiin Rauha-yhdistykselle, joka siirsi sen, ja rakensi siitä Rauhanmajan, jota seurakuntakin käytti moneen tarkoitukseen. Seurakuntatalon valmistuminen antoi sysäyksen luopua Rauhanmajasta, joka vuonna 1967 jäi pois käytöstä ja luovutettiin tontteineen maanvaihdossa kunnalle.)

Kappalaisen virkatalo sijaitsi syrjässä kirkolta, mutta keskeisellä liikepaikalla asemalla, jossa maan arvo oli korkea ja tonttimaan kysyntä vilkasta. Kappalaisen vaihtuessa vuonna 1955 suunniteltiin Sipilän pappilan myymistä, mutta hanke jäi siinä vaiheessa toteutusta vaille, koska oli vaikeuksia saada vakinainen viranhaltija. (Ojanen 1989, 100.)

Nykyisin kappalaispappila on seurakunnan toimintatilana mm. päiväkerho-käytössä. Viime aikojen huomattavin muutos on ollut päärakennuksen kattaminen tiilikuvioidulla muovipintaisella peltikatteella muutama vuosi sitten. Pihamaan laidalla on väentupa, joka on valmistunut vuonna 1898, kivinavetta, aitta, kellari ja ulkokuone. (Ojanen 1989, 57.)

Kuva 104. Urjalan kappalaispappila 1992.

5.6.58. Vanaja

5.6.58.1 Vanajan kirkkoherranpappila

Vanajan kirkkoherranpappila on ilmeisesti sijainnut tällä paikalla jo varhaiskeskiajalla. Voionmaan mukaan se on osa entistä piispankartanoa.

Pappilan nykyisen päärakennuksen rakentaminen on aloitettu vuonna 1828. Empire-tyylistä rakennusta, jossa on karoliininen pohjaratkaisu, jatkettiin siiveli vuonna 1861. Pihapiirissä on muonamiehen mökki 1900-luvun alkupuolelta ja aitta, joka esiintyy kartoissa vuodesta 1875 lähtien.

Yksityinen osti purku-uhan alaisen pitkään, tiettävästi 1920-luvulta lähtien, vuokrattuna olleen, kahdeksi huoneistoksi jaetun pappilan seurakunnalta vuonna 1981. Sen jälkeen rakennusta on korjattu käyttämällä vanhoja rakennusosia, mm. uuneja ja ovia, jotka on hankittu Hämeenlinnalaisilta purkutyömailta. Edellisen kerran 1950-luvulla maalattu, ja näin uusilta maalityypeiltä säilynyt pappila maalattiin öljymaalilla rakennuskonservaattori Pentti Pietarilan värimäärityksen mukaisesti.

Suojellun pihapiirin ympärillä olevat pellot ovat seurakunnan omistuksessa, ja ne on vuokrattu viljelijöille.

(Putkonen 1983, 29; Päivi Luppi suullisesti.)

Kuva 105. Vanajan kappalaispappilan pohjapiirustus 1:400.

5.6.58.2 Vanajan kappalaispappila, Rekola

Vanajan seurakunnan kappalaisen pappila, Rekola on sijainnut tällä paikalla 1600-luvun puolivälistä. Nykyinen uusrenessanssi-tyylinen päärakennus valmistui vuonna 1886 opettaja K.V. Saarisen suunnittelemana edellisen, vuonna 1880 palaneen päärakennuksen kokoisena entiselle kivijalalle. Rekola on nykyisin yksityisomistuksessa. (Putkonen 1983, 30; Salokannel 1956, 353.)

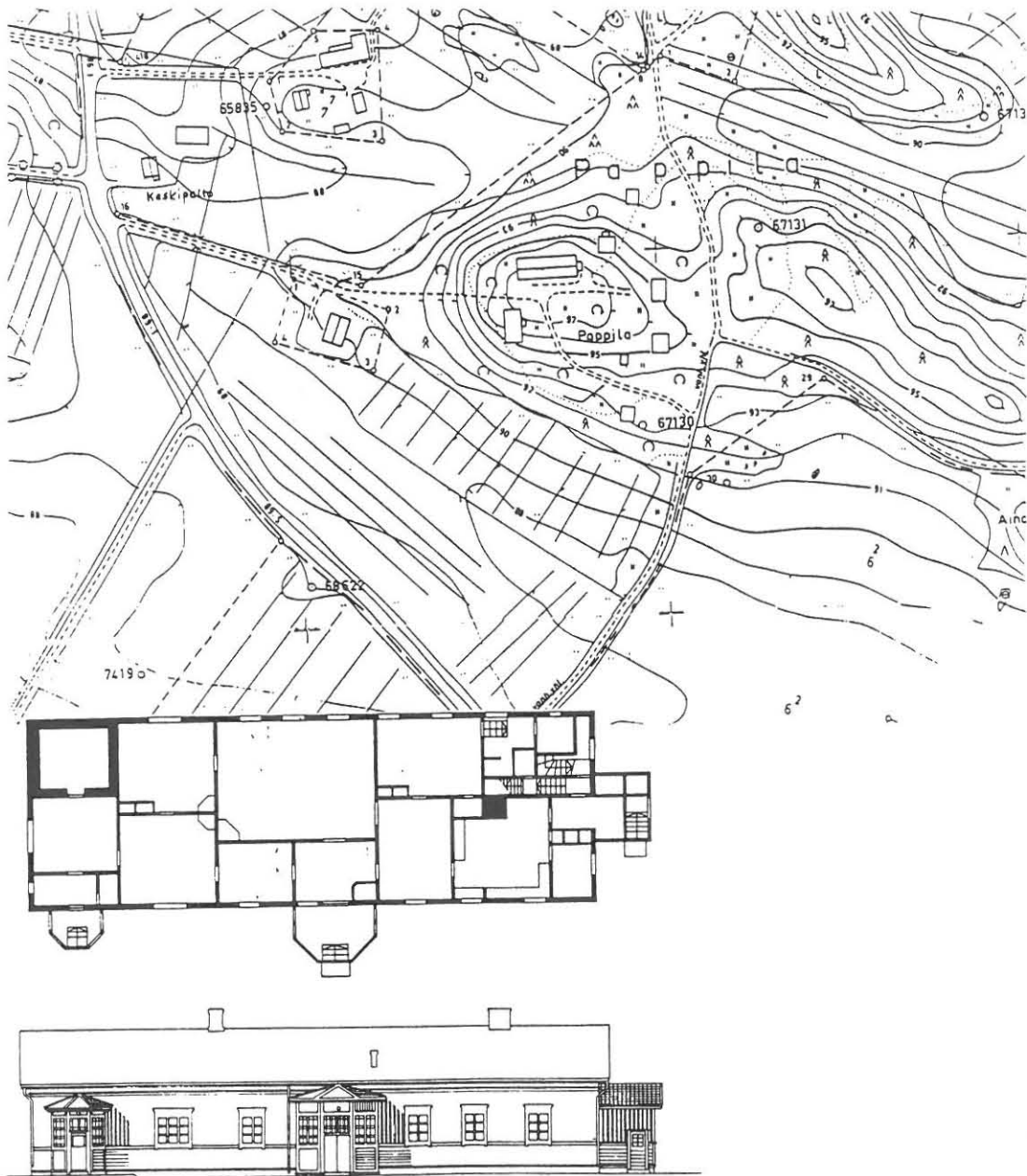
5.6.59. Vesilahti

5.6.59.1 Vesilahden kirkkoherranpappila

Vesilahden kirkkoherranpappilan päärakennus on rakennettu vuonna 1871, edellisen tuhouduttua tulipalossa vuonna 1868. Rakennusta on jatkettu 1920-luvulla. Piharakennuksessa on entinen apupapin asunto ja luhtiaitta. (Putkonen 1981, 192.)

H. Feltin

Vuosina 1981-82 pappilaa korjattiin ja osittain entisöitiin. Lattianpäällysteitä ja alakattoja poistettiin, ja ylä- ja alapohjaa lämpöeristettiin. Kirkkoherra asuu pappilassa. Lisäksi siinä ovat kirkkoherranvirasto ja taloustoimisto. Piha-rakennukset ovat arkisto- ja varastokäytössä. (khra Aarre Laitila suullisesti.)

Kuva 106. Vesilahden kirkkoherranpappila 1:400.

5.6.59.2 Vesilahden kappalaispappila

Vesilahden kappalaispappila, Rautiala tuli kappalaisen virkataloksi 1900-luvun alussa. Vuonna 1905 senaatti hyväksyi Vesilahden kunnan anomuksen, ja kunta sai luvan myydä edellisenä kappalaispappilana toimineen, epämukavast ja ahtaalla ja liejuisella tontilla sijainneen Jaanun. Kruunun omistama osa eli puolet Rautialasta julistettiin kappalaisen virkataloksi. (Arajärvi 1985, 494)

Rautialan nykyinen päärakennus rakennettiin sen jälkeen kun edellinen oli poltettu kansalaissodassa. Pappila myytiin pois vuoden 1960 paikkeilla, kun Vesilahden kappalaisen virka lakkautettiin. Nykyisin se on kesäkotina Rautatieläisten kristillisen yhdistyksen omistuksessa.

Kuva 107. Vesilahden kappalaispappila 1992.

5.6.60. Viljakkala

Viljakkalan kirkkoherranpappila

Viljakkalan pitäjänapulaisen ja myöhemmin kappalaisen ja kirkkoherran virk asuntona oli Katajisto-niminen tila jo 1700-luvulta lähtien. Vanha Katajiston pappila paloi v. 1931. Uusi klassistinen, punatiilinen, arkkitehti Toivo Paatola suunnittelema päärakennus valmistui seuraavan vuoden lokakuussa. (Kaskimies - Sinisalo 1973, 48; Putkonen 1981, 198.)

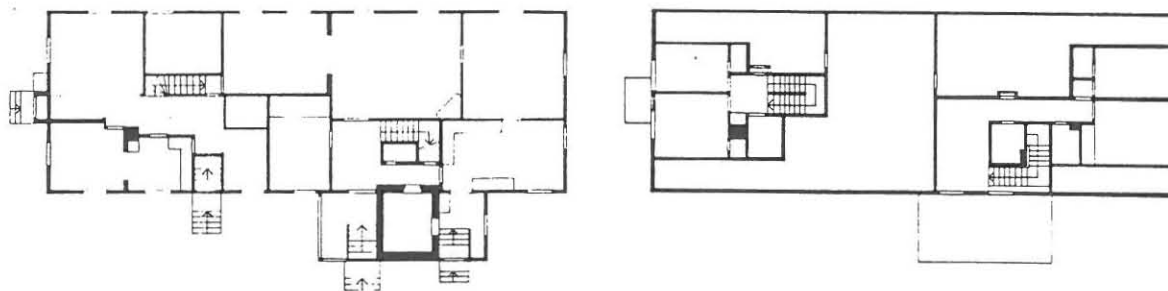
5.6.61. Ylöjärvi

Ylöjärven kirkkoherranpappila

Ylöjärven kappalaiselle päätettiin ostaa Ala-Äijälän tila puustelliksi vuonna 1857. Sille rakennettiin uusi päärakennus, joka valmistui vuonna 1860. Rakentajana oli ylöjärveläinen nikkari Akseli Söderman. Se käsitti aluksi salin, kolme kamaria, keittiön, porstuan ja eteisen sekä lisäksi kaksi ullakkokamaria. Vuonna 1871 rakennus laudoitettiin ja maalattiin. (Saarenheimo 1974, 727-728.)

Vuonna 1900 päärakennusta jatkettiin pohjoispäästä ja 1932 valmistui arkistosa. (Putkonen 1981, 215.)

Pienen puiston ympäröimä pappila on seurakunnan omistuksessa ja se on jaettu kahdeksi vuokra-asunnoksi. Kirkkoherra on muuttanut pois siitä vuonna 1985. Seurakunnassa on suunniteltu rakennuksen muuttamista toimintakäyttöön. Pihapiirissä on toinen rakennus, joka jo pitkään on ollut toimintatilana. (Tal.hoit. Aimo Orava suullisesti.)

Kuva 108. Ylöjärven kirkkoherranpappila 1:400.

Kuva 109. Ylöjärven kirkkoherranpappila 1991.

5.6.62. Ypäjä

Ypäjän kirkkoherranpappila, Kujala

Ypäjän vanha kirkkoherranpappila, Kujala ostettiin Tammelan kappeli-seurakunnan, Perttulan kappalaisen virkataloksi vuonna 1871. Kujalan rälssi-talossa oli vuoden 1794 isojaon mukaan maata n.320 hehtaaria. Taloon kuului viisi torppaa, ja lisäksi talon maalla asui itsellisiä, jotka suorittivat työveroa taloon. Talon tuoton katsottiin riittävän hyvin kappalaisen palkaksi. Kujalan huoneita oli kuitenkin korjattava pappilan käyttöä varten, ja ulkorakennukset oli rakennettava kokonaan uudestaan. (Huuhtanen 1978, 34-36.)

Kujala oli Ypäjän pappilana aina 1960-luvulle asti. Se oli täyttänyt hyvin tehtävänsä sinä aikana, jolloin maanviljelys kuului pappilan kuvaan, ja vielä sotavuosien jälkeen, kun kirkkoherra kulki hevosella, tarvittiin virkatalon yhteydessä peltomaata rehun ja heinän kasvattamiseksi. Tilanne muuttui kuitenkin olennaisesti kun hevosen pitämisestä pappilassa luovuttiin.

Kirkkoherran virkatalo oli 1960-luvun taitteessa perusteellisen korjauksen tarpeessa. Työ arvioitiin suureksi, ja koska samalla voitiin ratkaista seurakunta-salin ja kanttorin uuden virka-asunnon hankkiminen, päätettiin rakennuttaa kokonaan uusi pappila lähemmäs kirkkoa. Uusi pappila valmistui vuonna 1962, ja vanhan pappilan puisto ja päärakennus myytiin Ypäjän kunnalle vuonna 1966. Kunta hankki ne suunnittelemaansa vanhainkotiä varten. Alueelle varattiin myös 0,5 ha:n suuruinen alue pitäjänmuseolle. Myös pappilan vanha vilja-aitta ja riihi luovutettiin kunnalle. Seurakunta päätti vuokrata vanhan pappilan viljelysmaat, ja palstoitti hakamaista seitsemän omakotitalon tonttia myytäväksi. (Huuhtanen 1978, 325-326)

Nykyisin vanhan pappilan päärakennus on toiminut viereisen vanhustentalon palvelu- ja toimintakeskuksena. Uuden terveysaseman rakentamisen aikana siihen on ollut sijoitettuna aseman lääkärin vastaanotto- ja laboratoriotiloja. Terveysaseman valmistuessa se todennäköisesti tulee jatkamaan vanhustentalon toimintakeskuksena. (Ypäjän kunnasta saatu suullinen tieto.)

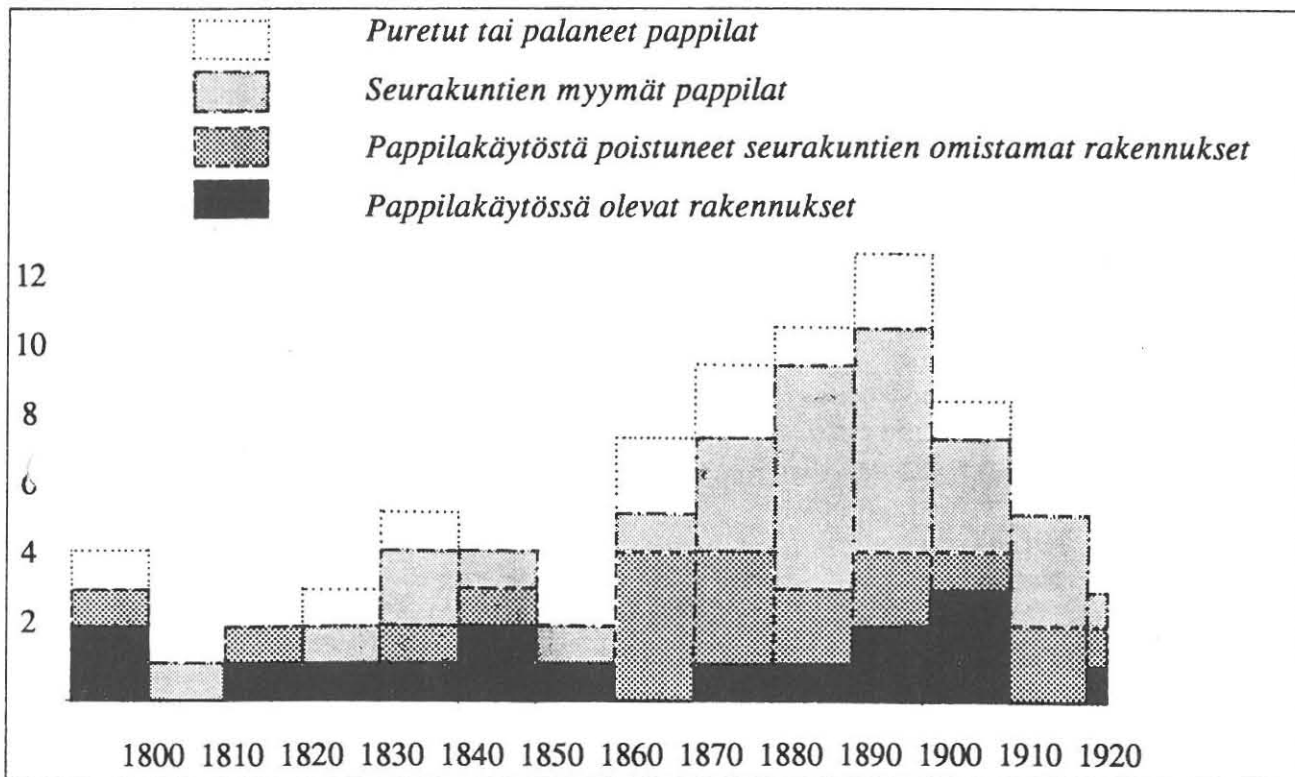
6. Vanhat pappilat vuonna 1992

6.1. Säilyneet pappilat

Vuoden 1922 kahdeksastakymmenestä kahdeksasta pappilan päärakennuksesta on siis jäljellä vielä kuusikymmentäkuusi. Niistä on seurakuntien omistuksessa suunnilleen puolet, kolmekymmentäviisi, joista kuusitoista vielä papin asuinkäytössä, kolme muina asuntoina ja loput erilaisissa julkisemmissä käyttötarkoituksissa.

Yksityishenkilöille, lähinnä asuinkäyttöön on myyty kahdeksantoista, ja erilaisille yhteisöille asuntoloiksi tai kurssi- ja virkistyspaikoiksi kuusi pappilaa.

Sijaintikunnan tai kuntainliiton omistukseen on joutunut kuusi pappilaa. Ne on osoitettu sairaanhoidon, vanhustenhuollon ja kulttuurin käyttöön, vuokra-asunnoiksi sekä Teiskossa ensin kouluksi ja myöhemmin kesäkodiksi. Muiden kuin sijaintikunnan omistuksessa on kaksi kesäleiripaikkana olevaa pappilaa.

Kaavio 2. Eri vuosikymmenillä rakennettujen tai pappilakäyttöön otettujen vuoden 1922 pappilarakennusten tilanne vuoden 1992 Tampereen hiippakunnassa. Kaaviossa ovat ne 75 pappilaa, jotka ovat 1700-luvulta tai joiden rakentamis- tai pappilaksi-hankkimisaika tiedetään vuosikymmenen tarkkuudella.

6..2. Puretut ja palaneet pappilat

Vanhojen pappiloiden vaiheita seuratessa huomaa, että ennen 1800-lukua rakennukset eivät olleet kovin pitkäikäisiä. Pappilat rakennettiin niin kehnosti, että niiden asuttavuus huononi nopeasti, ja toisaalta asumistason vaatimuksetkin kasvoivat, pappiloihin piti rakentaa uudet asuinrakennukset, ja vanhat purettiin. Toinen hyvin yleinen tuhoutumissyö oli tulipalo. Huoneita lämmitettäessä ja valaistaessa käsiteltiin paljon tulta, joka irti päästessään levisi nopeasti taajaan tehdyissä rakennuksissa. Rakennustekniikan kehittymisen ja paloturvallisuuden paranemisen ansiosta on nykyisin pappiloita, joissa saattaa olla yli kahdensadan vuoden ikäisiä osia.

Kuitenkin vuoden 1922 pappilarakennuksistaikin seitsemäntoista on vielä purettu. Purkamiset ovat tapahtuneet pääasiassa 1950- ja 1960-luvuilla sekä 1970-luvun alussa. Sen jälkeen ei ole purettu kuin Oriveden kappalaispappila, pitkällisten kiistojen jälkeen, vuonna 1988. Purkaminen on tapahtunut yleensä uuden pappilan tai seurakuntatalon rakentamisen yhteydessä.

Vaikka pappiloiden tulipalot ovat harvinaistuneet, on tutkielman kohteena olevista pappiloista vielä viisi kokonaan, ja monet osittain, tuhoutunut tulipalossa. Tulipalo onkin säilynyt vakavasti otettavana mahdollisena uhkatekijänä, etenkin puupappiloissa, joita tässä käsitellyt rakennukset Kangasalan kirkkoherranpappilaa lukuunottamatta ovat. Toisaalta myös paloturvallisuuden parantamiseen tähtäävät toimenpiteet saattavat turmella rakennukseen liittyviä arvotekijöitä.

Tulipalon mahdollisuus ja rakennuksen abstraktitkin arvot on otettava huomioon esimerkiksi rakennuksen palovakuutusarvoa määriteltäessä. Kun Mikkelin hiippakunnan alueella sijaitsevan Kerimäen pappila, joka on valittu maakunnallisesti merkittäväksi suojelukohteeksi, paloi kesällä 1991, jouduttiin seurakunnassa taloudellisen ongelman eteen. Yhteiskunta voi vaatia, että suojeltavaksi määrätyn pappilan omistaja korjaa rakennuksen omalla kustannuksellaan. Rakennuksen palovakuutus, joka oli määrätty vastaavankokoisten uusien huoneistojen ostoarvon mukaan, osoittautui kuitenkin riittämättömäksi. Summan olisi pitänyt olla kolminkertainen. Museovirastolta ja Ympäristöministeriöltä on ollut luvassa taloudellista tukea, mutta ei tarpeeksi, ja niin seurakunnassa on harkittu pappilan purkamista. (Kerimäen pappila paloi, Kotimaa 53/1991; Palanut pappila ja suojelukohteet, Kotimaa 13/1992.)

6.3. Vanhojen pappiloiden ominaisuudet ja arvot

6.3.1. Pappiloiden sijainti

Pappilat perustettiin yleensä kirkkojen lähetyville, pitäjien keskusta. Paikka valittiin useimmiten järven tai joen pohjois- tai itärannalta. Aateliskartanoiden maiden tapaan pappiloiden viljelykset olivat vapaat verotuksesta ja aikojen kuluessa erotettu yhteisviljelystä kyläläisten kanssa. (Suolahti 1912, 1-2.)

Vanhimpien hämäläisten seurakuntien, kuten Hauhon, Hollolan, Hämeenkyrön ja Sääksmäen pappilat sijaitsevat vieläkin kirkon tuntumassa. Myöhemmin perustettuja pappiloita, kuten autioituneista taloista muodostettuja kappalaispappiloita, ei voitu eikä haluttu sijoittaa enää yhtä keskeisesti. Niinpä esimerkiksi Korpilahden kappalaispappila sijaitsee peräti neljäntoista kilometrin päässä kirkosta. Viime vuosisadan vaihteessa, maatalouden merkityksen vähentyessä pappien talouksissa, pappiloita perustettiin taas kirkkojen läheisyyteen esimerkiksi Jokioisissa, Forssassa ja Pohjois-Pirkkalassa.

Keskimäärin vuonna 1922 pappilakäytössä olleet rakennukset sijaitsevat kirkosta, ja useimmiten samalla kunnan keskustasta, hieman yli kahden kilometrin etäisyydellä. (Tiedot etäisyyksistä pääasiassa teoksesta Suomen pappilat, Godenhjelm 1935.)

6.3.2. Rakennukset

Kaikki tässä käsitellyt pappilat on toteutettu joko 1700-luvun alun tai vuoden 1892 säännösten mukaan. Määräyksistä poikkeaminen on kuitenkin ollut tavallista pappiloita rakennettaessa. Usein papit saivat auktoriteetillaan pitäjänmiehet ylittämään rakennusvelvollisuutensa, ja toisaalta seurakuntalaiset saattoivat osoittaa kiintymystään pappiinsa, ja myös pitäjän vaurautta, huolehtimalla hyvin pappilarakennuksista. Lisäksi pappi on saattanut itse kustantaa tarvitsemiaan huoneita. (Suolahti 1912, 167-169) Kuitenkin vanhoissa pappiloissa voidaan nähdä paljon yhteisiä piirteitä.

Suurin osa niiden pohjaratkaisuista perustuu karoliiniseen keskeissalijärjestykseen, joka levisi Italiasta Ranskan kautta Ruotsi-Suomeen 1600-luvun puolivälissä ja yleistyi pappiloissa

ja sotilaspuustelleissa 1700-luvun alkupuolella, jolloin annettiin uusia virkatalojen rakentamisohteja. Sen perusmuodossa rakennuksen keskellä sijaitsevat eteinen ja sali, joiden molemmilla puolilla on kaksi kamaria. Tätä perusmuotoa jatkettiin useimmiten lisäämällä päätykamareita pareittain. (Niiranen 1981, 64.) Karoliininen pohjaratkaisu tuli harvinaisemmaksi aivan 1800-luvun lopulla. Yhä useammin esimerkiksi sali voitiin sijoittaa rakennuksen kulmaan, jolloin siitä saatettiin avata ikkunoita kahteen suuntaan. Muistumia karoliinisesta pohjasta saattaa havaita kuitenkin vapaammin sommitelluista pappiloistakin, ja erityisesti taas 1920-luvun klassismiin liittyvistä rakennuksista, joissa on pyritty symmetriseen ratkaisuun, kuten esimerkiksi Messukylän pappilassa. Puhdas karoliininen pohjakaava toteutettiin vielä Tammelan vuonna 1902 valmistuneeseen pitäjänapulaisen pappilaan.

Vuoden 1892 asetuksen mukaan kirkkoherranpappilassa tuli keittiön ja virkahuoneen lisäksi olla kuudesta kymmeneen, ja muissa virkataloissa neljästä seitsemään huonetta. Keittiö, mutta ei arkistoholvina mukaan lukien, kirkkoherranpappiloiden huonelukumäärä onkin vaihdellut viiden ja neljäntoista välillä ollen keskimäärin yhdeksän, ja kappalaispappiloiden viiden ja kahdeksan välillä, niin että huonelukumäärien keskiarvoksi tulee noin seitsemän. Pappiloiden huoneistopinta-alat ovat vaihdelleet Riihimäen vaatimattoman pappilan 150 m²:stä aina Ruoveden kirkkoherranpappilan yli 400 m²:iin asti, keskiarvon ollessa kirkkoherranpappiloilla 300 m² ja kappalaispappiloilla 200 m².

Pappilan arkituvalle, josta sittemmin tuli sali, annettiin mitat vuonna 1727, jolloin määrättiin, että sen tuli olla 12 kyynärää pitkä ja 9 kyynärää leveä. Näillä mitoilla salin pinta-alaksi tulisi 37 m². Käytännössä pappiloiden päätilat ovat olleet keskimäärin 45 m² suuruisia, vaihdellen 25 m²:stä aina Ruoveden kirkkoherranpappilan 80 m²:iin.

Pappilarakennuksissa on useita sisäänkäyntejä. Eteiseen liittyvä pääsisäänkäynti on usein pohjois- tai itäisivulla, jolloin vastakkaisella puolella olevasta salista on voitu avata ovet lämpimämmissä ilmansuunnissa sijaitsevaan puutarhaan. Lisäksi keittiöön ja virastoon on omat sisäänkäynnit.

6.3.3. Pappilarakennusten arvo

Pappilat ovat aikanaan olleet yleensä varsin huomattavia rakennuksia paikkakunnilla. Ne on pyritty rakentamaan esteettisesti edustaviksi ja ne sijaitsivat usein maisemallisesti merkittävillä paikoilla.

Esteettisten arvojen lisäksi pappiloiden merkitystä lisää se, että ne ovat välittäneet rakennuskulttuuria kansanrakentamiseen. On katsottu, että niillä on siinä ollut suurempi merkitys kuin kartanoilla. Ne olivat osittain julkisia rakennuksia ja kansa pääsi käymään niissä sisällä. Pitäjäläiset ottivat komeista pappiloista mallia ja niistä pyrittiin tietoisesti tekemään esimerkkejä. Pappiloiden välityksellä yleistyneinä uutuuksina on mainittu esimerkiksi lasi-ikkunat, talojen kivijalat ja lämmitysuunit. (Esim. arkkitehti Panu Kaila artikkelissa Valot sammuvat pappiloissa, Kodin Kuvalehti 16/1991.)

Se, että pappiloiden rakentaminen on ollut julkisesti säänneltyä ja valvottua, lisää niiden kulttuurihistoriallista arvoa. Usein varsin tarkkojen erilaisista pöytäkirjoista, kuiteista ja muista asiakirjoista saatavien arkistotietojen avulla voidaan saada kuva pappiloiden eri rakennus- ja korjausvaiheista sekä samalla paikkakunnan rakentamistavoista. Rakentamissäädökset kuvastavat eri aikoina asumiselle asetettuja tavoitteita, ja se, että papisto on sijoittunut yhteiskunnallisesti talonpoikien ja aateliston välille lisää pappiloiden merkitystä näiden tavoitteiden heijastajana. (Kaila 1967, 3.)

6.3.4. Pappilakulttuurin merkitys

Opetusministeriön vuonna 1981 asettama pappilatyöryhmä on tähdentänyt, että "pappiloiden kulttuurihistoriallinen merkitys muodostuu vain osaksi vanhojen pappilarakennusten rakennustaiteellisista tai -historiallisista piirteistä tai esimerkiksi hoidetun pappilaympäristön maisemallisista arvoista." Työryhmä viittasi em. keskeisten tekijöiden lisäksi esimerkiksi henkilöhistoriallisiin vaiheisiin, pappiloitten osuuteen monilla henkisen ja aineellisen viljelyn alueilla sekä niiden asemaan kansallisten ja yhteiskunnallisten kysymysten välittymisessä ympäristöönsä. (Pappilatyöryhmä, 6.) Papit olivat usein lähes ainoita oppineita miehiä pitäjissä, ja harvoin muiden kuin pappien lapsilla oli mahdollisuus lähteä opiskelemaan. Muodostui pappissukuja, ja pappiloihin yhtenäinen kulttuurimaailma, jonka välityksellä monet säätyläis-, maanviljelys-, ruoka- ja tapakulttuurin virtaukset levisivät ympäristöön. Pappiloista ovat peräisin mm. kirjastot, koulut,

valistusseurat ja kansallisen herätyksen aatteet. Tämän kulttuuriperinteen on katsottu säilyneen liki samanlaisena toiseen maailmansotaan saakka (esim. kansliapäällikkö Jaakko Numminen Kodin Kuvalehdessä 16/1991) vaikka toisaalta esimerkiksi herätysliikkeiden vaikutus sekä kunnan ja seurakunnan ero 1800-luvulla muutti pappiloiden ilmapiiriä hengellisemmäksi ja kansanomaisemmaksi. Pappila ei ollut enää herrasväen kohtauspaikka, jossa olisi järjestetty tanssiaisia ja peli-iltoja, ja papitkin nousivat yhä useammin kansan keskuudesta. Samaan aikaan pitäjiin rakennettiin maalaistaloja, kansakouluja ja huviloita, jotka eivät enää komeudessa ja ajanmukaisuudessa jääneet jälkeen pappiloiden uusista päärakennuksista.

6.3.5. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden pappiloiden alustava luettelo

Nykyisin ns yleinen mielipide suhtautuu vanhojen rakennusten suojeluun myönteisesti. Rakennussuojelu on saavuttanut aseman suunnittelun ja rakentamisen tärkeänä osatekijänä 1960-luvulta lähtien käytyjen taistelujen tuloksena. (Lilius, Ihmisen suhde aikaan, Arkkitehti 7/1990.) 1970-luvun alkupuolen jälkeen Tampereen hiippakunnan alueella ei ole purettu muita vanhoja pappiloita kuin Oriveden kappalaispappila, ja pappilarakennusten korjaamiseenkin on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota, eikä sellaisia alkuperäiset abstraktit arvot tuhoavia muutoksia, joita esimerkiksi Tammelan kirkkoherranpappilassa 1950-luvulla tehtiin, todennäköisesti enää nykyisin toteutettaisi. Tammelassahan vanhalla pappilalla katsottiin nähtävästi olevan lähinnä vain rakennusmateriaalin arvo ja sen tilaratkaisut, pintakäsittelyt ja aukotukset uusittiin muutettaessa rakennus vanhainkodiksi niin, että sitä on mahdotonta tunnistaa samaksi rakennukseksi kuin ennen muutosta.

Rakennussuojelulle myönteinen ilmapiiri voi kuitenkin nopeasti muuttua, eikä kaikkea vanhaa rakennuskantaa muutenkaan voi säilyttää ja suojella. Keskustelun ja valintojen tueksi olisi voitava määrittellä ne tekijät, jotka rakennetussa ympäristössä ja tässä tapauksessa pappiloissa ovat arvokkaita.

Yksittäisten pappiloiden kulttuurihistoriallisen arvon määrittely on vaikeaa jo sen vuoksi, että siihen sisältyy niin paljon subjektiivisesti koettavia tekijöitä. 1980-luvun alussa Museoviraston rakennushistorian osasto kuitenkin laati kulttuurihistoriallisesti arvokkaista pappiloista alustavan luettelon, johon oli valittu 301 pappilaa. Tampereen hiippakunnan alueelta

luettelon pappiloista oli 27, joista erityisen arvokkaiksi oli luokiteltu Hauhon, Hollolan, Janakkalan, Jokioisten, Kärkölän, Nokian (ent. Pohjois-Pirkkala), Pälkäneen, Urjalan ja Vanajan kirkkoherranpappilat. Muut arvokkaina pidetyt Tampereen hiippakunnan pappilat olivat Humppilan, Hämeenkyrön, Ikaalisten, Jämijärven, Jämsän, Lopen, Luopioisten, Längelmäen, Padasjoen, Rengon, Sahalahden, Someron, Sääksmäen, Tammelan ja Ylöjärven kirkkoherranpappilat sekä Jämsän, Kangasalan ja Urjalan kappalaispappilat. Luettelo perustui arkistotietoihin, joita oli täydennetty kirkkoherran-virastoille osoitetun kyselyn avulla. (Pappilatyöryhmä, Liite 1) Luettelon alustavaa luonnetta kuvasi se, että siihen oli otettu pappiloita, joiden päärakennukset oli jo aiemmin purettu tai perinpohjaisesti muutettu, kuten Kärkölän, Sääksmäen ja Tammelan pappilat.

Toisaalta jos pappilan arvon voidaan katsoa perustuvan suurelta osin sen rakennuspaikan historiallisuuteen, siihen, että paikalla on sijainnut pappila mahdollisesti ikimuistoisista ajoista, se ei välttämättä ole ratkaisevasti sidoksissa sen nykyisiin rakennuksiin. Esimerkiksi kun muinaistieteellinen toimikunta vuonna 1966 kirjeessään Sääksmäen seurakunnan kirkkohallintokunnalle totesi, ettei Sääksmäen silloinen kirkkoherranpappila ollut niin merkitsevä, että sen säilyttäminen olisi ollut välttämätöntä, se kuitenkin piti tärkeänä, että mikäli vanha pappilarakennus purettaisiin, tulisi vanhaa, historialliselta arvoltaan tärkeätä pappilan tonttia käyttää kirkkoherran uuden asuintalon paikkana. (Muinaistieteellisen toimikunnan rakennushistoriallisen toimiston kirje n:o 2551, 29.10.1966, Sääksmäen kirkonarkisto)

Helsingin Yliopiston biologisen tutkimusaseman sijoittamisen Lammin entisen kirkkoherranpappilan paikalle voidaan vielä katsoa jatkavan tavallaan niitä perinteitä, joita pappiloilla on ollut esimerkiksi valistusaikana, niiden välittäessä luonnontieteellistäkin sivistystä maahamme, mutta paikan merkitystä ei ole otettu huomioon Toijalassa, missä Akaan vanhan pappilan keskiajalta periytyvä rakennuspaikka on teollisuus- ja varastoalueena.

6.4. Vanhan pappilan käyttö

6.4.1. Käyttötarkoituksen merkitys

Opetusministeriön asettama pappilatyöryhmä pohti kysymystä siitä, missä määrin pappiloiden kulttuurihistoriallinen arvo on yhteydessä niiden käyttötarkoitukseen; katoaako pappilan kulttuurimerkitys, jos sitä ei enää käytetä papin kotina ja osittain työpaikkanakin? Työryhmä totesi, että puhuttaessa pappiloista pelkästään rakennuksina, pihapiireinä ja puistoina, niihin liittyvä kulttuurihistoriallinen arvo ei olennaisesti tai ainakaan pääasiassa riipu siitä, kuka niitä käyttää. Sen mielestä oli kuitenkin mahdotonta ajatella pappilaa Suomen kirkolle ominaisena historiallisena instituutiona alkuperäiskäytöstä irroitettuna. Toisin sanoen **pappilakulttuuria** ei voisi säilyttää ilman pappia. Se totesi kuitenkin, että myös jokin muu seurakunnallinen käyttö voisi olla luonteeltaan sellainen, että pappilan kulttuurihistoriallinen arvo säilyy lähes entisellään. "Yksityiselle huvilaksi myytynä, lastentarhana, huonekaluliikkeen varastona, kunnan virastotalona jne. pappilaa ei enää varsinaisesti olisi vain rakennus, jolla mahdollisesti on huomattava rakennushistoriallinen arvo." (Pappilatyöryhmä 1982, 15.)

6.4.2. Pappilan alkuperäinen käyttötarkoitus

Viitattaessaan pappilan alkuperäiskäyttöön pappilatyöryhmä tarkoitti papin asuinkäyttöä. Tässä työssä käsitellyt pappilat on kuitenkin rakennettu aikana, jolloin pappiloilla on ollut laajempi merkitys ainakin maaseudun hengellisen ja henkisen elämän keskuksina. Sen lisäksi, että pappilat ovat olleet papin perheen asuntoja, ne ovat saattaneet olla huomattavia maatiloja, niissä on järjestetty erilaisia kokouksia ja juhlia, ja seurakunnan kansliatilat ovat olleet pappilassa. Ne ovat olleet osittain julkisia rakennuksia. Vuosien varrella julkisia toimintoja on siirretty pappiloista seurakunta- ja virastotaloihin. Kun monet pappilarakennukset eivät ole nykyisten asumisihanteiden ja ruokakuntakokojen tarpeiden mukaisia, voisi käyttötarkoitusta pohdittaessa jokin muu alkuperäiskäyttö, kuin asuminen olla yhtä perusteltu.

6.4.3. Pappila virka-asuntona

Parhaiten pappilan alkuperäinen käyttötarkoitus tietenkin toteutuu, mikäli se säilyy papin asuntona ja siihen voidaan sijoittaa julkisia toimintoja; virastotiloja ja seurakunnan tilaisuuksia. Tutkituista pappiloista pappi asui vielä kuudessa-toista. Näistä yhdeksässä on myös kirkkoherranvirasto. 11000 hengen Jämsää lukuunottamatta seurakunnat, joissa kirkkoherranvirasto on pappilassa, ovat pieniä, alle 4000 hengen seurakuntia.

Osassa virka-asuntoina olevista pappiloista on järjestetty seurakuntalaisille avoimia tilaisuuksia ja joissakin tapauksissa pappilan pihapiirin rakennuksia on osoitettu julkiseen käyttöön. Lopen kirkkoherranpappilassa erotettiin vuoden 1990 korjauksessa rakennuksen keittiöpäädystä papille n. 110 m² asunto ja loppuosa otettiin seurakunnan toimintatiloiksi.

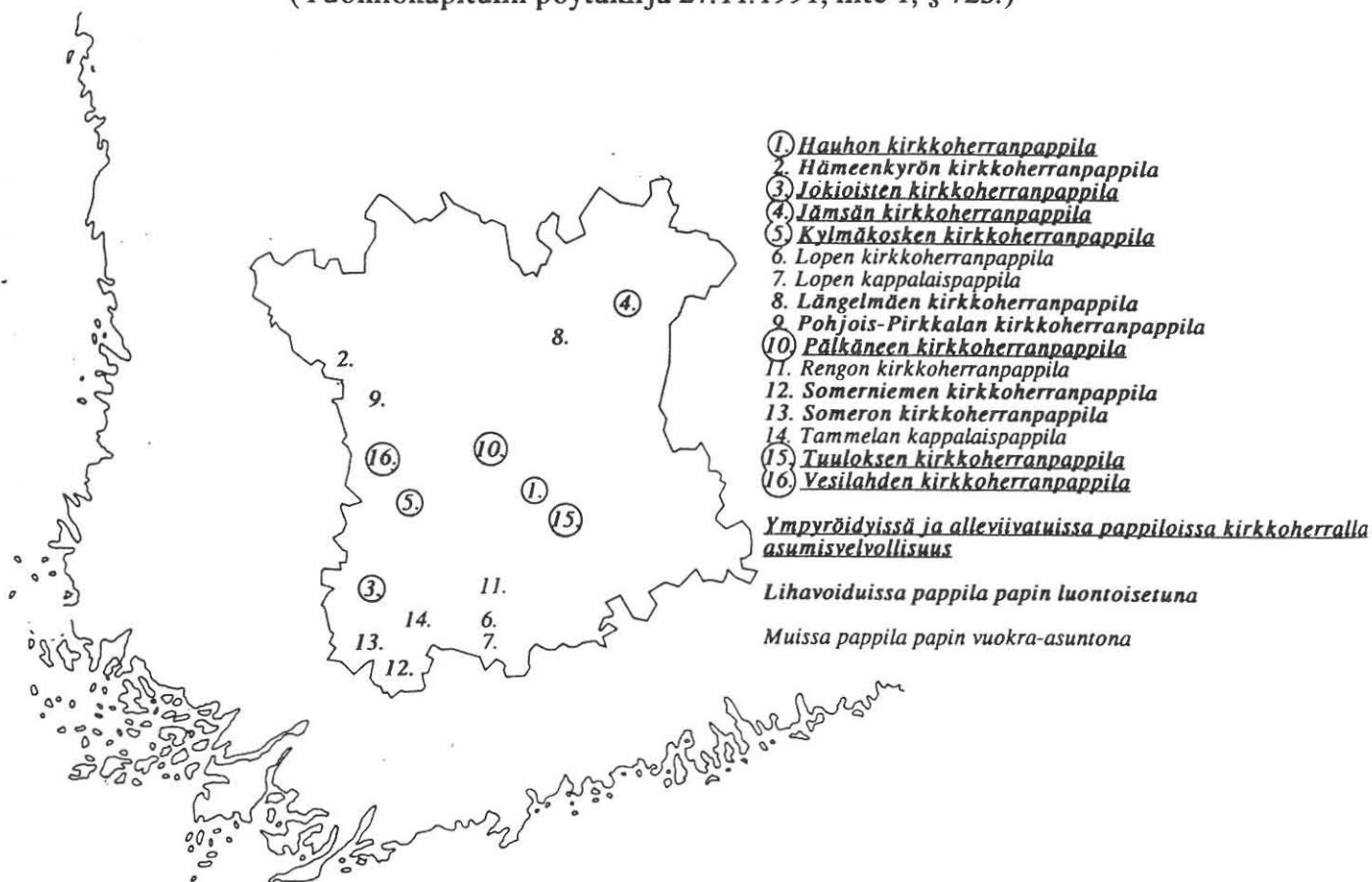
Vuoden 1922 jälkeisen pappilakulttuurin kehityksen yhteydessä käsiteltyjä virkataloihin liittyviä ongelmia on pyritty helpottamaan mm. verotusta tarkistamalla. Esimerkiksi Pälkäneen pappilan verotusarvoa määrättäessä vähennettiin kanslian, salin ja kirkkoherran työhuoneen osuus huoneiston pinta-alasta seurakunnan käytössä olevina tiloina ja yksinomaan kirkkoherran perheen käytössä olevien tilojenkin verotusarvoa alennettiin 25 %, koska virkakäytön katsottiin vähentävän asumismukavuutta ja asuntoa pidettiin tilankäytöltään normaalia tehottomampana. Näin virka-asunnon verotusarvo ei noussut pappilassa tehdystä peruskorjauksesta huolimatta. Salin ovia ei sentään määrätty naulattavaksi umpeen, kuten jossain pappilassa kerrotaan tehdyn, kun sen salin ala oli vähennetty verotettavasta asuinpinta-alasta. (Khra Jaakko Uronen suullisesti.)

Virka-asuntojärjestelmä näyttää toimivan parhaiten silloin kun virka on niin arvostettu, että sen etuihin voidaan liittää asunto, jonka taso ylittää huomattavasti normaalin asumistason, ja virka-asunnon edut kompensoivat selvästi ne mahdolliset haittatekijät ja rasitteet, jotka siinä asumiseen liittyvät. Vanhat pappilat ja pappilakulttuuri ovat jääne ajalta, jolloin papinviralla oli erilainen arvostus kuin nykyään ja papistolla erityisasema, jonka se virallisestikin menetti vuoden 1906 eduskunta-uudistuksen myötä. Jos pappilakulttuuria halutaan vaalia on viranhaltijoille suotava esimerkiksi taloudellisia etuja, joita viran yhteiskunnallinen asema ei tällä hetkellä ehkä edellyttäisi.

Vuoden 1990 palkkauslakiin sisällytettiin myös mahdollisuus turvata pappilakäytön jatkuminen joissakin pappiloissa liittämällä papinvirkaan velvollisuus asua pappilassa. Kun laki

tuli voimaan, saattoi kirkkovaltuusto puolen vuoden kuluessa tehdä siitä päätöksen, joka piti alistaa tuomiokapitulin ratkaistavaksi. Laki ei määritellyt perusteita, joiden mukaan kirkkovaltuuston oli tehtävä päätös, mutta niiden täytyi liittyä viranhoitoon ja ne oli harkittava seurakuntakohtaisesti. Perusteina saattoi olla esimerkiksi virka-asunnon keskeinen sijainti tai halu säilyttää arvokas ja paikkakunnalla vahvistetun aseman saavuttanut pappilamiljö. (Tuomiokapitulin pöytäkirja 27.11.1991, liite 1, § 723, Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli.)

Tampereen hiippakunnassa kymmenen seurakuntaa päätti määrätä kirkkoherralle asumisvelvollisuuden. Vuoden 1922 pappiloita näistä koskivat Hauhon, Jokioisten, Jämsän, Kylmäkosken, Pälkäneen, Tuuloksen ja Vesilahden päätökset. Lisäksi Lempäälän päätös määrätä asumisvelvollisuus lienee liittynyt suunnitelmiin palauttaa vanha pappila virka-asunnoksi. (Tuomiokapitulin pöytäkirja 27.11.1991, liite 1, § 723.)

Kuva 110. Pappilakäytössä 1992 olevat pappilat.

6.4.4. Pappila muuna asuinrakennuksena

Vaikka vanhat pappilat toisaalta ovat osoittautuneet epätydyttäväksi useiden pappien virka-asuntoina, joillekin muille ne saattavat olla ihanteellisia asuntoja. Jotkut tarvitsevat ruokakunnan koon, työn tai harrastusten vuoksi paljon tilaa ja monia avaria huoneita sekä arvostavat vanhoja pappilaympäristöjä, ja ovat valmiita myös niistä maksamaan ja niitä hoitamaan.

Tutkituista pappiloista yhdeksäntoista oli muussa asuinikätyössä kuin papin asuntona. Näistä valtaosa oli yksityisomistuksessa. Ylöjärven pappila sekä Kangasalan ja Sääksmäen kappalaispappilat seurakunta oli vuokrannut omille työntekijöilleen. Kangasalan kanttorilana toimivan kappalaispappilan sali on osoittautunut riittävän tilavaksi, jotta sinne on voitu sijoittaa urut. Nykyihanteiden vallitessa vuokra-asuminen on monasti vain välivaihe siirryttäessä vähitellen omaan asuntoon. Rakennukselle se saattaa merkitä usein vaihtuvia asukkaita, epämääräistä kunnossapitoa sekä rappeutumista. Lyhytaikaisia vuokralaisia saatetaan sijoittaa juuri lopullista purkutuomiota odottaviin rakennuksiin kuten on tehty Riihimäen kaupungin vuokratalona olevan entisen pappilan kohdalla.

Yksityishenkilöillä on harvoin mahdollisuus tehdä kalliita muutoksia ja korjauksia asunnoissaan. Siitä huolimatta ja myös sen vuoksi yksityisasuntoina olevat pappilarakennukset ovat yleensä varsin hyvin hoidettuja ja hyvin säilyneitä. Useimmat uusista omistajista lienevät tietoisia rakennusten kulttuuriarvoista ja ovat korjanneet ja huoltaneet rakennuksia vähitellen, usein asiantuntemuksellakin. Rahallisten mahdollisuuksien rajallisuus on korvattu tekemällä töitä itse.

6.4.5. Pappila toimistorakennuksena

Kirkkoherranvirasto on perinteisesti sijainnut pappilassa. Kuten aiemmin todettiin, on monissa seurakunnissa ollut mahdollista sijoittaa ainakin osa toimistotiloista pappilan yhteyteen. Kokonaan toimistotiloiksi on muutettu tutkituista rakennuksista kaksi, Padasjoella ja Tampereella. Molemmissa on pyritty keskikäytäväratkaisuun. Se on onnistunut jonkin verran luontevammin Tampereella, jossa alunperin useita asuntoja käsittänyt tavallinen kaupunkiasuinrakennus on muutettu toimistorakennukseksi yhdistämällä huoneistot. Keskikäytävätoimistoon pyrkiminen Padasjoen perinteiseen karoliiniseen

pohjakaavaan perustuvassa pappilassa on johtanut väkinäisiin ratkaisuihin.

Toimistokäyttö voisi tarjota hyvän lähtökohdan pappilan kulttuuriarvot huomioonottavalle käytölle, mutta toisaalta työympäristö mielletään arkiseksi ja korjaustoimenpiteet varsinkin sisätiloissa ovat helposti sen mukaisia.

6.4.6. Pappila toimintatilana

1900-luvulla pappiloiden merkitys julkisena rakennuksena, seurakunnan edustus- ja kokoustilana on vähentynyt seurakuntatalojen rakentamisen myötä. Voidaankin katsoa, että niissä pappiloissa, jotka on otettu seurakunnan toimintatiloiksi papin muutettua niistä pois, jatkuu niiden alkuperäisen käyttötarkoituksen julkinen osa. Seurakuntatiloina Tampereen hiippakunnan alueen vuoden 1922 pappiloista on yhdeksän. Niiden lisäksi samantyyppisessä, mutta ei seurakunnallisessa käytössä ovat kunnan kulttuuritiloina oleva Korpilahden kirkkoherranpappila ja musiikkikouluna toimiva Ikaalisten kappalaispappila.

Seurakunta- ja kulttuuritiloina olevat pappilat sijaitsevat yleensä varsin keskeisillä paikoilla. Niiden ja seurakunnan kirkon välinen etäisyys, joka ei tietenkään kaikissa tapauksissa anna kuvaa pappilan sijainnin keskeisyydestä, on keskimäärin vain puolisen kilometriä, jos jätetään laskuista Urjalan kappalaispappila, joka sijaitsee kahdeksan kilometrin päässä kirkosta, mutta kunnan toisessa keskuksessa asemanseudulla. (vrt. s. 107.)

Kun pappiloiden salit ovat asuinkäytössä osoittautuneet joskus tarpeettoman suuriksi ja niitä on jaettu väliseinillä kuten esimerkiksi Hauhon kirkkoherranpappilassa ja Lempäälän kappalaispappilassa, julkisten kokoontumishuoneistojen pätilaksi niitä on usein pidetty liian pieninä, ja niihin on yhdistetty jokin viereisistä huonetiloista. Näin on menetelty valtaosassa kokoontumistiloina olevista pappiloista. Muuten salin koko ei näytä olleen erityisen selvästi julkiseen käyttöön ohjaavana tekijänä, koska seurakunta- ja kulttuuritiloina olevien pappiloiden salien koon keskiarvo 47 m on vain vähän suurempi kuin viidenkymmenen tutkitun pappilansalin keskikoko 45 m.

Toimintoja, joita kokoontumistiloina oleviin pappiloihin on sijoitettu, ovat erilaiset kerhot, kokoukset, näyttelyt, konsertit ja juhlat. Niiden arvokkuus ja visuaalisen laadun vaatimukset vaihtelevat ja samoin vaihtelee rakennuksissa toteutettujen

toimenpiteiden taso. Joissakin tapauksissa pappila on otettu kokoontumistilaksi ilman mitään muutoksia, joissakin taas on toteutettu miljoonia markkoja maksamaan tulleita saneerauksia. Rakennuslupaa vaatineet käyttötarkoituksen muutokset ja korjaukset kokoontumiskäytössä oleviin pappiloihin ovat viime vuosina merkinneet mm. koneellisen ilmanvaihdon asentamista ja paloturvallisuuden parantamista kipsilevytyksillä. Myös autopaikoituksen ja saniteettitilojen järjestäminen sekä liikuntaesteisten huomioonottaminen asettavat omat vaatimuksensa otettaessa pappilarakennus julkiseen käyttöön.

6.4.7. Pappila leiri- ja kurssikeskuksena tai kesäkotina

Samaan aikaan kun seurakunnissa alettiin luopua vanhoista pappiloista, kesäleiritoiminta lisääntyi voimakkaasti. Seurakuntatalojen valmistuttua olivat leirikeskukset yleensä vuorossa seurakuntien seuraavina rakennuskohteina. Rippikoulun uudistuminen 1970-luvulla toi mukanaan leiririppikoulut myös maaseudulle. (Ojanen 1986, 630.)

Tampereen hiippakunnan vanhoista pappiloista seurakunnan leirikäytössä ovat Forssan kappalaispappila, Eräjärven pappila ja Lempäälän kirkkoherranpappila. Hollolan ja Ruoveden kappalaispappiloihin, joiden päärakennukset tuhoutuivat 1950-luvulla tulipaloissa, on perustettu leirikeskus. Lisäksi Kuoreveden ja Kurun pappilat sekä Korpilahden kappalaispappila ovat kesäsiirtoloina.

Leiri- ja kesäsiirtolakäytössä oleville pappilarakennuksille on yhteistä suhteellisen syrjäinen sijainti. Esimerkiksi Korpilahden kappalaispappila on kirkosta neljäntoista, ja Kurun ja Kuoreveden pappilat neljän kilometrin päässä. Lähimpänä kirkkoa, noin kahden kilometrin päässä, leirikäytössä olevista pappiloista sijaitsevat Lempäälän kirkkoherranpappila ja Hollolan kappalaispappila. Syrjäistä sijaintia voidaankin pitää leirikeskukselle ja kesäsiirtolalle edullisena.

Koska leiriolosuhteissa katsotaan voitavan tinkiä mukavuuksista ja leiripappiloita käytetään pääasiassa kesäaikaan, useimmat niistä ovat säilyneet suuremmilta energiataloudellisilta ja nykyaikaisia mukavuuksia lisääviltä korjauksilta. Toisaalta leirikäyttö on kuluttavaa eikä aina kulttuurihistoriallisia arvoja kunnioittavaa. Vanhoja ja patinoituneita pintoja ja rakenteita ei mielletä arvokkaiksi, vaan niitä saatetaan käsitellä varomatta ja ajattelemattomasti.

Leirejä ja kesäsiirtolatoimintaa järjestetään pääasiassa lapsille ja nuorisolle. Vastaavatyypisessä mutta enemmän aikuisväestön käytössä ovat eri yhteisöjen omistamat kesäkodit Teiskon pappilassa ja Vesilahden kappalaispappilassa sekä kurssikeskukset Kuhmoisten ja Längelmäen kappalaispappiloissa. Kurssikeskukset ovat ympärivuotisessa käytössä, ja niiden toiminnot ovat vaatineet runsaasti lisärakentamista. Sille on periaatteessa hyvät edellytykset, ovathan pappiloiden pihapiirit perinteisesti muodostuneet lukuisista rakennuksista. Kuhmoisissa on onnistuttu saamaan aikaan hierarkisesti loogisempi ja arkkitehtonisesti ehyempi kokonaisuus kuin Längelmäellä.

6.4.8. Pappila sosiaalialan toimitilana

Sen lisäksi, että pappien perheet saattoivat olla suuria, ja että pappiloissa oli runsaasti palvelusväkeä, saattoi pappiloissa oleskella köyhiä, vammaisia tai muuten turvattomia sukulaisia; eivätkä pappilan eläitit aina olleet edes talonväen sukua, vaan esimerkiksi tuttavien lapsia, joille pappilanväki oli ollut kummina, tai vaikkapa entisen kirkkoherran leski lapsineen. (Suolahti 1912, 79)

Tämän, sosiaalihuollon kehittymisen myötä katkenneen perinteen voidaan tavallaan katsoa jatkuvan niissä pappiloissa, joihin on sijoitettu sosiaalialan toimintoja. Seurakuntataloina sekä leiri- ja kurssikeskuskäytössä olevissa pappiloissa järjestetään erilaisia kerhoja ja leirejä, mutta on esimerkkejä myös pappiloiden muuttamisesta täysiaikaisiksi sosiaalityön laitoksiksi. 1950-luvulla muutettiin Tammelan kirkkoherranpappila vanhainkodiksi, Kosken pappila lastenkodiksi, ja Hattulan pappilan maille rakennettiin sairaala, jonka askartelutiloja on sijoitettu entisen pappilan päärakennukseen. 1960-luvulla Ypäjän pappilaan sijoitettiin vanhainkoti ja Lempäälän kappalaispappilaan kehitysvammaisten laitos. Kaikille näille on yhteistä se, että uusi toiminto on vaatinut runsaasti lisärakentamista. Tammelassa ja Koskella rakennuksia laajennettiin huomattavasti, ja sisätilat muutettiin perusteellisesti keskikäytävän ja pienempien huoneiden aikaansaamiseksi. Muualla lisärakentaminen toteutettiin erillään vanhasta pappilan päärakennuksesta, joka jäi kokonaisuudessa sivurakennukseksi.

Näiden esimerkkien lisäksi myös Hattulan sittemmin purettu kappalaispappila oli lastenkotina 1930-luvulta lähtien.

4.9. Pappila liikerakennuksena

Kun pappiloiden muuttamista liikerakennuksiksi on suunniteltu, on tässä käsitellyissä rakennuksissa tullut kysymykseen majoitus- ja ravintolakäyttö. Silläkin voidaan katsoa olevan, tosin kaukaa haettuja, historiallisia perusteita. Ennen kuin vakinainen kestiekievarilaitos vuoden 1642 valtiopäiväpäätöksellä järjestettiin, ja pitkään sen jälkeenkin, oli tapana, että pappiloihin majoitettiin ja niissä kestittiin paikkakunnalla matkustavia vieraita. Suolahti mainitsee, että joskus kokonaiset sotaväenosastot majoittuivat marsseillaan pappiloissa; esimerkiksi Someron pappilassa yöpyi vuonna 1557 yhdeksänkymmentä miestä ja yhtä monta hevosta. (Suolahti 1912, 97.) Tavallisempaa oli, että pitäjäläiset yöpyivät kirkon läheisyydessä sijaitsevassa pappilassa kirkkomatkoillaan, ja tietenkin piispat vieraillessaan seurakunnissa.

Niinpä kun Kalvolan pappilan muuttamista ravintola- ja majoitustiloiksi suunniteltiin vuonna 1990, oli yrityksen esitteessä mainostekstinä: "Pidämme Sinua kuin piispaa pappilassa!" Rakennukseen piti tulla 70-paikkainen ravintolasali, kaksi kabinetia ja baari sekä majoitushuoneita. (Vanhaan pappilaan kapakka Kalvolassa, Aamulehti 30.10.1990.) Kalvolan hanke arvioitiin kuitenkin lopulta taloudellisesti kannattamattomaksi, ja seurakunnalta pappilan ostanut kunta päätti myydä rakennuksen yksityisasunnoksi.

Hämeenkyrön kappalaispappilan muuttaminen majoitus- ja ravitsemusliikkeeksi muutamia vuosia aikaisemmin sen sijaan toteutui. Muutoksen yhteydessä rakennus piti mm muuttaa paloapidättäväksi, siinä piti toteuttaa kerros- ja käyttötapaosastointi sekä järjestää hätäpoistumismahdollisuus toisesta kerroksesta. Seinien ja kattojen sisäpuolisten pintakerrosten tuli olla luokkaa 1/I. (Palopäällikön ennakkolausunto 3.4.1986, Hämeenkyrön kunta.) Terveystarkastajat vaativat, että asiakkaiden käytössä olevien käymälöiden tuli olla vähintään kahden oven takana liikkeen huone- ja käymälätiloista, ja työsuojelutarkastaja mm koneellista ilmanvaihtoa sekä puku- ja pesutilojen varustamista ikkunalla. (Terveystarkastajien ja työsuojelutarkastajien lausunnot 7.4.1986, Hämeenkyrön kunta.) Kaikenkaikkiaan käyttötarkoituksen muutos merkitsi melkoista mullistusta rakennuksessa.

Mikäli lukuisista, lähinnä uudisrakentamista palvelevista säännöksistä ja normeista voidaan joustaa, jonkinlainen majoitus- ja ravitsemuskäyttö voi hyvin sopia vanhaan pappilaan, mutta kulttuurihistoriallisten arvojen kannalta olisi parempi, jos se olisi luonteeltaan epäkaupallista ja seurakunnan organisoimaa.

6.4.10. Pappila museona

Parhaiten vanhan pappilakulttuurin ulkoiset puitteet voitaneen säilyttää museoimalla. Yhtään tutkituista pappiloista ei ollut museokäytössä. Ruoveden komea kirkkoherranpappila kunnostettiin museoksi 1970-luvulla, mutta rakennus paloi juuri työn valmistuttua. Asikkalan kirkkoherranpappilan pihapiirissä on kotiseutumuseo, mutta pappilan päärakennus on arkistoholvia lukuunottamatta purettu.

Hiippakunnan alueella kuitenkin on pappilamuseo. Jokioisten entinen kappalaispappila, joka rakennettiin vuonna 1800 Jokioisten kartanon omistajan toimesta, sisustettiin museoksi vuonna 1959. Mansardikattoinen, alunperin savesta rakennettu ja pian sen jälkeen tiilillä vuorattu rakennus toimi kuitenkin pappilana vain vuoteen 1877, jolloin siitä muodostettiin lukkarin puustelli. (Putkonen 1983, 102.)

Museoitu kulttuuri on kuitenkin kuollutta. Elävänä kulttuuri säilyy vain muuttamalla ajan vaatimusten mukaisesti, saamalla uusia merkityksiä ja sisältöjä.

6.4.11. Muut mahdollisuudet

Edellämainittujen käyttötarkoitusten lisäksi vanha pappila on Tampereen hiippakunnan alueella taiteilijan näyttely- ja työtilana Kuhmalahdella ja kotiteollisuuskäytössä Orivedellä. Karoliininen pohjaratkaisu läpikuljettavine suurekoine saleineen ja kamareineen tarjoaa hyvän mahdollisuuden näyttelytoimintaan sopivalle kiertoliikenteelle. Toisaalta pappilahuoneiden lukuisat ikkunat ja ovet vähentävät seinäpinta-alaa ja ikkunoista tuleva suora auringonvalo saattaa olla vahingollista aremmille taideteoksille. Mikäli seurakunnissa lisättäisiin kuvataiteiden osuutta toiminnassa, vanha pappila saattaisi jossakin tapauksessa tarjota siihen hyvät puitteet.

Sen sijaan teollisuuskäyttö tuntuu vieraalta pappilan salille, vaikka Suolahti kuvaakin kuinka naisväki 1600-luvun pappilan asuintuvassa kirnusi voita, kehräsi ja kutoi (Suolahti 1912, 92).

Tampereen hiippakunnan ulkopuolelta pappiloiden käyttötarkoituksen muutoksista ovat viime vuosina saaneet huomiota Mikkelin Kenkäveronniemen pappila, Suomen suurin puupappila, joka on kunnostettu käsi- ja taideteollisuuskeskukseksi, sekä Juhani Ahon kotipappila Vieremällä, johon on perustettu Hiljaisuuden keskus, eräänlainen luterilainen luostari. (Kotimaa 50/91 ja 81/91; Aamulehti 10.7.1991.)

5.5. Vanhan pappilan käyttötarkoituksen valinta

Muutaman esimerkin valossa ei tietenkään voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä jonkin käyttötarkoituksen sopivuudesta pappilarakennuksiin, vaikka näyttääkin siltä, että esimerkiksi sosiaalialan toiminnot pappiloissa eivät ole johtaneet tyydyttäviin ratkaisuihin rakennusten arkkitehtonisen ilmeen säilymisen ja kulttuurihistoriallisten arvojen kannalta.

Voidaan kuitenkin todeta, että pappilat sopivat melko hyvin monenlaisiin käyttötarkoituksiin. Mutta vaikka näin onkin, olisi vielä tärkeempää, että niitä säilyisi riittävästi pappilakäytössä. Jos turvataan tarpeeksi monen erityyppisen ja monipuolisia arvotekijöitä omaavan pappilan säilyminen pappilakulttuuria vaalivassa käytössä, voidaan muita osoittaa käyttötarkoituksiin, joissa kulttuuriarvoja ei ole yhtä paljon otettu huomioon.

7. Säilyttämissuunnitelma

7.1. Suunnittelun tavoitteet

Voidaan todeta, että pappilakulttuurin ongelmat suurelta osin liittyvät pappiloiden luonteeseen yksityisen ja julkisen väli- maastossa. Pappiloiden alkuperäistä olemusta uhkaavat toisaalta yksityistyminen ja toisaalta jääminen pelkästään julkiseen käyttöön.

Pappilakulttuurin ja rakennustenkin säilymisen kannalta on tärkeää, että pappilat pysyvät asuttuina. Asumiskäyttö vastaa parhaiten alkuperäistä käyttötarkoitusta, ja on kevyemmin normitettu kuin monet julkisista käyttötarkoituksista. Varsinkin mikäli asumismukavuudesta voidaan tinkiä, säästytään suurilta muutoksilta. Kuitenkin jos ajatellaan, kuten Henrik Lilius on kirjoittanut artikkelissaan "Ihmisen suhde aikaan", että "rakennussuojelu toteuttaa yksinkertaisesti ihmisen tarvetta tuntea itsensä jonkin mielekkään kokonaisuuden elimelliseksi osaksi, ja ilman tätä mahdollisuutta hän tuntee itsensä irralliseksi, ulkopuoliseksi" (Arkkitehti 7/1990), on tärkeää, että rakennetun ympäristön suojeltavat elementit ovat monien ihmisten koettavissa. Näinollen esimerkiksi pappilat, joiden interiööreillä on arvokkaita ominaisuuksia, tulisi säilyttää riittävän julkisina. Myös mahdolliset taloudelliset uhraukset, joita tarvitaan niiden historiallisten arvojen säilyttämiseen ja vahvistamiseen esimerkiksi yhtenäisiä sisustuskokonaisuuksia luomalla, olisivat silloin paremmin perusteltavissa.

Yksityisyyden ja julkisuuden eroa voidaan yleisemminkin pitää epäkohtana, ja pappilaa voisi käyttää välineenä pyrittäessä hämärtämään niiden välistä rajaa. Käytännössä tämä merkitsisi sitä, että papin virkaan olisi sidottu velvollisuus asua pappilassa ja pitää sitä riittävästi avoinna yleisölle. Pappi olisi virkaa hakiessaan tietoinen siitä, että siihen liittyvä pappila on erityis- asemassa, ja että viranhaltijan perhe joutuisi tavallista enemmän luopumaan yksityisyydestään.

Tällaisiksi erityispappiloiksi tulisi valita muutamia edustavia esimerkkejä hiippakunnan alueelta. Niissä pyrittäisiin säilyttämään toiminta ja sisältö, ja historiallisia arvoja vahvistettaisiin restauroinnilla, konservoinnilla ja maisemallisilla toimenpiteillä.

Erityispappilat pitäisi valita eri aikakausilta joskin tärkeintä olisi säilyttää esimerkkejä ajalta, jolloin pappilat olivat vielä merkitseviä kulttuurin edistäjiä, siis lähinnä ennen 1800-luvun loppua. Myös pappilakäytön perinteen jatkumista katkeamattomana voisi käyttää yhteenä valintaperusteena.

Olisi hyvä, jos esimerkkipappilat sijaitsisivat niin keskeisesti, että kanslia- ja kokoontumiskäyttö niissä olisi mielekästä, mutta toisaalta paikassa, jossa voidaan tehdä vielä jotakin kulttuuri-maiseman hyväksi harjoittamalla puiston- ja puutarhanhoidon lisäksi viljanviljelyä ja mahdollisesti myös karjanhoitoa. Maanviljelyksessä voitaisiin olla normaalia elinkeinonharjoittamista vapaampia taloudellisista realiteeteista. Samalla tavoin kuin pappiloista valistusaikana pyrittiin tekemään mallitiloja, välittämään tietoja ja taitoja kulttuurin eri osa-alueilta, voisivat erityispappilat välittää tietoa muun muassa pappilakulttuurin historiasta, vanhojen rakennusten korjaamisesta ja vaikkapa vanhoista viljelys- ja koristekasvilajikkeista. Niissä voitaisiin etsiä myös uudenlaista, vastuullisempaa elämäntapaa.

Koska virka-asuntojärjestelmä kuitenkin on osoittautunut ongelmalliseksi, asumisvelvollisuuteen perustuvien ratkaisujen pitäisi olla poikkeuksia ja koskea vain pappiloita, joissa kulttuurihistorialliset tai muut erityiset syyt niitä vaativat. Näiden erityispappiloiden lisäksi voisi olla pappiloita, joissa ajan henkisen ilmapiirin sitoutumattomuuden ja yksityistymisen vaatimuksille olisi enemmän annettu periksi. Myös ne olisivat sekä yksityisiä että julkisia rakennuksia, mutta asunto olisi selvemmin erotettu julkisista tiloista. Ensisijaisesti pappien vuokra-asunnoksi tarkoitettun asunnon ja seurakunnan tilojen väliin pyrittäisiin järjestämään välittävä vyöhyke, jolla olisi akustinen ja asunnon muuntojoustavuutta parantava merkitys. Tämän vyöhykkeen huonetiloja voisi liittää tarpeen mukaan joko asuntoon tai julkisiin tiloihin ja sillä sijaitsisi esimerkiksi papin työhuone. Rakennuksen jakaminen ei kuitenkaan saisi hämärtää sen alkuperäisen tilajaotuksen hahmottumista.

2. Kohteen valinnasta

Lempäälän kirkkoherran pappila voisi olla esimerkki pappilasta, jossa kulttuuriarvot on erityisesti otettava huomioon. Se on eräs arvokkaimpia jugend-pappiloita Tampereen hiippakunnassa. Oikeastaan se edustaa vaihetta, jossa 1800-luvun lopun tyyli on juuri vaihtumassa jugendiksi. Sen julkisivuissa jugendin tyyli- piirteet ilmenevät ikkunajaotuksissa, ovissa ja pielilistoituksissa ja savupiippujen muodoissa. Lautavuoraus, joka toteutettiin hieman alkuperäissuunnitelmista poiketen on 1800-luvun lopulla, mutta myös jugend-kaudella yleisesti käytettyä tyyppiä. Sisätilojen kattopaneelit, ovet ja käsinveistetyt listoitukset kuvastavat vieläkin selvemmin jugendin ihanteita. Toissijaisissa kohdissa, kuten komeroiden sisäpuolisissa ovilistoituksissa on käytetty koneellisesti höylättyjä listoja. Perhosmainen pohja-

ratkaisukin on jugendille tyypillinen, joskin tavataan Tampereen hiippakunnan pappiloista vain Lempäälässä.

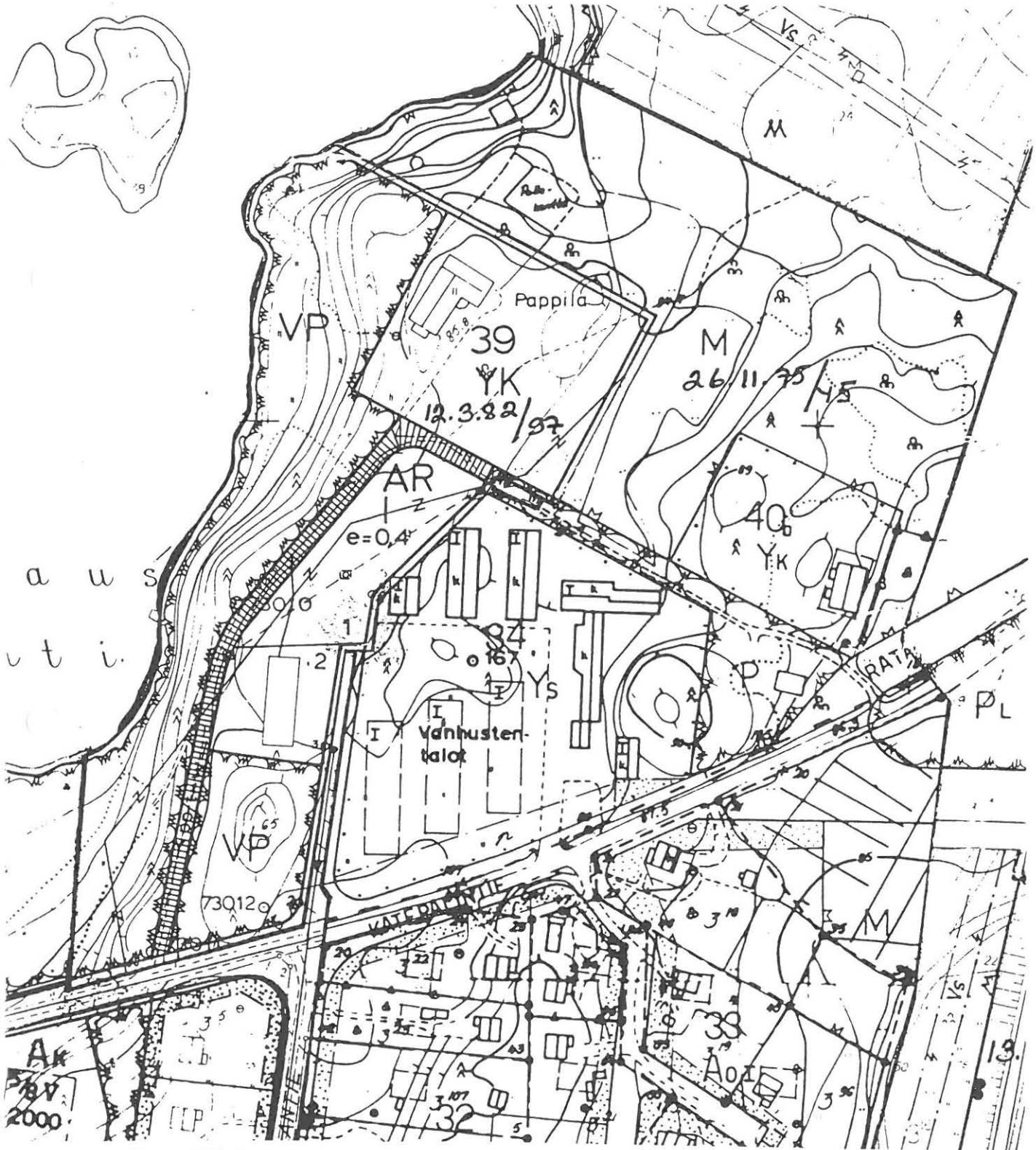
Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan ja se on pintakäsittelyjä lukuunottamatta hyväkuntoinen. Sen alkuperäiset rakennusosat, kuten ikkunat, ovet ja suurin osa uuneista ovat hyvin säilyneet. Säilymistä on epäilemättä edesauttanut rakennuksen jääminen pois alkuperäiskäytöstä asumismukavuusvaatimusten lisääntyttyä. Rakennuksessa toteutetut muutoksetkin, saniteettitilojen rakentaminen ja asutun osan alakattojen tekeminen, on luultavasti osin onnistuttu tekemään vanhoja rakenteita tuhoamatta.

Lempäälän kirkkoherranpappilan arvostus ei kuitenkaan liene ollut aivan arvon mukainen, ja se on tällä hetkellä vajaakäytössä leiripaikkana ja tilapäisasuntona. Käyttötarkoituksen tarkistaminen ja rakennuksen hienovarainen kunnostaminen voisivat kohottaa arvostusta ja vähentää kulumista ja rapistumista. Lempäälän seurakunta onkin suunnitellut pappilan palauttamista pappilakäyttöön kirkkoherran asunnoksi ja seurakunnan kokoontumistilaksi kirkkoherran johdolla tapahtuvaan hengelliseen ja hallinnolliseen toimintaan (Vanhan pappilan saneerausta suunnittelemaan nimetyn työryhmän raportti 19.1.1991). Koska pappilan kiinteä sisustus on sen keskeisiä arvotekijöitä, voisi harkita myös enemmän pappilan julkista käyttöä painottavaa ratkaisua.

Vaikka päärakennus on rakennettu aikana, jolloin pappilakulttuurin asema ei ollut enää yhtä merkitsevä kuin aiemmin, ja vaikka rakennus ei pohjaratkaisultaan ole aivan tavallinen vanha pappila, se kuitenkin on erinomainen esimerkki pappilakulttuurin eräästä vaiheesta ja sisältää suuren maalaispappilan tyypilliset piirteet, mahdollisuudet ja ongelmat.

7.3. Lempäälän pappilan sijainti ja kaavatilanne

Lempäälän entinen kirkkoherranpappila sijaitsee Kuokkalan-
kosken Majaushaudan rannalla noin kahden kilometrin päässä
Lempäälän keskustasta kauniilla paikalla, jolla on ollut pappila
tiettävästi jo 1400-luvulla. Vuodelta 1982 olevassa kaavassa
tontti on määrätty yleisten kirkollisten rakennusten kortteli-
alueeksi ja tontin ympäristö puisto- ja maatalousalueeksi.

Kuva 111. Lempäälän vanhan pappilan alueen rakennuskaava 1:2000

7.4. Lempäälän pappilan historiaa

7.4.1. Suunnittelija Berndt Blom

Päätös Lempäälän entisen kirkkoherranpappilan nykyisen päärakennuksen rakentamisesta tehtiin vuonna 1902 (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan kokouksen pöytäkirja 15.9.1902, Lempäälän kirkonarkisto), ja suunnittelijaksi valittiin Tamperelainen arkkitehti Berndt Blom. Tampereella vuonna 1868 syntynyt Berndt Valdemar Blom oli oli seppämestari Gabriel Emanuel Blomin poika. Valmistuttuaan vuonna 1891 arkkitehdiksi, hän työskenteli aluksi Lambert Pettersonin toimistossa, mutta avasi vuonna 1892 oman toimiston, missä suunnitteli lukuisia uusrenessanssi-rakennuksia eri puolille Tamperetta. Vuonna 1895 syntyi Blomin aloitteesta työväenosakeyhtiö Oma tupa, jonka hän myös suunnitteli ja rakensi. Tämä Tampereen tuomiokirkon lähellä sijainnut puutaloryhmä on jo jäänyt suurempien suunnitelmien jalkoihin. Huhtimäenkadulla on säilynyt yksi Blomin suunnittelema asuinrakennus, joka on lähes ainoa koristeellista uusrenessanssia edustava puurakennus Tampereella. Hänen muista töistään voidaan mainita Kangasalalla sijaitsevat kupari-seppä Atte Wikholmin huvila, joka muutettuna ja laajennettuna on nykyään kurssikeskuksena, ja Liuksialan kartano, jonka päärakennuksen nykyasu on hänen suunnittelemansa. (Kivinen 1982, 20-21.) Lempäälän seurakunnalle Blom oli ennen pappilaa suunnitellut keskiaikaisen kivikirkon interiöörin muutoksen, jonka viimeiset rippeet purettiin kirkossa 1980-luvulla suoritetussa korjauksessa.

Blom toimi Tampereen ensimmäisenä palomestarina vuosina 1891-1903, jolloin hän alkoi puuhata kaupungille paloasemaa (Kivinen 1982, 20-21). Vuoden 1902 lopussa hän muutti Helsinkiin Suomen Teollisuudenharjoittajain Keskinäisen Paloapuyhdistyksen tarkastajan toimeen. (Tampereen Jugend 1973.)

7.4.2. Pappilan rakennus- ja kunnostustöitä

Uuden päärakennuksen rakennusurakka annettiin Kustaa Toivoselle, joka saikin työn tehdyksi määräaikaan, 1. marraskuuta 1903 mennessä. (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan kokouksen pöytäkirja 7.11.1903, Lempäälän kirkonarkisto.)

Pappilan rakentamisesta tiedetään mm., että ovet, ikkunanpuitteet ja sisäkatot oli suunniteltu öljyttäviksi, mutta jotkut ovista olivat osin sinistyneet, ja urakoitsijalta pyydettiin mallia niiden maalaamisesta peittäväällä maalilla. Myös vesikaton käsittelyssä poikettiin työselityksestä, kun rakennuslautakunta oli kuullut, että hiiliterva ei ollut ensinkään sopivaa peltikaton käsittelyyn, ja niin katto päätettiin maalata rautamönjä-öljymaalilla. (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäkirja 4.9.1903, Lempäälän kirkonarkisto.)

Kesällä 1911 tehtiin päätös pappilan ulkoseinien tilkitsemisestä ja vuoraamisesta. Laudoituksen alle päätettiin panna tervapahvi. Ikkunoiden alapuolinen vuoraus oli suunniteltu tehtäväksi "keelatuilla" laudoilla vaakasuoraan, mutta nyt pidettiin parempana vuorata pystysuuntaisesti "makkara-laudoilla". (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäkirja 13.7.1911, Lempäälän kirkonarkisto.) Seuraavana kesänä pappila maalattiin. Papillisten virkatalojen rakennuslautakunta päätti antaa rovastin itse määrätä, minkä väriseksi rakennus tulisi, todeten vain, että "faasit maalataan eri väriseksi, ehkä punaseksi". (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäkirja 3.3.1912, Lempäälän kirkonarkisto.)

Huoneiden seinät ovat alunperin olleet tapetoidut. Vuonna 1907 tapiseeraus uusittiin seinien tilkitsemisen yhteydessä ja samalla paneloitiin keittiön seinien alaosa ja suostuttiin laittamaan korkkimatto ruokasalin lattiaan rovastin pyynnöstä. (Päivämätön rakennuslautakunnan kokouksen nro 9 pöytäkirja keväältä 1907, Lempäälän kirkonarkisto.) Vuonna 1913 päätettiin pappilassa taas tapetoida ja suorittaa sisämaalaus. Aikaisemmin vain öljytyt ikkunanpuitteet olivat jo mustuneet ja homehtuneet, ja ne päätettiin maalata. Päätettiin pitää urakkuhuutokauppa, mutta sovittiin, että "ruustinnan pyynnöstä ei oteta työhön kaupunkin sälliä ne kun on tunnettu rettelöinnistään ym. paheistaan". (Papillisten virkatalojen rakennuslautakunta 3.6.1913, Lempäälän kirkonarkisto.)

Tämän jälkeen tehdyistä korjauksista voidaan mainita esimerkkeinä vesikaton uusiminen mineraalikatoksi (1948), ulkomaalaus (1950) ja korkkimattojen hankkiminen (1952). 1950-luvun lopulla pappilaa ei pidetty enää asumismukavuudeltaan ajanmukaisena ja riittävän lämpimänä. (Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 4.9.1959, Lempäälän kirkonarkisto.)

7.4.3. Rakennuksen jääminen pois pappilakäytöstä

Syksyllä 1959, Lempäälän kirkkoherran vaihtuessa, pohdittiin seurakuntatalon, kirkkoherranviraston ja virka-asuntojen uudelleenjärjestelyä. Arkkitehti Pentti Turuselta pyydettiin luonnokset kirkolle tulevasta pappila-virastorakennuksesta, johon olisi tullut virasto, kirkkoherran, suntion ja diakonissan asunnot sekä kolme kerhohuonetta. Suunnitelmaa pidettiin kuitenkin liian kalliina, ja tonttiakin pappilalle sopimattomana. (Kirkkoneuvoston kokouksen pöytäkirja 13.12.1959, Lempäälän kirkonarkisto.)

Myös vanhaan pappilaan tehtiin korjaussuunnitelma, jonka laati arkkitehti Nordenswan. Sen mukaan kellariin olisi rakennettu sauna ja pesuhuone, vanhat palohormistot olisi purettu ja rakennettu keskuslämmitystä ja takkaa varten uudet hormit. Arkistohuone olisi uusittu rakennushallituksen normien mukaiseksi. (Lempäälän seurakunnan rakennustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 28.10.1959, Lempäälän kirkonarkisto.)

Arkkitehti E. Järventausta muinaistieteellisestä toimikunnasta oli pitänyt valitettavana, jos seurakunta luopuisi historiallisesta pappilan paikasta. Toimikunnan mielestä olisi ollut erityisen tärkeää, että vanha pappilarakennus olisi säilytetty edelleen pappilana. Lempäälän uudeksi kirkkoherraksi valittu rovasti Tarna taas piti välttämättömänä, ettei kansliaa eroteta pappilasta, ja kannatti kirkolle aiottua rakennussuunnitelmaa. (Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 20.12.1959, Lempäälän kirkonarkisto.)

Talven 1959-60 pappila oli kansliaa lukuunottamatta kylmillään (kirkkohallintokunnan pöytäkirja 4.9.1959, Lempäälän kirkonarkisto), mutta keväällä uusi kirkkoherra ilmoitti olevansa valmis muuttamaan korjaamattomaan rakennukseen. Kirkkovaltuusto myönsi lisämäärärahan pienempiä korjauksia, kuten maalausta, paperointia, lisälämmityslaitteen hankintaa ja vesijohtojen korjausta varten. (Kirkkovaltuuston pöytäkirja 3.4.1960, Lempäälän kirkonarkisto.)

Uusien tilojen suunnittelua kuitenkin jatkettiin. Vuonna 1961 järjestettiin seurakuntatalon suunnittelusta Pentti Turusen ja Erkkö Virkkusen kesken kutsukilpailu, jonka jälkimmäinen voitti (Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 18.7.1961, Lempäälän kirkonarkisto). Rakennus valmistui vuonna 1963, jolloin kirkkovaltuusto myös hyväksyi uuden pappilan piirustukset (15.12.1963, Lempäälän kirkonarkisto). Kirkkohallitus ei kuitenkaan vahvistanut suunnitelmaa, vaan teetti Turusella uuden, josta virkahuone oli jätetty pois sekä varasto- ja talous-

tiloja supistettu (Kirkkovaltuuston pöytäk. 1.4.1964, Lempäälän kirkonarkisto).

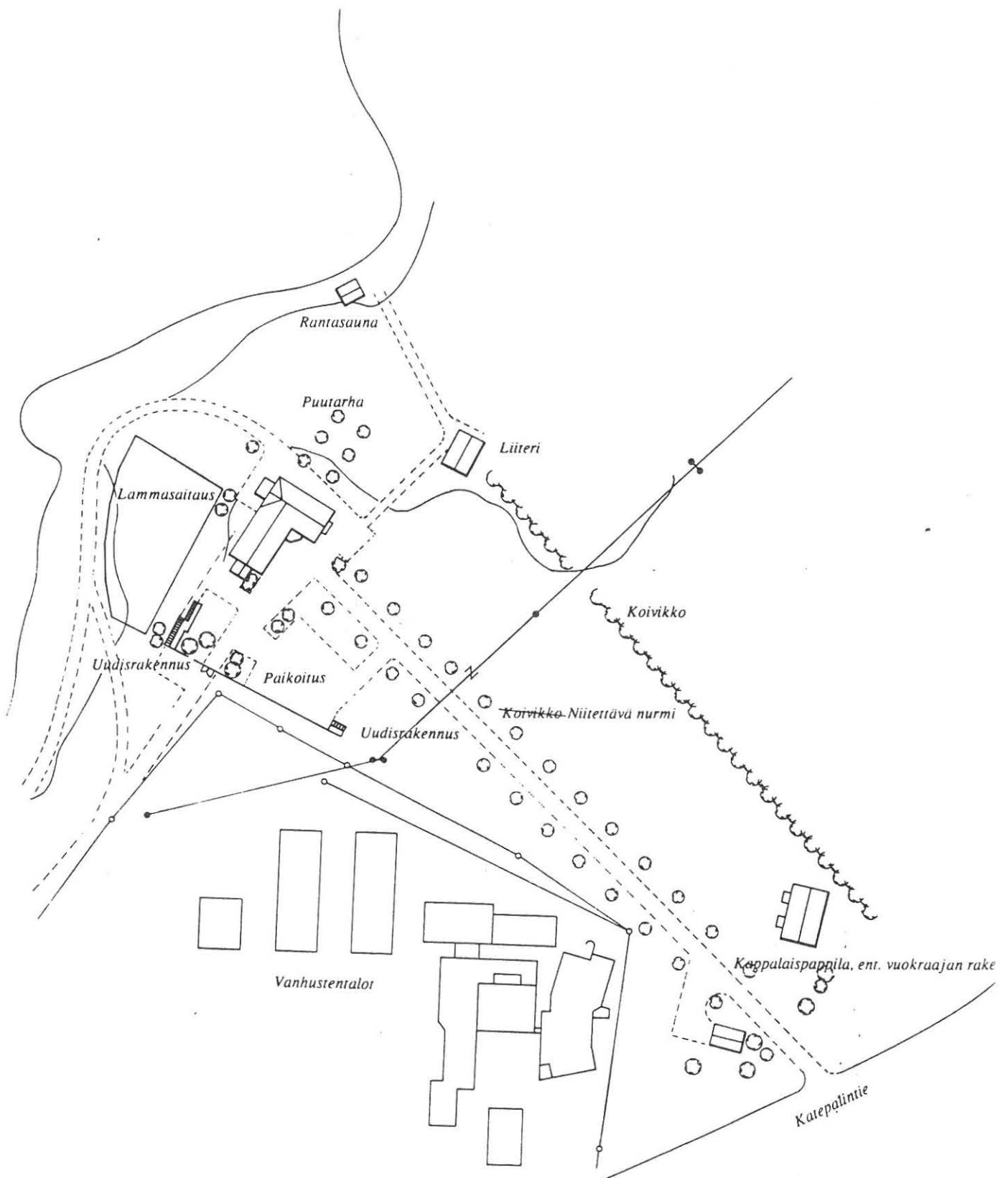
Uuden pappilan valmistuttua vanha jäi leirikäyttöön. Kesän 1965 alussa Lempäälän kirkkovaltuusto päätti myöntää varat lentopallokentän kunnostamiseen sekä leirikaluston ja -astiaston hankkimiseen vanhaan pappilaan. (Kirkkovaltuuston kokouksen pöytäkirja 1.6.1965, Lempäälän kirkonarkisto.)

Kun Lempäälän kirkkoherranpappila oli otettu leirikäyttöön, sen keittiönpäätyyn muodostettiin vahtimestarille asunto, jossa oli kaksi huonetta, keittiö ja wc. Asunnon keittiö on rakennuksen ainoa keittiötila ja se on ollut myös leiri- ja kokoontumistiloina olevan puolen käytössä. Asunnon huonekorkeutta madallettiin alakatoilla, jotka levytettiin, samoin kuin huoneiden seinäpintojakin, lastulevyllä. Ilmeisesti samassa yhteydessä myös purettiin uunit näistä huoneista.

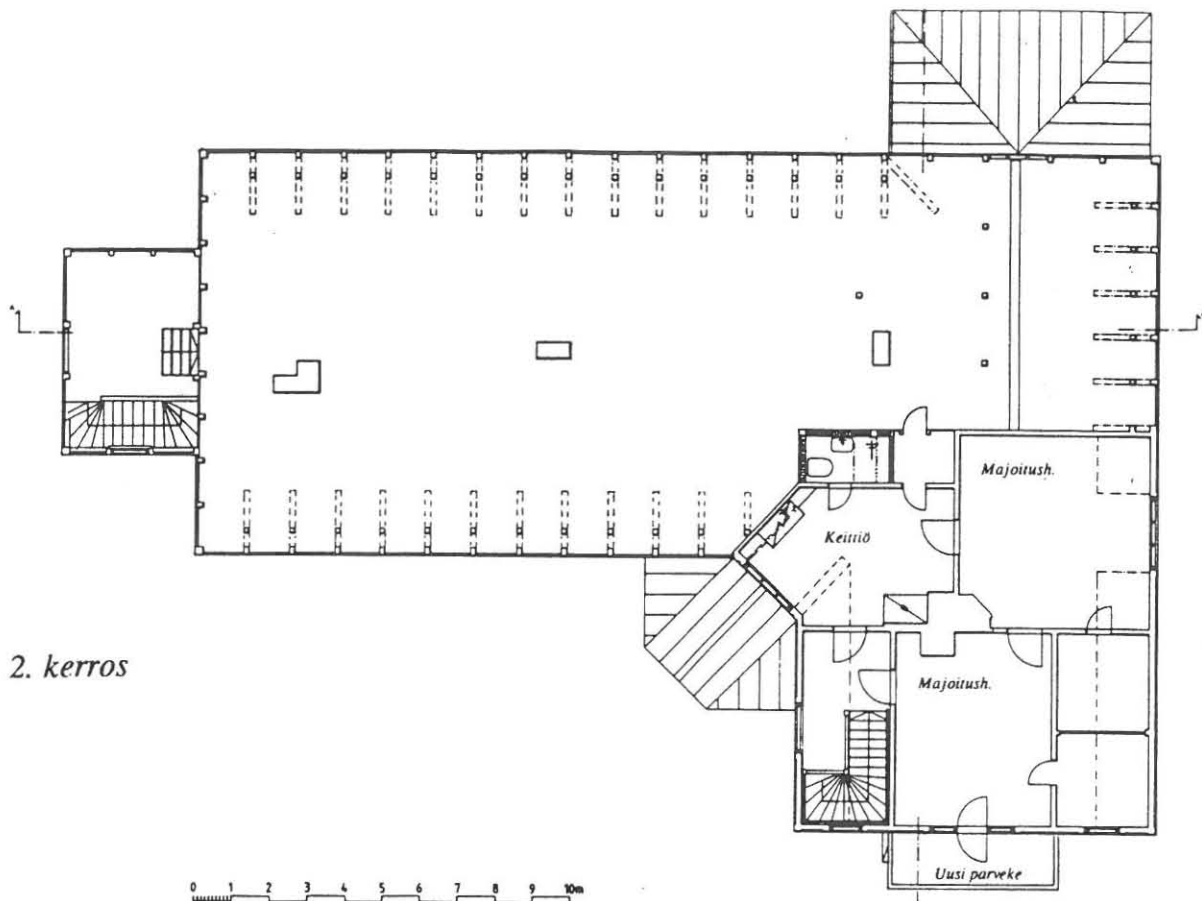
Nykyisin tarkasteltuna asunnon saneeraustoimenpiteet on tehty historiallisista arvoista välittämättä ja ilman erityisiä visuaalisia tavoitteita. Pappilaa korjattaessa kattojen ja seinien levytykset tulisi purkaa ja pyrkiä palauttamaan huoneiden alkuperäistä ilmettä.

7.5. Toimenpiteet

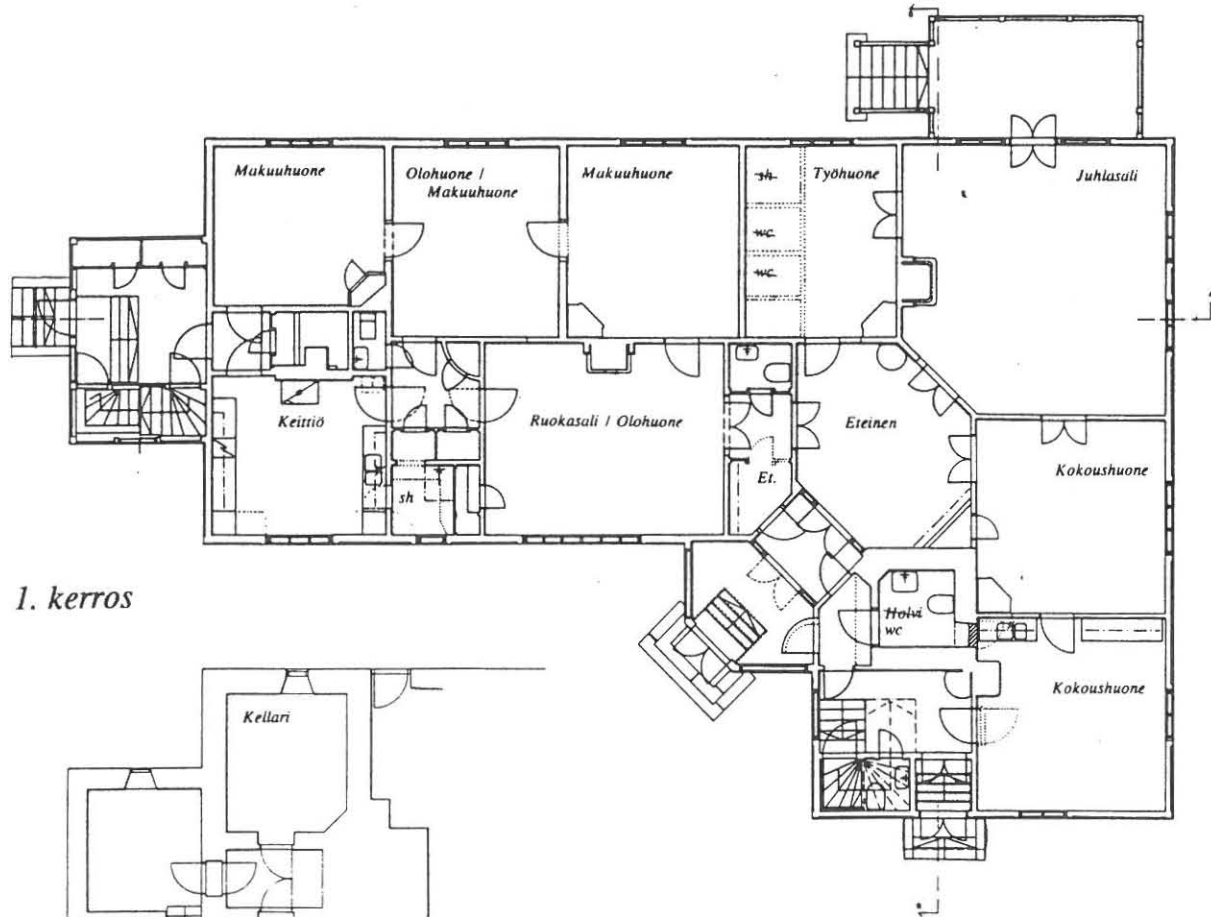
Lempäälän kirkkoherranpappilan säilyttämissuunnitelmassa rakennus ehdotetaan palautettavaksi pappilakäyttöön. Papin virka-asunnon lisäksi rakennukseen tulisi seurakunnan kokoontumis- ja majoitustiloja. Päärakennukseen suunnitellut muutokset, lähinnä saniteettitilojen uudelleenjärjestelyt, on pyritty rajaamaan mahdollisimman vähiin. Ne on pyritty suunnittelemaan tehtäväksi olemassaolevia tiloja kunnioittaen ja osin alkuperäistä ilmettä palauttaen. Pappilan ympäristön suunnittelulla on pyritty vahvistamaan maisemallisia tekijöitä ja lisäämään asuinpäädyn yksityisempää luonnetta. Suunnitelmassa on ehdotettu mm. pappilan pihan aitaamista lounais-sivultaan ja uuden yhteyden tekemistä Katepalintieltä pappilaan koivukujana, jonka on tarkoitus myös liittää entinen vuokraajan rakennus entistä kiinteämmin pappilakokonaisuuteen. Pappilan maisemallista merkitystä on pyritty lisäämään ehdottamalla tiettyjen alueiden raivaamista niityksi, maisemapelloksi tai kesäisin käytettäväksi lammaslaitumeksi.

Kuva 112. Lempäälän vanhan pappilan säilyttämissuunnitelma, asemapiirros 1: 1500

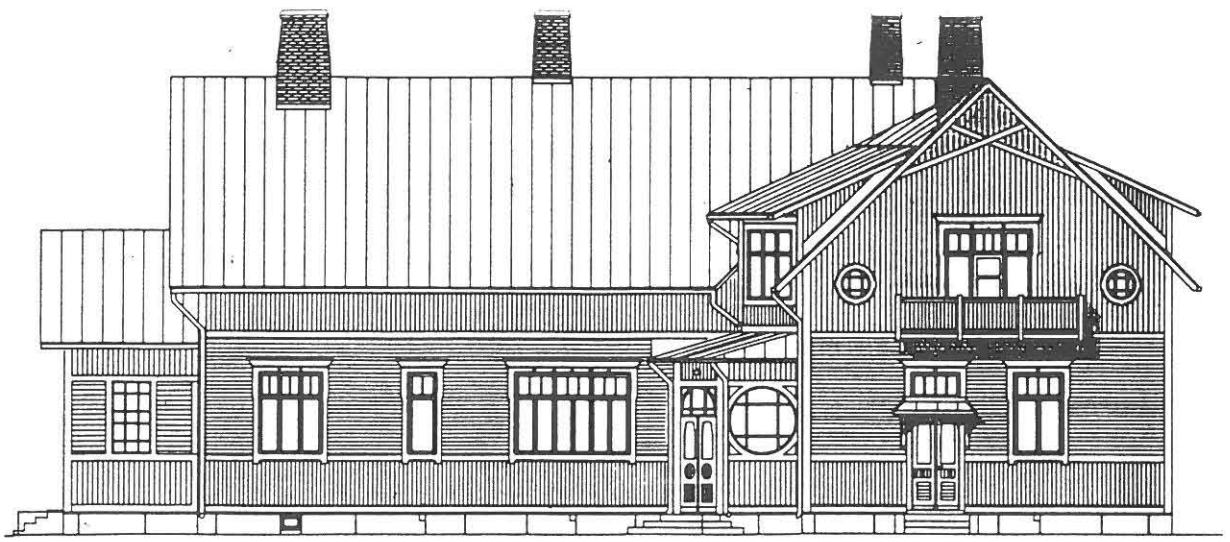
2. kerros

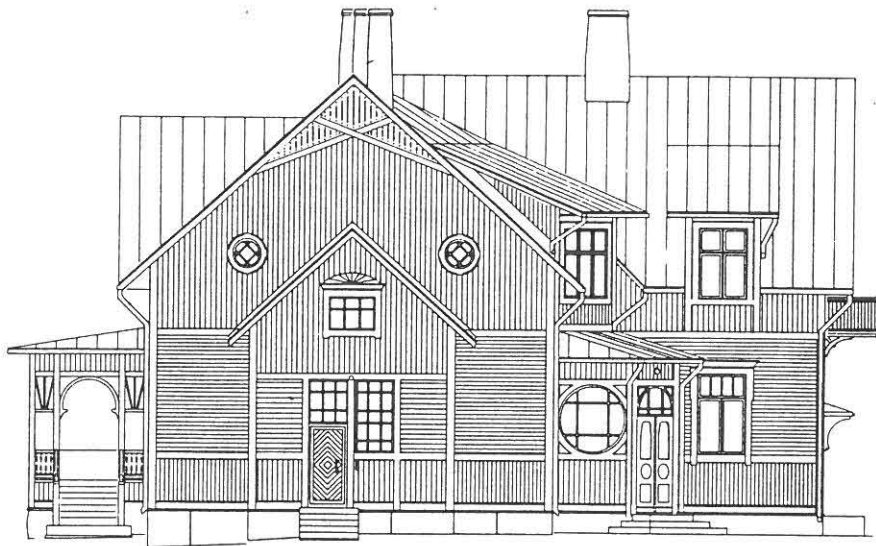
1. kerros

kellari

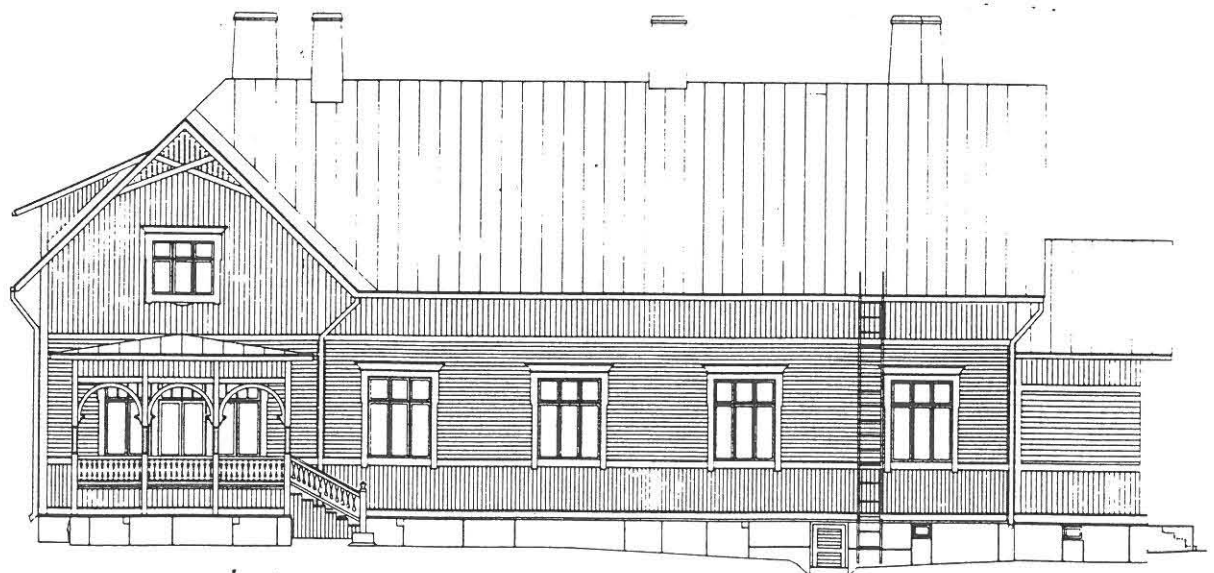
Kuva 113. Lempäälän vanhan pappilan säilyttämissuunnitelma, päarakennuksen pohjapiirroukset 1:200

julkisivu kaakkoon

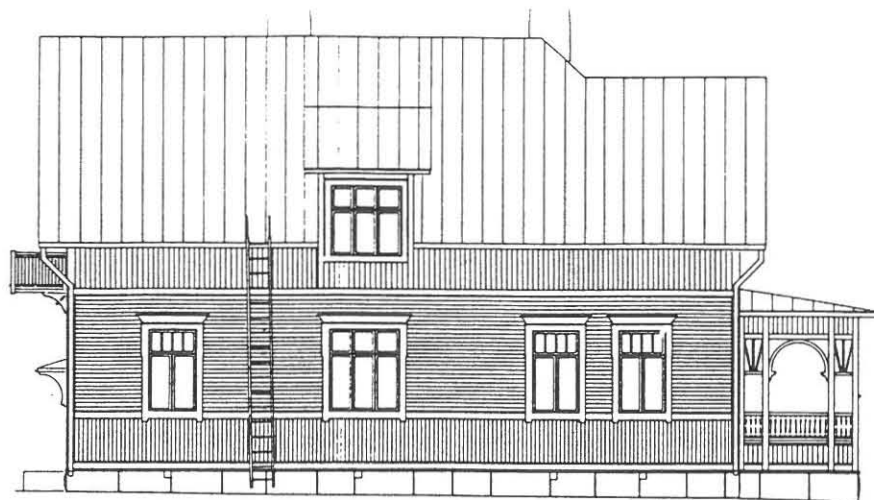

lounaaseen

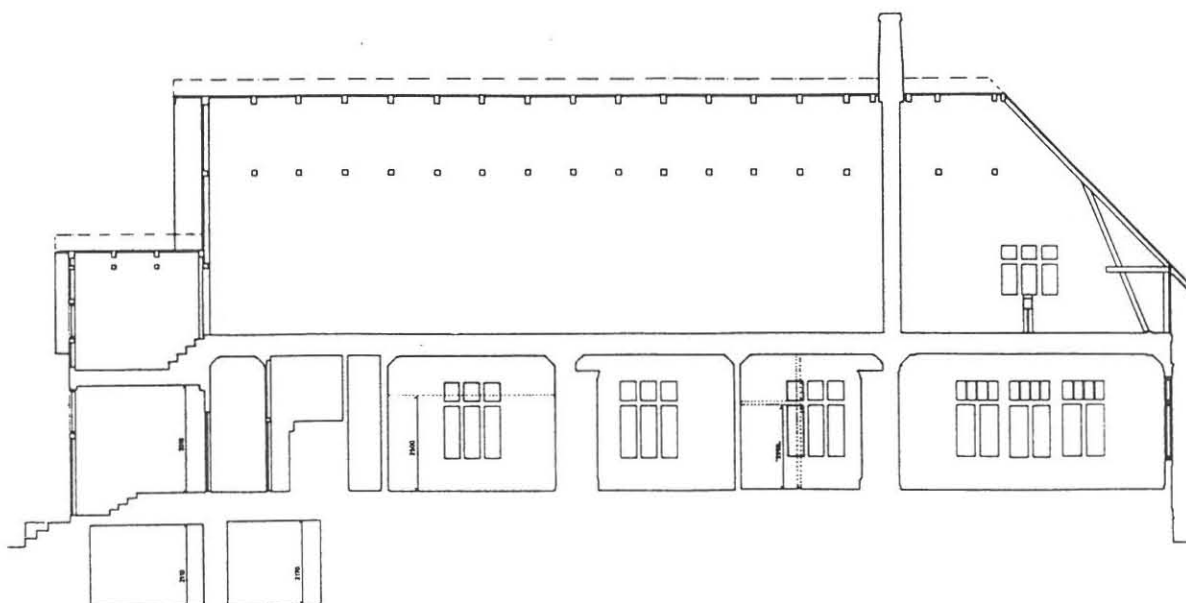
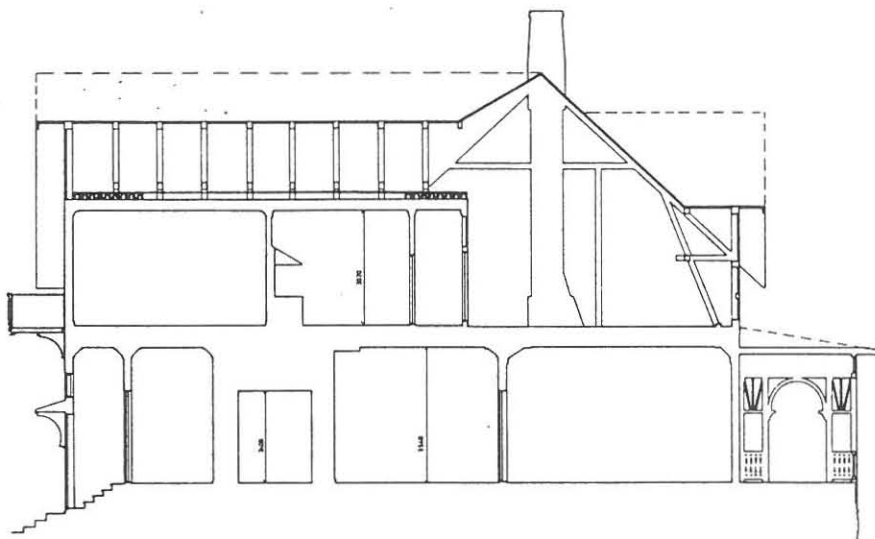

luoteeseen

Kuva 114. Lempäälän vanhan pappilan säilyttämissuunnitelma, päärakennuksen julkisivuja 1: 200

julkisivu koilliseen

Kuva 115. Lempäälän vanhan pappilan säilyttämissuunnitelma; julkisivu ja leikkaukset 1: 200

8. Materiaalit ja menetelmät pappiloiden korjauksissa

8.1. Pappilarakennusten korjausten yleislinja

Opetusministerön pappilatyöryhmän mielestä pappilarakennusten restaurointia varten tarvittiin kirkkohallituksen ja museoviraston yhteistyönä laatimat ohjeet, joilla ohjattaisiin pappiloiden korjaussuunnittelua (Pappilatyöryhmä, 46). Ohjeet laati työryhmä, joka muodostettiin museoviraston, kirkkohallituksen ja seurakuntien edustajista. Ne lähetettiin seurakuntiin kirkkohallituksen tiedotuslehden liitteenä syksyllä 1983. Niissä korostettiin sitä, että rakennusten jatkuvalla hoidolla ja asiantuntevasti tehdyillä pienillä korjauksilla parannetaan asumisviihtyvyyttä ja vältetään raskailta korjaushankkeilta. Monissa pappiloissahan on tehty niin paljon muutoksia, että niiden kulttuuriarvoista on jäänyt jäljelle vain vähän, ja toisaalta rakennuksen heikko hoito tai virheellinen korjaus on aiheuttanut vaurioita, joiden vuoksi on jouduttu laajoihin ja kalliisiin uudistus- ja korjaustoimenpiteisiin. (Pappiloiden korjausohjeet, 1.)

Pappiloiden korjausohjeissa tuotiin esille ne periaatteet, joita on toistettu monissa yhteyksissä korjausrakentamista käsittelevässä keskustelussa: Korjaus- ja ennenkaikkea muutokset rajoitetaan vain välttämättömään, on pyrittävä mahdollisimman pieniin muutoksiin ja uusimisiin vanhan talon käyttökelpoisuuden ylläpitämiseen tai parantamiseen. Toisaalta taas jo tehtyihin muutoksiin pyritään suhtautumaan suvaitsevaisesti, näkemään vanha rakennus historiallisen kehityksen tuloksena, kerroksellisenä kokonaisuutena, johon tehtyjä muutoksia ei ole yleensä syytä poistaa. Esimerkkinä mainitaan asetuksen aikoinaan pappiloihin edellyttämä tulenkestävä arkisto, jota pidetään pappilan luonnollisena osana. Kuitenkin ohjeissa todetaan vielä, että "uudempia muutoksia, jotka eivät muodoltaan tai materiaaleiltaan ole pappilan arkkitehtuuriin sopivia, voidaan uusimis- tai korjaustarpeen ilmaantuessa poistaa ja palauttaa aiempi rakenne." (Pappiloiden korjausohjeet, 2-3.) Toisissa yhteyksissä on esitetty mahdollisesti poistettaviksi ainekset, joissa ei heijastu selkeää arkkitehtoninen intentio (esim. Lilius, Rakennussuojelu ja ympäristön rekonstruointi, Arkkitehti 7/79).

Korjausohjeiden laatimisen jälkeen perusteellisia korjauksia ja muutoksia on tehty Forssan, Hollolan, Korpilahden, Kurun, Kylmäkosken, Lopen, Padasjoen, Pälkäneen, Somerniemien, Tampereen ja Vanajan kirkkoherranpappiloissa sekä Forssan, Hämeenkyrön ja Lempäälän kappalaispappiloissa. Korjaustyö liittyi käyttötarkoituksen muutokseen Forssan kirkkoherranpappilassa (pappilasta seurakuntataloksi), Korpilahdella (kunnantalosta kulttuuritaloksi), Lopella (pappilasta osittain seurakuntataloksi), Padasjoella (pappilasta toimistorakennukseksi), Tampereella (asuinrakennuksesta toimistotiloiksi) ja Hämeenkyrössä (pappilasta ravitsemus ja majoitusrakennukseksi). Hollolan, Pälkäneen ja Vanajan kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokkaiksi luokitelluissa pappiloissa korjaukset olivat osittain entistäviä ja aikaisempia asuja mukailevia, ja Kurussa, Kylmäkoskella, Somerniemellä sekä Forssan ja Lempäälän kappalaispappiloissa, pappiloissa, joita ei ole mainittu kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden pappiloiden alustavassa luettelossa, korjaustoimenpiteet tähtäsivät lähinnä asumismukavuuden ja energiatalouden parantamiseen.

8.2. Tilankäyttö

Kirkkohallituksen korjausohjeissa kehoitettiin kunnioittamaan pappilan perinteistä huonejärjestystä. Etenkin salin säilyttämistä alkuperäisenä pidettiin tärkeänä. (Pappiloiden korjausohjeet, 3.) Salitilahan on asuinkäytössä joskus osoittautunut tarpeettoman suureksi ja se on jaettu väliseinällä, tai sitten julkiseen rakennuksen päätilaksi liian pieneksi, jolloin siihen on yhdistetty viereisiä tiloja. Joissakin tapauksissa, kuten Tammelan ja Kosken kirkkoherranpappiloissa, salitilan hahmotaminen rakennuksesta on jo täysin mahdotonta. Tyypillisiä tilamuutoksia viimeaikaisissa korjauksissa ovatkin olleet pyrkimykset palata alkuperäiseen tilajaotukseen. Esimerkiksi Korpilahden kirkkoherranpappilasta purettiin väliseiniä, joita siihen oli rakennettu sen palvellessa kunnantalona.

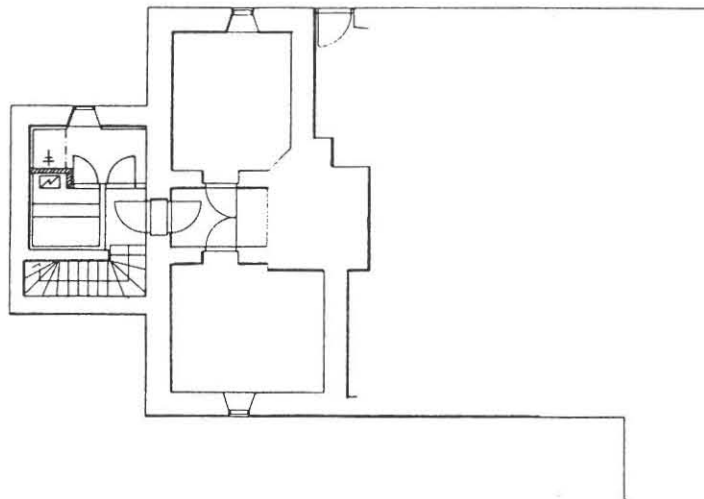
Pappiloita ei ole enää viime aikoina laajennettu, kuten tapahtui vielä 1950- ja 1960-luvuilla. Jos pappiloihin sijoitetut toiminnot ovat vaatineet lisätilaa, se on sijoitettu erilliseen rakennukseen.

Kun Lempäälän kirkkoherranpappilassa ruvettiin järjestämään eläkeläisten leirejä 1980-luvun alussa, ei puuliiterin yhteydessä olevia ulkokäymälöitä pidetty enää riittävinä, vaan yksi huone-tiloista, ilmeisesti entinen piispankamari, uhrattiin WC- ja suihkutiloiksi. Yksi kolmannes kamarin ikkunasta jouduttiin peittämään "sokeaksi". WC- ja suihkutilojen rakentaminen on ainakin periaatteessa voitu tehdä vanhoja rakenteita pahasti

turmelematta, mutta minkäänlaisia arkkitehtonisia pyrkimyksiä siitä on vaikea löytää.

Voidaan kysyä, kuinka paljon parempi uuden, kuitenkin omat puutteensa omaavan ratkaisun täytyy olla, että sillä kannattaa korvata aikaisemmin tehty, nyt huonompana pidetty ratkaisu. Voisi kuitenkin olla perusteltua purkaa saniteettitilat sangen keskeisestä huonetilasta ja käyttää uusien rakentamisessa hyväksi toissijaisempia tiloja, kuten komeroita. Mikäli invalidimitoitettu WC katsotaan tarpeelliseksi, sen voisi tehdä holviin, jonka kivirakenteiset seinät eristävät ääntä ja kestävät kosteuttakin puurakenteisia paremmin. Holvi tosin on tärkeä osa pappilakulttuurin historiaa, ja Lempäälän pappilassa vielä alkuperäinen huonetila, jonka kulttuuriarvot on otettava huomioon käyttöä suunniteltaessa. Holvissa on säilynyt ehkä parhaiten pappilan alkuperäistä sisustusta valolta ja kulutukselta suojassa vielä siksikin, että se on viime vuosikymmenet ollut käyttämättömänä - ovi lukossa ja avain hukassa.

Pappilan sauna on Majauslahden rannassa, mutta asumismukavuuden lisäämiseksi voisi uuden saunan ja nykyaikaiset pesutilat rakentaa uudisrakennukseen pappilan lounaispuolelle. Mikäli sauna aivan välttämättä halutaan välittömästi asunnon yhteyteen, paras, tosin liian ahdas ja ilmastointi- ja kosteusteknisesti hankala, paikka voisi olla kellarissa lounaan puoleisen kuistin alla.

Kuva 116. Asuntos sauna Lempäälän vanhan pappilan kellarin 1:200

8.3. Rakenteet

8.3.1. Ala- ja yläpohja

1970-luvulta lähtien ns. peruskorjaukset on pääasiassa mielletty energiataloudellisiksi korjauksiksi. Lisälämmöneristämistä ja ikkunoiden uusimista kolmilasisiksi on pidetty itsestäänselvinä toimenpiteinä korjauksissa. Suhtautuminen lisäeristykseen ja kolmannen lasin asennukseen on kuitenkin muuttunut kriittisemmäksi, ja pappiloiden korjausohjeissakin kehoitettiin laskemaan huolellisesti niiden taloudellinen kannattavuus. (Pappiloiden korjausohjeet, 5, 8)

Korjausohjeissa todettiin kylmän lattian yleensä johtuvan ikkunoiden, ulkoseinien tai ylä- ja alapohjan puutteellisesta tiiviydestä (Pappiloiden korjausohjeet, 5). Esimerkiksi Somerniemen pappilassa oli alapohjan lämmöneristeenä käytetty olkea, sammalta ja hiekkaa. Hiekan osuus eristeestä oli n. 75 - 80 %. Eristyskerros oli vuosien varrella painunut n. 3 - 5 cm irti lattiapintarakenteesta, ja kun lisäksi ulkoseinälle asennettujen lämpöputkien vaatima tila oli jätetty täyttämättä lämmöneristeellä ja rotat olivat tehneet käytäviä alapohjaan, kylmä ilma pääsi virtaamaan lattiaan. Korjauksessa vanha eriste poistettiin, kantavat rakenteet uusittiin täysin lahonneilta osiltaan ja alapohja eristettiin mineraalivillalla. (Rakennustapaselostus; Selvitys Somerniemen pappilassa suoritetusta perusparannustyöstä ajalla 6.10.1986 - 16.1.1987, Somerniemen kirkonarkisto.)

Alapohjan mahdollinen lisälämmöneristys on suositeltu tehtäväksi alapuolelle, mikäli vain tilaa on riittävästi (esim. Pappiloiden korjausohjeet, 5). Padasjoen kirkkoherranpappilassa eristys toteutettiin siten (khra Pekka Vuornos kirjeessä 14.2.1992), samoin Lopen kirkkoherranpappilassa niiltä osin, joissa alapohjarakennetta ei tarvinnut kokonaan uusia lahovaurioiden vuoksi (korjauspiirustus, Lopen kirkonarkisto).

Pälkäneellä alapohjaan lisättiin 100 mm mineraalivillaa vanhan eristeen päälle (korjauspiirustus, Pälkäneen kirkonarkisto), ja Lempäälän kappalaispappilassa sijoitettiin lisäeriste alapohjan yläpuolelle niin, että lattiapinta nousi, ja esimerkiksi peiliovia lyhennettiin alapäästään.

Alapohja on osoittautunut alttiiksi erilaisille sienivaurioille. Siksi korjausohjeissakin korostettiin alustan tuulettuvuuden tärkeyttä ja kehoitettiin tarkkailemaan alustatilaa kuntoa säännöllisesti, varsinkin korjausten jälkeen (Pappiloiden korjausohjeet, 5). Esimerkiksi Hollolan kirkkoherranpappilan kolmen miljoonan markan kunnostustyön kustannuksista lahovaurioiden korjaamisesta aiheutuneeksi osuudeksi laskettiin noin 600 000 markkaa. Korjauksessa kunnostettiin alustan tuuletusaukot, ja tuuletusta tehostettiin vielä johtamalla tuuletusaukot katolle vanhoihin hormeihin. (Rakennustapaselitys, Hollolan kirkonarkisto)

Lisäeristyksessä yläpohjan eristeen lisäämistä pidetään yleensä kannattavimpana (esim. Pappiloiden korjausohje, 5). Alkuperäinen eristys on usein ohuehko (karkean arvion mukaan vielä 1920-luvulla rakennetuissa taloissa k-arvo on vaihdellut välillä 0,4-0,6 W/m²°C, Björkholz 1980, 86), eriste on yleensä helppo lisätä kylmään ullakotilaan niin ettei se aiheuta rakennuksessa näkyviä muutoksia ja lämmön tiedetään vielä nousevan ylöspäin. Korjausohjeissa kiinnitettiin huomiota myös kunnolliseen tuulensuojaan ja ulkoseinien vierustojen ja piippujen lävistysten tiivistämiseen. Eristemateriaaleista mainittiin mineraalivilla ja sahanpuru, joiden lisäksi selluloosavilla, jota Hollolan pappilassa käytettiin yläpohjan uusituissa osissa (rakennustapaselitys, 31.10.1990, Hollolan kirkonarkisto), voisi olla puurakennuksiin sopiva vaihtoehto. Esimerkiksi Pälkäneellä yläpohjaan lisättiin 200 mm mineraalivillaeriste (korjauspiirustus, Pälkäneen kirkonarkisto).

Lempäälän kirkkoherranpappilan korjauksen yhteydessä ylä- ja alapohjan kunto on syytä tarkistaa. Lahovaurioita on voinut syntyä esimerkiksi vesijohtojen läpivientien läheisyyteen. Lämpöeristeitä täydennetään tarvittaessa. Lisälämmöneristys on edullisinta tehdä yläkerran huoneiden yläpohjaan. Vanhan sahanpurun päälle lisätään selluloosaeristettä.

8.3.2. Ulkoseinät

Sen lisäksi, että ulkoseinärakenteen muuttaminen voi olla taloudellisesti kannattamatonta, se saattaa vaikuttaa seinän kosteustekniseen toimintaan ja aiheuttaa lahovaurioita. Esimerkiksi sisäpuolinen lämmöneristäminen saattaa siirtää kastepisteen hirren sisäpintaan ja aiheuttaa näin lahoamisvaaran.

Vanhan puisen seinärakenteen toimintaperiaatteisiin kuuluu, että se pystyy läpäisemään kosteutta ja varaamaan lämpöä. Uusilla materiaaleilla lisäeristettäessä saattaa syntyä huonosti toimiva sekarakenne. (Esim. Pappiloiden korjausohjeet, 6.)

Nokian (ent. Pohjois-Pirkkalan) kappalaispappilan päärakennus vuorattiin vuonna 1950, ja hirsirungon ja vuorilaudoituksen väliin laitettiin tiiviyden parantamiseksi tervahuopa (Nokian kirkkohallintokunnan pöytäkirja 26.5.1950, Nokian kirkonarkisto). On arveltu, että tämä rakenne olisi lahottanut hirsirungon niin, että rakennus päätettiin 1960-luvulla purkaa. Toisaalta vastaavaa rakennetta on käytetty yleisesti jo 1800-luvulta lähtien. Esimerkiksi Someron kirkkoherranpappilassa käytettiin tiivistykseen asfalttihuopaa vuonna 1892 (Aaltonen 1958, 174-181) ja Lempäälän kirkkoherranpappilassa tervapahvia vuonna 1911 (papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäk. 13.7.1911). Aiemmin oli lautavuorauksen alla käytetty tiivisteinä tuohta. Useimmiten vuorauksen alle ei ole jätetty tuuletusrakoakaan, vaikka sitä oli suositeltu jo Alfred Sjöströmin rakennusoppaassa Maatalousrakennuksia vuodelta 1891. Onkin todettu, että vasta tiiviin lateksimaalin hilseileminen tuulettamattoman laudoituksen päältä näyttää 1900-luvun puolenvälin jälkeen tehneen ilmaraon välttämättömäksi. (Kaila 1987 /1, 35.)

Parhaana ulkoseinän lisälämmöneristysvaihtoehtona on pidetty sisäpuolista eristämistä huokoisella puukuitulevyllä (esim. Pappiloiden korjausohjeet, 7). Näin on tehty Pälkäneen pappilan korjauksessa. Somerniemen pappilan korjauksessa arkkitehdin mielestä oli tarpeetonta lisätä ulkoseinien lämmöneristystä. Huokoisen kuitulevyn lisäämistä hirren päälle pidettiin rakennustapaselostuksessa kuitenkin mahdollisena. (Rakennustapaselostus, Somerniemen kirkonarkisto.) Rakennusliikkeen mukaan seinät olivat kuitenkin niin "vääriä" ja "poissa passista", että niiden levytystä ei voinut tehdä selostuksessa esitetyllä tavalla. Kun asiasta oli neuvoteltu arkkitehdin kanssa, päätettiin seinät oikaista lautakoolauksella ja levyttää kipsilevyllä. Myöhemmin todettiin vielä, että kun seinät koolataan, voidaan se samantien tehdä 50 mm soirolla, ja lisätä lämmöneristys, koska lisäkustannusta tulisi vain villan osalta. (Selvitys Somerniemen pappilassa suoritetusta perusparannustyöstä ajalla 6.10.1986 -16.1.1987, Somerniemen kirkonarkisto.)

Lempäälän kirkkoherranpappilan ulkoseinärakenteet näyttävät pääasiassa hyväkuntoisilta. Joitakin ilmeisen paikallisia laho- ja hyönteisvaurioita (luultavasti kuolemankellon aiheuttamia) hirsissä voi havaita esimerkiksi pääsisäänkäynnin oikealla puolella olevassa seinässä, johon on ollut kiinnitettynä tikka- taulu, ja vuoraus on turmeltunut tikanheiton vuoksi, sekä pääsisäänkäynnin kuistin yläpuolella olevassa seinässä, johon lahovaurio on ilmeisesti tullut katon vuotamisen seurauksena jo parikymmentä vuotta sitten. Pelkkä vaurion leviämisen estäminen ja vuorauksen uudistaminen lahonneilta osiltaan

saattavat riittää korjaukseksi. Esimerkiksi alimpien hirsikertojen ja muiden mahdollisesti vaurioituneiden piilossa olevien kohtien kunto on myös syytä tarkistaa. Ulkoseinien tiivistys täydennetään tarvittavilta osin tervatulla riveellä.

8.3.3. Vesikatto

1800-luvun alkupuolella pappiloiden katteena oli tervattu lautakatto tai vaatimattomammissa pappiloissa tuohi-malkakatto. Vuosisadan loppupuolella teollistumisen myötä yleistyivät huopa-, pelti- ja pärekatot ja 1900-luvun alkupuolella tiilikatto. Lauta-, malka- eikä edes pärekattoa ole jäljellä enää missään tutkituista pappiloista.

Korjausohjeissa pidettiin sileää maalattua peltiä ja huopaa sopivimpina ja tiiltäkin mahdollisena materiaalina uusittaessa arvokkaana pidettävän pappilan vesikattoa. Vesikaton kunnossapito onkin erittäin tärkeää rakennusten säilymiselle, ja kattojen korjauksia ja uusimisia on toteutettu pappiloissa muutenkin kuin vain muiden korjaustoimenpiteiden ohessa. Yleensä katemateriaalina on käytetty peltiä. Uusi peltikatto on esimerkiksi Hattulan pappilassa sekä Ikaalisten kappalaispappilassa, jossa sillä on korvattu entinen tiilikatto. Myös Pälkäneen pappilasta purettiin tiilikatto. Sen alla olleen pärekaton päälle tehtiin uusi ruodelaudoitus ja rakennus katettiin sileällä pellillä, joka peittomaalattiin. Lempäälän kappalaispappilan tiilikatto korjattiin purkutyömailta saaduilla kattotiilillä. Tiilikaton korjaamista hankaloittava tekijä onkin vaikeudessa saada vastaavia tiiliä rikkoutuneiden tilalle. Muuten tiiltä katemateriaalina kuitenkin ilmeisesti arvostetaan nykyisin. Siitä kertoo sekin, että uutena materiaalina vanhojen pappiloidenkin kattamiseen on yleistymässä sitä jäljittelevä muovipintainen pelti, jota on käytetty esimerkiksi Längelmäen, Tammelan ja Urjalan kappalaispappiloissa.

Lempäälän kirkkoherranpappilan alkuperäinen peltikatto muutettiin mineraalikatoksi vuonna 1948. Mineraalilevyjen alle asennettiin kattuhuopa (Kirkkohallintokunta 3.3 1948, Lempäälän kirkonarkisto). 1970-luvun alussa katto rupesi vuotamaan ja se katettiin nykyisellä maalatulla peltikatteella (nuor.ohj. Helli Vilpas suullisesti). Katto vaikuttaa hyväkuntoiselta ja sen käsittelyksi riittänee maalaus nykyisentyypisellä maalilla.

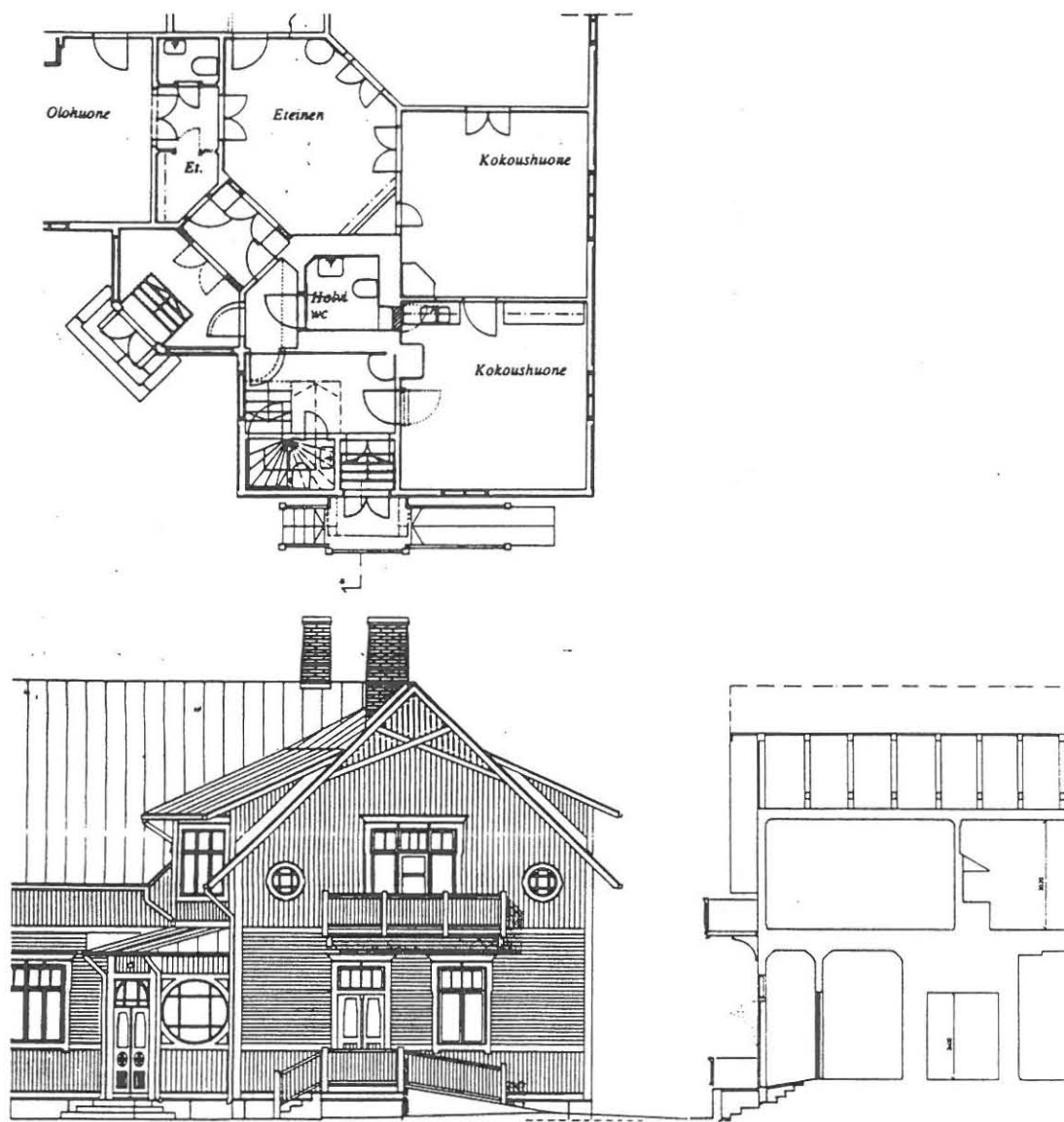
3.3.4. Parvekkeet, kuistit, portaat ja luiskat

Lempäälän kirkkoherranpappilan yläkerran kaakonpuoleiseen kamariin on alunperin liittynyt parveke, joka kuitenkin on ilmeisesti lahonnut ja purettu. Parveke voitaisiin rekonstruoida käyttäen apuna vanhoja valokuvia mikäli sopiva kuva vain löytyisi. Vanhoissa valokuvissa parveke kuitenkin on yleensä jäänyt kasvillisuuden taakse, eikä ole täsmällistä tietoa siitä millainen se on ollut. Joitakin oletuksia voidaan tehdä Blomin muiden vastaavien rakennusten parvekkeiden ja esimerkiksi Lempäälän pappilan salin kuistin perusteella, mutta koska tehtävä parveke kuitenkin on uusi, eikä sitä kannattaisi tehdä edellisen kaltaiseksi tässä olleen, lahoamiseen johtaneen rakennevirheen vuoksi, siinä voisi joka tapauksessa käyttää myös uutta pappilan arkkitehtuurin kanssa sopusoinnussa olevaa muotokieltä. Viimeistelytason tulisi kuitenkin olla korkeampi kuin viime aikojen tavallisissa puuparvekkeissa.

Lempäälän pappilan pääkerroksen lattiantaso on yli metrin korkeudella maanpinnasta. Siirtyminen maantasolta kivijalan korkeudelle on järjestetty ulkoportailla, ja loput portaista ovat sisätiloissa. Ulkoportaot ovat luonnonkivistä lukuunottamatta keittiönporrasta, joka on betonia, ilmeisesti myöhemmin tehty ja jo huonokuntoinen. Sen voisi uusia luonnonkiviseksi.

Liikuntaesteisten tasoero-ongelmien ratkaisu tyydyttävällä tavalla pappilassa on vaikeaa. Yläkerran tilat ovat käytännössä pyörätuolilla liikkuvien tavoittamattomissa; hissiähän rakennukseen ei ole järkevää tehdä. Pääsy ensimmäiseen kerrokseenkin on parasta toteuttaa lähimmäisten apuun turvautumalla vaikka ratkaisu jättäekin liikuntaesteiset epätasa-arvoiseen asemaan. Apuna voidaan käyttää tarkoitusta varten suunniteltuja välineitä.

Kiinteitä luiskia on rakennettu mm. Hollolan ja Tammelan kirkkoherranpappiloihin ja Forssan kappalaispappilaan. Parhaiten on onnistuttu Hollolassa, jossa luiska voitiin sijoittaa toissijaiselle sivulle keittiön päätyyn, johon muutenkin tehtiin muutoksia mm. purkamalla keskuslämmityspiippu. Liikuntaesteisten lisäksi luiska palvelee keittiön huoltoa. Tammelan ja Forssan esimerkkejä ei voi pitää rohkaisevina. Mikäli Lempäälän pappilaan välttämättä halutaan kiinteä luiska, paras paikka sille voisi olla entisen kanslian sisäänkäynti. Sisätiloissa oleva korkeusero siirrettäisiin ulos poistamalla sisäänkäynnin yläpuolella oleva katos ja nostamalla ovia yläikkunaan asti. Luiska rakennettaisiin piirroksen mukaisesti. Vanhat rakenteet voisi jättää uusien alle, ja katos voitaisiin tallettaa ullakolle. Järjestely olisi monimutkainen, eikä tulos luultavasti vaivan arvoinen. Uusi parveke olisi luiskan katoksena.

*Kuva 117. Suunnitelma Lempäälän vanhan pappilan kiinteäksi luiskaksi
1:200*

Pappilan luoteissivulla on saliin liittyvä avokuisti. Sen lattia ja porrastasot on uusittu painekyllästetystä laudasta, muuten kuisti on maalaamalla käsiteltyä puuta. Kattamattomien portaiden kaide on pahasti lahonnut ja se tulee korjata käyttäen mallina säästyneitä osia. Lattian ja portaiden painekyllästetty puutavara voidaan näkyvillä osilla korvata kyllästämättömällä, joka käsitellään maalaamalla.

3.5. Ikkunat, ovet ja uunit

Korjaustyöohjeissa todettiin, että yleensä lisälasin asentaminen ikkunoihin ei ole taloudellisesti kannattavaa eikä ikkunoiden uusiminen tarpeellista. Vanhat ikkunat tehtiin valikoidusta puusta ja suojattiin kunnolla öljymaalilla ja öljykitillä, ja niiden puutteet ovat yleensä helposti korjattavissa. Ohjeissa huomautettiin lisäksi kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden pappiloiden osalta, että vanhankin mallin mukaan uusimisen yhteydessä menetetään historiallinen aitous ja yleensä myös alkuperäinen arvokas heloitus. (Pappiloiden korjausohjeet, 8.)

Esimerkiksi Hollolan ja Pälkäneen pappiloissa kunnostettiin vanhat ikkunat. Niitä korjattiin lähinnä uusimalla tiivisteet ja ulkopuitteiden ja karmien lahonneita alaosia. Hollolassa uusittiin myös heloitus, Pälkäneellä se tehtiin vain niiltä osin kuin katsottiin tarpeelliseksi. (Työselitykset, Hollolan ja Pälkäneen kirkonarkistot.)

Ikkunat on uusittu Kurun, Kylmäkosken ja Lopen kirkkoherranpappiloissa sekä Forssan, Hämeenkyrön ja Lempäälän kappalaispappiloissa. Kolmelasisiksi ikkunat muutettiin Padasjoella asentamalla lisälasi, ja Somerniemellä uusimalla sisäpuite eristyslasilla varustetuksi. Vaikka nykyisin pyritään ikkunoita uusittaessa säilyttämään alkuperäinen ilme, tehdään puitteet kuitenkin yksityiskohdiltaan karkeammiksi, ja jaotus saatetaan toteuttaa vain uloimmassa ikkunassa. Jopa uusi, liian sileänä kiiltävä lasi vaikuttaa yllättävän ratkaisevasti ikkunoista syntyvään vaikutelmaan.

Kosken pappilassa, jossa on vuosien varrella vähitellen uusittu ovia ja ikkunoita, tiivistettiin uusien ikkunoiden karmin ja seinän välinen rako polyuretaanilla, joka ei elä puurakenteen mukana, ja niin tiivistykseen on lyhyessä ajassa päässyt muodostumaan rakoja, joiden vuoksi on menetetty se mahdollinen hyöty, joka saavutettiin vaihtamalla vanhat ravistuneet ikkunat uusiin.

Ovista korjaustyöohje totesi, että vanhat ovet säilytetään tarpeen mukaan kunnostaen, ja varoitti samalla maalaamasta ovipeilejä kiinni kehykseen, koska niiden on päästävä elämään (Pappiloiden korjausohjeet, 8). Kosken pappilassa kuitenkin jatketaan ovien uusimista, koska vanhojen liitokset ovat löystyneet ja ovien korjaamisen pelätään olevan liian vaivalloista ja kallista. Vanhat ovet aiotaan tallettaa ullakolle.

Pälkäneellä vanhat sisäovet kunnostettiin ja maalattiin tutkimusten perusteella tehdyllä vanhalla maalaustavalla. Ullakolta löytynyt vanha ovi siirrettiin kirkkoherran työhuoneen ja asuinhuoneen välille, mutta se maalattiin liian kosteana ja maalaus on turmeltunut oven kuivuessa.

Lempäälän kirkkoherranpappilan ikkunat ovat alkuperäiset ja melko hyväkuntoiset. Niiden karmeista ja puitteista voisi poistaa maalin maalinpoistoaineella, tarkistaa nurkkaliitokset ja lasitusten kiinnitykset ja uusia kittaukset pellavaöljykitillä. Ikkunoiden puosot ja kitti maalataan öljymaalilla pari millimetriä kittauksen yli lasin puolelle. Lisäksi sisäikkunoiden tiivistykset pitäisi uusia.

Pappilassa on myös pääasiassa alkuperäiset ovet. Vahtimestarin asuntoa tehtäessä joitakin ovilevyjä on viety ullakolle. Ne tulisi palauttaa takaisin paikoilleen. Ovet karmeineen ja kehyslistoineen puhdistetaan ja maalataan vain tarvittaessa. Vanhojen ovien ei tarvitse näyttää uusilta.

Uunit kuuluvat olennaisesti vanhoihin asuinrakennuksiin. 1900-luvun puolenvälin jälkeen niitä on purettu tarpeettomina monista pappiloistakin keskuslämmityksen asentamisen yhteydessä. Viime vuosina uuneille on alettu taas antaa enemmän arvoa, ja niitä on kunnostettu esimerkiksi Pälkäneen pappilassa ja siirretty purkutaloista Vanajan vanhaan kirkkoherranpappilaan.

Lempäälän pappilan uunit ja hormit ovat säilyneet harvinaisen hyvin. Ainakin salin ja ruokasalin uunit ja niihin liittyvät hormit tulisi kunnostaa käyttökuntoon. Uunien korjauksessa käytetään savi- ja hormeissa kalkkilaastia.

8.3.6. Sisäseinät

Pappiloiden korjausohjeissa todettiin tapetin olevan pappilan asuinhuoneiden tavallisin seinänpäällyste. Sen ohella katsottiin voitavan käyttää maalattua pahvipintaa. Peittämättömän hirsi-seinän tai käsittelemättömän laudan katsottiin sopivan korkeintaan ullakolle. (Pappiloiden korjausohjeet, 10.) Pappiloiden korjauksissa seinät onkin yleensä tapetoitu paperitapeteilla. Korpilahden ja Lopen kirkkoherranpappiloissa on lisäksi käytetty maalattua lasikuitukangasta. Lopella ratkaisuun oli päädytty kiviseinissä siksi, että maalauspinnat olivat niissä nopeasti rapistuneet (khra Teuvo Vähäkylä suullisesti). Hirsi-seiniä on otettu paljaaksi leirikäytössä olevissa Lempäälän ja Eräjärven kirkkoherranpappiloissa.

Lempäälän kirkkoherranpappilan huoneiden seinäpinnat ovat alunperin olleet tapetoituja. Tapetin alla on ollut pinkopahvi. Viimeksi pappila on paperoitu vuonna 1960 ajalle tyypillisillä hillitynvärisillä pienikuvioisilla tapeteilla, jotka ovat ajan kuluessa vielä haalistuneet. Tapetit ja pahvit on monista huoneista jo poistettu kokonaan, mutta paikkapaikoin on säilynyt riekaleita, joiden alimmat kerrostumat ovat vuosisadan alun tyyllisiä. Niitä voidaan käyttää mallina valittaessa uusia tapetteja, joilla seinät tapetoidaan. Tapetin alustaksi kiinnitetään pinkopahvi - tai mahdollisimman ohut kipsilevy, mikäli kokoontumistiloissa tarvitaan parempia paloteknisiä pintaominaisuuksia. Muutamissa huoneissa seinäpinnoitteet ovat säilyneet, tosin haalistuneina ja pullistuneina. Niissä pinkopahvi leikataan auki, kostutetaan ja pingotetaan suoraksi. Uusi tapetti kiinnitetään vanhojen kerrosten päälle.

8.3.7. Sisäkatot

Pappiloiden sisäkatot ovat huoneen käytöstä ja pappilan rakennusajasta riippuen voineet olla esimerkiksi leveästä valkoiseksi maalatusta sileästä laudasta, valkoisesta pinkopahvista tai maalatusta tai öljytystä lautapaneelista. (Pappiloiden korjausohjeet, 9.)

Korjausohjeissa pidettiin mahdollisena valkoisen sileän kattopinnan tekemistä pinkopahvin sijasta esimerkiksi kipsilevystä. Maaliksi suositeltiin liimamaalia ja uusille paneelikatoille öljy-maalia joko peittävästi tai kuullottaen. Alaslaskettuja kattoja, joita vielä 1970-luvulla tehtiin vanhoihin pappiloihinkin, ei pidetty toivottavina. (Pappiloiden korjausohjeet, 9.) Niitä onkin viimeaikaisissa korjauksissa purettu esimerkiksi Forssan ja Hollolan kirkkoherranpappiloista.

Lempäälän kirkkoherranpappilan sisäkattoina on hienot panelikatot, joissa on käsin veistäen koristellut kattolistat. Katot listoineen ovat alunperin olleet öljytyjä, nykyisin jotkut niistä on maalattu vaaleiksi ja osa lakattu. Puhdistaminen riittänee hyväkuntoisilta vaikuttavien kattopintojen käsittelyksi. Alakatoilla varustettujen huoneiden kattopintojen käsittely täytyy harkita levytysten purkamisen jälkeen.

8.3.8. Lattiat

Vanhojen pappiloiden lattiat ovat olleet maalattua lautaa tai päällystetty korkkimatolla. Kirkkohallituksen korjaustyöohjeessa pidettiin mahdollisena myös lakatun lautalattian tai parketin käyttämistä mikäli lattiapinta joudutaan uusimaan eikä huonetilan suhteen aseteta erikoisia entistämistavoitteita.

(Pappiloiden korjausohjeet, 10.) Viimeaikaisissa korjauksissa onkin yleensä päädytty päätiloissa parkettiin ja lakattuun lattiaan ja muualla muovimattoon, korkkiin ja linoleumiin. Pälkäneen kirkkoherranpappilassa arkkitehti ehdotti salin ja pääeteisen lattioiden maalaamista vaaleanharmaaksi. Korjaus-toimikunta puolsi kuitenkin lakkausta perustellen kantaa sillä, että uudet kalliit lattialankut, jotka oli jo ostettu ja kiinnitetty, olivat lakattavaksi tarkoitettua laatua. Arkkitehdin maalauttamat värimallilankut päätettiin säilyttää mahdollista myöhempää maalausta varten. (Työmaakokouksen pöytäkirja nro 12, 15.11.1984, Pälkäneen kirkonarkisto.) Salin lattialankut uusittiin, koska lattiankannattajien välistä etäisyyttä muutettiin alapohjan lisäeristyksen yhteydessä.

Lempäälän kirkkoherranpappilassa lienee alunperin ollut maalatut laotalattiat. Ruokasaliin päätettiin laittaa korkkimatto vuonna 1907. Vanhimmat nykyisistä korkkimattolattioista ovat todennäköisesti vuodelta 1952 (Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 14.1.1952, Lempäälän kirkonarkisto). Vahtimestarin asunnon ja ruokasalin muovimatot sekä salin muovilaattalattia ovat uudempia. Yläkerran huoneissa on maalattu laotalattia.

Joissakin tiloissa voisi pyrkiä säilyttämään vanhan korkkimaton täydentämällä niitä kuluneimmilta osiltaan muista huoneista saatavilla matonpaloilla. Muihin alakerran tiloihin asennetaan uusi tummanruskea korkkimatto. Huoneissa, joissa kattopanelit on maalattu, matto voisi olla vaaleampi harmaa. WC- ja pesu-tiloissa käytetään muovimattoa. Yläkerrassa säilytetään laotalattiat.

8.3.9. Ulkomaalaus

Perinteisiä vanhojen rakennusten ulkomaaleja olivat keitto-, öljy- ja rappauspinnoilla kalkkimaalit. 1900-luvulla on kehitetty uusia maalityyppejä, mm. alkydimaalit, joita on käytetty 1920-luvun lopulta, ja lateksimaalit, joita on käytetty Suomessa 1950-luvulta lähtien. Uudet maalit ovat kestäviä, mutta esimerkiksi niiden tiiviys on aiheuttanut ongelmia ja maalien poisto ja uusintamaalaus ovat hankalia. (Kaila 1987 /2, 71.) Niinpä vanhojen rakennusten ulkomaalauksessa on pyritty viime aikoina palaamaan perinteisiin maaleihin. Mm. Vanajan kirkkoherranpappilan edellisestä ulkomaalauksesta oli kulunut niin kauan, että se oli säästynyt uusilta maalilaaduilta ja voitiin maalata perinteisellä pellavaöljymaalilla, jota aiotaan käyttää myös Hollolan pappilassa kesällä 1992 toteutettavassa ulkomaalauksessa. Vaikeampi tehtävä on edessään Luopioisten pappilan nykyisillä omistajilla, jotka haluaisivat maalata lateksimaalilla maalatun päärakennuksen keltamultakeitto-maalilla.

Korjaustyöohjeiden mukaan ulkomaalasta uusittaessa lähtökohtana kannattaa pitää entisen maalilaadun käyttämistä (Pappiloiden korjausohjeet, 10). Pälkäneen pappilan vuoden 1984 korjausohjelmassa päärakennuksen ulkomaalauksessa ehdotettiin tukeuduttavaksi entiseen perinteiseen väriasuun ja käytettäväksi samaa maalilaatua, jolla se oli aiemminkin maalattu. Edellinen ulkomaalaus oli suoritettu vuonna 1972 lateksimaalilla. (Maalaustyöselitys 2.3.1972, Pälkäneen kirkonarkisto.)

Lempäälän kirkkoherranpappilan ulkoseinissä on todennäköisesti alkuperäinen vuoraus. Se on maalattu lateksimaalilla. 1930-luvulta olevista mustavalkoisista valokuvista päätellen pappilan värityksen on nykyisin yksinkertaisempi kuin silloin, mutta lienee kuitenkin perusratkaisuiltaan säilynyt alkuperäisen kaltaisena. Lateksimaali on poistettava kaapimalla ja kemiallisesti, ja samalla on pyrittävä selvittämään ja kirjaamaan värityksen eri vaiheet ja yksityiskohdat. Esimerkiksi vuorauksen koristeleikkauksissa on jossakin vaiheessa nähtävästi ollut punaisia tehosteita. Rakennus maalataan ulkoa pellavaöljymaalilla väriselvitykseen pohjautuvan suunnitelman mukaisesti.

8.4. Konetekniset työt

Lempäälän kirkkoherranpappilan lämmityksessä tulee lähinnä kysymykseen suora sähkölämmitys, jota täydennetään uunien käytöllä. Ilmanvaihto säilytetään painovoimaan perustuvana. Keittiötiloissa sitä tehostetaan hormiin liitettävällä liesituulettimella.

Rakennuksessa on vanhoja sähköjohdotuksia, eristeitä ja kytkimiä, jotka huolletaan ja pyritään säilyttämään käyttökunnossa. Mikäli niiden ei katsota olevan riittävästi sähköturvallisuusmääräysten mukaisia, voisi tutkia mahdollisuutta käyttää vanhoja asennuksia alhaisemmalla jännitteellä. Asuinhuoneiden sähköjohdotukset ja kytkimet uusitaan, ja vanhoja kytkimiä kootaan julkisempaan käyttöön tuleviin tiloihin.

8.5. Pappiloiden ympäristöt

8.5.1. Muut rakennukset

Pappiloiden ollessa vielä maatiloja, niihin kuului pää-rakennuksen lisäksi kinkerij- ja väentupia, eläinsuojia, aittoja ja muita ulkorakennuksia. Kun maanviljelyksestä ja karjanhoidosta sitten luovuttiin, purettiin tarpeettomiksi jääneet talousrakennukset, ja pihapiirit autioituivat. Varsinkin syrjäisemmällä paikoilla sijainneissa pappiloissa, esimerkiksi Kurussa ja Vesilahdessa, on kuitenkin säilynyt vielä hyviä esimerkkejä 1800-luvun lopun maalaispappilaympäristöistä.

Pappilan historiallisen ympäristökuvan säilyttämiseksi olisikin hyvä pyrkiä säilyttämään jäljellä olevat käyttökelpoiset rakennukset. Niiden ylläpito edellyttääkin usein vain suhteellisen halpoja toimenpiteitä, kuten vesikatkon kunnossapitoa. (Pappiloiden korjausohjeet, 11.)

Lempäälän kirkkoherranpappilaan kuuluneista rakennuksista ovat jäljellä enää sauna, liiterirakennus ja kappalaisen pappilana oleva vuokraajan asuinrakennus. Ne sijaitsevat suhteellisen etäällä päärakennuksesta eikä niillä ole mainittavampaa visuaalista merkitystä pappilakokonaisuudessa. Niiden säilymisestä kannattaa kuitenkin huolehtia ja vahvistaa niiden liittymistä päärakennukseen esimerkiksi istutuksin. Lisäksi voisi rakentaa uuden piharakennuksen, johon tulisi sauna siihen liittyvine peseytymis- ja oleskelutiloineen sekä autotalli ja varasto.

8.5.2. Pellot, puistot ja puutarhat

Monet pappilat ovat olleet 1700-luvun loppupuolelta lähtien merkitseviä puutarha- ja puistokulttuurin uranuurtajia maaseudulla. Esimerkiksi Hauhon ja Padasjoen pappiloiden katselmuskirjoissa tältä ajalta on maininta puutarhasta (Suolahti 1912, 149). Perinteisesti pappilassa on ollut keittiökasvitarha, ryytimä, hedelmäpuutarha ja erilaisia koristeistutuksia. Vieläkin monissa pappilaympäristöissä on vanhoja istutettuja puita, koivukujia ja kuusiaitoja.

Puutarhanhoidolla on nähty syvällisempikin merkitys kuin vain tuoreiden kasvien saanti papin perheen ruokapöytään. Ainakin vielä 1950-luvulla esimerkiksi kirkkohallituksessa pidettiin tärkeänä sitä, että seurakunnissa, joissa väestön valtaosa saa toimeentulonsa maanviljelyksestä, papilla olisi riittävän suuri puutarha ja perunamaa ja näin mahdollisuus omakohtaiseen ruumiilliseen työhön ja samastumiseen seura-

kuntalaistensa pääosan kanssa. (Ahti Aurasen allekirjoittama kirkkohallituksen kirje Nokian seurakunnalle 12.3.1957, Nokian kirkonarkisto.)

Puutarhojen nykytilanne riippuu paljon pappilan asukkaiden tai omistajan kiinnostuksesta ja mahdollisuuksista puutarhanhoitoon. Jotkut puutarhoista ovat hyvin hoidettuja, jotkut taas päässeet villiintymään.

Kirkkohallituksen korjausohjeissa katsottiin, että vanhojen pappilanpuutarhojen ja puistojen kasvikkannat voidaan selvittää, ja laatia niiden perusteella historiaan pohjautuvat mutta nykyiset voimavarat huomioonottavat hoitosuunnitelmat (Pappiloiden korjausohjeet, 12). Rakennusten korjaustöiden yhteydessä puutarhoja ei kuitenkaan juuri ole suunniteltu. Asemapiirroksissa, mikäli niitä on lainkaan sisällytetty suunnitteluasiakirjoihin, kasvillisuus on yleensä käsitelty varsin viitteellisesti. Toimenpiteet ovat rajoittuneet kunnostustyön aiheuttamien vaurioiden korjaamiseen. Esimerkiksi Hollolan pappilan puisto kuitenkin aiotaan kunnostaa ottaen huomioon 1800-luvun pappilan pihapiirin luonne (arkkitehti Satu Päivärinne, Lehdistötiedote Hollolan pappilan korjauksesta, Hollolan kirkonarkisto).

Monet varsinkin syrjemmässä sijaitsevia pappiloita ympäröivät pellot ovat vielä säilyneet viljeltyinä. Niillä on suuri merkitys kulttuurimaisemassa, joka yhä useammin alkaa olla uhattuna. Pappiloiden käyttöä ja maa-alueita suunniteltaessa tulisi huolehtia siitä, että maisemalliset tekijät otetaan riittävän laajasti huomioon, eikä mahdollisuutta säilyttää perinteistä viljelysmaisemaa hukata rakentamalla pappiloiden lähipelloille esimerkiksi rivitaloalueita tai palvelutaloja.

Lempäälän kirkkoherranpappilan pihan ja puutarhan hoitoa voisi tehostaa esimerkiksi jonkinlaisen kerhotoiminnan avulla. Pääasiassa hautausmaiden hoitoa varten palkatun seurakuntapuutarhurin ammattitaitoa voitaisiin hyödyntää tässä toiminnassa. Pappilan ja Kuokkalan kosken välisen puistoalueen säilyttäminen avoimena rantaniittynä olisi maisemallisesti tärkeää. Näin pappilasta avautuisi näkymä koskelle ja itse rakennus näkyisi vastarannalle.

8.6. Kustannukset

Korjaustöiden kustannuksia on usein vaikea arvioida ennen töiden aloittamista, koska tehtävien toimenpiteiden laajuus paljastuu usein vasta työn kuluessa. Somerniemellä korjaukseen oli varattu töitä aloitettaessa arvioidun 200 000 markan lisäksi 45 000 markan lisämääräraha, mutta työtä ei jätetty kesken vaikka se lopulta tuli maksamaan puolisen miljoonaa markkaa. (Selvitys Somerniemen pappilassa suoritetusta perusparannustyöstä ajalla 6.10.1986 -16.1.1987, Khra Lauri Moilaselta saatu suullinen tieto)

Pälkäneen pappilan korjaus tuli maksamaan 655 000 markkaa kustannusarvion oltua 550 000. Kirkkohallitus oli myöntänyt korjaukseen avustusta 120 000 ja lainaa 100 000 markkaa. Korjauksesta on arvioitu koituneen säästöjä esimerkiksi lämmityksessä noin 15 000 markkaa vuodessa. (Selvitys pappilan korjaustyön rahoituksesta, Pälkäneen kirkonarkisto)

Hämeenkyrön kappalaispappilan omistava pitopalveluyrittäjä osasi tai halusi kertoa muutostyön kustannuksista vain sen, että se oli tullut maksamaan paljon. Todennäköisesti kallein kyseessä olevista korjauksista toteutettiin kuitenkin Hollolassa, jossa kustannuksiksi oli arvioitu 3,1 miljoonaa markkaa, jonka puitteissa hanke toteutettiin. Huoneistoalan neliometriä kohden hinnaksi tuli noin 7020 markkaa. (Hollolan seurakunnan tiedote lehdistölle ja radiolle tiedotustilaisuudessa 12.3.1992, Hollolan kirkonarkisto.)

Korjaustyön onnistumisen ja kustannusten välisestä suhteesta ei voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä esimerkkien vähäisyyden lisäksi siksi, että onnistumiseen vaikuttavat taloudellisten uhrausten lisäksi monet muutkin seikat kuten esimerkiksi rakennuksen aikaisemmat vaiheet ja korjauksen lähtötilanne. Kukin aikakausi korjaa rakennuksia omien ihanteidensa mukaisesti ja aika tulee punnitsemaan ratkaisujen kestävyuden.

Aikaisemmista korjauksista Pappilatyöryhmä totesi näyttäneen usein siltä, että mitä perusteellisempi - ja samalla myös kalliimpi - korjaus oli ollut, sitä enemmän pappila oli rakennusmuistomerkkinä kärsinyt. Parhaiten pappilakulttuuria sen mielestä olivat tuleville sukupolville siirtäneet ne jatkuvasti huolellisesti hoidetut pappilat, joissa ei ollut suoritettu yhtäkkistä, kaiken mullistavaa korjausta ja uudenaikaistamista. (Pappilatyöryhmä, 14.) Esimerkiksi Hollolan pappilassa käydessä tuntuu siltä, että sinänsä huolellisessa korjauksessa vanhasta on tehty uutta, vaikka tavoitteena on ollut 1800-luvun

tunnelma. Tässäkin tapauksessa vahinko lienee tosin tapahtunut jo 1960-70 luvuilla.

Toisaalta kulttuuriarvojen huomioonottamisesta olisi tarvittaessa oltava valmiita myös maksamaan. Voidaan todeta, että vanhan rakennuksen paljon käsityötä vaativa korjaaminen saattaa tulla lähes yhtä kalliiksi tai jopa kalliimmaksi kuin uuden rakentaminen. Sen käyttökustannukset voivat olla korkeammat kuin uuden, ja kulttuurihistoriallisia arvoja tukeva toiminta saattaa sitoa kallista työvoimaa ja olla taloudellisesti tuottamattomaa. Kirkon on todettu pitävän hyvää huolta kirkkorakennuksistaan, mutta ei niinkään pappiloistaan (esim. arkkitehti Panu Kaila artikkelissa Valot sammuvat pappiloissa, Kodin Kuvalehti 16/1991). Toisaalta vähävaraisten ja pienten seurakuntien alueella saattaa olla useitakin arvokkaita kirkkorakennuksia, jotka juuri sitovat niitä voimavaroja, joita voidaan osoittaa kiinteistöjen hoitoon, joka vielä liittyy kirkon päätehtävään vain sitä sivuavasti. Pappiloiden laiminlyönnissä lienee kuitenkin ollut kyse enemmän kulttuuritajun ja -tahdon puutteesta kuin taloudellisista seikoista.

Pappilakulttuurin vaaliminen on tietenkin ensisijaisesti kirkon tehtävä, mutta myös esimerkiksi kuntien on luotava sille taloudellisia edellytyksiä ja tuettava sitä kaavoituksellisilla toimenpiteillä. Pappilat ovat tärkeä osa koko suomalaisen yhteiskunnan, ei vain kirkon, kulttuurihistoriaa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Akaan kirkonarkisto, Toijala.
Akaan pappilan muutospiirustuksia.
- Forssan kirkonarkisto, Forssa.
Forssan pappiloiden muutospiirustuksia.
- Hauhon kirkonarkisto, Hauho.
Hauhon pappilan mittauspiirustukset.
- Hausjärven kirkonarkisto, Hausjärvi.
Hausjärven kirkkoherranpappilan muutospiirustuksia.
- Hollolan kirkonarkisto, Hollola.
Hollolan pappilan korjauspiirustukset.
Hollolan pappilan korjauksen työselitys.
Lehdistötiedotteet pappilan korjauksesta.
- Hämeen Maakunta-arkisto, Hämeenlinna.
Tyrvännön seurakunnan taloudellisten katselmuslautakuntien pöytäkirjat päätöksineen.
- Hämeenkyrön kunnan rakennustarkastuksen arkisto, Hämeenkyrö.
Hämeenkyrön entisen kappalaispappilan muutoksen rakennuslupa-asiakirjat.
- Hämeenlinnan kirkonarkisto, Hämeenlinna.
Hämeenlinnan pappilan piirustuksia.
Vanajan pappiloiden piirustuksia.
- Ikaalisten kirkonarkisto, Ikaalinen.
SUURKARI, VILHO - JÄRVINEN E.J.: Ikaalisten vanhan kirkkoherranpappilan kunnostamisen rakennushistoriikki, 1960.
Pappiloiden korjauspiirustuksia.
- Jokioisten kirkonarkisto, Jokioinen.
Jokioisten pappilan piirustuksia.
- Jyväskylän Yliopiston kirjasto, Jyväskylä.
PENNANEN PIRJO: Keskiuomalaista pappila-arkkitehtuuria 1800-luvulla, Pro gradu tutkielma Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos, 1986.
- Jämijärven kirkonarkisto, Jämijärvi.
Jämijärven pappilan muutospiirustus.
- Jämsän kirkonarkisto, Jämsä.
Jämsän pappiloiden muutospiirustuksia.
- Kalvolan kirkonarkisto, Kalvola.
Kalvolan pappilan muutospiirustuksia.
- Kangasalan kirkonarkisto, Kangasala.
Kangasalan pappiloiden piirustuksia.

Kirkkohallitus, Helsinki.

Pappiloiden korjausohjeet: Kirkkohallituksen ohjeita ja tiedotuksia
N:o 31, Pappiloiden korjausohjeet.

Kopolan kurssikeskus, Kuhmoinen.

Kuhmoisten entisen kappalaispappilan piirustuksia.
Kertomus Kopolan vaiheista, moniste.

Korpilahden kunnan arkisto, Korpilahti.

Korpilahden vanhan pappilan korjauspiirustuksia.

Kurun kunnan arkisto, Kuru.

Kurun entisen pappilan saunan rakennuslupa-asiakirjoja.

Kylmäkosken kirkonarkisto, Kylmäkoski.

Kylmäkosken pappilan korjauspiirustuksia.

Lempäälän kirkonarkisto, Lempäälä.

Kirkkohallintokunnan pöytäkirjoja.
Kirkkoneuvoston pöytäkirjoja.
Kirkkovaltuuston pöytäkirjoja.
Papillisten virkatalojen rakennuslautakunnan pöytäkirjoja.

Lopen kirkonarkisto, Loppi.

Lopen pappiloiden piirustuksia.

Nokian kirkonarkisto, Nokia.

Pohjois-Pirkkalan, Suoniemen ja Tottijärven pappiloiden asiakirjoja.

Oriveden kirkonarkisto, Orivesi.

Oriveden ja Eräjärven kirkkoherranpappiloiden piirustuksia.

Padasjoen kirkonarkisto, Padasjoki.

Padasjoen pappilan muutospiirustus.

Pälkäneen kirkonarkisto, Pälkäne.

Pälkäneen kirkkoherranpappilan korjausasiakirjoja.

Päiväkummun kurssikeskus, Längelmäki.

Päiväkummun kurssikeskuksen piirustuksia.

Rakennustaiteen museon kirjasto, Helsinki.

Pappilatyöryhmä: Pappilatyöryhmän mietintö, Opetusministeriö
1982.

Rengon kirkonarkisto, Renko.

Rengon pappilan piirustuksia.

Riihimäen kirkonarkisto, Riihimäki.

Riihimäen entisen pappilan muutospiirustus.

Riihimäen kunnan arkisto, Riihimäki.

Riihimäen entisen pappilan vaihtokirja.

Sahalahden kirkonarkisto, Sahalahti.

Löfgren - Tervahauta: LÖFGREN, ARTO - TERVAHAUTA, JARI,
Sahalahden pappila, tutkielma 1983.
Sahalahden pappilan piirustuksia.

- Somerniemen kirkonarkisto, Somerniemi.
Somerniemen pappilan korjausasiakirjoja.
- Sääksmäen kirkonarkisto, Sääksmäki.
Sääksmäen pappilan korjauspiirustuksia.
Kirjeitä.
- Tammelan kirkon arkisto, Tammela.
Pitäjänapulaisen pappilan piirustus.
- Tammelan kunnan arkisto, Tammela.
Tammelan vanhainkodin piirustus.
- Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli, Tampere.
Tuomiokapitulin pöytäkirjan 27.11.1991 liite 1.
- Tampereen seurakuntien arkisto, Tampere.
Messukylän, Tampereen ja Teiskon pappiloiden piirustuksia.
- Teivas, Eija, Nokia.
Teivas: TEIVAS, EIJA, Nokian Maatilan pappilan
uudelleenkäyttösuunnitelma, harjoitustyö.
- Teknillisen Korkeakoulun arkkitehtiosaston kirjasto. Espoo.
Kaila 1967: KAILA, PANU, Suomen pappila-arkkitehtuuri vuoteen
1900. Diplomityö 1967.
- Tuuloksen kirkonarkisto, Tuulos.
Tuuloksen pappilan muutospiirustuksia.
- Vesilahden kirkonarkisto, Vesilahti.
Vesilahden kirkkoherranpappilan korjauspiirustuksia.
- Ylöjärven kirkonarkisto, Ylöjärvi.
Ylöjärven pappilan muutospiirustuksia.

SUULLISET LÄHTEET

Suullisia tietoja ovat antaneet monet seurakuntien ja järjestöjen työntekijät sekä yksityishenkilöt.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Aaltonen 1945: AALTONEN, ESKO, Somerniemen historia. Forssa.
- Aaltonen 1947: AALTONEN, ESKO, Forssan seurakunta 25-vuotias. Forssa.
- Aaltonen 1958: AALTONEN, ESKO, Someron historia II. Forssa.
- Aamulehti 10.7.1991; 2.11.1991;
- Ahtola ym. 1990: AHTOLA, JUSSI - KOIVULA, JUKKA - NURMI-NIELSEN, ANNA, PUTKONEN, LAURI, Satakunnan rakennusperinne. Pori.
- Anttila 1987: ANTTILA, OLAVI, Kangasalan historia III. Kangasala.

Arajärvi 1954: ARAJÄRVI, KIRSTI, Messukylän-Teiskon-Aitolahden historia. Tampere.

Arajärvi 1959: ARAJÄRVI, KIRSTI, Lempäälän historia. Tampere.

Arajärvi 1985: ARAJÄRVI, KIRSTI, Vesilahden historia. Hämeenlinna.

Aromäki 1983: AROMÄKI, JUHANI, Sodan ja rauhan ajat, Kosken historiaa, ihmisiä, elämää. Hämeenlinna.

Arkkitehti 7/1979; 7/1990.

Asetus 19.7.1892 /1: Asetus Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntain papiston virkataloista. Suomen asetuskokoelma.

Asetus 19.7.1892 /2: Asetus velvollisuudesta ottaa osaa pappilan rakentamiseen ja kunnossa pitämiseen maan evankelis-luterilaisissa seurakunnissa. Suomen asetuskokoelma.

Asetus 29.9.1922: Asetus evankelis-luterilaisten seurakuntain papiston virkataloista 4 päivänä elokuuta 1922 annetun lain täytäntöönpanosta. Suomen asetuskokoelma.

Björkholz 1980: BJÖRKHOLZ, DICK, Miten säästän energiaa pientalossani. Helsinki.

Blomstedt 1982: BLOMSTEDT, YRJÖ, Asikkalan historia. Hämeenlinna.

Etelä-Suomen Sanomat 136/1923, 149/1923; 10/1924.

Gardberg 1977: GARDBERG, C. J., Keskusjohtoisuuden merkitys puuarkkitehtuurissa. Puurakennukset - historia, tutkimus ja suojele. Vammala.

Godenhjelm 1935: GODENHJELM, HUGO, Suomen pappilat. Helsinki.

Hausen ym. : HAUSEN, MARIKA - MIKKOLA, KIRMO - AMBERG, ANNA-LIS VALTO, TYTTI, Eliel Saarinen - Suomen aika.

Heikkilä 1989: HEIKKILÄ, MARKKU, Linnan pastoraatista kaupunkiseurakunnaksi. Jyväskylä.

Heikkinen 1975: HEIKKINEN, ANTERO, Hollolan historia III. Lahti.

Heinonen 1985: HEINONEN, JOUKO, Lahti -Raittikylästä maakuntakeskukseksi. Hämeenlinna.

Hoffren 1979: HOFFREN, JOUKO - PENTTILÄ, KALEVI, Riihimäen historia vuoteen 1960. Hämeenlinna.

Huuhtanen 1978: HUUHTANEN, TAINA, Ypäjän historia. Loimaa.

Härö 1988: HÄRÖ, ELIAS, Kartanoarkkitehtuuri. Ars - Suomen taide 2. Keuruu.

Jaakkola 1934: JAAKKOLA, K., Pirkkalan historiaa. Tampere.

Jokinen 1982: JOKINEN, PENTTI Hämeenkyrön kirkon 200 vuotta, Saarijärvi 1982

Juntumaa 1990: JUNTUMAA, ANTERO, Pappilakulttuuria. Oriveden seurakunta 450-vuotta. Orivesi.

- Jutikkala 1934: JUTIKKALA, EINO, Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä.
- Jutikkala 1979: JUTIKKALA, EINO, Tampereen historia III. Tampere.
- Kaila 1987 /1: KAILA, PANU: Hirsipinnasta höyläpaneeliin. Talo kautta aikojen. Jyväskylä.
- Kaila 1987 /2: KAILA, PANU: Punamullasta betonin harmaaseen. Talo kautta aikojen. Jyväskylä.
- Kaila 1987 /3: KAILA, PANU: Lautaluukusta lämpölasiiin. Talo kautta aikojen. Jyväskylä.
- Kantola 1979: KANTOLA, VEIKKO, Hauhon seurakunta 1929-1979. Tampere.
- Karvonen-Mäkelä 1988: KARVONEN-MÄKELÄ, AINO, Kurun kirkon vaiheilta 1781-1981. Vammala.
- Kaskimies - Sinisalo 1973: KASKIMIES, S. JUSSI - SINISALO, HANNU, Viljakkala - Pitäjä Pirkanmaalta. Ylöjärvi.
- Kerkkonen 1976: KERKKONEN, VEIKKO, Janakkalan historia. Helsinki.
- Kivinen 1982: KIVINEN, PAULA, Tampereen Jugend. Keuruu.
- Kodin Kuvalehti 16/1991.
- Koskimies - Kuusanmäki 1962: KOSKIMIES, Y.S. JA KUUSANMÄKI, LAURI, Suur-Jämsän historia II. Hämeenlinna.
- Kotiliesi 8/1990.
- Kotimaa 53/ 1991; 81/1991; 13/1992; 34/1992.
- Kulha 1974: KULHA, KEIJO, Vanhan Jämsän historia 1860-luvulta vuoteen 1925. Turku.
- Kuusi 1980: KUUSI, SAKARI, Hollolan pitäjän historia I-II. Kukkila.
- Kuusisto 1989: KUUSISTO, SEPPO, Jämsän historia II. Vammala.
- Kyläkirja: Uuhiniemen, Eräslahden, Talviaisten ja Ristijärven kyläkirja. Vammala 1983
- Laaksi - Hyytiä 1991: LAAKSI, AUNE - HYYTIÄ, KALEVI, Kirkolta kunnalle. Kuoreveden kirja. Jyväskylä.
- Lahti 1991: LAHTI, MARKKU, Vanhan Korpilahden seurakunta. Jyväskylä.
- Laitinen 1988: LAITINEN, ERKKI Kurun historia 1867-1918. Jyväskylä.
- Laki 4.8.1922: Laki evankelis-luterilaisten seurakuntain papiston virkataloista. Suomen asetuskokoelma.
- Laki 29.12.1944: Laki evankelisluterilaisten seurakuntien virkataloista. Suomen asetuskokoelma.

- Lehtonen 1990: LEHTONEN, KAARIN, Someron ja Somerniemen kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta. Turku.
- Lilius 1983: LILIUS, HENRIK, Kaupunkiyhteisö ja sen rakennukset. Kaupunkikulttuurin historia 2. Vantaa.
- Mäkelä 1979: MÄKELÄ, ANNELI, Nastolan historia I. Jyväskylä.
- Mäkelä 1982: MÄKELÄ, ANNELI Nastolan historia II. Jyväskylä.
- Mäntylä 1976: MÄNTYLÄ, EERO, Hattulan historia. Hämeenlinna.
- Niiranen 1981: NIIRANEN, TIMO, Miten ennen asuttiin. Keuruu.
- Ojanen 1973: OJANEN, EEVA, Tammelan seurakunnan historia. Forssa.
- Ojanen 1986: OJANEN, EEVA, Kirkollinen elämä. Hämeen historia V. Hämeenlinna.
- Ojanen 1989: OJANEN, EEVA, Urjalan Seurakunnan historia. Forssa.
- Palva 1972: PALVA, AILI - PALVA, LAURI, Seurakunnallista elämää Riihimäellä vuoteen 1971. Hämeenlinna.
- Pirinen 1977: PIRINEN, KAUKO, Kirkon oikeudellisen aseman ja järjestysmuodon kehitys. Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Hämeenlinna.
- Pirinen 1991: PIRINEN, KAUKO, Suomen kirkon historia 1. Porvoo.
- Putkonen 1981: PUTKONEN, LAURI, Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet. Tampere.
- Putkonen 1983: PUTKONEN, LAURI, Kanta-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet. Hämeenlinna.
- Rasila 1984: RASILA, VILJO, Tampereen historia II. Tampere.
- Räsänen 1986: RÄSÄNEN, TIMO, Jämsänkosken ja Koskenpään historia vuodesta 1926 vuoteen 1976, Suur-Jämsän historiasarja V. Valkeakoski.
- Saarenheimo 1974: SAARENHEIMO, JUHANI, Vanhan Pirkkalan historia. Tampere.
- Salokannel 1956: SALOKANNEL, AKSELI, Vanajan kirja I. Hämeenlinna.
- Sappinen 1985: SAPPINEN, EERO, Pohjois-Pohjanmaan maaseutupappiloiden rakennukset 1600-luvun lopulla. Jyväskylä.
- Selin 1982: SELIN, RAUNO, Sääksmäen pitäjänhistoria II. Valkeakoski.
- Sinisalo 1990: SINISALO, HANNU, Orivesi -Maalaispitäjästä kehittyväksi kaupungiksi. Jyväskylä.
- Stenius - Koskue 1990: STENIUS, KIRSTI - KOSKUE, KAISU, Lammin kirkko - seurakunnan vaiheita. Pieksämäki.
- Suvanto 1954: SUVANTO, SEPPO, Akaan historia I. Vammala.

Suvanto 1965: SUVANTO, SEPPO, Kuhmoisten historia. Lahti.

Tampereen Jugend 1973: Tampereen Jugend-näyttely, näyttelyluettelo.

Tampereen rakennuskulttuuri 1986: Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu. Tampere.

Tomminen 1987: TOMMINEN, HANNU: Malkakatosta peltiin. Talo kautta aikojen. Jyväskylä.

Vanha Ikaalinen: Vanha Ikaalinen, rakennushistoriallinen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto. Kangasala 1977.

Wickberg 1959: WICKBERG, NILS ERIK, Suomen rakennustaidetta. Helsinki.

Virmala - Ruotsalainen 1972: VIRMALA, ANJA - RUOTSALAINEN, PIRJO, Lammin pitäjän historia I. Hämeenlinna.

Vuorensola 1988: VUORENSOLA, HANNU, Pälkäneen historia II. Jyväskylä 1988.

KUVALÄHTEET

Teoksesta Aaltonen, Esko, Forssan seurakunta 25-vuotias: 12.

Aamulehti 30.10.1990: 40.

Teoksesta Arajärvi, Terttu, Messukylän historia: 67.

Teoksesta Godenhjelm, Hugo, Suomen pappilat: 93.

Teoksesta Jokinen, Pentti, Hämeenkyrön kirkon 200 vuotta: 27.

Teoksesta Kartano ja pappila: 83.

Teoksesta Laaksi, Aune - Hyytiä, Kalevi, Kirkolta kunnalle. Kuoreveden kirja: 52.

Teoksesta Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu: 96.

Muut valokuvat Pekka Mäenpää, pohjapiirustukset 1:400 on piirretty pääasiassa alkuperäis- ja korjauspiirustusten mukaan.

Author: Mäenpää, Pekka	Presentation Date:	Work No:
Subject or field: History of architecture		
Title or Subject: The old parsonage now - the parsonages of the agricultural society in the diocese of Tampere in the post-industrialized era		

Abstract:

The history of parsonages in Finland goes back to Middle Ages when Christianity began to get organized forms in our country. The Catholic Church organized the subsistence of its priests by obliging parishioners to provide them with a dwelling and an estate, the yield on which then made up the priest's stipend. The building of parsonages was supervised and thus information on it is available from fairly early times and at the same time parsonages reflect the aims set on habitation in different times. From the 18th century onward the parsonage buildings began to be architectonically significant as well. An individual cultural life, the like of which hasn't occurred in exactly the same form elsewhere in Europe, developed in parsonages. This culture has been a significant part of Finnish cultural life and besides being the residence of a minister or an assistant vicar the parsonage has often been the centre of local cultural life, too.

The significance of the parsonage as a partly official building has become less over the years, for many different reasons, and during the past few years many clergymen have wanted to move away from old parsonages. Parsonages as official residences have in many cases become unfavourable from the point of view of both the officeholder and the parish, and in the spring 1990 the Finnish parliament approved the general wage settlement of clergymen, according to which an official residence no more constitutes a part of the wages and clergymen cannot be obliged to live in parsonages unless given an obligation, confirmed by the cathedral chapter, to dwell there.

The new wage solution and the clergymen's moving from the parsonages are a sign of big changes in parsonage culture - even of its disappearance. Old parsonage buildings are in jeopardy as well. Parsonages valuable on the history of civilization would hardly be demolished nowadays but it is important to discuss how to use and repair them in a way required by their value.

In this work, which tries to be a concrete model answer to the problems of parsonage culture, they have been approached by

examining the buildings in the area of the present diocese of Tampere which have been the parsonages of ministers or assistant vicars in 1922 when the status of the parsonage as the main building of the estate was cancelled. At that time there were eighty-eight parsonages in the area; the oldest of their main buildings were from the 18th century and the newest from the late 1910's. In the 1920's a few other buildings were bought to be used as parsonages.

Sixty-six out of the main buildings of parsonages in 1922 are still left. Seventeen have been demolished and five have been destroyed in fires. Parishes own thirty-five if the preserved parsonages, approximately a half of them. Clergymen dwell in sixteen of them, other people in three and the rest are in more official use.

Eighteen parsonages have been sold to private persons, mainly to serve as residences, and six parsonages to different communities to be used as halls of residence or course and recreation sites.

Six parsonages are owned by the respective municipalities or the federation of municipalities and they are used for medical and cultural purposes as well as in taking care of old-age people. Others than respective municipalities own two parsonages used as summer camp sites.

Old parsonages seem to be suitable for different kinds of use, but it would be important to preserve a sufficient number of examples of different types in a use corresponding to the original one as well as possible. It can be carried out in practice by demanding some clergymen to dwell in parsonages. Ten parishes in the diocese of Tampere have reached a favourable decision concerning this obligation made possible by the new wages law. Seven of these decisions concern the parsonages of the year 1922. A second alternative is to study the architectonic and economic means that could curtail or compensate the problems of official dwelling. These questions have been dealt with on a concrete level by discussing the possibility of preserving the former parsonage of Lempäälä. The repairing of parsonages has been examined in this work in the light of a few realizations done lately.

All in all the purpose of this work has been to create an instrument for planning, because only getting familiar with the history, the preserved buildings and the total situation of repairings gives an idea of the value factors of parsonage culture and parsonage buildings, their problems and possibilities to solve them.